

**T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
2015-YL-030**

**TÜRK EDEBİYATINDA
MENSUR Mİ'RÂC-NÂMELER VE MUSA B. AHMED
ANTAKÎ'NİN MENSUR Mİ'RÂC-NÂMESİ
(İNCELEME- METİN)**

**HAZIRLAYAN
Kadriye ALKAN**

**TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Hasan GÜLTEKİN**

AYDIN-2015

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Kadriye Alkan tarafından hazırlanan “Türk Edebiyatında Mensur Mi’râc-Nâmeler ve Musa b. Ahmed Antakî’nin Mensur Mi’râc-Nâmesi (İnceleme- Metin)” başlıklı tez, 26.06. 2015 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

Unvanı, Adı Soyadı	Kurumu	İmzası
Başkan :Doç. Dr. Hasan GÜLTEKİN	ADÜ FEF	
Üye :Doç. Dr. Şerife YALÇINKAYA	EGE Ü EF	
Üye :Yrd. Doç. Dr. Ali İhsan YAPICI	ADÜ FEF	

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans tezi, Enstitü Yönetim KurulununSayılı kararıyla tarihinde onaylanmıştır.

Prof. Dr. Recep TEKELİ

Enstitü Müdürü

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

26/06 /2015

Kadriye ALKAN

ÖZET

TÜRK EDEBİYATINDA MENSUR Mİ'RÂC-NÂMELER VE MUSA B. AHMED ANTAKÎ'NİN MENSUR Mİ'RÂC-NÂMESİ (İNCELEME- METİN)

Kadriye ALKAN

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Hasan GÜLTEKİN

2015, 211 sayfa

Arapça bir sözcük olan Mi'râc, “yukarı çıkma aleti, yukarı çıkacak yer” anlamına gelmektedir. Leyle-i Mi'râc da Hz. Peygamber'in göğe çıktığı geceyi ifade eder olmuştur ki bu gece Receb ayının yirmi yedinci gecesine denk gelip müslümanlar arasında kandil olarak anılmaktadır. Ayrıca bu kutlu gün yalnızca bir gece olarak anılmakla kalmamış, Hz. Peygamber'in şefaatinin kazanmak isteyen pek çok alim ve sufi için eserlerine konu olan önemli bir vaka haline gelmiştir.

Anadolu'da ilk örneklerini manzum olarak gördüğümüz mi'râc-nâmeler zaman içerisinde belirgin özellikler kazanmış XV. yüzyıl ve sonrası rağbet görmüş manzum ya da mensur yahut çoğu karışık metinler halinde gelişimini sürdürmüştür. Özellikle XVII. ve XVIII. yüzyıllarda hemen hemen her divan şairinin bir veya birkaç mi'râciyye yazdığı görülür. Bu gelenek, XIX. yüzyılda da devam etmiştir.

Türk Edebiyatı'nda böyle önemli bir tür uzun yıllar ihmal edilmiş ve toplu bir şekilde ele alınmamıştır. Daha sonra 1987 yılında Prof. Dr. Metin Akar mi'râc-nâmeleri detaylı bir şekilde incelemişse de yalnızca manzum mi'râc-nâmeler incelenmiş ve mensur eserler maalesef kütüphanelerimizde incelenmeyi bekler halde kalmışlardır. Çalışmamızda bu kıymetli eserlerin gün yüzüne çıkarılması ve daha sonra çalışma yapmak isteyenlere yardımcı olması amaçlanmıştır. Bütün bunlarla birlikte modern yöntemler ışığında incelenecek Musa b. Ahmed el-Antakî'ye ait *Mi'râc-Nâme* aynı zamanda bu tür üzerine yapılmış olan çalışmalar arasında ilk örneklerden biri olma vasfını taşıyacaktır.

ANAHTAR KELİMELER: Türk Edebiyatı, Mi'râc-nâme, Manzum Mi'râc-nâmeler, Mensur Mi'râc-nâmeler, Ahmed b. Musa Antakî Mi'râc-nâme.

ABSTRACT

PROSES OF Mİ'RÂC-NÂMES IN TURKISH LITERATURE AND MUSA B. AHMED ANTAKÎ'S PROSE Mİ'RÂC-NAME

Kadriye ALKAN

M.sc. Thesis. Department of Turkish Language and Literature

THESIS CONSULTANT: Assoc. Prof. Hasan GÜLTEKİN

Mi'râc is a Arabic words, it basically means “going up tool, the place where you going up”. Leyle-i Mi'râc is the night when prophet (Muhammed peace be upon him) raised to the heaven; also this night is the 27th day of Recep Month and celebrated by Muslim community as candle. Additionally this holy day is not just remembered for one day; to get salvation of Prophet (peace be upon him) lots of islamic scholars and Sufis mentioned this event on their books.

We see the first example of this event as mi'râc-nâmeler, with the XV century it became so popular that it dramatically involved as poetic, prose and mixed texts. Especially in XVII and XVIII centuries, we see that almost all of the Ottoman poets wrote at least one about mi'râc-nâme. This tradition went on in XIX century.

This type of literature have been neglected and haven't been studied comprehensively in this time yet. In 1987, Prof. Dr. Metin Akar investigated mi'râc-nâmeler in depth, although he just studied in poetic of mi'râc-nâmeler; the proses left in our library to go moldy. In our studies we try to reveal all this precious work and help to the people who will want to work on the same subject. In addition to all, modern investigation on proses of mi'râc-nâme will be the first type of study on this study field.

KEYWORDS: Turkish Literature, Mi'râc-nâme, Poetic Mi'râc-nâmes
Prose Mi'râc-nâmes, Ahmed b. Musa Antakî's Mi'râc-nâme.

ÖNSÖZ

Mi'râc-nâmeler, Hz. Muhammed'in en büyük mucizelerinden biri olan Mi'râc hadisesini anlatan manzum ve mensur eserlere verilen genel addır. İlk olarak kendini Arap Edebiyatı'nda gösteren bu tür Araplar arasında mensur bir edebi tür halinde yayılmıştır. Daha sonra İran Edebiyatı'nda ve Türk Edebiyatı'nda manzum halleri görülmeye başlanmıştır. Türk Edebiyatı'nda bir çok mensur mi'râc-nâme de yazılmış olmasına rağmen türler üzerinde yapılan incelemeler genellikle manzum metinler üzerinde yapılmış bu durumda mensur eserlerin ihmal edilmesine neden olmuştur.

Çalışmamız giriş ve iki bölüm halinde düzenlenmiştir. Giriş bölümünde mi'râc ve mi'râc-nâme tanımları irdelenmiş ve Kur'an'da mi'râcın nasıl ele alındığı incelenmiştir. Birinci bölümde Arap, İran ve Türk Edebiyatı'nda mi'râc-nâmelerin tarihi seyri ele alınmıştır. Ayrıca bu bölümde yine Metin Akar tarafından incelenmiş olan manzum mi'râc-nâmeler ve diğer ele alınmış mi'râc-nâmeler ile bizim kütüphaneleri tarayarak ulaştığımız mensur mi'râc-nâmelerin tanıtımı yapılmıştır. İkinci bölümde Ankara Milli Kütüphane'de bulduğumuz Musa b. Ahmed el-Antakî'nin Mi'râc-nâme adlı eserinde bulunan motifler manzum mi'râc-nâmeler ile karşılaştırılarak, şekil ve muhtevası ise klasik ve modern inceleme metodları ile incelenerek aktarılmıştır. Çalışmaların sonuna metnin transkripsiyonlu bir çevirisi de eklenmiştir.

Mi'râc-nâmeler konusunda özellikle Metin Akar'ın "Türk Edebiyatında Manzum Mi'râc-Nâmeler" eserine başvurulmuştur.

Çalışmamıza desteklerini esirgemeyen başta TÜBİTAK'a ve çalışmamız boyunca hemen her aşamasında, okunmasında, incelenmesinde ve değerlendirilmesinde yardımlarını esirgemeyen, engin tecrübe ve bilgisiyle bana yol gösteren, eksiklerimi düzelteren sayın hocam Doç. Dr. Hasan GÜLTEKİN'e derin bir içtenlikle teşekkür ediyorum. Yine çalışmam boyunca destekleriyle hep yanımda olan kıymetli Zeynep Adıyahşi, Cihan Doğan ve Ebru Özlem Yılmaz'a ve kahrımı çeken biricik hayat arkadaşım Yasin Hayır'a teşekkürü bir borç bilirim.

Kadriye ALKAN

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI	v
ÖZET.....	vii
ABSTRACT	ix
ÖNSÖZ	xi
TABLolar DİZİNİ	xix
GİRİŞ.....	1
1. Mİ'RÂC-NÂMELERİN TARİHİ SEYRİ.....	8
1.1. Arap Edebiyatında Mi'râc-nâme	8
1.2. İran Edebiyatında Mi'râc-nâme	9
1.3. Farklı Coğrafyalarda Mi'râc-nâmeler	9
1.4. Türk Edebiyatında Mi'râc-nâme	10
1.4.1. Müstakil Manzum Mi'râc-nâmeler	11
1.4.1.1. Mi'râc-nâme	11
1.4.1.2. Kitâb-ı Mi'râc-nâme.....	12
1.4.1.3. Şeyyâd Hamza Mi'râc-nâme	14
1.4.1.4. Abdülvâsî Çelebî Mi'râc-nâme-i Seyyidü'l-Beşer Hazret-i Resulullâh Aleyhi Efdali's-salavât	14
1.4.1.5. Ahmedî Mi'râc-Nâme	15
1.4.1.6. Ârif, Mi'râcû'n-Nebî.....	16
1.4.1.7. Şeyh İsmail Hakkı Bursavî Mi'râciyye	18
1.4.1.8. İbrahim Bey Mi'râc-nâme	18
1.4.1.9. Nâyî Osman Dede Mirâcû'n-Nebî 'Aleyhi's-selâm.....	19
1.4.1.10. Süleyman Nahifî, Mi'râcû'n-Nebî	20
1.4.1.11. Mecîdî Hâzâ Mi'râciyye-i Risâlet- Penâh 'Aleyhi's-selâm	21
1.4.1.12. Hafız Ömer Yenişehir-i Fenârî Mi'râciyye	22
1.4.1.13. Abdülbakî Ârif Mi'râciyye.....	23

1.4.1.14. Seyyidî Der- Beyân-ı Kıssa-i Mi'râc.....	24
1.4.1.15. Muhammed Fevzi Kudsiyyü's-Sirâc Fî Nazmi'l- Mi'râc	25
1.4.1.16. Erzurumlu Osman Sirâceddin Hayâl-i Bâl	26
1.4.1.17. Hâkim Mehmed Efendi Mi'râciyye.....	27
1.4.1.18. Recep Vahyi, Minhâcû'l- Mi'râc.....	28
1.4.1.19. Said Paşa Mi'râciyye.....	29
1.4.1.20. Diğer Müstakil Mi'râc-nâmeler.....	30
1.4.2. Müstakil Mensur Mi'râc-nâmeler.....	31
2. MUSA BİN AHMED EL-ANTAKÎ'NİN Mİ'RÂC-NÂME'Sİ.....	43
2.1. Motifler.....	43
2.1.1. Mi'râcın Sayısı	43
2.1.2. Mi'râcın Tarihi	44
2.1.3 Mi'râcın Başladığı Mekan.....	44
2.1.4. Mi'râca Davet.....	45
2.1.5. Hz. Muhammed'in Göğsünün Yarılması Hadisesi.....	45
2.1.6. Mi'râc'ın Binitleri	46
2.1.6.1. Burak	46
2.1.6.2. Mi'râc	48
2.1.6.3. Refref.....	49
2.1.6.4. Diğer Binitler.....	50
2.1.7. Kudüs'e Yolculuk Sırasında Duyulan Sesler	50
2.1.8. Avrat ve Yiğit.....	51
2.1.9. Hem Eken Hem Biçen Topluluk	52
2.1.10. Kokmuş Et Yiyenler	52
2.1.11. Firavun Karısının Dayesi'nin Kokusu.....	43
2.1.12. Beytül Makdis Yolunda Ziyaret Edilen Mekanlar	54
2.1.12.1. Vadiü'l- 'Atik	54
2.1.12.2. Sinâ Dağı	55

2.1.12.3. Hazret-i İsbâ'nun Doğduğu Mekan.....	55
2.1.13. Beytü'l-Makdis	55
2.1.14. Kudüs'de İkrâm Edilen Süt, Su, Şarap.....	56
2.1.15. Gökler.....	56
2.1.15.1. Birinci Gök (Refi'e)	57
2.1.15.2. İkinci Gök (Kaydum)	59
2.1.15.3. Üçüncü Gök (Müzeyyene)	60
2.1.15.4. Dördüncü Gök (Zahire).....	61
2.1.15.5. Beşinci Gök (Rikail/ Heyum).....	62
2.1.15.6. Altıncı Gök.....	63
2.1.15.7. Yedinci Gök (Acibe/ Aliyye/ Gariba)	64
2.1.16. Beytü'l- Ma'mur	65
2.1.17. Sidretü'l-Münteha	66
2.1.18. Deryalar.....	66
2.1.18.1. Ak Derya	66
2.1.18.2. Yeşil Derya.....	67
2.1.18.3. Sarı Derya.....	67
2.1.18.4. Siyah Derya	67
2.1.19. Hicablar	68
2.1.20. Allah ile Yakınlaşma ve Konuşulanlar.....	69
2.1.21. Arş, Kalem, Levh	75
2.1.22. Hz. Muhammed'in Her İlme Hakim Olması.....	76
2.1.23 Tahiyat Okunması	77
2.1.24. Nıkmet Kılıcı.....	77
2.1.25. Kilitli Sandık	77
2.1.26. Peygamberler.....	79
2.1.26.1. Hz. Adem	79
2.1.26.2. Hz İsa ile Hz. Yahya	80

2.1.26.3. Hz Davud ile Hz. Süleyman	80
2.1.26.4. Hz Yusuf.....	81
2.1.26.5. Hz. İdris	81
2.1.26.6. Hz. Harun	81
2.1.26.7. Hz. Musa	81
2.1.26.8. Hz. İbrahim.....	83
2.1.27. Melekler.....	83
2.1.27.1. Cebrail	83
2.1.27.2 Azrail	84
2.1.27.3. Mikâil	86
2.1.27.4. İsrâfil	87
2.1.27.5. İsmâil	87
2.1.27.6. Ateş-Kar Melek	88
2.1.27.7. Malik	88
2.1.27.8. Dekyâil/ Horoz	89
2.1.27.9. Her Gökten Sorumlu Melekler	89
2.1.27.10. Diğer Melekler.....	90
2.1.28. Cehennem.....	92
2.1.28.1. Kibrit Taşı.....	95
2.1.28.2. Cehennem'in Kenarından Düşen Taş	96
2.1.28.3. Cehennem Ehlinin Suçlarına Göre Cezalandırılışı	96
2.1.29. Cennet.....	99
2.1.29.1. Adn ve Firdevs Cennetleri.....	101
2.1.29.2. Cennette Bulunan Irmaklar.....	103
2.1.29.3. Huriler	103
2.1.29.4. Vildan	104
2.1.29.5. Tubâ Ağacı	105
2.1.29.6. Cennette Üzüm	105

2.1.30. Dönüş	106
2.1.31. Doğu ve Batıda Görülen İki Mekan	108
2.1.32. Çin Bölgesinde Bulunan Musa Kavmi	108
2.1.33. Niçin Kudüs’den Mi’râc Eyledi?	110
2.1.34. Hz. Muhammed’in Yüzünü Örtmemesi	110
2.1.35. Hz. Muhammed’in Göğe Çekilmemesi ve Kabrinin Dünyada Kalması ..	111
2.1.36. Ehl-i Suffa’nın Mi’râcdan Haberdar Olması	111
2.1.37. Hz. Ebu Bekir’in Sadıklığı	112
2.1.38. Hz. Ali’nin Bir Müşriği Katl Etmesi	112
2.1.39. Mescid-i Aksâ’nın Nişanları	113
2.1.40. Tacirler ve Kervandan Haber Verilmesi	113
2.2. Mi’râc-Nâme’nin Muhtevası ve Konu Başlıkları	114
2.3. Mi’râc-Nâme’nin Kaynakları	122
2.4. Mi’râc-nâme’nin Tahkiye, Dil ve Üslup Özellikleri	128
SONUÇ VE TARTIŞMA	145
Mİ’RÂC-NÂME (Metin)	149
KAYNAKÇA	205
ÖZGEÇMİŞ	211

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo1.1. Risâle-i Mi'râciyye	31
Tablo1.2. Risâle-i Mi'râcü'n-Nebî.....	32
Tablo1.3. Mi'râc-ı Muhammed	33
Tablo1.4. Tercemetü's-salat Mi'râcü'l- Arifin.....	34
Tablo 1.5. Risâle Fi Medhi Mi'râc	35
Tablo 1.6. Kitâbü'l- Mi'râc	36
Tablo 1.7. Kitâb-ı Kıssa-i Mi'râc	37
Tablo 1.8. Mi'râcnâme	38
Tablo 1.9. Mi'râcü'n-Nebî	39
Tablo1.10. Mi'râciyye.....	40
Tablo1.11. Mi'râcü'n-Nebî	41
Tablo1.12. Mi'râcü'n-Nebî	42

GİRİŞ

MI'RÂC

Arapça “*basamak,merdiven*”,“*yükselme göğ'e çıkma*” (Parlatır,2009:1097) anlamına gelen ve “*urûc*” mastarından türemiş bir ism-i âlet olan “*mi'râc*” kelimesi (Esir, 2009:683) Büyük Türkçe Sözlük'te “*yükselme , çıkma*” ve “*Hz. Muhammed'in göğ'e yükselmesi*” anlamlarına verilmiştir. Özel anlamıyla mi'râc; Hz. Muhammed'in Mescid-i Harâm'dan başlayıp Mescid-i Aksâ'ya kadar devam eden ve oradan göğ'e ulaşan yolculuğunu ifade eden bir terimdir (Yavuz, 2005: 132).

“*Geceleyin yürüme, gece yolculuğu yapma*” anlamındaki “*s r y*” kökünden türeyen “*isrâ*” aynı zamanda Kur'an-ı Kerim'deki on yedinci surenin de adıdır (Esir, 2009:684). Mi'râc kelimesi Kur'an'da geçmemekle birlikte onun çokluk şekli olan “*me'âric*” Tanrı'ya nispet edilmiştir. Fakat Türkçe'de mi'râc kelimesi hem isrâyı hem de mi'râcı barındırdığı için genellikle metinlerde tek başına kullanılmıştır (Yavuz, 2005 30:132). Türkçe'de mi'râc kelimesi ile yapılan terkipler ve bunların kullanılışı da oldukça yaygındır. Bunlar arasında mi'râc-ı Nebî, mi'râcû'n-Nebî, mi'râc-ı Ahmed, sahib-i mi'râc, sahibü'l-mi'râc, zü'l-me'âric (Allah'ın sıfatlarından birisi), mi'râc-ı müminîn (namaz), leyle-i mi'râc, leyletül- mi'râc, şeb-i mi'râc ve mi'râchan sayılabilir (Akar, 1987; 4)

Mi'râc ile kastedilen rastgele bir yükseliş olmayıp Hz. Peygamber'in göklere yükselişi ve onun en bilinen bir mucizesinin adıdır (Akar, 1987: 3) Mi'râc hicretten bir yıl ya da on yedi ay önce Recep ayının yirmi yedinci gecesi gerçekleşmiştir. İki aşaması vardır. İlkinde Resûl-i Ekrem'in bir gece Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya yolculuk yapmıştır ki buna isrâ denir. Daha sonra oradan göklere yükselmesine ise mi'râc denilmiştir (Esir,2009: 684; Yavuz. 2005; 132)

Hiz. Peygamber'in hayatında vukû bulan en derûnî hâl ve olaylardan biri olan mi'râc (Kara,1998; 25) aynı zamanla alimler arasında çeşitli tartışmalara da sebep olmuştur. Kur'an-ı Kerim'de İsrâ ve Necm sûrelerinde yalnızca bir kısmı anlatılan daha detaylı ve kapsamlı kısımlarının hadislerden elde edildiği mi'râc (Yavuz, 2005; 132) hadisesi özetle şöyle gerçekleşir:

Allah, amcasının kızı Ümmühânî'nin evinde iken Peygamber'e Cebraili gönderir. Yanında Burak vardır. Onu mi'râca davet eyler. Peygamber Burak'a biner. Burak'ın ayağı yere dokunmadan Mekke'den Mescid-i Aksâ'ya varırlar. Burada bütün peygamberler tarafından karşılanan Peygamber namaz kılar. Namazın ardından onu Cebrail dışarı çıkarır. Peygamber çok süslü bir merdiven ile karşılaşır ve bu merdivenin bir ucu yerde bir ucu gökdedir. Kimi rivayetlere göre Cebrailin kanadında kimi rivayetlere göre de yine Burak'a peygamber göğe ulaşır. Sonra her katda ayrı ayrı peygamberler ile karşılaşır yedinci kata kadar varır. Burada melekler tavaf iderler oradan Sidretü'l Münteha'ya varır. Yetmiş hicabı geçtikten sonra yeşil bir döşek olan Refref'i görür. Onunla yetmiş hicabı geçip Arş'a varır. Arş'da her yerin nurla kaplandığı bir anda kimilerine göre kalp gözüyle ve kimilerine göre beden gözüyle Allah'ı görür. Daha sonra Refref ile Sidretü'l-Münteha'ya vardı. Cebrail orada bekliyordu teker teker gökleri inerek Beytü'l-Mukaddes'e oradan da Burak ile tekrar Mekke'ye varır. Bu sırada peygamberlerin, cennet ve cehennemin tasvirleri yapılır (Levend, 1984; 128, 129).

KUR'ANDA Mİ'RÂC HADİSESİ

Kur'an'da Mi'râc olayı açıkca geçmemekle birlikte İsrâ olayı Kur'an'da İsrâ suresiyle zikr olunmuştur. İsrâ suresi Kur'an-ı Kerim'in on yedinci suresidir (Akar,1987;7). Sery (geceleyin yürüme, gece yolculuğu yapma) kökünden türeyen İsrâ' Kur'an'da mazi sıgasıyla yer almış ve sureye ad olmuştur. Buna göre Allah, kudretinin işaretlerini göstermek için kuluna (Hz. Peygamber) Mescid-i Harâm'dan çevresi mübarek kılınan Mescid-i Aksâ'ya geceleyin bir seyahat yaptırmıştır (Yavuz, 2005; 132). “İsrâ kelimesi bu formuyla Kur'an-ı Kerim'in tertibe göre 17. genel kabul görmüş nüzul sırasına göre ise 50. sırada bulunan bir surenin ilk ayetinde yer almaktadır. Gece yolculuğuna çıkma şeklinde Hz. Lut'a , ailesi ve kendine inananlarla birlikte İbn Abbas'a göre Şam'a doğru gece yürümelerinin kendilerinden istenmesi olarak 2 yerde, 3 ayrı yerde de Hz. Musa'nın kavmiyle beraber Firavun'un zulmünden kurtulmaları için Kızıl Deniz'e doğru yine gece çıkmalarının vahiy yoluyla kendilerinden istendiği vurgulanır. Ayrıca bir ayette de Seriyâ şeklinde. “küçük su arkı veya şerefli bir elçi” anlamında kullanılmıştır (Düzenli, 2001;34).”

İsrâ suresinin içerisinde Hz. Peygamber'in mi'râcî ile ilgili ayetler şunlardır:¹

Kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz o, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.(1)

Hani sana, "Muhakkak Rabbin, insanları çepeçevre kuşatmıştır" demiştik. Sana gösterdiğimiz o rüyayı da, Kur'an'da lanetlenmiş bulunan o ağacı da sırf insanları sınamak için vesile yaptık. Biz onları korkutuyoruz. Fakat bu, sadece onların büyük azgınlıklarını (daha da) artırdı.(60)

Aynı zamanda mi'râc hadisesine dair bazı ayetler Necm Suresi'nde bulunmaktadır. Necm Suresi , Kur'an-ı Kerim'in iniş sırasına göre yirmi üçüncü, Arapça tertib sırasına göre ise elli üçüncü suresidir.Genel olarak Allah'ın birliği ve ahireti vahiy gibi mevzuları işlemektedir. (Akar, 1987;10) Toplamda altmış iki ayettir.

Sure üç bölüm olarak ele alındığında apaçık birinci bölüm mi'râc hadisesinden ve daha sonra müşriklerin bu olayı inkarından bahseder. İkinci bölümde ahirete inanmayanlardan, meleklerden dışı olarak bahseden ve bunların ilimsiz sadece tahmin üzerine hareket etmelerinden bahseder. Ve Allah'ın kulunun daha anne karnındayken bile her halinden haberdar olduğunu bildirir. Üçüncü bölümde ise Musa'dan ve İbrahim'den beri var olan uyarılara uymayanlar için hesap gününün en son ona yapılacağına ve insanın kendi çalışmasının yalnız kendine fayda saylayacağı bildirilir. İnsanı güldüren yani cenneti ikram eden ve yine ağlatan yani cehenneme atan yine odur. İnsanı çift yaratan, ona zenginlik veren Ad kavmini helak eden, Nuh kavmini helak eden ve bunların yerin dibine sokan Odur. Kur'an'ında önceki uyarıcılar gibi bir uyarıcı olduğunu ve Allah'a secde ederek bağlılık bildirmek gerektiğini anlatır (Türkmen, 2010; 51,52,53,54) Mi'râc ile alakalı olduğunu düşünülen Necm Suresi'ndeki ayetler şunlardır:

(1-2) “Battığı zaman yıldıza andolsun ki, arkadaşınız (Muhammed haktan) sapmadı ve azmadı.

¹ Kur'an 17/1, 17/60.

- (3) O, nefis arzusu ile konuşmaz.
- (4) (Size okuduğu) Kur'an ancak kendisine bildirilen bir vahiydir.
- (5-7) (Kur'an'ı) ona, üstün güçlere sahip, muhteşem görünümlü (Cebrail) öğretti. O, en yüksek ufukta bulunuyorken (aslî sûretine girip) doğruldu.
- (8) Sonra (ona) yaklaştı derken sarkıp daha da yakın oldu.
- (9) (Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar, yahut daha az oldu.
- (10) Böylece Allah kuluna vahyedeceğini vahyetti.
- (11) Kalp, (gözün) gördüğünü yalanlamadı.
- (12) (Şimdi siz) gördüğü şey hakkında onunla tartışıyor musunuz?
- (13) Andolsun ki, o, Cebrail'i bir başka inişte daha (aslî suretiyle) görmüştü.
- (14) Sidretü'l Müntehâ'nın yanında.
- (15) Me'va cenneti onun (Sidre'nin) yanındadır.
- (16) O zaman Sidre'yi kaplayan kaplamıştı.
- (17) Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı.
- (18) Andolsun, o, Rabbinin en büyük alametlerinden bir kısmını gördü.²

Mİ'RÂC-NÂME VE MİRACİYENİN TANIMI

Mi'râciyye, edebiyatta Hz. Peygamber'in mi'râc mucizesini konu alan manzume (Pala 2012:323), Türk dinî musikisinde Peygamberimizin mi'râcını anlatan büyük şekil, klasik şiirde bir şekil (Hayat Büyük Türk Sözlüğü trs: 864), miëraç konusunu işleyen eser (Parlatır 2009:1097), Hz. Muhammed'in mi'râc-ı şeriflerinden bahseden eser, Mi'râc münasebetiyle yazılan manzume (Devellioğlu 1970:778), Peygamber Efendimiz'in mi'râcından bahseden eser veya bu

² Kur'an 53/1-18.

münasebetle yazılmış manzum veya mensur metinlere verilen isim (Canım 2012: 149) ve Hz. Muhammed'in mi'râcını konu alan manzum eser, mi'râc-nâme (Ayverdi 2010:827) şeklinde tanımlanmıştır. Mi'râc-nâme ise sözlüklerde kimi zaman mi'râciyye ile aynı anlamda kimi zaman ise manzum veya mensur eserlerin bu türdeki genel adı olarak şöyle tanımlanmıştır: mi'râc olayını anlatan manzum, mensur eserler (Pala 2012:323), Hz. Muhammed'in mi'râcı hakkında yazılmış kaside ve şiir (Hayat Büyük Türk Sözlüğü trs.:864), Mi'râc-ı nebî hakkında yazılmış kaside ve manzume (Sami 2010 :1373), Mi'râc konusunu işleyen manzum eser (Parlatır 2009:1097).

Mi'râc mucizesi müslümanlar arasında neredeyse tüm medeniyetlerde musiki, hat, minyatür ve edebiyatta kendini kuvvetle göstermiştir (Uzun 2005:135) Türkler de diğer medeniyetler gibi İslamiyetin kabulü ile birlikte bu dinle ilgili konulara eserlerinde yer vermeye başlamışlar ve gazavat-nâmeler, hilye-i şerifler, na't, münâcâtlar gibi dini konuları işleyen müstakil eserler yazmışlardır (Canım 2012:147). Tür, başlangıçta siretin bir bölümü olarak karşımıza çıkarken daha sonraları müstakil hale gelmiştir. XII. yüzyıldan itibaren manzum ve mensur pek çok müstakil mi'râc-nâmeler yazılmıştır (İsen vd. 2009: 256). Bununla birlikte mi'râc-nâmeler yalnızca müstakil haliyle değil mesnevi ve kasidelerin içinde de varlığını uzun süre sürdürmüştür. Dinî-tasavvufî konulardan aşk konulu mesnevilere kadar pek çok mesnevi içinde ayrıca kasidelerin bilhassa nesip bölümünde mi'râc konusu işlenmiştir. Şairler na't türünde yazdıkları kasidelerde Hz. Peygamber'i överken mucizelerinden bahseder ve diğer peygamberlerden onun bu yönden üstün olduğunu anlatırlar. Bu mucizelerden önemli bir mucizede mi'râc mucizesidir (Esir 2009:689)

Manzum mi'râc-nâmelerin çoğu kaside ve mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmış olup (Canım 2012:150) şu ana kadar tespit edilmiş müstakil manzum mi'râc-nâmelerin beyit sayılarının 102 ila 1855 arasında olduğu tespit edilmiştir (Akar 1987:321). Bununla birlikte müstakil mensur mi'râc-nâmeler içinde 125 yaprağa kadar eserler tespit edilmiştir. (Akar 1987: 107)

Mi'râc-nâmelerin başlıkları genellikle mi'râc-nâme veya mi'râciyye olmakla birlikte Hz. Muhammed'i öven ve saygı bildiren ifadelerin bulunduğu uzun başlıkları da görmek mümkündür. İçerik olarak genellikle mi'râc-nâmelerde anlatılanlar benzer şekildedir. Yazarlar eserin hacmine ve arzularına göre hadiseleri sıralayarak ve seçerek anlatırlar. Ancak özellikle tek tek gök

tabakalarında yaşananları, Cebail, Burak ve Refref üzerindeki seyahatleri ihmal etmezler. Bazı eserlerde bu seyahatler sırasında Zühre, Merih ve Müşteri gibi çeşitli yıldızlarla ilgili teşbih, mecaz ve kelime oyunlarına da yer verilir. Mi'râciyyelerin giriş kısmında Ümmühânî'nin evinde başlayan bir gece tasviri yapılacağı gibi doğrudan hadiselerde anlatılabilir. Kur'an-ı Kerim kaynaklı bir mucize olan Mi'râc'ta Kur'an ve hadis eş doğrultuda ele alınır. Bu sebepten içerisinde diğer türlerde de karşılaşılabildiğimiz ayet ve hadislerle göndermeler vardır. Bu ayetler özellikle yukarıda da bahsettiğimiz Necm ve İsrâ Sureleri'dir (Aça vd.2011:383)

Türk Edebiyatı içinde bilinen ilk mi'râc-nâme Ahmed Yesevi'nin 3. halifesi Hakim Ata'ya aittir. Hakim Ata'nın hikmeti ve özellikle hayatı hakkında anlatılan menkıbeler Kuzey Türkleri arasında çok yaygındır. Fakat Yesevi kadar halk arasında eserleri yaygınlık kazanmamıştır. Mi'râc-nâme, Hakim Ata Kitabı isimli eserinin 1901 tarihli Kazan baskısında yer almıştır. Metinde bazı vezin bozuklukları ve ifade bozuklukları görülmekle birlikte (Canım 2012:151) eser bilinen ilk eser olması bakımından önemlidir.

Kimi zamanlar mi'râc gecesi kutsal sayıldığı için bu gecelerde bestelenmiş mirâciyeler okunmuştur. Bu bakımdan özellikle bestelenmeye uygun eserler yalnızca metin olarak kalmamış cami ve tekyelerde bestelenip okunmuştur. Bu şiirleri okuyan kişiler mi'râchân olarak anılır. (Mermer vd. 2008:285)

Kaynaklarda mi'râc-nâme okuma geleneği genellikle XVIII. yüzyılda Nâyî Osman Dede'nin mi'râc-nâmesi ile başlangıç kabul edilir. Fakat bu tarih, ilk mi'râc-nâmenin XII. yüzyılda daha sonraki müstakil mi'râc-nâmelerin XV. yüzyılda yazılıp okunmaya başladığı dikkate alınırsa çok geç bir tarihtir. Nitekim Yazıcızade Mehmed'in ilk zamanlardan itibaren yazmış olduğu Muhammediyye'sinin çeşitli toplantılarda okunduğu bilinirken mi'râc gecelerinde de bazı mi'râc okunuduğunu düşünmek mümkündür (Uzun 2005: 137). Fakat yine de bu mi'râc-nâmeler içinde bu amaçla yazılmış ve en bilinen eser yine Nâyî Osman Dede'nin mi'râc-nâmesidir. Nâyî Osman Dede'nin mi'râc-nâmesinin okunma merasimi şu şekilde olmuştur: Mi'râc gecesi yatsı namazından sonra mi'râchânlar mihraba yakın bir yerde, bir kürsü etrafında toplanırlar, onların çevresine zâkirler ve hafızlar bulunur. Merasimi başlatan bir mi'râchânın işaretiyle hafız İsrâ suresinden bir aşır okur. Onun ardından bahre çıkan iki mi'râchân eseri okumaya başlar. Mi'râchânların sayısı yeterli ise ikişer ikişer

bahre çıkarlar bu sırada bu merasimi dinleyenlere ve okuyanlara şekerli soğuk süt ikram edilir. Eserin bu şekilde tamamlanması birkaç saati almaktadır. (Akar 1987: 84)

Edebiyat ve musiki ile birlikte mi'râc resimde de işlenmiş bir mucizedir. İslamda resmin yasak olması dolayısıyla minyatürler içinde kendini gösteren mi'râc ilk olarak XIII. asırdan kalma Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunan bir cönkte karşımıza çıkar. Bu türün en eskisi ve en güzeli olması bakımında ayrı bir hususiyette sahip olan eserde Hz. Peygamber'in karlı dağları aşarken bir tasviri ve melekler ile birinci gökte bulunan horozun da tasvirleri vardır. Ressamın Ahmed Musa olduğu düşünülmektedir (Akar 1987:76). Ayrıca mi'râc mevzunun , eserin muhtevası ile ilgili olmasa bile, Nizami'nin Leyla vü Mecnun, Heft-Peyker ve İskender-nâmesi'nde Sadî'nin Bostan'ında yer alması ve diğer başka mesnevilerde de yer alması bu mevzuunun sevilen ve kabul gören bir mevzu olduğunu gösterir (Tekin 2001:344).

El yazması metinlerde XIX. yüzyıla kadar varlığını devam ettiren mi'râca dair minyatürler birçok eserde yer almasına rağmen konusu mi'râc olan bazı metinlerde görülmemiştir. Bu bahsedilen eserlerde yaşanan durumda metin yazarının sufi gelenekten gelmemesi ya da nakkaşın mi'râc mevzunu ihmal etmiş olması göz konusu olabilir (Tekin 2001: 344).

Bütün bunlarla birlikte edebiyat terimi olarak mi'râc her ne kadar yalnız Hz. Muhammed'in Recep ayının 27'si gecesi yaşadığı mucizenin işlendiği metinler olarak geçse de diğer peygamberlerin mi'râcı ya da 'urûcu bir çok yazma eserde ve kaynakta karşımıza çıkmaktadır.

1. Mİ'RÂC-NÂMELERİN TARİHİ SEYRİ

1.1. Arap Edebiyatında Mi'râc-nâme

Arap Edebiyatı'nda yazılan mi'râc-nâmeler edebi nitelikte olmaktan çok daha ziyade dini ilimler açısından ele alınmış eserlerdir. Ancak Ka'b b. Züheyr'in Kasidetü'l Bürdesi içinde yer alan mi'râcla ilgili on bir beyiti ve Hz. Muhammed'e ile ilgili manzume yazarların yazdıkları bir kaç metin istisnadır. (Uzun 2005: 135)

Bu zamana kadar yapılan araştırmalar sonucu Arap Edebiyatı'nda yazılan bütün mi'râc-nâmelerin mensur olduğu bilgisine ulaşılmış olmakla birlikte (Akar 1987:92)

Arap Edebiyatı'nda Necmüddin Muhammed b. Ahmed Gaitî'nin eserinin en meşhur eser olduğu ve kendisinden sonraki eserlere kaynaklık ettiği söylenebilir (Kaya 2014: 680) Bununla birlikte Arap Edebiyatı'ndaki ilk mi'râc-nâme İmam Gazzalî tarafından yazılmıştır. Metin Akar geniş araştırmaları sonucunda kütüphanelerdeki Arap dili ile mi'râc yazan isimleri ve bu eserleri şöyle sıralamıştır: İmam Gazzalî, Ma'âricü'l- Kuds fi Medârici Mârifeti'n- Nefs, Mi'râcû's-Sâlikîn; Abdülkâdir Geylânî, Mi'râc Latifü'l- Ma'ân'i, Siracü'l Vehhâc fi Leyleti'l- Mi'râc; Muhyiddin-i Arabî, Fütühât-ı Mekkiye, Kitabü'l Esrâ ilâ Makami'l-Esrâ, Şeceretü'l- Kevn; Necmüddin El-Gaytî , El-Mi'râcû'l- Müştakîn ve Minhâcû'l- Ârifîn; Ahmedî Hâzâ Kitab Aleyhi'l- İbtihâc ve fi Kıssatü'l- Mi'râc; Ebü'l- Berekât Seydi Ahmed Ed-Dıdır, Hâşiye Kıssatü'l- Mi'râc; Nasirüddin Ebü'l Berekât Es- Suverdî, Mi'râcû's-Sâlikîn ila Makami'l Emin; İbn Abbas, Mi'râc; İnbi Nureddin Filibevî, Hâzâ Risâle fi Mi'râci'n-Nebî; İsmail İbni Mehmed Mi'râcû'n-Nebî, Musa İbni Hüseyin El- İznikî, Mi'râc; Mustafa Ahmed Er-Rufâî, El- İsrâ ve'l- Mi'râc; Mecdüddin El- Aykî, Mi'râcû'l- Vusul fi Şerhi Minhâci'l- Usul; Seyyid Seyfullah, Mi'râcû'l- Mü'mimîn ve müellifleri tespit edilememiş bazı eserler; Mi'râcû'n- Nebî, Fi Bahsî Mi'râc, Kitabu Leyletü'l Mi'râc vd. (Akar 1987:91-92)

Konusu bakımından diğer mi'râc-nâmelerden ayrılan Risâletü'l- Gufrân, Ebü'l Alâ Maarî'nin manevi alemlere yolculuğunu anlatan edebi değeri yüksek eseridir. Eser iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda önce göğe yolculuk cennet, cennetin nimetleri ve huriler ardından Cehennem ve azabları anlatılır. Ardından Arap dünyasının önemli şairleri ile karşılaşılır. Bu şairlerler şiir ve nahv

üzerine sohbetler eden Ebü'l Alâ hem onların şiirlerinden örnekler verir hem de kendi üstünlüğünü göstermeye çalışır. Burada Cahiliye devrinde yaşamış bazı şairleri cennette görünce meraklanıp onların nasıl cenette alındığını sorar ve onlardan Allah'ın çok affedici olduğu cevabını alır. Eserin adının Risâletü'l-Gufrân olmasının temel sebebi de zaten Allah'ın ne kadar bağışlayıcı olduğunu göstermek ve çağdaşları olan Allah'ın rahmeti konusunda kısıtlayıcı alimlere cevap vermektir. (Eren 2008:127)

1.2. İran Edebiyatında Mi'râc-nâme

Arap Edebiyatı'nın aksine İran Edebiyatı'nda çok sayıda manzum mi'râc-nâme mevcuttur. Bunların içinde müstakilen yazılanlarının yanı sıra mesnevilerin içinde yer alanları da mevcuttur. (Akar 1987:93)

Kütüphane araştırmaları sonucunda Metin Akar tespit edebildiği Farsça yazar ve eserleri şöyle sıralar: 671 beyitlik en hacimli Mi'râc-nâme, Nizamî'nin Hamse'si, Attar'ın İlâhi-nâme ile Esrâr-nâme'si Molla Camî'nin Mirkadü'l Akâid'inde, Hüseyin Vaiz'in Lubb-ı Lubâb-ı Mânevi'sinde, Hacı Mansur'un Nebî-nâme'sinde mi'râciyyeler görülür (Akar 1987:94) Türk Edebiyatı'nda başta mensur eserlerde yalnızca bir tema olarak karşımıza çıkan ve Fars edebiyatında da çoğunlukla manzum olan mi'râciyyeler XV. yüzyılda Attar'ın mi'râciyyesi ile müstakil bir eser olarak karşımıza çıkmaya başlar (Aça 2011: 383).

Farsça tespit edilen mensur mi'râc-nâmeler arasından şunları sayabiliriz: Kâşânî'nin Mi'râcû's-Saâde'si, Nurbahş Muhammed'in Risâle-i Mi'râciyye'si Emir Hüseyinî'nin Mi'râc-ı Şeyh Bayezid'ı ve müellifleri ve isimleri bilinmeyen Süleymaniye Kütüphanesi'nde yer alan iki eser vardır. İbn Sinâ'nın da mi'râc-nâme yazdığı bilinmektedir. Risâle-i Mi'râciyye ya da Mi'râc-nâme ismiyle bilinen ve bir dostunun isteği ile yazmış olduğu bu eser Farsçadır. İbn Sinâ bu eserinde Mi'râc'ın bedensel değil manevi ve ruhî olduğunu ispat etmeye çalışmıştır(Safâ 2002:69).

1.3. Farklı Coğrafyalarda Mi'râc-nâmeler

Arapça, Farsça'dan başka Hintçe ve Malay dillerinde de mi'râc'a alakalı eserlerin yazıldığı bilinmektedir. Ortaçağ Avrupa edebiyatlarından İslam sûfilerinin etkisi olduğu aşikardır. Bu tesirin etkisini Dante'nin İlâhi Komedyasında görülür. Metin Akar'a göre Migüel Asin İlâhi Komedyada

Muhyiddin-i Arabî etkisi görmüş ve bunu ispat etmiştir (Akar 1987:95). Fakat A. Cüneyt Eren Risâletü'l- Gufrân üzerine incelemeleri sırasında İlâhi Komedyâ'nın giriş kısmında Risâletü'l- Gufrân etkisinin görüldüğünü tesbit etmiştir (Eren 2008:127). Her iki durum içinde açık olan inkar edilemez tesirin gerçekliğidir.

Ayrıca XVIII. ve XIX. yüzyılda Litvanya Tatarları arasında da sözlü ve yazılı mi'râc-nâme geleneğinin yaygınlığı görülür. Arap harfleriyle ve Beyaz Rus, Leh dillerinde yazılmış Galina Mişkiniene tarafından incelenen bir mi'râc-nâmede konusu ve etkileri bakımından dikkat çekicidir. Litvanya Tatarları arasında Evliya Kontey efsanesinin oluşmasına neden olan eser içerisinde İslam kültürünün izleri ile birlikte Hristiyan kültürünün izlerini diğer taraftanda Türk kültürünün izlerini barındırır.(Mişkiniene 2011: 225-237)

1.4. Türk Edebiyatında Mi'râc-nâme

Türk Edebiyatı'nda mi'râc hadisesi bir tema ya da bölüm olarak başta na't, siyer ve mu'cizat türü eserlerde karşımıza çıkar. Kimi zamanda müstakil mesnevilerde bölümler halinde karşımıza çıkmıştır (Aça 2011:383). Bir motif olarak ilk defa Satuk Buğra Han Destanı'nda görülen daha sonra Çağatay sahasında Hakim Ata'nın yazdığı düşünülen 122 beyitlik Mi'râc-nâmetü'l-hazret isimli Türk Edebiyatı'nın ilk mi'râc-nâmesi sayılır. Anadolu sahasında ilk kez Ahmedî'nin yazmış olduğu Tahkîk-i Mi'râc-ı Resul adlı eser bu türün ilk müstakil eseri karşımıza çıkar. Yine XV. yüzyıl yazarlarından İbrahim Bey'in hazırlamış olduğu 275 beyitlik Mi'râc-nâme'si Anadolu sahasında yazılmış ilk manzum mi'râc-nâmelerden birisidir. Fakat Anadolu sahası içinde en eski manzum mi'râc-nâme Hayati Develi tarafından tedkik edilmiş olan anonim bir mi'râc-nâmedir (Esir 2009: 689)

Mesnevilerin içinde yer alan mi'râc-nâmeler içinde Ahmedî'nin Çemşîd u Hurşîd'i Fuzûlî'nin Leyla vü Mecnun'u, Ali Şir Nevaî'nin Hamse'si en bilinenleridir (Esir 2009:690). Anadolu sahasında mesnevisinde mi'râc bölümüne yer veren ilk isim XIV. yüzyıl şairi Âşık Paşa'dır. Garib-nâme'sinde iki ayrı yerde mi'râcî işleyen Âşık Paşa mi'râcının birinde Kur'an ayetlerini temel alması ikinci bölümde yalnızca hadisleri kaynak alarak metnini oluşturması diğer mesnevilerden onu ayırması yönünden de önem taşır (Esir 1987:697). Bununla birlikte su mesnevilerde mi'râciyyeler tespit edilmiştir: Mürîdî'nin Pend-i Ricâl, İslâmî'nin Mesnevi'si, Hayâlî'nin Ravzâtü'l-envâr'ı, Antepli İbrahim ibn-i Bâlî'nin Hikmet-

nâme'si, Edirneli Nazmî'nin Pend-nâme'si, Cinânî'nin Cilâû'l- kulûb'u, Gelibolulu Âlî'nin Riyazü's-Salîkîn'i Nevi-zâde Atâyî'nin Sohbetü'l- Ebkâr'ı, Abdullâh-ı Bosnevî'nin Şerh-i Cezire-i Mesnevi'si, Vuslatî Ali Bey'in Gaza-nâme-i Çehrin'i Lamiî Çelebî'nin Ferhâd ile Şirîn'i ve Vamık u Azrâ'sı, Manisalı Camîî'nin Muhabbet-nâme'si, Lârendeli Hamdî'nin Leylâ ve Mecnûn'u, Şeyh Galib'in Hüsn ü Aşk'ı, Keçeçi-zâde İzzet Molla'nın Mihnnet-Keşân'ı içinde mi'râciyye barındırır (Esir 2009: 704).

Mürettep divanlarda ise yapılan araştırmalar sonucundan bilhassa XVI. yüzyıl itibariyle mi'râcların bölüm veya tema halinde ele alındığı görülür. Bu gelenek XIX. yüzyıla kadar varlığını sürdürmüş olsa da XVII ve XVIII. yüzyıllarda yazılan kadar edebi deger sahip mi'râclar yazılmamıştır. Akar yaptığı incelemele sonucunda ilk defa Lamiî Çelebî'nin divanında mi'râciyyeye rastladığını belirtmekle birlikte (Akar 1987:130) Esir, Cemâlî'nin çok uzun olmamakla birlikte bir kaç beyitte olsa divanında yer verdiğini belirtir (Esir 2009:690).

1.4.1. Müstakil Manzum Mi'râc-nâmeler

1.4.1.1. Mi'râc-nâme

Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli Bölümü. nr. 3756, yk. 64a-75b

12 yaprak, harekeli nesih, (Selçuk nesihine çok benzer) başlık hiç yok. Yer yer takıbe konmuş. Her satırda 15 beyit ve 15 satır vardır. Cetvelsiz ve tezhibsizdir. Muhtemelen aharlı, filigranlı, su yollu avrupa kağıdı, kenarları ve sırtı kahverengi deri.Şemse, zencirek ve köşebent yok.

Baş: Tañrı adıyla turalum her işi

Tâ gönüllerden gidere teşvişi

Sonu: Nice virevüz bu ümmetden haber

Kim bulardur kamulardan mu'teber

Eserin hiçbir yerinde adı, müellifi ve müstensihinin ismi,telif ve istinsah tarihleri bulunmamıştır. Başka bir nüshası da tespit edilememiştir.

Aruzun remel bahrinden “Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün” kalıbı ile mesnevi nazım şeklinde 341 beyit olarak yazılmıştır.

Allah adının medhiyle başlayan eserlerde mi’râcın bütün motiflerinin detaylı bir anlatımı bulunmaz. Şair ilk 34 beyitte kısaca gökte görülen altı katı kısaca özetlemiştir. Yedinci kat ve orada görülenler eserde daha detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Bu mi’râciyyede mi’râcda yaşananlardan daha çok mi’râc gecesinde farz edilen şeyler üzerine durulmuştur. Namaz, namazın önemi, Berat ve Kadir geceleri, cuma gününün önemi, kabirde sorulacak sorular, hac ve zekatın kıymeti gibi konular ile devam edip cehennemde kimlerin yanmayacağını belirterek biter.

Kelimelerin imlası eserin daha eski bir nüshadan istinsah edildiğini düşündürür nitelikte olup tamu, biter, sovk, tanlamak, taşragı, kiçirek, soravuz vb. kelimeler Eski Türkiye Türkçesi devrinden izler taşır. Metin Akar bu eserin tarihi bakımdan belki de tespit edilmiş en eski mi’râciyye örneği olabileceğini belirtir. Eserde genellikle halk dili kullanılmıştır. Yabancı terkip çok azdır. ifade tarzı samimidir.

Kafiye seçmekte titiz davranmayan müellifin bu eserinde aynı zamanda aruz kusurları da tespit edilmiştir (Akar 1987:155,156,157).

1.4.1.2. Kitâb-ı Mi’râc-nâme

Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli Bölümü, nr. 3756

Başı: Evvel Allah adıyla yâd idelüm

Işkını gönülden bünyâd idelüm

Sonu: Receb ayı hurmeti-y-çün yâ Kerim

Cümlemüze rahmet eyle yâ Rahîm

Bu eserin aynı zamanda Topkapı’da Süleymaniye nüshasına göre çok daha eksik bir nüshası daha bulunmuştur. Bu nüshada eserin adı Kitâb-ı Mi’râc olarak geçtiği için eserin adı olarak bu kullanılmıştır.

Beyit sayısı 678 olup aruzun remel bahrinden “Fâ’ilâtün, Fâ’ilâtün Fâ’ilün” kalıbıyla yazılmıştır. Devrinin diğer eserlerinde olduğu gibi bu eserde de aruz kusurları göze çarpar.

Mesnevi nazım şekliyle yazılmış olup içinde başka nazım şekilleri barındırmaz ve mensur kısımları da yoktur.

Müellif dört beyitlik bir tevhidle eserine başlayıp kaynak olarak İbni Abbâs'ın rivâyetlerini gösterir:

Abni Abbâs kavlidür iş bu kelâm

Sahâbelerden rivâyet ve's-selâm

Ol gice Mi'râca ağdı Mustafâ

Kim nice geldi úatına ol safâ

Her ne kim gördi Hazretde gördi ol Resûl

Ol gice Mi'râca kim ağdı revân

Diğer büyük mi'râciyyelerde rastlanan pek çok motife bu mi'râciyyede de rastlanılır. Fakat diğerlerinin aksine çok farklı ve değişik görüşlerde barındırmaktadır. Bunlar kısaca şunlardır: Peygamber Kudüs'e giderken Tur dağında iner ve burada karşılaştığı peygamberler kendi ümmetlerinin sapık fikirlerini redd iderler. Yine Hz. Muhammed'in nebilere imam olup namaz kıldırma hadisesi, Kudüs'de değil Tur dağında gerçekleşir. Müellif bütün göğün katlarını detaylı bir şekilde anlatmıştır. Özellikle yedinci kat gökte yaşananları çok daha detaylı anlattığı görülür. Başka mi'râc-nâmelerde göğün birinci katında karşımıza çıkan Hz. Adem bu eserde dördüncü katta bulunur.

Eserin sonunda dört halifenin mi'râcı tasdiki ve Ebu Cehl'in inkarı kısaca anlatılmış, mi'râcda emr olunan ibadetlerin önemine değinilmiş ve af ile eser bitmiştir (Akar 1987:157,158,159).

Bu eser Akar'dan daha sonra Hayati Develi tarafından tekrar ele alınmış olup, Develi eserin iki nüshasını da tespit etmiş ve bu dört nüshadan Lalei nr.3756 ve İ.Ü.TDE böl. Seminer Ktp.'de bulunan nüshaları incelemiştir. Bu iki nüsha arasında motif bakımından çok farklılık olmamakla birlikte hacimce İ.Ü TDE böl. Seminet Ktp.'de bulunan daha kısadır. Fakat aynı zamanda bu nüsha diğerlerinden dil yönüyle de farklılıklar göstermekte ve ağızların tarihini izlemeye

yardımcı olmaktadır (Develi 1998:81-85). Nitekim Hayati Develi bu nüshayı dil açısında da çok detaylı bir inceleme ile ortaya çıkarmıştır.

1.4.1.3. Şeyyâd Hamza Mi'râc-nâme

Gülten Feşel Güzelışık tarafından hakkında bir yüksek lisans tezi hazırlanmış olan eser mesnevi nazım şekli ile yazılmıştır. İstinsah tarihi ve müstensih ile ilgili bi bilginin yer almadığı çalışmaya göre eser içinde yazarın keyfiyyetine göre bazı aruz değışiklikleri görölmüştür. Eserin genel olarak aruzun “Fâ'ilâtün, fâ'ilâtün, fâ'ilün” veznidir.

Eser baştan sonu mesnevi nazım şekliyle yazılmış olup başka şekil ve tür görölmez. Mesnevi nazım şekliyle kafiyelenen eserin bazı yerlerinde redifin kafiye olarak kullanıldığı görölür. 545 beyitten oluşan eserin 8 beyitinde aruz bozuklukları görölür.

XIV. yüzyılda yaşadığı belgelerle ispat edilen Şeyyâd Hamza'nın (Güzelışık:1996:5) bu eserinde de dönemin halk Türkçe'sini görmek mümkündür. Fakat müstensih 16. yüzyılda eserin istinsah etmiş olacağından eserde bazı kelimeler düz harekelendirilmiştir. Fakat yine de eserin tamamına müdahale etmediğinden bazı eklerin orijinallığı korunmuştur.

Başı: Nâle kıl iy bülbül olma teñ-dil

Yumşan âhı ger degül-sen señ-dil

Sonu: Huş helâl olsun nekim su kıldı nûş

Hem tamam olsun bu kıssa bunda ûş (Güzelışık 1996: 27,31, 82.)

1.4.1.4. Abdülvâsî Çelebî Mi'râc-nâme-i Seyyidü'l-Beşer Hazret-i Resulullâh Aleyhi Efdali's-salavât

Afyon İl Halk Kütüphanesi, Gedik Ahmed Paşa Bölümü nr. 34(63 A-776). 14 yaprak olan eserin telif tarihi 817/1414'dür. Müstensihi Mustafa İbni Mahmûd El- Müezzın olan eserin istinsah tarihi ise 1054/1644'dür. Yer yer harekeli nesihle yazılan eserde cedve ve tezhib yoktur.

Başı: Cemi'-i enbiyânuñ pişvâsı

Be-küllü etkiyânuñ muktedâsı

Sonu: Sekiz yüz on yidi olmışdı târîh

Kim andan nazm oldı bu tevârîh

Bu eser hakkında en detaylı çalışmayı Metin Akar gerçekleştirmiştir. Bu eserin ilk zamanlar Abdülvâsî Çelebi'nin Halîl-nâme isimli mesnevisinin bir parçası olduğu iddia edilmiş fakat ilk defa Vasfî Mahir Kocatürk ve Amil Çelebioğlu tarafından bu eserin müstakil bir eser olduğunu yazmıştır. Akar ise incelemesinin ardından bu eserin bir mesnevinin başında yer almadığını ve bir müstakil mi'râc-nâmede bulunan neredeyse bütün motifleri içerdiğini belirtip eseri müstakil bir mi'râc-nâme olarak incelemiştir (Akar 1987: 161,162).

1.4.1.5. Ahmedî Mi'râc-Nâme

Ahmedî'nin bu müstakil manzum Mi'râc-nâmesi'nden ilk bahseden isim Yaşar Akdoğan olur. Süleymaniye Kütüphanesi Şazeli Tekkesi 110 no'lu Türkçe yazma İskender-nâmesinin içinde 808/ 1405-1406 tarihli 497 beyitlik Mi'râc-nâme bulunur. Daha öncesinde 615 beyitlik bir mevlid yer alan nüshada Mi'râc-nâme ve ardından İskender-nâme'nin başlangıcı vardır. Bu durumda pek çok ilim adamı mi'râc burda İskender-nâme'nin bir bölümü olarak düşünmüşlerdir.

Baş: Hamd idelüm k'adıdur anuñ Kerim

Halıku Allâhu Rahmânü'r-Rahîm

Sonu: Barmaguñ akdinde işbu ikd-ı dūr

Dört yüz dane-y-le toksan danedür

Aruzun remel bahrinden “Fâ'ilâtün, Fâ'ilâtün, Fâ'ilün” yazılmış eser bu hususiyetleri doğrultusunda Türk Edebiyatı'nda bilinen ilk mi'râc-nâme olma önemine sahiptir. Ayrıca Eski Türkiye Türkçesi dili yönünden incelenecek kıymetli bir eserdir(Akdoğan 1989: 267,268,269,308).

1.4.1.6. Ârif, Mi'râcü'n-Nebî

Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi Bölümü nr.355

Telif tarihi 841/1437 olan eserin müstensihisi Abdüllâtîf İbni Muhammet'dir. İstinsah tarihi belirlenememiştir. 63 yaprak olan eser harekeli nesih ile yazılmıştır. Her sayfada 15 beyit vardır. Cildi tamir görmüş fakat daha sonra yeniden parçalanmış koyu kahverengi kalın deridir. Mıktelepli ortada beyzî şemse ve iç içe yıldız baskılı cedvel vardır.

Başı: Girü gön'lüm bahri uş taşdı i yar

'âlemi başdan baş'itdi sebze-zâr

Sonu: Gice gündüz rûhına vir biñ selâm

Tâ ki râzi ola ol Rabbü'l-enâm

Bu mi'râciyye şu ana kadar tespit edilen en kapsamlı ve en hacimli mi'râciyyedir.

Eserde toplam 1745 beyit olmakla birlikte metnin içinde geçen,

Dercdür bu dürce iy mu'teber

Biñ sekiz yüz elli biş dâne güher

beyitinden de anlaşılacağı üzere eser içine 110 beyit noksandır (Akar 1987:164,165)

Eser üzerine bir yüksek lisans tezi hazırlanmış olup bu tezde eserin biri Süleymaniye Kütüphanesi'nde bir diğeri de Ankara Millet Kütüphanesi'nde olmak üzere iki nüshası bulunmuştur. Fakat bu tezde Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki nüsha incelenmiştir. Mi'râc-ı Nebî'de bütün başlıklar, ayetler ve hadisler orijinal metinde kırmızı renkte yazılmıştır. Eserin tüm bölümlerinde müellifin diğer mesnevilerinde de olduğu gibi aruzun remel bahrinden "Fâ'ilâtün, Fâ'ilâtün, Fâ'ilün" kalıbı kullanılmıştır. Döneminin diğer mesnevilerinde de görebildiğimiz çeşitli aruz kusurları bu eserde de mevcut olmakla birlikte müstensih eserde bazı düzeltme yollarına gitmişse de tam başarılı olamamıştır. (Hacıhaliloğlu 2006 :5,6)

Gönül denizinin çoştüğünü,tatlı sözler söyleyeceğini ve bu dünyanın boş olduğunu ifade eden beyitlerle mi'râciyyeye başlar. Baş tarafı eksik olan bir na'tten sonra sebep-i te'lif kısmı vardır. Bu eseri yazmaktaki makdasını müellif şöyle açıklar:

Diyelüm kim ol nebîler serveri

Diñle maksudı uşbu yidi çemberi

Nice buldı kurb-ı “ev-ednâ”ya yol

Nicesi Hazret anı kıldı kabûl

İdelüm bir bir bu ahvâli beyân

Ol şeh'ûñ Mi'râcı sırrın hoş ‘ayân

Ol Resûl'ûñ mevlidi hatm oldu çün

Başladuk Mi'râcına iy zü-fünûn

Ayrıca Ârif'in mi'râciyyesinde orijinal motifler de boldur. Hz. Muhammed'in Arş altında vitir namazı kılması,Cehennem'de Amine Hatun ile oğlunu karşılaştırılması, Cennet'de torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in köşklerinin Hz. Muhammed'e gösterilmesi gibi değişik motifler vardır. Eser içerisinde özellikle Cennet ve içindeki hurileri detaylı anlatmayan müellif isteyenlerin Mürşidü'l Ubbâd isimli esere bakmalarını tavsiye etmiştir:

Hûr-ı Cennet vafını kıldum yâr

Mürşidü'l- Ubbâd içinde âşîkâr

Eserini iki ana bölümden oluşturan Ârif birinci kısımda zahirî mi'râcı ikinci kısımda ise sırrî mi'râcı anlatmıştır. Arapça ve Kur'an, hadis ilimlerine

vakıf olan müellifin bu bilgi derinliği özellikle ikinci bölümde kendisini daha çok gösterir.

Bu eser manzum mi'râciyyeler içerisinde gerek içerdiği motifler gerekse Ârif'in kendine has üslubu ve tasavvufî açıdan mi'râcî ele alışı bakımından kıymetli bir eser olarak kabul görmüştür (Akar 1987:164-170).

1.4.1.7. Şeyh İsmail Hakkı Bursavî Mi'râciyye

Türkiye'de pek çok kütüphanede nüshası bulunan bu eserin Bursa Eski Yazma ve Basma Eserler Kütüphanesi'nde bulununan nüshası ile TSMK Emanet Hazinesi'nde bulunan nüshası müellifin kendi hattıyla yazılmış olması bakımından önem taşır (Yurtsever 2001:108) Bir başka müellif hattıyla yazılmış nüsha ise Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde yer alan nüshadır. Bu nüsha 22 yaprak ve her sayfada 15 beyitten oluşur. Tezhib ve cedvel mevcut değildir.

Başı: Gel beru ey bülbül-i bâg-ı safâ

Nâle-perdâz-ı gülistân-ı vefâ

Sonu :Bu durur dilhâhımız yâ Mustafâ

Olalum bâ-cümle ümmet der-safâ

Bu eserde mi'râcın motifleri çok detaylı verilmemiş verilenlerde bir kaç beyitte geçirilmiştir. Daha çok terimler, mekanlar üzerine duran İsmail Hakkı bunların tasavvufî açıklamalarına yer vermiştir. Üslûbu sanatlı olan müellif aruz ve kafiye konusunda oldukça başarılıdır. Farsça isim ve sıfat tamlamalarına sıklıkla yer vermesi eserin anlaşılmasını zorlaştırır da bu kadar çok nüshasının tespit edilmesi onun sevilen ve begenilen bir eser olduğunu gösterir.

1.4.1.8. İbrahim Bey Mi'râc-nâme

Musa Duman tarafından yapılan incelemeler sonucunda XV. yüzyıl şairi olduğu tahmin edilen İbrahim Bey'in Mi'râc-nâme'si de bilinen ilk manzum mi'râc-nâmelerden birisidir.

Mi'râc-nâme'nin bilinen tek müstakil nüshası İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Seminer Kitaplığı'nda bulunmaktadır. 13 yaprak ve her

sayfada 11 beyitten oluşmaktadır. Toplamda 271 beyittir. MeFâ'ilün, meFâ'ilün fe'ûlün vezniyle yazılmıştır.

Bu nüsha ile birlikte iki nüsha daha tespit edilmiştir. Bunlar İbrahim Bey'in manzumelerinin bulunduğu yazmalardır. Bu üç nüshada da istinsah kaydı bulunmamaktadır.

Başı: Ezelden ilerü ol ferd-i mutlak

Ki vahdet kapusın kılmışdı muglak

Sonu: Diyenler bu du'â hakkında âmîn

Cihân âfetlerinden olalar emîn

Diğer şiirlerinde olduğu gibi İbrahim Bey bu eserinde de sade bir dil kullanmıştır. Yaygın olarak kullanılan dini terimlerin dışında Arapça Farsça kelimelerin kullanımı çok azdır. Eserde Türkçe unsurlar bakımından zenginlik görülür (Duman 1998:171,172,178,202).

1.4.1.9. Nâyî Osman Dede Mirâcü'n-Nebî 'Aleyhi's-selâm

Matbu nüshalarda bu isimle geçiyor olmasına rağmen incelenen yazma nüshalarda mi'râciyye olarak geçmektedir. Mesnevi nazım şekliyle yazılmış aruzun "Fâ'ilâtün, Fâ'ilâtün, Fâ'ilün" kalıbıyla yazılmıştır.

Başı: Evvel Allâh adını yâd eyleriz

Dil dil olmuş kalbi dil-şâd eyleriz

Sonu: Ahmed ü ashâb u cümle mü'minîn

Rahmetü'llâhu 'aleyim ecmâ'in

Giriş bölümü, Allah yadınıyla başlar, Hz. Muhammed'in övgüsü ile devam eder. Mi'râc'ın ana hatlarını kalın çizgilerle değinir. Özellikle Burak motifi çok detaylı bir biçimde anlatılır. Eser dokuz beyitlik hâtıme ile son bulur. Eser

hacimsiz olup daha ziyade bestelenmek için yazıldığından tam anlamıyla mesnevi tertibine riayet edilmemiştir.

Eserin pek çok kütüphanede nüshası bulunmakla birlikte bu nüshalar arasında hacimce farklar dikkat çekmektedir. Mi'râchânların okumalarına göre metinleri istinsah ettikleri ihtimali düşünülmektedir.

Mi'râciyye sanat açısından çok lirik olamamakla birlikte aruz kusurlarından da uzaktır. Tasavvufi konulardan uzak olan eserde edebi sanatlarla ve yabancı terkiplere çok yer verilmemiştir (Akar 1987:173,174)

1.4.1.10. Süleyman Nahifi, Mi'râcü'n-Nebî

Süleymaniye Kütüphanesi nr. 323, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde nüshaları bulunan eser 29 yapraktır. Müstensihî ve istinsah tarihi tam olarak bilinmeyen eserin istinsah tarinin XIX. asır olduğu düşünülmektedir

Başı: Bismi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm

Ayet-i kübrâ-i Kitâb-ı Kerim

Sonu: İtmedi ol Seyyid-i 'Âlî-güher

Hadd-i 'ubudiyyeti kat'a güzer

Mesnevi nazım şekli ve aruzun remel bahrinden "Fâ'ilâtün, Fâ'ilâtün, Fâ'ilün" kalıbı ile yazılmıştır. Basmelenin faziletleri ile konuya giren şair tavhid ve na'tten sonra eserine başlar. Bu eser için bütün kaynakları okuduğunu belirten şair işini kolaylaştırması için Allaha dua eder.

Bu mi'râc-nâmede, mi'râcın bütün motiflerine değinen şair bütün bunlarsan sonra rivayetlerde bulunduğu bütün râvilerin adlarını sıralar. Daha sonra bu eseri yazma gücünü kendisine verdiği için Allah'a şükreder.

Bu mi'râc-nâmenin diğerlerinden en önemli farkı filozofları eleştirmesi ve Mi'râc vesilesi ile hoşuna gitmeyen konularda kendi fikirlerini bildirmeye çalışmasıdır. Aklın acizliği durumunda nakle kıymet verilmesi gerektiği ve mi'râcın bir inanç ölçüsü olduğunu bildirmiştir:

Hikmet odur şer’ e muvâfık ola

Emr-i İlâhi’ye mutâbık ola

Yohsa degüldür hikem-i felsefi

Hakdan ola bâtil ile muhtefî

Eser içerisinde en sağlam kaynak sayılan Kur’an ayetlerinin incelemesi ve diğer deliller hadisleri inceleyerek detaylı bir çalışma sunması bakımından hem ilmi hem sanatsal bir eser ortaya çıkarmıştır. Eserde yalnızca adı bir yerde geçen müellif Nahîfî aruza hakim bir şair olup dili son derece iyi kullanmıştır. Dili bugün bile kolaylıkla anlaşılabilir nitelikte olup Arapça ve Farsça tamlamalardan çoğunlukla uzaktır. Lirizim daha çok peygamberi övdüğü kısımlarda görülmektedir. Kafiyeleleri daha çok Arapça ve Farsça kelimelerden yapmıştır (Akar 1987:175,176,177,178).

1.4.1.11. Mecîdî Hâzâ Mi’râciyye-i Risâlet- Penâh ‘Aleyhi’s-selâm

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T.Y. 4009 numaralı kayıta 97 yaprak olan eser harekesiz nesih ile yazılmıştır. Mecîdî’nin mi’râciyyesi 289 beyitten oluşur. Aruzun “Mefâ’ilün mefâ’ilün fe’ilün” kalıbı ile yazılmıştır. Eserin tamamında aynı kalıp kullanılmıştır. Nazım şekli mesnevidir.

Mi’râciyye uzun bir tevhidle başlar daha sonra on beyitlik bir na’t gelir. Altmış beşinci beyit ile birlikte mi’râc konusuna başlayan yazar en önemli birkaç olayı birkaç beyitte anlatıktan sonra daha çok “Kabe kavseyn”, “Rûyetü’llâh”, yaratılış sebebi ve Hz. Muhammed’in yaratılış felsefesindeki yerine çok daha uzun yer verir. Bu bakımdan eser daha çok tasavvufa göre mi’râcî ele alan orta uzunlukta bir eserdir.

Telif tarihi belli olmamakla birlikte XVIII. asırda yazılmış olması muhtemeldir ayrıca müellif adına da ancak şu beyitten ulaşılabilmektedir:

Mecîdî bendeni hem yâ İlâhi

Egerçi çok durur anuñ günâhi

Bazen kendi anlatıyormuş gibi bazen de Hz. Peygamber konuşuyormuş gibi anlatan şairin dili de kimi zaman basit bir Türkçe kimi zaman süslü bir Türkçe olarak karşımıza çıkar. Arkaik kelimeler az, Arapça ve Farsça tamlamalar fazla değildir (Akar 1987:179,180,181).

1.4.1.12. Hafız Ömer Yenişehir-i Fenârî Mi'râciyye

İstanbul Üniversitesi ve Millet Kütüphanesi Mnz. 1375'de iki nüshası bulunan eser 13 yaprak ve harekeli nesihdir (Akar 1987:181). Bunlarla birlikte yapılan araştırmalar sonucunda Milli Kütüphane'de iki nüshası daha bulunmuştur. Müellifi hakkında bilgilerin kısıtlı olduğu eserin sekizinci beyitinde adı geçer:

Bu 'Ömer muhtâca ihvândan du'â

Fatîhâ ihdâ iden rahmet bula

Müellifin adında geçen Yenişehir-i Fenârî ya da Fener bugün Yunanistan'ın orta bölgesinde Teselya ovasında yer alan ve Larissa olarak bilinen yerdir. Aynı zamanda müellifin Şehzâde Sultan Mehmed'in hatibi olduğuna dair kayıtlarda bulunmaktadır.

Mi'râciyye'nin yazılış tarihi eserin 312. beyitinde "gurre" kelimesi ile verilmiştir. Ebced hesabı ile karşılığı hicri 1205'tir. Eserin yazılış tarihi bu beyite göre miladi 1791'dir.

Geldi Mi'râciyye nazma fî Receb

Gurre târîhdir ana itme 'aceb

Bütünöyle manzum olan eser mesnevi nazım şekli ile yazılmıştır. Eserde aruzun remel bahrinden "Fâ'ilâtün, Fâ'ilâtün, Fâ'ilün" kalıbı ile yazılmıştır. Eserin içerisinde herhangi bir sıralama yapılmamış olmakla birlikte başlangıçta kısa bir mukaddime daha sonra İsrâ ve Mi'râc'ın anlatımı, mi'râcda yaşanan olaylar ve hatime vardır. Klasik bir mesnevinin giriş kısmına göre eksiklikler mevcuttur.

Eserin dili diğer pek çok mi'râciyyede olduğu gibi sade ve anlaşılırdır. Şair aruzu kullanmada ve kafiyyede pek başarılı değildir. Mi'râciyye'nin ahenkli bir dili vardır. Kelime, hece ve ses tekrarlarıyla ahenge katkı sağlamıştır.

Başı: Allâh adın diyelim hoş evvela

Birdir ol kim şübhe yok ma'lûm ola

Sonu: Eyle magfûr cürmümüzü kıl sâlimin

Hamdû'lillâh şükr-i Rabbi'l-âlemîn

Eser diğer mesneviler gibi hacimli olmamakla birlikte bestelenmek için yazılmış izlenimi vermektedir. Bununla birlikte eserde bazı farklı motiflerde görülmektedir. Allah tarafından Hz. Muhammed'e gönderilen kadehlerde bal ve şarap bulunması bunlardandır. Burada yalnızca iki kadeh vardır(Kaya 2014: 683-714). Bu eseri Akar ilim alemine tanıttıktan sonra detaylı bir çalışma Hasan Kaya tarafından yapılmıştır.

1.4.1.13. Abdûlbakî Ârif Mi'râciyye

Birçok kütüphanede nüshası bulunan bu eser Metin Akar ve Hüseyin Ayan tarafından incelenmiştir. Metin Akar Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesi nr.186 bulmuş olduğu 11 yaprak talik yazı ile yazılmış metni incelemiştir. Bu Mi'râciyye 316 beyittir. Diğer nüshaların kendi aralarında çeşitli farklılıkların olmasının nedeni ya müstensihlerin kendi zevklerine göre istinsah etmeleri ya da bu eserlerin bestelenmek üzere istinsah edilmiş olabileceği ihtimalleridir. Bu eserin bestelenmek için yazıldığına dair birkaç ipucu tespit edilmiştir. Eserin bir nüshasında “ Eyyüb Ensârî türbesinde okunur oldur” ibaresine rastlanması yine başka bir nüshada mısra başlarında makam işaretlerinin yer alması ve Şairinde zamanının bestekârlarından olması bu eserin bestelenmek için yazıldığı görüşüne kuvvet kazandırmıştır.

Eserin çeşitli kısımlarında farklı farklı aruz kalıplarının kullanılmış olması esere canlılık sağlamıştır. Ayrıca eserin beş yerinde mensur kısımlar bulunmaktadır. Burada çeşitli konuların sebeplerini açıklayan şair eserin manzum kısmını mesnevi nazım şekli ile kaleme almıştır. Eserde telif tarihiyle ilgili bir kayda rastlanmamıştır.

Başı: Sad hamd o kadîm kâr-sâza

Ol sâni'-i âsumân-tırâza

Sonu: Ne kadar yog ise istihkâkı

Mazhar-ı lutf ola ‘Abdü’l-bâkî

Mi’râciyye’nin en başarılı yönü üslubudur. Şair az sözle gayet sanatlı bir metin yazmış ve tekrarlara düşmemiştir. Eserin dili anlaşılacak açısından biraz ağır olup aynı zamanda çokça Arapça ve Farsça terkipler barındırmaktadır (Akar 1987: 184,185,186,187,188)

Ayan ise Süleymaniye Kütüphanesi’nde bulduğu bir mi’râciyye mecmuası içerisinde bu eser rastlar. Bu nüsha 315 beyitten meydana gelmekle birlikte diğer nüshalar gibi manzum ve mensur karışık haldedir. Ayrıca Hüseyin Ayan’a göre Abdü’l-bâkî Arif’in eserinin dilini ağır bulmak pek doğru değildir. Üstelik şairin bu eserinden hareketle en zor fıkıh ve kelam meseleleri bile kolaylıkla kavranabilir (Ayan: 1986: 1,2,3)

1.4.1.14. Seyyidî Der- Beyân-ı Kıssa-i Mi’râc

Ankara Cebeci Halk Kütüphanesi nr. 1061’ de bulunan ve 4 yapraktan oluşan eser güzel olmayan bir talik yazı ile yazılmıştır.

Eser toplamda 143 beyit olup aruzun remel bahrinden “Fe’ilâtün, fe’ilâtün, fe’ilün” kalıbı ile yazılmıştır. Nazım şekli mesnevidir.

Baş: Şeb-i esrâda mübârek Mi’râc

Siyer-i Ahmed’edür ol ser-tâc

Son: Kevser’inden kana kana içelüm

Berk-ı hâtif gibi cisri geçelüm

Mi’râcın hemen hemen bütün unsurlarına değinen müellifin Arapça ve Farsça’ya olan hakimiyeti şu beyitlerden anlaşılmaktadır:

Kâle men ma’ake yâ Cebre’il

Goft u Ahmed-i Muhtâr sen bil

“Ve reahnâhu mekânen” didi Hak

Didi şânında “ve mâ-erselnâk”

Seyyidi’nin üslubu fazla sanatlı değildir. Tekrarlara düşmemekle birlikte kafiye konusunda da fazla zengin sayılmaz. Türkçe kelimeleri Türkçe ile yabancı asıllı kelimeleri ise yabancı kelimelerle kafiyelendirmiştir. Bu mi’râciyye daha çok türünün küçük ve orta güzellikte bir örneğidir (Akar 1987:189,190).

1.4.1.15. Muhammed Fevzi Kudsiyyü’s-Sirâc Fî Nazmi’l- Mi’râc

181 beyitten meydana gelen eserin nazım şekli mesnevidir. Aruzun remel bahrinden “Fâ’ilâtün, Fâ’ilâtün, fâ’ilün” kalıbı ile yazılmıştır. Klasik mesnevi tertibinin dışında yazılmış olan eser tevhid ve na’t bölümlerini barındırmaz

Baş: Başladım maksûda bismillâh ile

Tâ irem matlûba hamdi’llâh ile

Sonu: Çünkü sen Vehhâb ü lütfuñ bi-hisâb

Biz didik âmîn sen kıl müstecâb

Eserin sebep-i telifinde müellif bu eseri yazmasında temel gayenin mi’râc yazan kişiye Allah’ın ferahlık vereceği ve kalbini nurlandıracağı inancı olduğunu bildirir. Mi’râciyyeler okunduğunda kendisinin eserinde okunmasını ve kendisine bir fatiha armağan edilmesini arzular.

Eserde mi’râc hadisesine dair farklı motilerde göze çarpar. Daha önceki metinlerde Hz. Muhammed’i mi’râca çağırmaya Cebrail tek gelirken Muhammed Fevzi eserinde davet için Mikâil, İsrâfil, Azrail ve Cebrail’in geldiğini bildirir. Ayrıca yolculuğa çıkıldığında yalnızca Kudüs’e uğranmaz, yol boyunca dini öneme sahip pek çok noktaya uğrarlar. Medine, Tur, Beytü’l-Lahm bu inilen yerlerdendir.

C.S. Revnakoğlu, bir araştırmasında Muhammed Fevzi’nin bu eserinin zamanında bestelendiğini ancak daha sonra bestesinin unutulduğundan bahseder. Metninde de eserin okuduğuna dair izler bulunmuştur:

Ya'ni cem'iyet idüp de 'âşk ile

Bahs-i Mi'râcî okutsa şevk ile

Yine eserin bazı kısımlarına sonradan eklenen ilahi ve na'tler metnin bestelenip okunuğu sırada metne eklenen kısımlar olduğu düşünülmektedir.

Eser didaktik bir amaçla kaleme alındığı için her beyitinde lirizm yoktur. Ancak metnin bütünü incelendiğinde şair başarılıdır. Aruz kusuru yok denecek kadar azdır. Arapça çok olmamakla birlikte Farsça terkiplere sıklıkla yer vermiştir. Beyitlerinin kiminde sanatlı bir üslub kimi zaman sade bir üslub kullanmış az sözle çok şey anlatmıştır (Akar 2987: 191-196).

1.4.1.16. Erzurumlu Osman Sirâceddin Hayâl-i Bâl

Eserin yazma bir nüshası bulunmayıp İstanbul'da 1305 (1887-1888) yılında Bâb-ı Âlî civarında Mahmud Bey Matbaası'nda basılmış bir nüshası mevcuttur. Tamamı 47 sayfa olan bu eserde şair aruzun değişik kalılarını eserinde kullanarak eserine canlılık kazandırmıştır.

Eserin giriş kısmında bulunan mevlidin ve diğer şiirlerin ardından okunacak Kur'an-ı Kerim'den hasıl olan sevabı başta Hz. Muhammed olmak üzere diğer peygamberlere ve din büyüklerine gönderdiğini beyan eden bir mensur Türkçe dua kısmı bulunmaktadır. Bu söyleyiş aynı zamanda eserin bestelenip okunuduğunun göstergesidir. Eserin asıl mi'râciyye kısmı 20-47 sayfaları arasında yer almaktadır.

Eser mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmış olup toplam 405 beyittir. Aruzun "Fâ'ilâtün, Fâ'ilâtün, Fâ'ilün" kalıbı ile yazılmıştır. Genel hatlarıyla mi'râciyye üç kısımdan oluşmaktadır. Her bölümün sonunda tekrar ettiği bir nakarat beyiti ve Arapça "mefêûlü, Fâ'ilâtün, mefêûlü, Fâ'ilâtün" kalıbıyla yazılmış 12 beyitlik bir münacat yer alır.

Eserde daha çok Arapça-Farsça kelimelerle oluşturulmuş kafiye yer bulunur. Şair eserin bazı yerlerinde ise kusur sayılabilecek tasarruflarda bulunmuş, kafiye yer vermemiştir. Vezin ve kafiye sonradan eserde ahengi sağlayan unsur ses tekrarlarıdır.

Klasik dönem edebî mahsullerimizin ekserisinde bulunduğu üzere şair eserine besmele ve hamdele ile başlar:

Nâm-ı Hakk'ı ibtidâ zıkr idelim

Sâniyen hamd ü senâ şükr idelim

Ey göñül eyle salât ile selâm

Tâ ola ol hâl ile hatm-i kelâm

Eserin ilk bölümünde besmele, hamdele, salvele ve ardından Cebrail'in Hz. Muhammed'i yolculuğa çıkarması ve birinci göğ'e kadar olan yolculuğu konu edilmiştir. İkinci kısımda birinci gökten başlayıp yedinci göğ'e kadar devam eder ve Allah ile Hz. Muhammed'in konuşmalarına kadar devam eder. Üçüncü bölümde Allah'ın huzurundan ayrılan Hz. Muhammed Cebrail ile dönüş yolunda cenneti ve cehennemi gezer buradakilerin halini izlerler. daha sonra yeniden Ümmühanî'nin evine dönen Hz. Muhammed hala yatağını sıcak bulur.

Eserinin sonunda kendisinden önce yaşayanlar için bir Fatiha talebinde bulunan Sirâcî daha önceki şiirlerinde mahlası Sirâcî'i kullanırken mi'râciyyede adı Osman'ı da kullanılır. Anne ve babasına dua talebinde de bulunan Sirâcî eserinin sonunda anne ve babasının adlarını anar:

İsmim 'Osman'dır bilinsin hâtime

Vâlideynimdir 'Aliyy ü Fâtıma(Ekinci 2013: 659-665)

1.4.1.17. Hâkim Mehmed Efendi Mi'râciyye

Vakanüvis Hâkim Mehmed Efendi'nin müstead nazım şekli ile yazdığı türünün diğerlerinden nazım şekli bakımından farklılık gösteren bu eseri toplamda 124 beyittir. Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü nr.4477'de kayıtlı olan bu eser aruzun "Fâ'ilâtün, Fâ'ilâtün, Fâ'ilün" kalıbıyla yazılmıştır. Kafiye şekli ise AbAb, CxAb, DxAb... şeklinde devam etmektedir.

Başı: Emr ü fermân eyler ise Hâlık-ı cân-âferin

Feyz-i lutfından baña

Nazm olunmak üzre Mi'râc-ı resulü'l-mürselîn

Ola matbû'u'l-edâ

Sonu: Ol resûle âline ashâbına olsun selâm

Hâkimâ subh u mesâ

Hâhım ümmîd-i şefâ'ât yâ şefîâ'l-müznibîn

Yâ resûl-i müctebâ

Hâkim Mehmed Efendi'nin müstezadı daha önce yazılmış müstezadlar içinde farklı bir konuyu ele alması bakımından önemlidir. Aynı zamanda eser 124 beyitle bugüne kadar müstezadlar içinde en hacimli müstezad olma özelliğini taşımaktadır. Bu eseri diğerlerinden ayıran en önemli özellik şekilde kendini göstermektedir. Muhteva bakımından diğer eserlerde görülen birçok motif bu eserde de görülmektedir (Erdoğan 2009: 75,92).

1.4.1.18. Recep Vahyi, Minhâcü'l- Mi'râc

Minhâcü'l-Mi'râc gerek vezin gerekse nazım şekli olarak oldukça zenginlik gösterir. Toplam 542 beyit olan eserde her bölümd e farklı bir aruz kalıbı ve nazım şekli kullanılmıştır. Şair eserine tevhid ile başlar burada çapraz kafiyelendirilmiş on iki dörtlük bulunmaktadır. Sonra Leyle-i Regâib başlığı altında müsemmenine benzer fakat karma kafiyeli bir şekil daha mevcuttur. Daha sonra Mevlidü'n-Nebi başlığı ile müseddes-i mütekerrir nazım şekli ile yazılan kısmın ardından esas bölüm olan Mi'râcü'n-Nebi başlar. Bu kısım mesnevi nazım şekli ile yazılmıştır. Eser sultan II. Abdülhamid'i öven yirmi beyitlik mesnevi tarzında yazılmış kaside ile son bulur.

Başı: Allah 'Azîm ü Kibriyâ'dır

Kimdir iden 'âlemeyni işrâk

Sonu: Sen ki ‘ayn-ı ‘adl iseñ hükm eyle keyfe mâyeşâ

Askerim en soñ kelâmum Pâdişâhum çok yaşa

Eser Tanzimat döneminin getirmiş olduğu değişiklik ve yenilik izlerini gösterir. Münâcât ve kasidenin yeri klasik mesnevi tertibine uymamıştır. Ayrıca eserde orijinal motiflerde görmek mümkündür. Arşdan sonra Hz. Muhammed’in yanına gelerek Arş gibi konuşan ve adı Nûr olan “tevfik-i ilâhi” mevcuttur. Hz. Muhammed’in ilahi huzura kabul edilişi de farklıdır. Mekan olmadığı için ilerlemeyemeyen Hz. Muhammed’i huzura bir cazibe çeker.

Eserin şairinin ismi bir kaç yerde geçmektedir. Eserin içinde geçen gazelerde mahlası Vahyî olarak karşımıza çıkar. Kitâbın başında da müellifin adı “Erkân-ı Harbiye Kolağalarından Receb Vahyî” olarak geçer. Sultan II. Abdülhamid’e yazdığı şiirden de anlaşılacağı üzere kendisi askerdir.

Eserde yer yer sade yer yer de sanatlı bir üslûp görülmektedir. Hadiseleri bazen özetleyerek kendisi anlatmış bazen de kahramanların ağzından nakl etmiştir. Eserinde sık sık na’tlar söylemesi onun heyecanlı bir Hz. Muhammed aşığı olduğunun göstergesidir (Akar 1987:196-202).

1.4.1.19. Said Paşa Mi’râciyye

Said Paşa, Diyarbakır’da dünyaya gelmiştir. Tarihçi, devlet adamı ve şairdir. Yine kendi gibi şair olan Süleyman Nazîf ile şair Faik Ali Ozansoy’un babasıdır. Çeşitli görevler için gittiği şehirlerden olan Mardin’de vefat etmiştir.

Tanzimatın ilk nesillerinden olan Said Paşa özellikle bu ilk isimlerin eserlerini sıklıkla okumuş Namık Kemal’den övgü ile bahsetmiş bir şairdir. Bu devirde görülen Aguste Comte ile başlayan pozivist felsefe ve din aleyhdarı görüşlerden de haberdâr olan Paşa muhtemelen eserini de bu görüşlere karşı olarak yazmıştır. Eserin bölümleri incelendiğinde bu durum apaçık görülmektedir. Birinci kısımda bazı inkar emarelerinin görüldüğü Hz.Muhammed’in mucizeleri ve İslamiyyetin övgüsü vardır. İkinci bölümde mi’râc hadisesi anlatılmıştır. üçüncü bölümde ise pozivist bir mantık ve rasyonel bir tavırla zamanındaki insanlara ve inkarcılara mi’râc hadisesini ispat etmeye çalıştığı beyitler bulunmaktadır.

Said Paşa'nın Mi'râciyyesi'nin diğer eserlerden en önemli farklı muhtevada kendini göstermektedir. Dil ve şekil bakımından çok farklı olmayan mi'râciyye kaside nazım şekli ile yazılmış olup aruzun “mefâ'ilün, mefâ'ilün, mefâ'ilün, mefâ'ilün” kalıbı ile yazılmıştır. Çok hacimli bir eser olmayıp toplam 119 beyittir.

Başı: N'ola kadri olursa hâmemin beyne'l-enâm a'lâ

Ede bi'l-iftihâr evsâf-ı fahrû'l-âlemi imlâ

Sonu: Hemîşe tâ ki eflâk olıcak encüm ile memlû

Habîb'in rûhuna benden ola teslîm-i lâ-yuhsâ (Erdoğan 1999:163-185).

1.4.1.20. Diğer Müstakil Mi'râc-nâmeler

Çeşitli araştırmacılar tarafından incelenmiş mi'râciyyelerin dışında kütüphanelerimizde varlığına rastlanılamamış eserler bulunmaktadır. Bunlar İsfendiyâr Bey oğlu Hızır Bey adına yazılmış müellifi bilinmeyen bir Mi'râc-nâme,Şeyh İlâhî-i Nakşibendî'nin Manzûme-i Mi'râciyye'si, Simkeşzâde Feyzî Hasan Efendi'nin Mi'râc-nâme'si, Nûri Muhammed Efendi'nin Risâle-i Mi'râc'ı, Fatma Kamile Hanım'ın Mi'râciyye'si, Hüseyin Bursâvî'nin Mi'râciyye'si, Cemâleddin-i Vahdet'in Mi'râciyye'si, Kavukçu Mehmed Efendi'nin Mi'râciyye'si, Erzurumlu Şeyh Osman Sirâcüddin Sirâcî'nin Manzume-i Mi'râc'ı ile Beylerbeyi Arap Sadî Bey'in Mi'râciyye'sidir (Akar 1987: 203,204)

1.4.2. Müstakil Mensur Mi'râc-nâmeler

Tablo1.1. Risâle-i Mi'râciyye

Eserin Bulunduğu Şehir	İstanbul
Kütüphanenin Adı	Marmara Üniversitesi , Fen- Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi
Kütüphanenin Bölümü	
Demirbaş Numarası	Y. 3/3
Eserin Adı	Risâle-i Mi'râciyye
Eserin Dili	Türkçe
Müellifin Adı	
Telif Tarihi	
Müstensih Adı	
İstinsah Tarihi	XVIII. Yüzyıl
Eserin Ebadı	
Baskı Tarihi, Basımevi	
Yaprak ve Satır Bilgisi	101a-119a 14 satır
Mürekkebi	
Yazı Cinsi	
Cilt Bilgisi	
Kağıt Bilgisi	
Eserin Başı	“ Yâ Allâh yâ Allâh yâ Allâh yâ Muhammed leyle-i Mi'râce yâ Muhammed radiyallâhu anhu”
Eserin Sonu	“Ve her kim bunu okıya bize Tañrı te'âla ana rahmet kıla Fâtihâ ehsan ede. Vallâhu a'lem bi's-savâb”
Açıklamalar	Eserin istinsah tarihi kütüphane kayıtlarında XVIII. yüzyıl verilmiş olmakla birlikte eser üzerine kapsamlı bir çalışma yapan Sır dil açısından eseri inceleyip eserin bu yüzyıldan çok daha önce kaleme alındığını tespit etmiştir. Bu eser daha çok Eski Türkiye Türkçesi diye adlandırılan dönemin dil hususiyetlerini taşımaktadır. Arap ve Uygur imlasının birlikte kullanılması, kelimelerdeki ünlülerin yazılmasında bazen harf bazen hareke bazende hem harf hem hareke kullanılması, daha çok XIV ve XV. yüzyıl Anadou sahası metinlerinde sık görülen bengilde-,devşir, kelecı, kutlula-, tamu, sagra, uçmak, ,yegrek gibi sözcüklere yer verilmesi ve metninde genel olarak Arapça- Farsça tamlamaların kullanımının nadir olması gibi neden bu düşünceyi kuvvetlendirir. Eserin anlatımında kimi zaman konu bütünlüğünün bozulduğu görülmektedir. Bunun başlıca nedeni müstensih eser istinsah ederken gerekli özeni göstermemesi ya da orijinal nüshaya ulaşamamış olması olabilir. Eserde diğer eserlerde bulunan genel olarak birçok motif bulunmaktadır. Fakat diğerlerinden farklı olarak bu eserde namazın farz kılınışı bölümü işlenmemiştir. Eserin konusunun mi'râc olması dolayısıyla İslami itikatla ilgili pek çok sözcük kullanılmıştır (Sır 2013: 2261-2268). Ayrıca eserde bu seyahat sırasında uğranılan pek çok mekanın ismi verilmiştir. Bu mekan adları daha sonra yine Sır tarafından incelenip açıklanmıştır(Sır 2014:1).

Tablo1.2. Risâle-i Mi'râcû'n-Nebî

Eserin Bulunduğu Şehir	İstanbul
Kütüphanenin Adı	Süleymaniye Kütüphanesi
Kütüphanenin Bölümü	Hacı Mahmud Efendi
Demirbaş Numarası	01810
Eserin Adı	Risâle-i Mi'râcû'n-Nebî
Eserin Dili	Türkçe
Müellifin Adı	
Telif Tarihi	
Müstensih Adı	
İstinsah Tarihi	
Eserin Ebadı	205* 145, 150*90mm
Baskı Tarihi, Basımevi	
Yaprak ve Satır Bilgisi	87 yaprak 15 satır
Mürekkebi	Eser içinde yer alan ayetler, hadisler ve bölüm başlıkları için sūrh
Yazı Cinsi	Nesih
Cilt Bilgisi	
Kağıt Bilgisi	
Eserin Başı	“ Ĥamd ü şenâ vü şŭkr-i bî- nihâ ol zât-ı yektâ olan cenâb-ı Ĥazret mevlâ celle ve ‘alâ Ĥazretlerine olsun ki bu ‘âlemleri ve cem’i maĥlûkâtı ‘ademden vücûda getürüp ĥalk eyledi.”
Eserin Sonu	
Açıklamalar	Eserin girişinde tezhipli serlevha bulunmaktadır. Bu kısımda eserin adı olan “ Haza risâle-i Mi'râcû'n-Nebî Salla'llâhu ‘Aleyhi ve Sellem” yazılıdır. Alt başlığında besmele yer alır. Eserde hamdele ardından salve karşımıza çıkar. Sayfanın etrafını çevreleyen kahverengi kalın cedvel bulunur. Eserde sayfaların kontrolünü sağlayan râbıta kelimeler kullanılmıştır. Bunlar cedvelin dışında verilmiştir. Eserde Arapça olan kelimeler kırmızı çizgiler ile gösterilmiş olup hareke kullanılmamıştır. Eserin sonunda bir hatime bulunmakla birlikte eser moksandır. Bundan sonra manzum parçaların yer aldığı 2 yapraklık bir kısım vardır. Bu kısmın sonunda 1227 tarihi bildirilir. Fakar bu tarih muhtemelen manzum kısım ile ilgilidir.

Tablo1.3. Mi'râc-ı Muhammed

Eserin Bulunduğın Şehir	İstanbul
Kütüphanenin Adı	Süleymaniye Kütüphanesi
Kütüphanenin Bölümü	Özel
Demirbaş Numarası	00601
Eserin Adı	Mi'râc-ı Muhammed
Eserin Dili	Türkçe
Müellifin Adı	
Telif Tarihi	
Müstensih Adı	
İstinsah Tarihi	17 Cemaziyelevvel 1167/1753
Eserin Ebadı	214*145 165*95
Baskı Tarihi, Basımevi	
Yaprak ve Satır Bilgisi	1b-54a yaprakları arası 13 satır
Mürekkebi	Dikkat çekmek istediği yerler ve başlıklar sürh
Yazı Cinsi	Harekeli Nesih
Cilt Bilgisi	Miklepli Mukavva Cilt
Kağıt Bilgisi	---
Eserin Başı	
Eserin Sonu	
Açıklamalar	Eserin başlangıcında serlevha olmayıp kırmızı mürekkeple “Haza Kitâb-ı Mi'râc-ı Muhammed Muştafâ şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem” yazılmıştır. Daha sonra siyah mürekkep ile besmele verilmiştir. Eserin girişine İsrâ Suresi'nin birinci ayeti alınmış ve bu ayetin manası İbni Abbâs'dan rivayet edilmiştir. Eserde cedvelde bulunmaz rabîta kelimeler sol alttadır.

Tablo1.4. Tercemetü's-salat Mi'râcü'l- Arifin

Eserin Bulunduğu Şehir	İstanbul
Kütüphanenin Adı	Topkapı Sarayı Müzesi
Kütüphanenin Bölümü	
Demirbaş Numarası	E.H. 1308
Eserin Adı	Tercemetü's-salat Mi'râcü'l- Arifin
Eserin Dili	Türkçe
Müellifin Adı	---
Telif Tarihi	---
Mütercimi Adı	Şeyhülislam Dürrizâde Mustafa Efendi
Tercüme Tarihi	XVIII. asır
Eserin Ebadı	13*7 6*6
Baskı Tarihi, Basımevi	
Yaprak ve Satır Bilgisi	6b-11a yaprakları 17 satır
Mürekkebi	
Yazı Cinsi	Talik
Cilt Bilgisi	Şemseli , zencirekli, cetvelli, yeşil deri ciltli
Kağıt Bilgisi	Beyaz renkli, filigranlı avrupa kağıdı
Eserin Başı	“Hakikat -i salât nedir duhûli ile's-salât ve hurûcı mine's-salât ne vechiledir beyân buyrula...”
Eserin Sonu	“... diyü ol vakitte redd-i selâm iderler”
Açıklamalar	Bu mi'râc-nâme aynı isimli Arapça bir eserin tercümesidir. Kitap isminden de anlaşılacağı gibi namazı anlatmaktadır. Namazın tasavvufi bir tefsiri yapılmıştır. Eserde Hz. Muhammed'in mi'râcının iki türlü olduğu belirtilir. Birisi Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya kadar olandır İkinci ise Mescid-i Aksa'dan melekutun yüceliklerine yapılan seyahattir. Mi'râc gecesi Hz. Muhammed Allah'a “ Ümmetime dönüşte hediye olarak ne götüreceğim?” diye sorar. Allah hediye olarak namazı verir. Ve namazın iki türlü hediye olduğunu söyler. Bu bakımdan namaz hem cismanî hem de ruhanî hediyedir. Bu eser “ Namaz, müminin mi'râcıdır.” hadisinin tasavvufi bir tefsiri gibidir. Eser tam olarak Hz. Muhammed'in mi'râcını anlatmamakla birlikte Metin Akar bu eserinde bir mi'râc-nâme sayılabileceğini belirtmiştir. Eser ağır bir dille yazılmış olmakla birlikte üslubu sanatlı değildir. Mevzunun tasavvufi bir yorum olması birçok terkip kullanılmasına neden olmuş olabilir. Ayrıca eser içinde Kur'an-ı Kerim'den iktibaslar ve tasavvufi değerlendirmeler vardır (Akar 1987:105,106).

Tablo 1.5. Risâle Fi Medhi Mi'râc

Eserin Bulunduğu Şehir	İstanbul
Kütüphanenin Adı	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kütüphanenin Bölümü	
Demirbaş Numarası	R.2052
Eserin Adı	Risâle Fi Medhi Mi'râc
Eserin Dili	Türkçe
Müellifin Adı	---
Telif Tarihi	1730-1754 tarihleri arası
Müstensihin Adı	---
İstinsah Tarihi	1166/1752
Eserin Ebadı	100X90 60X1
Baskı Tarihi, Basımevi	
Yaprak ve Satır Bilgisi	7 yaprak 11 satır
Mürekkebi	
Yazı Cinsi	İnce nesih
Cilt Bilgisi	Sırt ve kenarı deri, mıklepsiz, çargüşe ebrî ciltli
Kağıt Bilgisi	Açık samanî renkli, su yollu, filigranlı, ince, aharlı kağıt
Eserin Başı	“Ser-tâc-nâme-i sahâ'if miftâh-ı künuz-ı letâif dibâce-ârâ-yı meymenet-efzâ”
Eserin Sonu	“... şefâ'at. âmin”
Açıklamalar	Bu küçük risalede önce Kur'an'dan iktibaslar yapılarak Hz. Muhammed övülmüştür. Daha sonra Hz. Muhammed'in göğsünün yarılması ve içinin zemzem ile yıkanması anlatılmıştır. Ümmü Hânî'nin evinde başlayan yolculuk, Sidre'ye varış ve burada Refref ile yolculuk ile devam eder. Hz. Muhammed Allah ile görüştüktan sonra yatağına geri döner. Yazar, Sultan Mahmud oğlu Mustafa devrinde, Hz. Peygamber'in şefâatine nâil olmak amacıyla bu kitâbı yazdığını, sonra Mustafa Paşa'ya taktim ettiğini bildirir. Eser duâ ile son bulur (Akar 1987: 106,107)

Tablo 1.6. Kitâbü'l- Mi'râc

Eserin Bulunduğu Şehir	İstanbul
Kütüphanenin Adı	Süleymaniye Kütüphanesi
Kütüphanenin Bölümü	Laleli Bölümü
Demirbaş Numarası	00667-001
Eserin Adı	Kitâbü'l- Mi'râc
Eserin Dili	Türkçe
Müellifin Adı	Abdullah Efendi
Telif Tarihi	1132
Müstensihin Adı	---
İstinsah Tarihi	----
Eserin Ebadı	220*140 160*90
Baskı Tarihi, Basımevi	
Yaprak ve Satır Bilgisi	124 yaprak 15 satır
Mürekkebi	Siyah renk
Yazı Cinsi	Nesih
Cilt Bilgisi	
Kağıt Bilgisi	Açık samanî renkli, aharlı kağıt
Eserin Başı	“Bismi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm. El-hamdüli'llâhi Rabbi'l-âlemin ve's-salâtü ve's-selâmu 'alâ Nebiyyinâ veResûlünâ Muhammedin ve alâ cemi'ü'l- enbiyâ'i ve'l-mürselin ve âlihi ve sahbihi rızvana'llâhi 'aleyhim ecma'in”
Eserin Sonu	“Hülâsa bu kadar şevâhid-i kat'ileriñe var iken ol Münkirin-i halât mi'râcı inkârda ısrâr üzre olup Mahaza'llâh sihr sebep diyü inkârda kaldılar.”
Açıklamalar	Eserden ilk olarak bahseden Akar eserin yerini Beyazıt Kütüphanesi olarak vermiş olmakla (Akar 1987:107) birlikte biz araştırmalarımızda esere Süleymaniye Kütüphanesi Laleli Bölümü'nde tesadüf ettik. Bu Akar'ın bahsettiği eserin aynısı mı yoksa başka bir nüshası mı bilemiyoruz. Fakat eserin ebatlarının uyuşması, yaprak sayfasının aynı olması, yazı cinsinin aynı olması mürekkebin kullanımı bu ihtimalleri kuvvetlendirmiş olmakla birlikte eserin sonunda elimizdeki nüshada bazı kelime değişiklikleri görülmüştür. Esere besmele ve hamdele ile başlanmıştır. Eserde önemli kelimeler kırmızı çizgi ile belirtilmiştir. İlk sayfalarda kahverengi bir cedvel kullanılmış daha sonraki sayfalarda bu cedvelin yerini kırmızı daha ince bir cedvel almıştır. Eserin girişinde bir mühür bulunmaktadır. Eserde bölüm başlıkları da kırmızı mürekkep ile verilmiştir. Yazar, giriş bölümünde mi'râcdan bahseden önemli eserleri sayar. Daha sonra mi'râcın sebebini ele almıştır. Bu eserde mi'râcın sebebi diğer eserlerden çok daha farklı verilmiştir. Ümmetinin günahlarının affı için uğraşan Hz. Muhammed'e rahmet deryasının büyüklüğünü göstermek için Allah onu mi'râca davet eder (Akar 1987:108).

Tablo 1.7. Kitâb-ı Kıssa-i Mi'râc

Eserin Bulunduğu Şehir	İstanbul
Kütüphanenin Adı	Süleymaniye Kütüphanesi
Kütüphanenin Bölümü	Aga Efendi Tanacan Bölümü
Demirbaş Numarası	00047-001
Eserin Adı	Kitâb-ı Kıssa-i Mi'râc
Eserin Dili	Türkçe
Müellifin Adı	
Telif Tarihi	
Müstensihin Adı	---
İstinsah Tarihi	----
Eserin Ebadı	205*145 175*103
Baskı Tarihi, Basımevi	1258 H.
Yaprak ve Satır Bilgisi	28 yaprak 15 satır
Mürekkebi	Siyah renk
Yazı Cinsi	Nesih
Cilt Bilgisi	
Kağıt Bilgisi	
Eserin Başı	“Bismi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm. Ve bu nesta'ın kitâb-ı kıssa-i Mi'râc” “Nübüvvetden on ikinci yılıñ vakâ'ı ve kıssa-i Mi'râc ve salavât _farz olduğu ve _beyân olunur ekser 'ulemâ anuñ üzerinedür ki Mi'râc nübüvvetden on ikinci yılıñ mah-ı rebî'ü'l-evvelinde vakı' olmuşdur.”
Eserin Sonu	
Açıklamalar	Eser besmele ile başlar ve konuya mi'râcın tarihi üzerine kararları bildirir. Bazı önemli kelimelerin üstünü kırmızı ile çizili olan eserde cedvelde ince kırmızıdır. Serlevha görülmez.

Tablo 1.8. Mi'râcnâme

Eserin Bulunduğu Şehir	İstanbul
Kütüphanenin Adı	Süleymaniye Kütüphanesi
Kütüphanenin Bölümü	Fatih Bölümü
Demirbaş Numarası	02848-001
Eserin Adı	Mi'râcnâme
Eserin Dili	Çağatayca
Müellifin Adı	Et- Talakani Nureddin Ali b. Gickane Seyyid Ali
Telif Tarihi	917 H.
Müstensihinin Adı	
İstinsah Tarihi	
Eserin Ebadı	290*203 194*125
Baskı Tarihi, Basımevi	---
Yaprak ve Satır Bilgisi	12 yaprak 15 satır
Mürekkebi	Siyah renk önemli kelimeler altın sulu mürekkep
Yazı Cinsi	Talîk
Cilt Bilgisi	
Kağıt Bilgisi	
Eserin Başı	“Beşinci kökge yettük ol kök altundın yaratılmış irdi. Cibrîl eşik kakıp sözladi irse...”
Eserin Sonu	
Açıklamalar	Eserin girişinde iki adet mühür bulunmaktadır. Cetvel ve serlevha bulunmayan eserde besmele, hamdele gibi giriş bölümleride bulunmaz. Beşinci göğün anlatımı ile başlaması eserin noksan olduğunu gösterir.

Tablo 1.9. Mi'râcû'n-Nebî

Eserin Bulunduğın Şehir	Ankara
Kütüphanenin Adı	Milli Kütüphanesi
Kütüphanenin Bölümü	Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu
Demirbaş Numarası	06 Mil Yz A 7987/2
Eserin Adı	Mi'râc-ı Muhammed Mustafâ
Eserin Dili	Türkçe
Müellifin Adı	---
Telif Tarihi	---
Müstensihin Adı	---
İstinsah Tarihi	---
Eserin Ebadı	210*156 151*90mm
Baskı Tarihi, Basımevi	---
Yaprak ve Satır Bilgisi	5 yaprak , 13 satır
Mürekkebi	Sözbaşları ve çizgiler kırmızı
Yazı Cinsi	Nesih Kırmısı
Cilt Bilgisi	Sırtı tamir görmüş, bezle kaplı, kapakları yıpranmış kağıt kaplı mukavva
Kağıt Bilgisi	Abâdî
Eserin Başı	
Eserin Sonu	
Açıklamalar	Eserin başında üç sayfalık bir kısım mevcuttur. Eserin ismi serlevhada yer almıştır. Bir de altında “dördüncü fasıl” yazan bir başlık daha vardır. 1a'da İbrahim Edhem yazılı üç mühür bulunmaktadır. Bu eserden sonra Eşrefoğlu'nun “Müntehb-ı Müzekkîn- Nüfus” adlı eseri başlamaktadır.

Tablo1.10. Mi'râciyye

Eserin Bulunduğın Şehir	Ankara
Kütüphanenin Adı	Milli Kütüphane
Kütüphanenin Bölümü	Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu
Demirbaş Numarası	06 Mil Yz A 3757/9
Eserin Adı	Mi'râciyye
Eserin Dili	Türkçe
Müellifin Adı	---
Telif Tarihi	---
Müstensih Adı	
İstinsah Tarihi	
Eserin Ebadı	198*140 148*93
Baskı Tarihi, Basımevi	
Yaprak ve Satır Bilgisi	3 yaprak 15 satır
Mürekkebi	Siyah
Yazı Cinsi	Harekeli nesih
Cilt Bilgisi	Harap halde siyah meşin cilt
Kağıt Bilgisi	suyolu filigranlı
Eserin Başı	“Elhamdüli'llâh Rabbü'l-'alemîn es-salavât ve's-selâm 'alâ seyyîdina Muhammed ve 'alihî ve sahbihî ecma'în. Ammâ bundan sonra bilgil ki rivâyet olunur ki hazret-i Resûl 'aleyhi's-selâmdan ol gice Hakk subhâne ve te'âla beni mi'râca da'vet eyledi.”
Eserin Sonu	
Açıklamalar	Eser önce besmele hamdele ile başlamış ardından direk mi'râc konusuna geçmiştir. Dördüncü göğden itibaren anlatılmaya başlanan mi'râc çok kısa olup direk cehennem ile ilgili tasvirlere geçer. Diğer bu türdeki eserlere göre hacimce küçük bir eserdir.

Tablo1.11. Mi'râcü'n-Nebî

Eserin Bulunduğu Şehir	Ankara
Kütüphanenin Adı	Milli Kütüphanesi
Kütüphanenin Bölümü	Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu
Demirbaş Numarası	06 hk 4888/1
Eserin Adı	Mi'râcü'n-Nebî
Eserin Dili	Türkçe
Müellifin Adı	
Telif Tarihi	
Müstensihin Adı	Abbas b. İbrahim Edhem
İstinsah Tarihi	1310/1891
Eserin Ebadı	186*120mm
Baskı Tarihi, Basımevi	---
Yaprak ve Satır Bilgisi	142 yaprak , değişken satır sayısı
Mürekkebi	Söz başları mor
Yazı Cinsi	Bozuk Nesih
Cilt Bilgisi	Sırtı kahverengi meşin kaplı mukavva
Kağıt Bilgisi	Yerli cedid
Eserin Başı	“Ba’isden on birinci senede vak’ı olan ibtidâsı_ radiya’llâhu anhüm nakl olunur ki seyyid-i ka’inât efendimiz her sene...”
Eserin Sonu	“Bu kitâbı yazdım yâdigâr olmak için okıyan yazana bir dua kılmak için. ‘Abbâs oğlu İbrahim Edhem Efendi tahriri”
Açıklamalar	Eserin başında üç sayfalık bir kısım mevcuttur. Eserin ismi serlevhada yer almıştır. Bir de altında “dördüncü fasıl” yazan bir başlık daha vardır. 1a’da İbrahim Edhem yazılı üç mühür bulunmaktadır. Bu eserden sonra Eşrefoğlu’nun “Müntehb-ı Müzekkîn- Nüfus” adlı eseri başlamaktadır.

Tablo1.12. Mi'râcû'n-Nebî

Eserin Bulunduğu Şehir	Manisa
Kütüphanenin Adı	Manisa İl Halk Kütüphanesi
Kütüphanenin Bölümü	Manisa İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu
Demirbaş Numarası	45 hk 5043
Eserin Adı	Mi'râcû'n-Nebî
Eserin Dili	Türkçe
Müellifin Adı	Altıparmak Mehmed b. Mehmed Üskübî
Telif Tarihi	---
Müstensihinin Adı	Mehmed Said Nuri
İstinsah Tarihi	1234/1817
Eserin Ebadi	205*120 142-72
Baskı Tarihi, Basımevi	---
Yaprak ve Satır Bilgisi	321 yaprak , 19 satır
Mürekkebi	Siyah
Yazı Cinsi	Nesih
Cilt Bilgisi	Zencirekli vişne renkli meşin mahfaza içinde
Kağıt Bilgisi	Saykallı abâdî
Eserin Başı	“Hazâ Kitâb-ı Mi'râcû'n-nebî tefsîlât. Bismi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm. Ve salla'llâhu 'alâ seyyidînâ ve mevlanâ Muhammedin ve 'alâ âlihi ve sahbihi ve sellim ecma'in”
Eserin Sonu	“Hâtimetü'l-Kitâb. Hamdüli'llâh te'âla kıldı. Hakk te'âla kitâbu'n tekmîl hem müyesser yadigâr olsun ahvân için sa'î idüp koduk”
Açıklamalar	Diğer bütün mi'râc-nâmeler içinde en kapsamlı eser olup içinde pek çok motife yer vermiştir. Kendi eserlerinde bile isimleri çeşitlilik gösteren müellif Mehmed ya da daha doğru söyleyişle Muhammed Efendi; “Altıparmak Muhammed bin Muhammed eş-Şeyh, Altıparmak Muhammed bin Muhammed bine'l- Çıkrıkçı, Muhammed bin Muhammed Altıparmak el- Üskübî” gibi çeşitli isimlerle eserlerde geçmektedir. Ne zaman doğduğu hakkında kesin bilgiler olmayan Mehmed Efendi'nin babası Mekke ve Medine kadılığı yapmıştır. Kendisi Üsküp'te tahsiline devam etmiştir. Bu sıralarda önce Çıkrıkçı-zâde daha sonra Altıparmak lakaplarıyla tanınmıştır. İstanbul'a geldikten sonra uzun süreler Fatih Camii'nde dersler ve vaazlar vermiştir (Kılıç 2007:333) Yazarın birçok eseri olmasına rağmen bu isimli bir eserinden kaynaklarda bahsedilmediği görülmüştür. Araştırmalarımız sırasında bizde böyle bir eserin varlığını keşfetmiş ve bu sayede ilim alemine bildirmiş olduk.

2. MUSA BİN AHMED EL-ANTAKÎ'NİN MÎ'RÂC-NÂME'Sİ

Ankara Milli Kütüphane'de 06 Hk. 4377 numaralı kayıta ulaştığımız Mi'râc-nâme 80 yaprak, 13 satır, harekeli nesih ile yazılmıştır. Kağıt türü krem rengi çiçek filigranlıdır. Eserin dış ve iç boyutu 205×145- 155×100mm'dir. Kütüphane kaydında telif tarihi verilmemiş istinsah tarihi 1116(1703) olarak verilmiştir. Daha sonra metin incelememiz ile birlikte telif tarihinin “*bu Mî'râcı dağı bu arada temâm oldu tarih hicret-i nebevînuñ biñ toqsan dört senesinde şa'banü'l- mübârekün on üçünde sebt günü tehrîri nihâyet bulmuşdur*”[160/b] 13 Şaban 1094/ 7 Agustos 1683 olduğu tespit edilmiştir. Yine kütüphane kaydında müellifi belirtilmeyen eserin müstensihî Mehmed b. Ali olarak verilmiştir. Metnin sebep-i telif'inde belirtilmesiyle “*ve ba'dehu bu fakîr-i qalîlû'l- bizâ'at Mûsâ bin Ahmed el-Ântakî diledim ki Resûl-ı Ekrem ve Nebiyy-i mûkerrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem hazretlerinüñ Mi'râc'da hâşıl olan ahvâl ve aqvâlin bir nice 'Arabî risâlelerden Türkî'ye tercüme idüp ve Türkî risâlelerden dağı cem' eyledüm tâ ol Sulţânun meddâhları zümresine dâhil olup muhîbbleri silkine münselik olam*” [81/b,82/a] müellifin Musa b. Ahmed Antakî olduğu tespit edilmiştir. Eserin cildi aşınmış kahverengi miklebli, şemseli metin cilttir. Şirazesı dağınıktır. Başı eksiktir. Asıl metin 80. yapraktan sonra başlamaktadır.

Eserin müellifinin Musa bin Ahmed el- Antakî olduğunu öğrenmemize rağmen maalesef ki herhangi bir kaynaktan bu isme rastlanılamıştır. Bu yüzden müellifi hakkında tek bildiğimiz eserinden hareketle böyle bir eser yazmış olduğu, Antakyalı olduğu ve XVII. yüzyılda yaşadığıdır.

Eserin incelenmesi sırasıyla motifler, muhteva, kaynaklar ve dil ile üslup özelliklerinin ele alınması şeklinde gerçekleşmiştir. Motiflerin incelenmesinde metinde yer alan sırası gözetilmiştir. Metnin kaynakları alfabetik sıra ile verilmiştir. Dil ve üslup özellikleri incelenirken dikkat çekici hususlar ele alınmıştır.

2.1. Motifler

2.1.1. Mi'râcın Sayısı

Mi'râc hadisesinin kaç kere gerçekleştiği hakkında metinde iki yerde farklı kaynaklardan bilgi verilmiştir. Bu kaynakların birinde önce peygamber olmadan bir kez düşündü daha sonra peyamber olduktan sonra cismen yapılan bir mi'râc

anlatılmakla birlikte diğer kaynakta mi'râcın sayısı otuz üçe kadar çıkmaktadır. Bu mi'râclardan biri cismani olup geri kalanı ruhanidir.

“Vecbû'd-dîn eydür gice düşünde gördi peygamberlige gönderilmedin öñdin soñra peygamberlige ba's olunduğdan soñra bir buçuğ yıl cismi ile Recebün yigirmi birinci gicesi Mi'râc eyledi Tefsîr-i Beyzavî'de bir yıl[83/b]soñra Mi'râc eyledi Şeyh Şadreddin Konevî küddise sırrıhu Nuşhi'nde zikr ider Resûl-i Ekrem 'aleyhi's-selâm otuz üç kez Mi'râc eyledi biri Mi'râc cismânîdür girü kalanı ruhânîdür dedi ammâ ehl-i zahir katında tevâtur-ı aḥbâr ve tetâbu'-ı âşârla meşhûr olmadı lâkin 'ulemâ nakl eylediler” [83/a]

Mi'râcın otuz üç kez olarak bildirilmesi metinde anlatıldığı üzere çok kabul gören bir inanç olmamakla birlikte kaynaklarda zikr edilmiştir. Bu yüzden müellif bunu eserinde paylaşmayı uygun görmüştür.

2.1.2. Mi'râcın Tarihi

Mi'râcın gerçekleştiği tarih hemen hemen bütün kaynaklarda gün,ay, yıl olarak detaylı bir biçimde verilmiştir. Fakat diğer motiflerde olduğu gibi kaynaklar arasında bazı çeşitlilikler mevcuttur. Ay konusunda bazı kaynaklar Receb ayında değilde Ramazan ayında gerçekleştiği belirtmişlerdir. Mi'râcın senesi hakkında ise bazı rivayetlere göre hicretten önce bazılarına göre ise hicretten daha sonraki senelerde gerçekleşmiştir. Bugün müslümanlar arasında mi'râc hadisesi bir kandil gecesi olarak 27 Receb olarak kabul görmüştür:

“Medîne'ye hicret etmezden üç yıl muḳḳaddem Receb ayında idi ba'zılar Ramazân ayındadır didiler ammâ şaḥib-i Keşşâf eydür hicretten beş yıl öñdin idi dir Vecbû'd-dîn eydür gice düşünde gördi peygamberlige gönderilmedin öñdin soñra peygamberlige ba's olunduğdan soñra bir buçuğ yıl cismi ile Recebün yigirmi birinci gicesi Mi'râc eyledi Tefsîr-i Beyzavî'de bir yıl soñra Mi'râc eyledi” [83/a- 83/b]

2.1.3. Mi'râcın Başladığı Mekan

Mi'râc olayının, Hz. Ali'nin kız kardeşi olarak bilinen Ümmühânî'nin evinde başladığı kabul edilen yaygın bir görüş olmakla birlikte eserinin başında da bir çok kaynağı esas aldığı belirten müellif farklı kaynaklar içinde geçen farklı

başlangıç mekanlarından da bahsetmiştir. Bunlardan birisi ise Ka'be'de Hacerü'l-Esved katıdır.

“bu Mi'râc Mescid-i Harâm'dan oldu ba'zılar eydür Ümmühân evinde yaturken oldu ki hâzret-i 'Alî'nün kız qarındaşıdır”[83/a]

“hâzret-i Risâlet-penâh 'aleyhi's-selâm bir gice Ka'be haremindedir Hacerü'l-esved katında uyurdum ammâ gönülüm uyumazdı”[83/b-84/a]

“Ebûzer Gaffârî rivâyet ider eydür Hâzret-i Risâlet-penâh 'aleyhi's-selâm Mekke-i mükerrreme'de bir kez evimün sağı açıldı Hâzret-i Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm indi”[84/b]

Bu davet mekanlarından birisi de Hz. Muhammed'in Mekke'de evinde gerçekleşmiştir. Bu durumda da yine mi'râcın hicretten önce gerçekleştiği düşünülebilir.

2.1.4. Mi'râca Davet

Mi'râcın davetini ulaştıran kişi hemen hemen tüm kaynaklarda Hz. Cebrail olarak geçmekle birlikte Hz. Peygamberin davet edildiği mekanlar değişiklik göstermektedir. Müellif mekan olarak kaynaklar içinde en doğru bulduğu mekanı Kabe haremindeki Hacerü'l-Esved katı olarak kabul etmiş ve bu mekanı mi'râca başlangıç kabul etmiştir:

“Ka'be haremindedir Hacerü'l-esved katında uyurdum ammâ gönülüm uyumazdı gördüm Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm geldi eyitdi tûr yâ Muhammed Allâhu te'âlâ seni okur çün aîni işittim derhâl tûrugeldim âb-dest aldım taşra çıktım gördüm bir Burâk tûrur” [83/b-84/a]

Manzum mi'râc-nâmelerin bir kısmında bu davetin önce Allah tarafından Cebrail'e bildirilmesi ve daha sonra Cebrail'in vazifesini yerine getirmesi anlatılmakla birlikte (Akar,1987:212) bu mensur eserde böyle bir motife rastlanılmamaktadır.

2.1.5. Hz. Muhammed'in Göğsünün Yarılması Hadisesi

Bu motif metinde detaylı bir biçimde kaynaklardan alıntılanarak açıklanmaya çalışılmıştır. Kaynaklarda kimi zaman Mi'râc'dan hemen önce kimi

zaman ise Mi'râc'dan çok daha önce Hz. Muhammed'in çocukluğu zamanında süt annesi Halime'nin yanında iken gerçekleşmiş bir hadise olarak vurgulanmaktadır:

Tefsîr-i Begavî'de eydür Ebûzer Gaffârî rivâyet ider eydür Hâzret-i Risâlet-penâh 'aleyhi's-selâm Mekke-i mûkerreme'de bir kez evimûn şakfı açıldı Hâzret-i Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm indî gögsimi yarup mâ'î-i zemzem ile yudı şoñra altundan bir legen getürdi içi hikmet ve îmân ile tolu idi gögsüm içine dökdi andan şoñra birbirine yapuşdurdu ammâ Müslim Enes bin Mâlik'den rivâyet ider bu şakķ Hâzretûn şıgarında idi dir Hâzret buyurur ki o şakķlar ile uyanurdum Cebrâ'îl gelüp beni tutup 'aqlım aldı gögsüm yarup içinden bir toñmış kan çıkardı bu şeytânûn Âdem oğlına zafer bulıcaķ naşibidür didi andan altun bir taşıt getürüp mâ'î-i zemzem ile yuyup tekrâr yerine kodı bilemce olan oğlanlar aħvâle vâkıf oldu rızâen anamki Hâlımedür cân başına şıçrayup şahrâya yöneldikde ben dahı müteğayyirü'l-levn kendüyi karşıladım didi hâşılı Cebrâ'îl Burâķ'ı getürdi ve eyitdi yâ Muhammed kalk Burâķ'a bin seni Rabbûn da'vet eyledi" [84/b- 85/a]

Bu mucize anlatılırken kaynaklar özellikle altından bir taşıt ortak olarak karşımıza çıkar. Ayrıca Hz. Muhammed'in göğsünden çıkarılan o siyah kan pıhtısının Cebrail tarafından şeytanın insanoğlu üzerindeki nasibi olarak verilmesi dikkat çekicidir. Zemzem suyu ise temizleyicilik vasfıyla yine kaynaklara ortaklık gösterir.

Bu kıssa aynı zamanda Kur'an-ı Kerim'in İnşirah Suresi'nde de apaçık belirtilen gerçek bir olay olması dolayısıyla İslam tarihinde önem arz etmektedir:

“(Ey Muhammed) senin göğsünü açıp genişletmedik mi?”³

2.1.6. Mi'râc'ın Binitleri

2.1.6.1. Burak

Binitler içinde en çok vasf edilen binittir. Davetin bildirimesi sırasında Cebrail ile Hz. Muhammed'in yanına gelmiş *nerdübana* binilene kadar Hz. Muhammed'e binit olmuştur. Mi'râc tamamlanıp dönülmeye başlandığından tekrar Hz. Muhammed'i yatağına bırakmıştır.

Burak ilk başta Hz. Muhammed'i sırtına bindirmek istemez:

³ Kur'an, 94/1

“yâ Muhammed kalk Burāk’a bin seni Rabbüñ da‘vet eyledi didi ben dahı biñmege murād itdüğümde balık şebekeden şıçrar gibi şıçrayup ‘işyân yüzün gösterdi Cebrā’ıl Burāk’a nidā idüp sakın ol yâ Burāk utanmaz mısın Muhammedü’l- Muştafâ gibi kimesneden kaçarsın seni yaradan Allâh haqqıçün senüñ arķana bundan mükerrem kimesne binmedi” [85/a]

Arkasına Hz. Muhammed’i bindirmek istemeyen Burak daha önce kendisine Hz. Muhammed’den daha kıymetli olduğunu düşündüğü Hz. Adem ile Hz. İbrahim’in bindiğini belirtir:

“Burāk eyitdi yâ Cebrā’ıl baña Âdem Şafıyyul’lâh ve İbrâhîm Halilu’llâh bindi bu kimdir ki añlardan hayırlı ola”[85/b]

Cebrail’in Hz. Muhammed’i tanıtması üzerine Burak yaptıklarında pişman olur ve kendisine şefaet etmesi halinde Hz. Muhammed’i arkasına bindireceğini söyler:

“Cebrā’ıl eydür bu Muhammed Habîbu’llâh ve Seyyîdü’-l mürselîn Âdem oğullarınun seyyîdi ve kıblesi Ka‘be ve dini Hanefiyye halk şefâ‘atin recâ ider. Cennet şağında olup cehennem şolunda ola kim ki bunu taşdıķ iderse cennete gire kim ki tekzîb iderse cehenneme gire didi Burāk eydür yâ Cebrā’ıl ol ‘âlemlerün güneşi ay yüzlü yıldız alınlı kızıl yanaķlı kevşer havuzunun şâhibi Muhammed’e di eger beni şefâ‘atine idhâl iderse arķama bindürüp boynıma başdurayım ki fahrım ziyâde ola Cebrā’ıl Hâzreti-i risâlete haber virdikde Hâzret şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem dahı Burāk’a hitâb idüp eyitdi sen benüm şefâ‘atimde olup yevmü’l-ķıyâmetde bineceğim olsañ gerek didi añdan hâzret ol Burāk’a binüp hâzret-i Cebrā’ıl zimâmından tutup taşra çıķdı” [85/b- 86/a]

Burak metindeki tasvirlerle göre aynı zamanda eşekden büyük katırdan küçük, yüzü insan suretinde, gövdesi at şeklinde olan ve insanoğlu gibi nefes alıp veren bir hayvandır. Her bir tarafı farklı mücevherlerden oluşan bu binitin gözleri yıldız gibi parlamaktadır. Dört ayağı sakardır ve sağ ayağı inciyle kaplıdır ve sol ayağı sündüs-i istebak ile süslenmiştir:

“gördüm bir Burāk ırur Hâzret-i Cebrā’ıl zimâmından tutmuş aşlâ bir hayvâna beñzemez eşekden yüksek katırdan alçaķ beyaz yüzli yüzi insâna beñzer gövdesi at gövdesine beñzer cemî‘-i dünyâ ve içindekinden güzel şâçı ağ incüden kızıl yâķûtla işlenmiş boynı zümürd-i aħdardan bili cevâhirden elleri ayakları uzun

dırnaıkları degirmi kıyruğı deve kıyruğı gibi siyāh ‘anberden başı yāķūt-ı āķmerden ve cesedi misk-i aşferden üzerinde altundan eyeri zümrüd-i aķđardan rikābı aķ gümüşden oyan, gözleri yıldız gibi yıldırar gözleri nireye irerse ayağın anda başar dört ayağı saķar sağ ayağı düzilmiş incüden şol ayağı ay dairesi gibi sündüs-i istebrāķ ile işlenmiş üzerinde eşnāf-ı cevāhır tezyīn olunmuş Ādem oğlu gibi nefes alur virür [84/a- 84/b]

Burak’ın ardından metinde Hz. Muhammed Mi’rāc adlı bir süslü merdivene binmiştir. Fakat müellif kendisi böyle bir sıra vermekle birlikte ulemanın kendi arasında bu konuda bazı anlaşılamamazlıklara vardığını da şöyle ifade eder:

“PeygāMBER ‘aleyhi’s-selām Mi’rāc gicesinde beş dürlü nesneye bindi andan Hāzrete vardı evvel Burāķa bindi ikinci Mi’rāca bindi ya’nı nerdübāna bindi ammā ‘ulemā ihtilāf ider evvel ki nerdübāna bindi” [122/a- 122/b]

Beytül-Makdis’de bütün peygamberler ile namaz kıldıktan sonra merdiven ile göğe çıkan Hz. Muhammed Mi’rāc’ı tamamlayıp döndüğünde Burak’ı yine aynı yerinde bulur:

“Beyti’l-Maķdis’e geldü ol Burāķ ki Mekkededen aña bindim idi daķı muntazır тұrur bir ķadem ilerü ve girü gitmemiş aña binüp Mekke-i Mükerreme’ye” [154/b]

2.1.6.2. Mi’rāc

Beytül-Makdis’de kılınan namazın ardından Hz. Muhammed’in karşısına göğe urûc etmesini sağlayacak bir merdiven çıkar. Bu Hz. Muhammed’in ikinci binitidir. Bu binit ile birinci kat göğe uzanır. Özellikleri ve şekli açık açık tarif edilen bu binit müellif tarafından tam bir merdiven olarak ele alınmıştır:

“Beyti’l- maķdis üzerinden ‘inān-ı semāya dek nerdübān Mi’rāc ķuruldu andan güzel görmedim her başacaķ ayağı bir dürlü kimi altundan kimi gümüşden kimi yāķūt-ı aķmerden kimi zeberced-i aķđardan andan beni Cebrā’ıl gögsine çeküp ķanatlarıyla büridi gözlerimden öpüp çık yā Muķammed didi Cebrā’ıl ve ben ol nerdübāndan çıkup hevāya ‘urûc itdik yiryüzi görünmez oldu” [89/b]

Tıpkı binit olan Mi'râc'da Mi'râc hadisesi tamamlandıktan sonra gökten Beytül-Makdis'e inişte tekrar karşımıza çıkar:

“hatta ol Mi'râc ki nerdübândur aña gelüp andan Beyti'l maḳḳḏise geldü”[154/b]

2.1.6.3. Refref

Refref'in sözlükte, 1. Kuşun kanadını yayarak hareket etmesi, 2. yumuşak bez, ince ve hafif kumaş, 3. yatak döşek, minder (Parlatır,2009: 1396) gibi anlamları bulunmakla birlikte özel olarak Hz. Muhammed'in Mi'râc gecesi bindiği beş binekten biri olarak geçmektedir.

Hiz. Muhammed Refref ile Sidretü'l Münteḥa'da karşılaşır. Cebrail bundan sonra onunla devam edemeyeceğini bildirdikten sonra Hiz. Muhammed yalnız kalır. Daha sonra Allah tarafından bir nida gelir. Bunun sonucunda dört melek omuzlarında Refref ile Hiz. Muhammed'in karşısına çıkarlar. Metinde Refref'in tasviri yapılmamakla birlikte daha çok onun hızı vurgulanmıştır. Hızı bir ok hızına benzetilen Refref, *Refref-i aḥḍar* olarak anılmıştır. Bu sıfatda onun yeşil renkli olduğunu bize bildirir:

“ḥazret-i Risālet-penāḥ ‘aleyhi’s-selām eydür ben ol ḥalde iken Allāhu te‘ālā ḳablinden bir nidā geldi ki Ḥabībimi nūra garḳ eyleñ diyü gördüm maḳ‘ad mişālinde Refref-i aḥḍar geldi dört melek cigninde inüp aşaga ḳodular geçdüm üstüne oturdum ve ḳatı yaydan çıkar oḳ gibi hevāya ḳalkdı biraz gitdi”[112/a]

Hiz. Muhammed bundan sonraki yolculuḡuna Refref ile devam eder. Allah'a yakın olup bütün hicab perdelerini Refref ile aşarken çeşitli deryalar ve melekler görür.

“vaḥḍāniyyet ḥicābın daḡı ref idüp naḡar itdüm biñ biñ ṣaf melekler gördüm Allāhu tesbīḥ ve taḳḍīs ve ṣenā ile cıḡrıṣup yād iderler ve yetmiş biñ biñ ṣaff vaḥḍāniyyet ḥicābına müvekkel olan melekleri gördüm ruku‘a inmişler ḳıyāmete deḡin baṣın ḳaldırmazlar vaḥḍāniyyet ḥicābınuñ nūrından elümi gözüm üzerine ḳodum bir nidā iriṣdi ki yā Aḥmed bu gice de saña ḡavf (u) feza‘yoḳdur didi ḥazret-i Risālet-penāḥ eydür ol maḡall ḳorḳum zā ‘īl oldı ṭurmayup Refref ile gitdim ḡattā Allāhu te‘ālāya ḳarīb oldum ve anda bir ḡālet müṣāhede itdim ki ālāt-ı eḡḡām derkinden ‘ācizdür ve ol maḡall ‘aḳlum ve baṣarum zā ‘īl oldı Rabbim

kalbime tecellî itdi kalp gözine ki başiretdür başarum tûş rast gelmege Rabbim nûrını gözümle gördüm ol maķāmuñ hālinden haber vırmege izin olmadı didi hāzret-i Risālet-penāh dağı yakın oldum tā ķābe ķavseyne ev ednā menziline vardum” [117/a- 117/b]

Ayrıca müellif Hz. Muhammed’in bu yolculuğu sırasında binmiş olduğu beş binitten kısaca bahsettiği bir kısımda da Refref’den bahsetmiş ve onu Hz. Muhammed’in son biniti olarak şu şekilde ele almıştır:

“beşinci budur ki altından bir döşek geldi adı Refref idi nitekim Hāķķ te‘ālā buyurur iz yağşe’s- sidrete mā yağşe Sidretü’l- muntehādan ķabe ķavseyne varınca aña bindi” [122/b]

2.1.6.4. Diğer Binitler

Metinde apaçık geçmemekle birlikte bunların dışında Hz. Muhammed birinci gökten yedinci göğe çıkarken meleklerin kanadında çıkmış ve yedinci gökten Sidretü’l-Munteha’ya varıncaya kadar da Cebrail’in kanatlarını binmiştir. Bu bilgiler bütün binitlerin ayrıca anlatıldığı kısımda karşımıza çıkar:

“üçüncü bindigi budur ki evvel ki gökden yedinci göğe varınca feriştehler ķanadına bindi dördüncü budur ki yedinci gökden Sidretü’l- muntehāya varınca Cebrā’îl ķanadına bindi” [122/b]

2.1.7. Kudüs’e Yolculuk Sırasında Duyulan Sesler

Cebrail’in daveti bildirmesi ile yola çıkan Hz. Muhammed ve Burak yolda bazı seslere ve kişilere rast gelirler. Bunlara itibar etmeyen Hz. Muhammed Burak’ında bunlarla oyalanmadığını görür. Fakat en son ona seslenen yiğit ile aralarında sohbet geçer:

“Burāķ’a binüp biraz dağı gitdük giderken şağ yanımdan bir āvāz işitdüm yā Muħammed tır ben saña ve ümmetiñe naşihat iderüm diyü iltifāt [86/b]itmedim Burāķ’a dağı bi-fazlu’llāh tevaķķuf itmedi bir miķdār seyr itdüm şolumdan dağı āvāz işitdüm ancılayın yine tevaķķuf itmedim ve Burāķ’a dağı tevaķķuf itmedi bir miķdār dağı gitdük bir mühevvil āvāz işitdim yakın ķaldı ki ‘aķlım gide” [86/a- 86/b]

Bu halden kısa bir süre sonra meraklanan Hz. Muhammed bu seslenişlerin nedenini sorara Cebrail ilk seslenenlerin Yahudiler olduğunu ikinci seslenenlerin Nasraniler olduğu söyler:

“gördüklerümüñ aḥvālını su‘āl eyledüm Cebrā’îl’de eyitdi yâ Muḥammed ol âvâz ki şaḡuñda işitdügin Yahūdîler⁴ idi seni da‘vet iderler idi eger anlara iltifât itseñ idi ümmetüñ Yahūdîler olaydı ve ol şoluñdan işidügin Naşrânîler idi eger anlara iltifât itseñ ümmetüñ Naşrânîler olur idi”[87/a]

2.1.8. Avrat ve Yiğit

Bu sağdan ve soldan gelen seslerden sonra Hz. Muhammed yol üzerinde karşısına çıkan bir kadın görür. Bu kadın onu kendisine çekmeye ve ziynetler ile onu kandırmaya çalışsa da ona itibar etmez:

“biraz daḡı gıtdük öñümden bir ‘avrat karşıu geldi dürlü ziynet ile baña kendüyi ‘arz eyledi bunlaruñ hiç birine iltifât itmedüm ve Burāk daḡı Allāhuñ fazlıyla ṭurmadı”[86/b]

Kadını ardında bırakan Hz. Muhammed’in bu kez karşısına bir yiğit çıkar. Bu güzel yüzlü yiğit hem Burak’a hem Hz. Muhammed’e tesir eder:

“andan daḡı gidüp bir güzel yigit gördüm yüzinde nūr balkır baña nidā idüp ṭur yâ Muḥammed didi Burāk daḡı ṭurup selām virdüm yâ Muḥammed saña beşâret olsun ki ḡayr sende ve senüñ ümmetüñdedür didi”[86/b]

Hz. Muhammed bu kadın ve yiğitin ne anlam ifade ettiğini sorar. Cebrail kadının dünya olduğunu şayet Peygamber ona itibar etseydi ümmetinin dünya ehli olacağını diğer yigitin ise ahiret ve iman olduğunu Hz. Muhammed ona itibar ettiği için ümmetinin iman ehli olacağını bildirir:

“ol öñüñden gelen ‘avrat dünyâ idi eger iltifât itsen ümmetüñ ehl-i dünyâ olup aḡireti terk iderler idi didi ve ol gördüḡin güzel yigit ol dîn ü ĩmān çünki anuñla söyleşdüñ ol ümmetiñ şāḡibi olup kıyāmet günü añunla ḡaşr olsalar gerekdür”[87/a]

⁴ Metinde Yahūdlar olarak imla edilmiştir.

Burada ele alınan kadın ve yiğit motifi incelenen manzum mi'râc-nâmeler içinde yalnızca kadın olarak karşımıza çıkmaktadır (Akar,1987:231). Yiğit motifi manzum eserlerde bulunmayan bir motif olması bakımından ayrıca önemlidir.

2.1.9. Hem Eken Hem Biçen Topluluk

Yolculuğunun devamında Burak ile giderken Hz. Muhammed bir kavme rast gelir. Bu kavim bir günde ekerler ve yine bir günde ekdiklerini biçerler ve yine de ekin bitmez. Bu hale anlam veremez:

“az dağı gitdük bir kavme uğradum bir günde ekerler ve biçerler her ne kadar biçeler yine ekinleri yerine gelür kemā-kān”[86/b]

Bu olayın sebebini Cebrail'e sorar. Cebrail bu topluluğun mücahidler olduğu Allah yolunda gazâ ettiklerinden onların birlerinin Allah tarafından bin edildiğini ve o yüzden ettiklerinin hemen yettiğini ve hiç bitmediğini söyler:

“ol gördüğün kavm ki bir günde hem ekerler hem biçerler yine biter ol mücâhidlerdür ki Allāh yolunda gazâlarda cihād iderler Haqq te‘ālā anlaruñ hasenâtın birin yeddi yüz kat ider ve her bir dirhem ki sebilla'llāhda infāk iderler idi yüz dirhem taşadduğ itmiş şevābın bulurlar”[87/a-87/b]

2.1.10. Kokmuş Et Yiyenler

Ekip biçen kavmin ardından Hz. Muhammed önlerinde taze et olmasına rağmen kokmuş et yiyen başka bir topluluk ile karşılaşır:

“bir kavme rast geldüm önlerinde taze et ve koğmış et taze eti koyup ol koğmış et üze üşüp yirler gördüklerümüñ ahvālını su‘āl eyledüm”[87/a]

Bu topluluk cehennemlik olan bir topluluktur. Onların kadınları ve erkekleri helal varken harama düşkünlük edenlerdir:

ve ol kavm ki önlerinde taze et ve koğmış et, taze eti koyup koğmış etden yedikleri anlar nîrānî kişiler ve nîrānî ‘avratlardur ki helâli terk idüp harām üzere inhimāk iderler[87/b]

Bu motife yine incelenen manzum mi'râc-nâmeler içinde karşılaşılmamıştır.

2.1.11. Firavun Karısının Dayesi'nin Kokusu

Yolculuk esnasında Hz. Muhammed'in burnuna güzel bir koku gelir. Bu konunun ne olduğunu Cebrail'e sorar. Cebrail bu kokunun Firavun'un karısının dayesinin kokusu olduğunu söyler. Böyle bir hanımdan haberdar olmadığını bildiren Hz. Muhammed onun bir mümine hanım olduğunu öğrenir:

“andan daḥı gıtdük meşāmıḥa-yı rāḥiya-yı ṭayyibe geldi eyitdim yā aḥī Cebrā’ıl bu rāḥiya-yı ṭayyibe nedür eyitdi yā Muḥammed bu mevzi’ Fir’avn ‘avratunuñ dāyesi yeridür ben eyitdim anuñ dāyesi var mıdur eyitdi bir mü’mine-yi şālīḥa Allāh te’ālāya sırrān ‘ibādet ider dāyesi var idi” [87/b]

Cebrail daha sonra bu dayenin kıssasını anlatmaya başlar. Bu daye bir gün Firavun cariyelerinden birinin saçını tararken Firavun ve ona ibadet edenler asi oldular der. Bunun üzerine cariyeye bu kadını Firavun’a şikayet eder. Firavun bu kadını, eşini ve çocuklarını Allah’a inanıyor ve ibadet ediyorlar diye kızgın yağa atar:

“Fir’avn ‘avratunuñ dāyesi yeridür ben eyitdim anuñ dāyesi var mıdur eyitdi bir mü’mine-yi şālīḥa Allāh te’ālāya sırrān ‘ibādet ider dāyesi var idi bir gün Fir’avn’uñ bir cāriyesinüñ başını ṭararken ṭarāk elinden düşdi ol ḥatun eyitdi Fir’avn ve Fir’avn’a ‘ibādet idenler na’ıs oldı didi ol cāriye eydür ne aşıl kelāmdur bu ki söylersin Fir’avn’dan ḡayrı senüñ bir rabbüñ var mıdur ol dāye eydür benüm ve senüñ ve Fir’avn’uñ ki rabbi Allāh’dur ki cemī’-i ‘ālemleri yaradandur ol cāriye eydür ben bunu Fir’avn’a ḥaber virürüm didi ḥatun eydür Allāhu te’ālāya şıḡındum didi andan ol mekkāre Fir’āvn önüne varup el-iyāzü bi’llāh secde eyledi eyitdi ey benüm rabbim daye senden ḡayrı bir Teñri ittiḥāz itmüş aña ‘ibādet ider didi Fir’avn emr idüp iḥzār itdiler ve erin daḥı iḥzār idüp Fir’avun ol kişiye eyitdi senüñ ‘avratuñ benden ḡayrı bir Teñri ittiḥāz idüp ‘ibādet idermiş su’āl eyle didi ol kişi eydür ‘avratum gerçek dir bizim Teñrimüz ol Allāh’dur ki yerleri ve gökleri ḥalk eyledi dünyānuñ ve aḥiretüñ Rabbi’dür didi Fir’avn eyitdi eger bu sözden vaz gelmezseñiz ‘azāb-ı şedīd ile size ‘azāb iderem didi añlar eyitdi ne iderseñ it biz hidāyetle ḡalāleti şatun alamazız didiler Fir’avn emr itdü bir nuḥāsdan ḡazan içine zeyt koyup ḡaynatdı sizi bunuñ içinde ‘azāb iderüm ve evlādınıztı sizden evvel didi anlar eyitdiler Allāhu te’ālā yanında şevāb buluruz didiler ol ḥatunuñ ḡucaḡında bir ma’şüm var idi Fir’avn ayaḡla çeküp ol zeyte bıraḡdı” [87/b-88/a-88/b]

Firavun bu ailenin evladını o kazana attıktan sonra o çocuk Allah tarafından konuşmaya başlar. Ve annesi ve babasının Hakk üzere olduklarını Firavun'un ise batıl olduğunu söyler. Bu sözlere daha fazla dayanamayan Firavun bütün aileyi o kazana atar.

“Allāh emriyle ol ma‘şūm-ı pāk kazān içinden lisān-ı faşīh ile benüm anam tīz ol iriş ki sen Hakk üzre Fir‘avn bâtil üzredür didi andan şoñra Fir‘avn anlaruñ yaqın evlāduñ dañı atup ol hatunı ve erini dañı itdi” [88/b-89/a]

Bu hatun ve ailesinin ahvalini Cebrail bildirir. Onların cennette çeşitli ikram verilmiştir ve kıyamete kadar bunları yerler.

“Hakk te‘ālā anlara bir melek gönderdi altundan tabak içinde envā‘ dürlü fevākihe ve e‘ime var idi anlar gice gündüz kıyāmete degin yerler yā Muhammed bu şemm eyledüññ rāyiha anlaruñ rāyihasıdur didi” [89/a]

Bu motif müellif tarafından çok detaylı bir şekilde işlenmiş olmasının rağman manzum mi‘râc-nâmelerde karşımıza çıkmamaktadır.

2.1.12. Beytü'l Makdis Yolunda Ziyaret Edilen Mekanlar

Hız. Muhammed ve Cebrail Beytü'l-Makdis'e giderken pek çok menzilde duraklamış ve namaz kılmışlardır. Bu duraklar sırasıyla şunlardır:

2.1.12.1. Vadiü'l-‘Atik⁵

Mekke'den evinden Cebrail tarafından mi'râca davet edilen Hız. Muhammed'in ilk durağı bu mevzi olmuştur. Burada iki rekat namaz kıldıktan sonra mekanın önemini Cebrail'den sual etmiştir. Cebrail buranın vadiü'l- 'Atik olduğunu ve buranın mübarek bir mekan olduğunu söyler:

“Cebrā'ıl eyitdi yā Muhammed in iki rek‘at namāz kııl didi sen didi ben dañı inüp kııldım andan Burāk'a binüp kııldığım namazuñ aşlın su'āl itdüm Cebrā'ıl eyitdi yā Muhammed bu mevzi'e vadīül- 'Atik dirler mübārek yirdir didi” [86/a]

⁵ 'Atik kelimesi bazı kaynaklarda 'Akik olarak geçmektedir.

Bu motif ve mekan daha önce incelenen mi'râc-nâmelerde karşımıza çıkmaması bakımından orijinal bir nitelik taşımaktadır.

2.1.12.2. Sinâ Dağı

Tûr dağı ya da Tûr-ı Sinâ adıyla bilinen bölge Hz. Musa'nın Allah ile konuştuğu ve bu sebepten Kelîm sıfatını kazandığı mekandır. Hz. Muhammed'de Beytü'l-Makdis'e varmadan evvel ikinci olarak bu dağa uğrar. Cebrail'in bildirmesiyle iki rekat namaz kılar:

“biraz dağı gıtdük gine Cebrâ'îl nidâ idüp in yâ Muḥammed iki rek'at namâz kıldı didi sen didi ben dağı inüp kıldum andan Burâk'a binüp namâzuñ sebebini şordum Cebrâ'îl eyitdi yâ bura Sînâ tağıdur didi andan biraz dağı gıtdük”[86/a]

2.1.12.3. Hazret-i İsâ'nun Doğduğu Mekan

Bu motifde vadiü'l-Atik gibi incelenen metinlerde karşılaşılmayal orijinal bir motiftir. Burada da Hz. Muhammed Cebrail'in bildirmesiyle iki rekat namaz kılar ve mekanın önemini sorar:

“Cebrâ'îl eyitdi yâ Muḥammed didi inüp iki rek'at namâz ḥikmetini şordum Cebrâ'îl eyitdi yâ Muḥammed bu mevzi' ḥazret-i 'İsâ'nuñ mevlüdi mevzi'dür”[86/a]

2.1.13. Beytü'l-Makdis

Hemen hemen tüm mi'râc-nâmelerde karşımıza çıkan bu motif çok yaygındır. Bazı hadis kitaplarında apaçık belirtilmesi dolayısıyla sıklıkla işlenmiştir (Akar,1987:234-235)

Hız Muhammed Burak ile Beytü'l-Makdis'e ulaşır. Burada kendisini bütün göklerin melekleri ve gelmiş geçmiş bütün peygamberler onu karşılar. Bazı metinlerde yalnızca bütün peygamber onu karşılarırken müellif bu eserinde aynı zamanda bütün meleklerinde onu burada karşıladığını belirtir:

“Beyti'l-makdis'e geldük melâ'ike-i seb'a semevât ve ḥazret-i Âdem ve ervâh-ı cem'i-i enbiyâ ḥazır olup”[89/a]

Ayrıca Cebrail bu namazın müezzini olmuş, Mikâil ikamet eylemiş ve Hz. Muhammed imamet eylemiştir. Böylece iki rekat namaz kılınır:

“Cebrâ’îl ezân okudu ve Mikâ’îl ikâmet eyledi ben ilerü turub imâmet eyledüm iki rek‘at namâz kıldım” [89/a]

2.1.14. Kudüs’de İkram Edilen Süt, Su, Şarap

Kudüs’de kılınan namazın ardından Cebrail tarafından Hz. Muhammed’e üç kadeh içerisinde su,süt ve şarap sunulur. Hz Muhammed sütü içer fakat tamamını bitiremez.Bunun üzerine Cebrail ona şarabı içseydi ümmetinin cehennem ateşinde yanacağını sütünde tamamını içseydi ümmetinin tamamının bu ateşten kurtulacağını söyler. Bunun üzerine pişmanlık duyan Hz. Muhammed sütün kalanını içmek istese de Cebrail ona kısmetin bu kadar olduğunu belirtir:

“andan baña üç kadeh geldi birinde hamr ve birinde süd ve birinde şu Cebrâ’îl eyitdi kankısın dilerseñ iç didi südi içdim birazı kaldı Cebrâ’îl eyitdi eger süçiyi içseñ ümmetüñ azarlar idi ve eger südi içseñ ümmetüñden nâr-ı cehennem kimesne dañil olmazdı. Eyitdim yâ Cebrâ’îl getür ol bâkîsin dañı içeyim didim eyitdi yâ Muḥammed muḳadder bu ḳadardur ve ḳalem böyle cârî oldı tebdîl olmaz didi” [89/a-89/b]

2.1.15. Gökler

Gök ve onun yedi kat olması ile ilgili Kur’an’da pek çok ayet bulunmaktadır.⁶ Mi’râc-nâmelerde de gök,tabakaları ve içindekilerinde detaylı bir şekilde anlatımıyla karşımıza çıkar.

⁶ 17/44: “Yedi kat gök, yer ve bunların içinde bulunanlar Allah’ı tesbih ederler.

65/12: “ Allah, yedi göğü ve yerden bir o kadarını yaratandır.”

2/29: “O, yeryüzünde olanların hepsini sizin için yaratan,sonra göğe yönelip onları yedi gök halinde düzenleyendir. O, her şeyi hakkıyla bilendir.”

23/86: “ De ki: “ Yedi kat göklerin Rabbi, büyük Arş’ın Rabbi kimdir?”

71/14:” Görmediniz mi Allah yedi göğü tabaka tabaka nasıl yaratmıştır?”

2.1.15.1. Birinci Gök (Refi'e)

Kudüs'de Burak'tan ayrılan Hz. Muhammed kurulan merdiven ile birinci göğe uzanır:

“Cebrâ'îl gögsine çeküp kanatlarıyla büridi gözlerimden öpüp çık yâ Muhammed didi Cebrâ'îl ve ben ol nerdübândan çıkup hevâya 'urûc itdik yiryüzi görünmez oldu bir gürûh melâ'îkeler adedini Allâh bilür tesbîh ü tehlîl ü temcîd iderler”[89/b]

Burada yıldızları temaşa eden Hz. Muhammed her birinin bir dağ büyüklüğünde olduğunu görünce Dünya'da iken neden yıldızların bu kadar ufak göründüğünü Cebrail'e sorar. Genellikle bazı mi'râc-nâmelerde yıldızlar ve onların isimleri bildirilirken müellif burada yıldızların büyüklüğü ve görünümü ile ilgili astronomik bilgiler vermiştir.

“yıldızlara nazar itdüm semâda mu'allâk aşılp turlar ednâsı dünyâ tağlarının ziyâde büyüğüncedür Cebrâ'île su'âl itdim bunlar yerde ziyâde küçürek görünür bunda büyük görünür Cebrâ'îl eyitdi böyle olması baħr-ı hevâdandur ol yerde ki şu çok olur yıldızlar küçürek görünür didi” [89/b-90/a]

Yıldızlardan sonra güneşi görür ve güneşin nasıl batıp yeniden doğduğu olayına şahit olmuştur. Burada bilimsel bir yaklaşımdan ziyade bu görevin melekler tarafından yerine getirildiğini şeklinde ele alınmıştır:

“andan sonra güneşi gördüm melekler 'acele ile çeküp eflâk devr itdigi yire iledürler ve ayı gördüm 'acele üzre melekler maṭla'-ı mevzi'ne çekerler” [90/a]

Bu göğün kapısına ulaşan Cebrail ve Hz. Muhammed hep kapıda önce kapıya vururlar ve içeridekilerin sorularına cevap verirler. Hz. Muhammed'in peygamber oluşunu duyanlar kapıyı açalar ve ona selam verip dua ederler:

“ol göğün kalınlığı daħı beş yüz yıllıkdur gök kapusını dağ eyledi kimdir didiler Cebrâ'îl benüm didi bileñce kim vardur didiler Cebrâ'îl eyitdi Muhammed vardur eyitdiler Muhammed mürsel oldu mı didiler Cebrâ'îl belî oldu didi eyitdiler merħaban saña ve Muhammed'e diyüp kapuyı açdılar” [90/a]

Bu göğün adı müellif tarafından Refî'e olarak verilmiştir. Burada bir kaynak belirtmemiş olmakla müellif genellikle bütün göklerin adlarını orada bulunan melekleri ve peygamberleri ve o göklerin neden yaratıldığını detaylı bir biçimde aktarmıştır:

“ol gögi Haqq te‘âlâ duḡāndan ḡalk eylemiş adına Refî‘e dirler bir ‘azîmü’l- ḡılka melek gördüm adına İsmâ’îl dirler nûrdan ata biner ve üzerinde nûrdan ḡulle⁷ ve nûrdan ridâ ve yetmiş biñ melek gördüm başları risâle-yi dürr-i cevâhîrle mükellel ve her bir melegüñ yeddi yüz lisânı var Allâh te‘âlâya tesbîh iderler yeddi yüz luḡat ile ve her birinüñ elinde nûrdan bir ḡarbe var bunlar cundu’llâh olup yiryüzinde biri ‘iṣyân eylese bir nidâ olunur ki Allâhu te‘âlâ filâna ḡaḡab eyledi diyü anlar daḡı ḡaḡab iderler eger ol tekrâr tevbe ve istiḡfâr itse nidâ olunur ki Allâhu te‘âlâ fülândan râzı oldu diyü anlar daḡı râzı olup du‘â iderler”
[90/a-90/b]

Her gökten Allah tarafından o gökten sorumlu olmak üzere gönderilmiş melekler bulunmaktadır. Mülleif bu meleklerin isimlerinden de eserde apaçık bahseder. Bu gökte Hz. Muhammed İsmail isimli meleği görür. Bu melek insanların güz ettiği amelleri sağ eline ve gece ettiği amelleri sol eline almak ile görevlidir:

“andan ṣoñra bir nice melâ’îke gördüm âdem oḡulların ‘amellerin bir melek-i ‘azm oñüne iletürler ol melek bir kürsî üzre oturur benî âdemüñ gündüz itdiḡi ‘amellerin sağ eline ve gice itdiḡi ‘amellerin şol eline alur Cebrâ’îl’e şordum bu melek kimdür diyü eyitdi bu İsmâ’îldür dünyâ göḡünüñ ḡazînedâridur yakın ol kendüne selâm vir didi yanına vardum selâm virdim selâmım aldı beni tekrîm eyledi yâ Muḡammed saña beşâret olsun ki ḡayr sende ve ümmetüñdedür didi”
[90/b-91/a]

Bu melekleri geçdikden sonra Hz. Muhammed nurdan bir kürsü üzere oturan Hz. Adem’i görür. Cebrail ondan yakınına varmasını ve Hz. Adem’e selam vermesini ister. Burada bütün meleklerle birlikte iki rekat namaz kılındıktan sonra ikinci göğe geçilir:

“daḡı ilerü vardum bir nûrdan kürsî üzre bir nûrânî ḡehrelü birini gördüm Cebrâ’îl eyitdi yâ Muḡammed bu babañ Âdem ‘aleyhi’s-selâmdur yakın ol selâm

⁷ Metinde ḡille olarak harekelenmiştir.

vir didi ben dahı selām virdüm ‘aleyke’s-selām alup merhaban şālîh oğul ve şālîh nebî didi Ebū Zerr el-Gıffārî rağıya’llāhu anhö rivāyetinde Hāzret şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem eydür gördüm Ādemüñ sağ yanında bir tã’ife sağına bakdıķda güler ve şoluna bakdıķda ağlar didi ol maħall Cebrā’îl beni taķdîm eyledi ilerü geçüp ol meleklere imāmet eyleyüp Halîl İbrāhim ‘aleyhi’s-selām milleti üzere iki rek‘at (namāz) andan ikinci göge ‘urūc itdik’’[91/a-91/b]

2.1.15.2. İkinci Gök (Kaydum)

İkinci gök ile birinci gök arası beş yüz yıllık yoldur ve kalınlığı da beş yüz yıllıktır. Bütün metin boyunca gökler arasında geçiş yaparken hep aynı ölçü verilmiştir:

“evvelki gök ile iki yıl mā-beyni beş yüz yıl olup ve ol gögüñ kalınlığı dahı beş yüz yıl idi’’[91/b]

Bu gök yakutdan yaratılmış olup melekleri anka suretindedir. Bu gökten sorumlu meleğin adı Mihail’dir:

“Cebrā’îl daķķ-ı bāb itdi kimdür didiler Cebrā’îl benim didi bileñce kimdür didiler Muħammed’dür didi Muħammed mürsel oldu mı didiler belî oldu didi merhabā Muħammed hoş geldi diyüp kapuyı açdılar içerü girdük gördüm Haķķ te‘ālā ol gögi yāķūtdan yaratmış adına Kaydūm dirler ve anlaruñ feriştehlere ‘anķā şūretindedür ve bir ferişteh ol göge müvekkeldür adı Miħā’îldür’’[91/b-92/a]

Bu göğün melekleri ile birlikte iki rekat namaz kılındıktan sonra ileri varan Hz. Muhammed bu gökte İsa ve Yahya peygamberler ile karşılaşır:

“ol meleklerüñ önlerine geçüp İbrāhim Halîlu’llāh milleti üzere iki rek‘at namāz kıldım ilerü vardım iki nürdan kürsî üzre iki yigit yüzleri güneş gibi berķ (urur) Cebrā’îl’e bunlar kimdür didim eyitdi bunlaruñ birisi ‘İsā ve birisi Yahyā ‘aleyhimā’s-selāmdur ilerü var selām vir bunlar ħāletezādelerdür didi ilerü varup selām virdüm selāmım redd eyleyüp merhaban ey şālîh qarındaş ve şālîh nebî didiler’’[92/b-93/a]

2.1.15.3. Üçüncü Gök (Müzeyyene)

Bu gök ak gümüşten yaratılmış ve melekleri insan suretinde olan bir göktür. İkinci gök ile mesafesi beş yüz yıllık yoldur. Bu gökten sorumlu meleğin adı Salsail'dir.

“üçüncü göge ‘urûc itdik bu gök ile ikinci göğün mâ-beyni beş yüz yıl idi ve kalınlığı dağı beş yüz yıllık idi Cebrâ’îl kapuyı döğdi kimdür didiler Cebrâ’îl benüm didi bileñce olan kimdür didiler Cebrâ’îl Muḥammed’dür didi mürsel oldu mı didiler Cebrâ’îl belî oldu didi merḥabâ yâ Muḥammed hoş geldüñ didiler kapuyı açdılar içerü girdik Ḥaḳḳ te‘âlâ ol gögi aḳ gümüſden yaratmış idi arḳavundur ba‘zılar eydür nuḥâsdan ḥaḳḳ olup adı Müzeyyene’dür diler ol göğüñ ferîſtehleri insâ(n) ſûretündedür ve aña bir melek müvekkeldür adı Ŗaſſâ’îldür”[93/a]

Burada Hz. Muhammed ikinci gökte gördüklerinden daha fazla melek görür ve bu meleklerin ellerinde çeſitli harp aletleri ve yeſil sancaklar bulunmaktadır. Bunun nedenini Cebrail’e soran Hz. Muhammed bu meleklerin Kadir gecesi Ramazan ayı melekleri olduğunu öğrenir:

“ol gökde ol ḳadar melekler gördüm ki ikinci gökde olan meleklerden ziyâde bileler nice âlet-i ḥarb var ellerinde yeſil sancâḳlar var Cebrâ’île eyitdim bunlar kimlerdür didim Cebrâ’îl eyitdi Bunlar Ramaẓân ayınuñ ve Ḳadir gicesinüñ melekleridür zıkr meclislerin ve ‘arefe günlerin ve ſühedâ meclislerin ve cemâ‘at ictimâ‘ın ṭaleb iderler ve gice namâzın ḳılanlara selâm virürler didi”[93/a-93/b]

Bu gökte Hz Muhammed ayrıca peygamberlerden Hz. Davud ve Süleyman peygamberler ile karşılaşır:

“andan ilerü naẓar eyledüm bir yigît ve bir ḳoca gördüm nûrânî çehreleri var yâ aḥî Cebrâ’îl bunlar kimlerdür didim eyitdi Davûd ve Süleymân ‘aleyhimâ’s-selâmdur yaḳın ol selâm vir didi yaḳın varup selâm virdüm redd itdiler merḥabâ ey ſâliḥ ḳarındaſ ve ſâliḥ nebî diyüp ḥiṭâb itdiler yâ Ḥabîbu’llâh saña beſâret olsun ki ḥayır cümle sendedür ve senüñ ümmetüñdedür didiler”[93/b]

Peygamberler ile muhabbetinden sonra ileride nur yüzlü bir yigît görür. Onun güzelliğı ayın on dördüne benzeten Hz. Muhammed Cebrail’den onun Hz. Yusuf olduğunu öğrenir:

“anda baqđım bir yigit gördüm k rs  üzre oturur yüzi n r i sr k ider   reti ayu  on dördine be zer eytidim y  Cebr   l bu yigit kimdür didim eyitdi y  Mu ammed bu Ya k b oğlı Y suf dur Ha   te     bunu   sn-i  ul  ve cem l-i b -kem l ile taf  l itdi ayı yıldızlar üzre taf  l itdigi gibi ya ınına var sel m vir didi sel m virdim redd idüp ikr m eyledi mer aban   li  Peyğamber el amd li ll h m b rek  al  atu  m   hede itdik didi” [93/b-94/a]

Diğer göklerde olduğu gibi burada İbrahim milleti üzere bütün meleklerle birlikte iki rekat namaz kılınır:

“andan yetmiş bi  melek  aff ba ladular nam za ik met olındı her  affı ma rı  ile mağrib m -beyni  adar idi Cebr   l beni  a  m itdi milleti İbr  m üzre iki rek  at nam z kıldım” [94/a]

2.1.15.4. Dördüncü Gök (Zahire)

Metinde bu gökte   c nc  gök gibi ak g m  den yaratılmış olarak belirtilmiştir. Bu g   nde müvekkel mele inin adı Salsail dir. Burada Hz. Muhammed çok çeşitli melekler görür. Daim ibadet halide olan bu meleklerden kimisi ruk   da biri s cudda kimisi kıyamda durur:

“dördünci göge  ı dım   c nci ile m -beyni beş yüz yıllık yol olup  alınlı ı da ı kez lik idi Cebr   l da  -ı b b itdi kimdür didiler Cebr   l benim didi ol bile nce olan kimdür didiler Cebr   l eyitdi Mu ammed d r Mu ammed mürsel oldu mı didiler Cebr   l bel  oldu didi eyitdiler mer ab  sağa ve bile nce olana diyüp  apuyı açdılar girdik gördük Ha   te     bu g    a  g m  den yaratmış adına Z  hire dirler ve anu  fer  tehlere ins n   retinded r ve bir fer  teh a a müvekkeldür adı  al    ld r e n f-ı mel    ke ve  ac    b-i  unu ll   tem    itdim ol melekler tesb   ve  a   s ve All hu te       zretlerine  en  iderler kimi ruk   da kimi s c dd  kimi kıy md  kimi  u  dd ” [94/a-94/b]

Burada Hz. Muhammed Azrail ile karşılaşır ve onun heybetinden  rker. Azrail  nce Hz. Muhammed in selamını kabul etmez. Daha sonra onunla Cebrail vasıtası ile tanışır. Hz. Muhammed ona insan ruhunu nasıl kabz ettiğine dair sorular sorar. Bu kısımlar detaylı olarak meleklerin anlatıldığı bölümde incelenen inden burada yalnızca karşılaşma kısmı ele alınmıştır:

*“h  zret-i Ris  let-pen  h şalla’ll  hu ‘aleyhi ve sellem eydür ol   a  s  
gördükde bedenim titredi end  mım lerz  n olup ‘açılım z  ’  l olmaya   ar  b oldu
Cebr  ’  l eyitdi   or  km   y   M  h  mmed bizim cem  ’miz bu   a  s  dan   azer eylerüz
budur lezzetler giderici ve cem  ’atler ayırıcı evler   ar  b idüp   abirler ma’m  r
idici bu  na melek  ’l-mevt dirler yakın ol sel  m vir didi yakın varup sel  m virdim
sel  mım redd itmedi Cebr  ’  l eyitdi y   ‘Azr  ’  l bu neb  ’-i   mm     ab  b-i   ef  ’ ve
be  sir  ’l-nez  r rahmeten lil-‘alem  n olan ‘Abdu’ll  h oğlı M  h  mmed   alla’ll  hu
‘aleyhi ve sellem     zretlerid  r niçün sel  mın redd itmed     didikde ‘Azr  ’  l
işitdikde ayak üzre   alk  p beni ker  met ile tehniye eyledi eyitdi y   M  h  mmed
sa  na be    ret olsun ki hayr sende ve sen    n   mmet    nded  r ben eyitdüm y  
  arında  ım ‘Azr  ’  l bu sen    n ma    mu  n mıdur didim eyitdi bel   H    k te‘  l   beni
  al  k idelden   ıy  mete dek ma    mum budur didi”[95/a-95/b]*

2.1.15.5. Beşinci Gök (Rikail/ Heyum)

Dördüncü gökten sonra Hz. Muhammed g  z açıp kapayana kadar bu g    e vardığını söyler. Bu gök altından yaratılmış adı Rikail’dir ve bazıları Heyum’da derler. Bu gökten sorumlu melegün adı Kalkail’dir. Bu g    n meleklerinin sayısı dördüncü gökte olanlardan fazladır:

*“beşinci g    e g  z a  up yummadan a  na irüşdük anu  n da  ı m  -beyni ve
  al  n  lı  ı beş yıllık yol idi Cebr  ’  l ist      n eyledi eyitdiler kimdür Cebr  ’  l eyitdi
benüm bile  nce kim vardur didiler eyitdi M  h  mmed vardur M  h  mmed mürsel
oldı mı eyitdi oldu eyitdiler mer  hab   M  h  mmed diyüp   apuy   açdılar içerü girdim
gördüm bu g    i All  hu te‘  l   altundan yaratmış adı R    ’  ld  r ba‘  zilar Hey  m
didiler ve anu  n fer    te  leri     ru’l-‘ayn     ret    nded  r ve a  na bir fer    teh
müvekkeldür adı   alk  ’  ld  r All  hu te‘  l  nu  n ‘ac  ’  b ve gar  ’  b ve   udretlerin
tem       itdim ve bu g      n fer    te  ler    n dördüncü g    de olan meleklerden ziy  de
gördüm Cebr  ’  l eyitdi bunlar yetmiş bi     aff da  ı ziy  ded  r didi”[98/b-99/a]*

Biraz ilerledikde Hz. Muhammed burada beyaz, tatlı kokulu ve sakalı taranmış bir   i  i görür. Cebrail’den onun Hz. Harun olduğunu öğrenir:

*“bir bey       i  i gördüm   atlu r  yi  halu çakılı   aranmı   y     arında  ım
Cebr  ’  l bu kimdür didim eyitdi   arında  ım Har  n’dur yakın ol sel  m vir didi
varup sel  m virdim selamım redd idüp başına ve   mmetime du‘   eyledi” [99/a]*

Bu gökten diğer göklerden ayrı olarak Hz. Muhammed'in kilitli bir kapı dikkatini çeker. Üzerinde iki satır yazı bulunan bu kapının sırrını Cebrail'den sual eder. Cebrail bu kapının anahtarının üstünde yazılı olan yazı olduğunu söyler. Bu yazıyı okuyan Hz. Muhammed yedinci göğe açılan ve bir, üç ve yedi kat yere inen bir kapı olduğunu görür:

“şagıma baǧdım gördüm bir baǧlu ǧapu üstünde iki satır yazı yazılmış nûrla ben eyitdim yâ Cebrâ ’îl bu ne yazudur Cebrâ ’îl eyitdi oǧu ǧapu açılır didi ilerü vardum gördüm yazılmış Lâ-ilâhe illa’llâh Muḥammedü ’r-resûllu’llâh vaǧtâkim oǧudum kilid düşüp ǧapu açıldı gördüm ol ǧapu yedinci göge açılır ve bir üç yedinci ǧat yire iner” [99/a-99/b]

Hz. Muhammed bu kapıdan sonra Cehennem’e iner ve metinde bundan sonra cehennemin ve buradakilerin ahvalı anlatılmıştır.

2.1.15.6. Altıncı Gök

Bu göğün anlatıldığı kısımda metin eksik kalmıştır. Bu yüzden bu göğün neyden yaratıldığı ve adının bilgisine ulaşamıyoruz. Fakat bu göğün melekleri insan suretindedir ve gökten sorumlu meleğin adı Semhail’dir:

“...şûretleri Âdem oǧlanları şûretindedür ve bir ferîşteḥ aña müvekkeldür adı Semḥâ ’îldür” [109/a]

Bu gökte Hz. Muhammed sakallı, esasına dayanmış ve sof bir gömlek giymiş bir kişi görür. Cebrail o kişinin Hz. Musa olduğunu ona bildirir. Hz. Musa ağlamaktadır. Bunun nedeni onun ümmetinden ziyade Hz. Muhammed’in ümmetinden kişilerin cennete gireceğidir:

“andan bir kişi gördüm uzun boylı yüksek burunlu çok saçlı aǧ şaǧallu üzerinde şofdan bir kömlek var bi ‘aşâya ṭayanmış şacı gövdesini burmaya yakın olmuş ve şaǧalı gögsine inmiş ben eyitdim yâ aḥî Cebrâ ’îl bu kimdür didim eyitdi bu Musâ bin ‘Ümrândur Allâhu te‘âlâ bunı Kelîm itme ile ḥalǧ üzerine tafqîl itmişdür Ḥazret ‘aleyhi’s-selâm eydür vaǧtâkim beni gördi agladı ve eyitdi İsrâ ’îl-i benî Allâhu te‘âlâ ǧatında cümle ḥalǧdan mükerremdür dirler ammâ bu yigit Allâhu te‘âlâ ǧatından benden mükerremdür didi Cebrâ ’îl baña eyitdi teḳaddüm eyle selâm vir didi selâm virdüm redd idüp merḥabâ şâlih ǧarındaş kerîm ve naşih ǧarındaş diyüp baña ve ümmetime ḥayr u bareḳât ile du‘â itdi ve

eyitdi yā Muḥammed ben Tevrāt'da seni ve ümmetiñi ḥayurlu gördüm didi”[109/a-109/b]

Bu gökte de Hz. Muhammed ve bu göğün tüm melekleri İbrahim milleti üzere iki rekat namaz kılar. Namazın ardından Musa’yı selamlayıp yoluna devam eden Hz. Muhammed, Hz Musa’nın onun ardından yeniden ağladığını duyar:

“maḥallde melekler şaf şaf oldılar ilerü geçüp millet-i İbrāhim üzere iki rek‘at namāz kıldım vaḳtākim Musā’yı selāmlayup gıtdim ardımdan ağladı niçün ağlarsın didiler eyitdi nice ağlamam ki benden soñra bir oğlan bi‘set oluna ve ümmetiñden cennete daḥil olan benim ümmetimdem çok ola didi”[109/b]

2.1.15.7. Yedinci Gök (Acibe/ Aliyye/ Gariba)

Bu gök ile altıncı göğün arası beş yüz yıllık yoldur. Bu gök açık nurdan yaratılmıştır. İsmi hakkında çeşitli rivayetler vardır. Bu gökte bulunan melekler insan suretindedir. Bu gökten sorumlu meleğin adı Akrail’dir:

“yedinci göge irtikā itdik göz açup yummadın daḥı ol göğün mā-beyni ve kalınlığı beş yüz biñ yıl idi Cebrā’ıl istiftāḥ-ı bāb eyledi kimdür didiler eyitdi Muḥammed’dür Muḥammed ba‘ş olındı mı didiler eyitdi olındı merḥaban saña ve Muḥammed’e diyüp kapu açdılar içerü daḥil olduk [110/a] gördüm bu gök açuk nürdandur adı Garībā’dur ba‘zılar dürre-i beyzādandur adı ‘Acibe’dür demişler ve ‘Aliyye daḥı dirler ve bu göğüñ daḥı ferişteheri ādem şüretündedür ve bir ferişteh aña müvekkeldür adı Akrā’ıl’dür”[109/b-110/a]

Burada tüm gökler boyunca görülen kapıyı vurarak göklerin kapısını açtırma hadisesi de müellif tarafından açıklanmıştır. Bunun sebebi Cebrail’in yanında Hz. Muhammed’in bulunmasıdır. Yoksa Cebrail vahiy için göklerden inerken kapı çalmaya ihtiyaç duymaz:

“bu yeddi kat göğüñ Cebrā’ıl her bār kapularına gelüp isti‘zān eyledi ki bilesince benī Ādemden ḥazret-i Risālet-penāh oldığıçündür ve illā Cebrā’ıl melā’ikeden olduğu ḥesabıyla cism-i laṭif ve gökler daḥı ecsām-ı laṭife olmaḳ ile birbirine ḥā’ıl ve muḥteci olamazlar ve Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām her bār vaḥyy içün veya bir maşlaḥat içün gökden nüzūli ve şu‘ūdı maḥallinde aṣlā isti‘zāna ḥacet olmazdı”[110/a]

Ayrıca bu gökte bir kalem cızırtısı ve melaïke-i kerrubiyun bulunur:

“Hâzret ‘aleyhi’s-selâm eydür ol gökde kalem cırıldısın işittim ve anda melâ’îke-i keribiyyûn sâkin olurlardı anlardan güzel ve şatlu görmedüm”[110/a-110/b]

Bu gökte ak sakallı, süslü bir kürsü üzere oturan şeyh görür. Hz. İbrahim ile burada tanıştıktan sonra yoluna devam eder Beytü’l-Mamur’a varır:

“anda bir ak şakallı şeyh gördüm ahsen şüretlü ak zebercedden bir kürsî üzre cülûs itmiş ben eyitdim Allâh katından böyle mükerrem olan kul kimdür Cebra’îl eyitdi bu babañ İbrahîm el-Halîl ‘aleyhi’s-selâmdur didi yakın ol selâm vir didi yakın varup selâm virdim selâmum alup benimle muşâfağa eyledi merhaban ey şâlih oğul ve şâlih nebî didi hâzret-i Risâlet-penâh şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem eydür biraz dağı yukarı çıkdım Beyti’l-ma‘mûr’ı gördüm” [110/b]

2.1.16. Beytü’l- Ma’mur

Yedinci gökte bulunduğu inanılan ve Kabe ile aynı hizada olduğu düşünülen ve Kur’an’da da açıkça geçen bir mekandır.⁸

Bu bina ak yakuttan yaratılmış ve etrafında kandiller bulunur. Etrafindan melekler yedi kez tavaf ederler. Hz. Muhammed’de burada yedi kez tavaf eder. Bu zamana kadar meleklerin ne kadar süredir tavaf ettiklerini sorar. Melekler, Hz. Muhammed’e bu binanın Hz. Adem’den iki bin yıl evvel yapıldığını ve o zamandan beri meleklerin tavaf ettiğini bildirir ve bu tavafını tamamlayan meleğe kıyamete kadar bir daha sıra gelmemektedir.

“Beyti’l-Ma‘mûr’ı gördüm ak yâkûtdan yaradılmış ve etrafında kandiller aşılmış kimi yâkût-ı aşfardan kimi zeberced-i ahşardan ve kimi ak incüden ve melekler gördüm tavâf ideler yeddi kez bile tavâf itdim ol meleklerle eyitdim bu beyt-i şerîfî ne zamândan berü tavâf idersiz eyitdiler Âdem ‘aleyhi’s-selâm yaradılmadan iki biñ yıl evvel tavâf iderüz her gün yeddi kez tavâf derler her kezde yeddi yüz biñ ferîştehler tavâf iderler bir tavâf idene kıyâmete dek bir dağı nevbet degmez didi” [110/b-111/a]

⁸ 52/1-7: “Tur’a yayılmış ince deri sayfalara düzenle yazılmış kitaba, Beyt-i Ma‘mu’a yükseltilmiş tavana, kaban denize andolsun ki, şüphesiz Rabbinin azabı mutlaka gerçekleşecektir.”

2.1.17. Sidretü'l-Münteha

Beytü'l-Ma'mur'u aştıktan sonra Hz. Muhammed yanında Cebrail'i göremez. Ona yanına gelmesini bu gibi bir yerde yarin yardan ayrılmayağını belirtir. Cebrail Rabbinin Hz. Muhammed'i yalnız bırakmayacağını fakat bu bölgeden sonra ilerlemenin kendisine yasak olduğunu belirtir:

“Hâzret ‘aleyhi’s-selâm eyitdi şağ bağdım Cebrâ’îl yanımda gördüm şavt-ı refî‘le müfârekat ider mi niçün beni terk itdün didim Cebrâ’îl eyitdi yâ Muhammed seni Muhammed Hakk nebî gönderüp risâlet ile işîfâ ve ihtîşâş eyleyen Teñri haqqıçün senden müfârekat itmedim lâkin yâ Muhammed bizüm her birimizün bir ma‘lûm maqâmı vardır andan tecâvüz itmeye kâdir olmazüz yâ Muhammed eger parmak dahı ilerü varsam nûr-ı zü’l-celâl beni ihrâk ider cemî‘-i per ü bal yakar didi”[111/b]

Bu bölgeden ileri geçmenin cezası hem ihrak edilmesi hemde bütün kanatlarının yanmasına sebep olacaktır.

Sidretü'l- Münteha Kur'an'da da geçen bir mekandır.⁹ Çoğu zaman bir ağaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaprakları fil kulağına benzemektedir. O ağacın altından dört ırmak akmaktadır. Bu ırmakların ikisi dünyaya kadar uzanır diğer ikisi yalnız cennetde akmaktadır:

“yâ Muhammed bu maqâma Sidretü’-l müntehâ dirler ve benüm mekânım bu Sidretü’l-müntehânun altıdır artık ilerü tecâvüz idemem didi rivâyet olunur ki Sidretü’l-müntehâ bir agacdür yaprakları fil kulâğına beñzer ve yemişleri tığlar gibi ve ol agacun altında dört ırmağ akar ikisi zâhir dünyâda akarlar ve ikisi bâtın uçmağda akarlar” [111/b]

2.1.18. Deryalar

2.1.18.1. Ak Derya

Sidretü'l Münteha'yı aştıktan sonra Refref ile Hz. Muhammed çeşitli deryalar geçmeye başlar. Bu deryalardan ilki ak deryadır:

⁹ 54/14:”Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında”

“biraz gıtdi gördüm aķ nūrdan bir deryā ol deryāda bir ‘aẓīm melek ıurur eger Allāhu te‘ālā c.c. bir serīū’t-ıayrān ıuşıa emr eylese beş yüz yıl uıısa ol melegūn bir cıgninden bir cıgnine ulaşımayadı ol deryādan daıı ııkup gıtdük”[112/a]

2.1.18.2. Yeşil Derya

Ak deryanın ardından Hz. Muhammed yeşil bir derya görür. Bu deryaların hepsinde birbirinden muazzam melekler görülür. Buradaki melekde büyülüğü ile dünyada var olan herşeyi bir lokmada yutulabilecek güçtedir:

“andan gördüm bir yaşıł nūrdan deryā berk urur ve ol deryā üzre daıı bir melek var eger Allāhu te‘ālā ‘azze ve celle ol melege izin virse yeddi ıat gökleri ve yeddi ıat yerleri içindekiyle yudaydı”[112/a-112/b]

2.1.18.3. Sarı Derya

Bu deryada diğerk deryalar gibi nurdan yaratılmış olup Hz. Muhammed’in yolda uğradığı üçüncü deryadır. Bu deryanın meleğı de yine büyüklüğü ile anılmıştır:

“andan daıı ııkup bir şaru nūrdan deryāya girüp ğark oldum ve anda daıı bir melek gördüm eger cemī‘ Allāhu te‘ālā ğazretlerinūn yaratduğı yerler ve gökler ve içindeki ol melegūn eli içine ıonulsa bir şahrāda bir ğardal danesi gibi olaydı”[112/b]

2.1.18.4. Siyah Derya

Bu siyah derya diğerk deryalardan farklı olarak Hz. Muhammed’de korku uyandırır. Bunun üzerine Allah’a dua edip bu yolda kendisine bir yol arkadaşı göndermesini ister. Bundan sonra Mikâil ile karşılaşır:

“ol deryādan ııkup bir siyah deryāya girdim ol deryāyı gördükde Allāhu te‘ālāya secde etdim ve şavt-ı ‘alā ile yā ğıyāsi’l-müteğayyişin ve yā recā’e’l ol ve ıorıısın gider ve du‘āmı müstecāb eyle ve bu sâ‘atde ıullaruından bir ıul vir benimle mükāleme idüp baıa mūnis ola diyü nidā itdim saııl-i baıırden bir nidā geldi üç kez gel yā Muıammed diyü ben daıı vardım gördüm bir ‘aẓīmü’l- ğalıķa melek şuları ölçüp tartar ve bulutlara tevzī‘ ider es-selām‘aleyke yā abda’llāh

didim ‘aleyke’s-selām yā Ḥabība’llāh ve yā Şafvetu’llāh didi ben eyitdim sen kimsin didim eyitdi ben senüñ qarındaşañ Mikā’l’im didi” [112/b-113/a]

2.1.19. Hicablar

Deryaların aşılmasından sonra Mikâil ve İsrâfil ile karşılaşır. Daha sonra yedi bin katmanları onbir hicabdan geçdikten sonra en sonuncu hicab olan vahdaniyyet hicabına erişir. Bu yolculuğunda ona kardan daha beyaz bir melek ve yine o meleğe benzeyen bin melek eşlik ederler:

“başum kaldırdım gördüm bir melek kardan ak kendü şûretinde biñ melek var öñlerüne düşüp gelüp benümle mu‘ānağa eyledi ve ḥayr u kerāmet ile beşāret eyledi anlarla bile gitdim melekler şağımda ve şolumda baña ikrām ve ta‘zīm iderek gitdik ḥattā yetmiş biñ istebrağdan ḥicāb gecdik ve yetmiş biñ sündüsden ve yetmiş biñ kardan gecdik ve yetmiş biñ zulumātdan ve yetmiş biñ miskden ve yetmiş biñ ‘anberden ve yetmiş biñ kudretten ve yetmiş biñ ceberūtdan ve yetmiş biñ ‘izzetden ve yetmiş biñ kemālden ve yetmiş biñ lü’lū’den ḥicābları gecüp ḥicāb-ı vahdāniyyete irüşdük” [116/b]

Bu vahdaniyyet hicabı Allah’ın seslenişi ile melekler tarafından kaldırılır. Bu öyle bir nurdur ki Hz. Muhammed gözünü açamaz. Çeşit çeşit melekler görür ve akli korkudan başından gider. Kendini kaybettiği sırada ve nurdan gözlerini görmemeye başlayınca Allah tarafından kalbine tecelli olunur ve kendine gelir:

“Allāhu te‘ālā kablerinden bir nidā irdi ki yā meleklerüm benümle Ḥabībüm mā-beyninde olan ḥicābı daḥı ref’ idüñ didi vahdāniyyet ḥicābın daḥı ref’ idüp nazar itdüm biñ biñ şaf melekler gördüm Allāhı tesbīḥ ve takdīs ve şenā ile cıgırışup yād iderler ve yetmiş biñ biñ şaff vahdāniyyet ḥicābına müvekkel olan melekleri gördüm rukū‘a inmişler kıyāmete degin başın kaldırmazlar vahdāniyyet ḥicābınuñ nūrından elümi gözüm üzerine kodum bir nidā irişdi ki yā Aḥmed bu gice de saña ḥavf (u) feza‘yoğdur didi ḥazret-i Risālet-penāh eydür ol maḥall kormum zā’l’oldı tırmayup Refref ile gitdim ḥattā Allāhu te‘ālāya qarīb oldum ve anda bir ḥālet müşāhede itdim ki ālāt-ı eḥām derkinden ‘ācizdür ve ol maḥall ‘aqlum ve başarum zā’l’oldı Rabbim kalbine tecellī itdi kalp gözine ki başiretdür başarum tūş rast gelmege” [117/a]

2.1.20. Allah ile Yakınlaşma ve Konuşulanlar

Hicablar aşıldıktan sonra Hz. Muhammed ile Allah karşı karşıya gelirler. Onun kalbine tecelli eder. Ve cism gözüyle Hz. Muhammed'in Allah'ın nurunu gördüğü kaydedilmiştir. Fakat bu konularda da çeşitli yorumlar ve ihtilaflar meydana çıkmıştır. Müellif kaynakları ile birlikte bunları açıklamıştır. Bunlar arasındaki en büyük karışıklık Hz. Muhammed'in bizzat cisim gözüyle mi Allah'ı gördüğü yoksa kalp gözüyle mi gördüğü konusu olur:

“Faşlun fî-Rû'yetu'llāh subhānehu ve te'ālā: bilmek gerek kim aşhāb-ı e'imme ihtilāf iderler Peygamber 'aleyhi's-selām vaqtākim kâbe kavseyne ev ednāya vaşıl olduğda Allāhu te'ālā'yı baş göziyle gördi mi ya görmedi mi diyü İbn 'Abbās ve Ka'bū'l-Aḥbār raḍıya'llāhu 'anhū eyitdiler Peygamber Haḳḳ te'ālā ḥazretlerini ol gice cism göziyle gördi 'Āyişe eyitdi Peygamber ol gice Haḳḳ te'ālā ḥazretlerini ten göziyle görmedi nitekim Peygamber subhāne'llezi ra'eytehü bi-ḳalbi velem erāde ya'nī eyle olsa gönül göziyle görmüş olur Şeyḥ Nevevî şarkuñ ve 'Arabuñ müftisidür Müslim, Buḥārî şerḥünde eyitdi benüm ḳatımda şöyle sebāt oldu kim Peygamber Haḳḳ te'ālā ḥazretini baş göziyle gördi kaçan kim aşhāb ihtilāf itdiler İbni 'Abbās eyitdi ten göziyle gördi ve 'Āyişe eyitdi ten göziyle görmedi çün bunlaruñ arasında ihtilāf oldu İbn 'Abbās ḥoz ā'lem-i nāsdur ten göziyle gördi dir İmām Nevevî daḡı Müslim şerḥinde buña zāhib oldu ve ḥazret-i 'Āyişe ten göziyle görmedi dir bu iki rivāyetüñ yetük mā-beynini tevfiḳ lāzımdur bu vechle ki Haḳḳ te'ālā cemī'-i maḥsūsātı ḥazretten selb idüp ve nūruñ keyfiyyetin gözinden giderdi ve anuñ nefsinı nūrānī kıldı andan soñra gönüne tecellī eyledi Haḳḳ te'ālā ḥazretin Allāh nūrıyla cemī'-i ā'zāsıyla gördi ve cemī'-i taraflarına nazar eyledi nūrdan artuḳ nesne göremedi pes Allāhı gördi girü Allāh nūryla” [131/a-131/b]

Allah ile Hz. Muhammed'in görüşmesi Kur'an'da da apaçık ayetlerde yer almıştır¹⁰. Onların kabe kavseyne ev edna derecesinde yaklaşmaları. Birçok kitapta bu konunun açıklanması ile ilgili bilgiler verilmiştir. Müellifin bu konuda pek çok kaynak ile konuşması ve kesin yargılara varmaktan kaçınması onun objektif bir eser yazmaya dikkat ettiğinin göstergesidir:

¹⁰ 53/8-9 “ Sonra ona yaklaştı derken sakıp daha da yakın oldu. Peygambere olan mesafesi iki yay aralığı kadar yahut daha az oldu.”

“ya‘nī Muḥammed kâbe kavseyn miḳdârı yakın oldu dimekdür. Envâr-ı ‘Aşîkîn’de eydür kâbe ‘ibâretdür kadardan ve kavseyn ‘ibâretdür zirâ‘adan ‘Uyyûn-ı Tefâsîr’de eydür bunda dört dürlü kav(l) var biri bu ki Kâtâde ve Ḥasan eyitdiler kâbe kavseyn kadar yakın vardı didiler ikinci Mucâhid eyitdi giriş yaya yakın olduğu kadar Ḥaḳḳ yakın oldu dimekdür ol üçüncü budur ki Abdi’l-Vâriş eyitdi yayın kabzasından başına varacak kadar yakın oldu dimekdür dördüncü budur ki Sida eyitdi zirâ‘ayn kadar Ḥaḳḳa yakın oldu dimekdür” [117/b]

Bu konudaki yorumlardan bazılarında ise Cebrail ile Hz. Muhammed ve Cebrail ile Allah’ın yakınlaşması şeklinde ele alınması olmuştur:

andan şoñra ‘ulemâ ihtilâf itdiler yakın ma‘nâsında üç vech dimişler biri budur ki Cebrâ’îl Ḥaḳḳ’a yakın oldu dimek olur ikinci budur ki Cebrâ’îl Muḥammed’e yakın oldu dimek olur üçüncü budur ki Muḥammed Teñri’ye yakın oldu dimek olur Ka’bü’l- âḥbâr eyitdi esaḥḥ budur ki Muḥammed Teñriye yakın oldu dimekdür ba‘zılar eyitdiler ḥalkdan ırağ olup Ḥaḳḳa yakın oldu dimekdür ba‘zılar eyitdi ferşden ırağ olup ‘arşa yakın oldu dimekdür ba‘zılar eyitdi Ka‘beden ırağ olup kudse yakın oldu dimekdür muḥaḳıḳlar eydür Peyğamber şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem ol gice rûḥ ile kâbe kavseyne irdi ve sırru’llâh ev ednâya irdi ya‘nī nefsinı terk eyledi gökde ve cismını terk eyledi Sidretü’l-müntehâda rûḥını terk eyledi kâbe kavseynde pes sırr kaldı ve sırr-ı Rabb kaldı” [118/a-118/b]

Bu mekanın ahvali ve Hz. Muhammed’in burada yaşadıkları yine onun tarafından şöyle ifade edilmiştir:

“Ḥazret eydür bir mekâna irişdüm ki kâyinât ḳademim nirde idüğün bilmedi ve ḳademim nefsim nirde idüğün bilmedi ve nefesüm ḳalbim nirde idüğün bilmedi ve ḳalbim rûḥım nirde idüğün bilmedi ben ḳademüm taleb iderdım ve ḳademim nefsim taleb iderdi ve nefesüm ḳalbimi taleb iderdi ve ḳalbim rûḥımı taleb iderdi ve rûḥum sırrımı taleb iderdi” [119/a]

Bu haller ve durumlardan sonra müellif Allah ile Hz. Muhammed arasındaki konuşmaları aktarır. İlk olarak bu mekanda Hz. Muhammed’in ayağına bir nesne ilişir bu ayağına ulaşanı merak eden Hz. Muhammed onun tam olduğunu anlamasa da Allah tarafından kendisinin ayağının değdiği yerin kıymetli olduğunu öğrenir:

“Hâzret eyitdi yâ Rabb ayağklaruma bir nesne ulaşdı gine gitdi Hâkķ te‘âlâ eyitdi senden ırak gitmedi benüm kıatımda çokdur eger yüz biñ ‘arş bir yire cem‘ olsalar senüñ ayağıñ başdığın toprak baña anlardan sevgülüdür” [120/b]

Bununla birlikte Ka‘bü’l-Ahbar’da Hz. Muhammed’in arşa varınca ayakkabılarını çıkarmak ister. Fakat kendisine çıkarmaması söylenir. O da Allah’a Hz. Musa’ya Tur dağında ayakkabılarını çıkarttığını neden kendisinden bunu istemediğini sorar. Orada Hz. Muhammed’in Allah’ın habibi olduğu ve Musa’dan daha üstün olduğu belirtilir:

“Ka‘bü’l-Ahbar eydür Peyğamber ‘aleyhi’s-selâm eydür ‘arşa varcaķ na‘limi çıkarmaķ diledim bir âvâz işitdim ki n‘aleyni çıkarma tâ kim ‘arş ve kürsî senüñ na‘leyiñ altında şeref bulalar ben eyitdim yâ Rabb kıarındaşım Musâ eyitdün na‘leynini çıkar tâ kim Tur tağınuñ berekâtı ayağına irişe Hâkķ te‘âlâ eyitdi yâ Eba’l- Kâsım yâ Ahmed sen benüm kıatımda Musâ gibi degülsin Musâ benüm Kelîmümdür ammâ sen benim Hâbîbinsin” [121/b]

Allah, kendisine Hz. Muhammed tarafından ne getirildiğini sorar. Hz. Muhammed’de dünyadab ibadet eksikliği ve eziyet ile isyan getirdiğini bildirir. Allah bunları merhameti ile affeder:

“Hâkķ te‘âlâ eyitdi yâ Muḥammed baña hediyyeden ne getürdün Hâzret eyitdi iki nesne getürdüm biri tâ‘at eksikliği ve biri cefâ ve ma‘şiyet çoklığı Hâkķ te‘âlâ eyitdi tâ‘at eksikliğini rahmetimle yarlıgadam cefâ ve ma‘şiyet çoklığını senüñ hürmetün ve şefâ‘atün ile yarlıgadam “ [120/b-121/a]

Allah ile Hz. Muhammed’in diğer konuşmalarının devamında diğer peygamberler ile Hz. Peygamber’in kendisini karşılaştırması devam eder. Hz. Adem’den başlayan bu karşılaştırma Hz. İsa’ya kadar devam eder. Her defasında Hz. Muhammed ümmetine ve kendisine verilenlerin diğer peygamberlerden ve ümmetlerden daha fazla olduğunu anlar:

“yâ Rabbi senden bir su‘âlîm var didim Hâkķ te‘âlâ eyitdi yâ Muḥammed Resûl eyle neden dilerseñ ‘izzüm ve celâlim ḥâkķıçün nefsum üzre yemîn etmiş dururam babañ Âdemi biñ yıl yaratmazdan evvel yâ Muḥammed saña rızâ maķâmun virdüm su‘âl eyle ben eyitdim yâ Rabbi Âdem’i elünle ḥalk eyledün ve kendü rûḥuñdan nefḥ itdün ve Havvâ’yı tezvîc itdün ve melâ’îkeleri secde itdürdün ve dâr-ı kerâmetde sâkin itdün baña ne virdün Hâkķ te‘âlâ eyitdi yâ

Ahmed eger Ādemi elümle yaradup bunca ikrām itdimse itdim ammā kendüye‘ahd virdim baña ‘āşī olmaya diyü ‘ahdi şıdı dār-ı kerāmetimden iḥrāc itdim baña ‘işyān iden baña mücāvır olmaya lāyık degüldür ammā senüñ yā Ḥabīb ismini isimime mükārın itdim hiç bir yirde zikr olunmam ile bile zikr olunursun ben Maḥmūd sen Muḥammed ve ümmetüñ ḥamīddür ben eyitdim yā Rabb Ādeme uçmak virdüñ baña ne virdüñ Ḥaḫḫ te‘ālā eyitdi Ādem’e uçmak virdüm gine ‘azl itdüm ammā saña ve ümmetiñe uçmak virdüm ‘azl itmedüm ben eyitdün yā Rabb Nūḥ’a gemi virdüñ anda ‘ibādet iderdi Ḥaḫḫ te‘ālā eyitdi yā Muḥammed cemī‘-i dünyāda saña mescīd kıldım ḳanda dilerseñ ‘ibādet eyle ve kıyāmet günince mescīdleri şırāt köprüsi üzre gemi şüretinden getürdim ümmetüñ binüp geceler ben eyitdim yā Rabb İbrāhīm’i Ḥalīl ittiḫāz idüp ödı berden ve selāmen eyledün Ḥaḫḫ te‘ālā eyitdi İbrāhīm Ḥalīl itdimse seni Ḥabīb ittiḫāz itdim Ḥabīb Ḥalīlden efḏāldür ve aña ödı berden ve selāmen itdimse ümmetiñe cehennemi berden ve selāmen eyledim ben eyitdim yā Rabb İsmā‘īl’e zemzem virdüñ Ḥaḫḫ te‘ālā eyitdi saña Kevşer ırmağın virdüm ben eyitdim İsmā‘īl’e fidā virdüñ Ḥaḫḫ te‘ālā eyitdi ümmetüñ için Yahūdīleri ve Naşrānīleri fidā virdim cehenneme bıraḫsunlar ben eyitdim yā Rabb Musā’ı Kelīm ittiḫāz ve Tūr ḫağında söyledün Ḥaḫḫ te‘ālā eyitdi eger Musā’ya Tūr ḫağında hicāb ardından söyledimse saña ‘arşdan yukāru bi-sāṭṭ-ı ḳurb üzre ve nūr-ı maḫz içinde söyledim bir mevzī‘de ki aña melek-i muḫarreb ve lā-nebiyy-i mürsel ḳadem başmamışdur ben eyitdim yā Rabb İdrīs’e mekān-ı ḫalī verdün ve Süleymān’a mülk-i ‘aẓīm virüp vuḫūş ve tıyūrı ve ins ü cīni ve mār u mūrı aña teşḫīr itdün Ḥaḫḫ te‘ālā eyitdi seni daḫı erfā‘-ı mekāna ref‘ idüp yiryüzini saña mescīd ve ḫahūr eyledim ben eyitdim ‘İsā’ya gökden mā’ide indürdün ve rūḫundan nefḫ eyledün Ḥaḫḫ te‘ālā eyitdi seni daḫı kıyāmet güninde kerāmet mā’ideleriyle mükerrrem itdim ve eger anı rūḫu’l-ḳudüsden yaratdum ise senüñ ismiñi isimimden müştak idüp ben Maḥmūd ve sen Muḥammed ve ümmetiñi ḫāmid eyledüm ben eyitdim yā Rabb Dāvūd’a Zebūr virdüñ Ḥaḫḫ te‘ālā eyitdi saña En‘ām şüresin virdim ben eyitdim yā Rabb Yūnus’ı üç dürlü ḫulmetden ḳurtardün Ḥaḫḫ te‘ālā eyitdi ancılayın ümmetiñi üç dürlü ḫulmetden ḳurtardum biri ḳabirden ve biri kıyāmetden ve biri şırāt ḫulumātından ben eyitdim Hızır’a āb-ı ḫayāt virdüñ Ḥaḫḫ te‘ālā eyitdi saña Selselbil ırmağın virdim ben eyitdim yā Rabb ‘İsā’ya İncīl virdüñ Ḥaḫḫ te‘ālā eyitdi saña İḫlāş süresin virdim ben eyitdim Musā’ya Tevrāt virdüñ Ḥaḫḫ te‘ālā eyitdi saña Āyete’l-kürsī virdim andan soñra Ḥaḫḫ te‘ālā eyitdi yā Muḥammed ben seni bir sūre ile ikrām eyledüm ki Tevrāt’da ve Zebūr’da ve İncīl’de ve ḡayrı kitāblarda anuñ mişli yoḫdur ben eyitdim yā Rabb ol nice sūredür Ḥaḫḫ te‘ālā eyitdi ol Fātiḫa sūresidür her kim ol sūreyi oḫursa

Cehennem anuñ tenine harâmdur ve her kim fâtiha sûresi okusa ammâ atası ve anası kâfir olsalar anlaruñ ‘azâbın katı eylemem Fâtiha hürmetine yâ Muhammed senden ekrem baña halk yaratmadım Haqq te‘âlâ eyitdi Muhammed saña kevşer ırmagın virdim şuyı kıardan aq ve bâldan tatlu toprağı misk-i ezferden iyi cennetde yetmiş biñ fersah ve saña Selsebîl ve havz ve şefâ‘at ve derece-i ref‘a ve şavm u şehr-i Ramazân virdim ki senden evvel kimesneye virmedim” [125/a-125/b-126/a-126/b-127/a]

Bu bölümde Hz. Muhammed’in isminin Allah ile birlikte anılması, Habib olarak sevilmesi Kevser ırmağının kendisine ve ümmetine verilmesi, En’am, İhlas ve Ayete’l-Kürsi surelerinin indirilmesi özellikle Fatiha suresinin sırrı ve Ramazan ayının bereketi vurgulanmıştır.

Hz. Muhammed’e verilen hediyeler ,Abdullah bin Ömer tarafından üç şey olarak sıralanmıştır. Bunlar: beş vakit namaz, Bakara suresinin sonu ve ümmetin küçük günahlarının affedilmesidir:

‘Abdu‘llâh bin ‘Ömer eydür kaçan kim hazret-i Resûl ‘aleyhi’s-selâm Sidretü’l- müntehâya irişdi yedinci kat gökden yukarı ve Hazret eydür baña üç nesne verildi biri beş vakit namâz ikinci Bakara sûresinüñ ahiri üçünci ümmetüñ kebâyir günâhların afv eyledi [122/a]

Konuşmaların devamında Hz. Muhammed Allah’tan ümmetini affetmesini ister. Allah yetmiş bin kişiyi affettiğini bildirir. Hz. Muhammed daha da artırılmasını ister. En son Allah kendi eliyle 3 avuç ümmetinden affedeceğini bildirir:

“var Haqq te‘âlâ eyitdi ümmetüñden yetmiş biñ nâr-ı cehenneme vâcib olmuş kimesneyi ‘âzâd eyledüm ben eytdim yâ Rabb dahı ziyâde eyle Haqq te‘âlâ eyitdi her biriyle yetmiş biñ ben eytdim dahı ziyâde eyle yâ Rabb Haqq te‘âlâ eyitdi ve benim kabzam ile üç kabza dahı ki ancak ‘adedin ben bilürüm hesâbsız ve ‘âzâbsız cennete idhâl iderüm” [127/a]

Hz. Muhammed’in istediklerinden sonra Allah kullarından yana olan beş türlü şikayetini bildirir. Özellikle rızık veren, affeden, şükür edilmesi gereken kendisi olmasına rağmen halen kulların başkalarından rızık istemesine, yarınki rızıkı bugünden talep etmesine, şükürsüz olmalarına ve kendi elleriyle kendilerini cehenneme sokmalarına kızar:

“Ḥaḳḳ te‘ālā ümmetinden baña beş dürlü şikāyet eyledi biri budur ki ben anlardan yarın ki ‘amelini istemezsin anlar benden yarınki rızkı niçün isterler ikinci budur ki ben anların rızkın bir ğayrı kişiye virmezsin anlar ‘amellerin benden ğayrıya niçün verürler üçüncü budur ki rızkı yirler benden ğayrıya şükr iderler baña ḥāyin olurlar benden ğayrıya şālīḥ olurlar dördüncü budur ki ben anlara ‘izzet iderin anlar benden ğayrıdan ‘izzet isterler beşinci budur ki ben cehennemi kāfirler için yaratdum anlar cehd iderler cehenneme kendüler girerler” [127/a-127/b]

Bununla birlikte Allah sevdiği kullarında olması gereken özellikleri de açıkça belirtmiştir. Az konuşan, az yemek yiyen, dünya nimetlerinden ziyade Allah’ın muhabbetini arzulayan ve halkdan kesilip ibadete ve zikre meşgul olanlar onun gerçek sevgili kullarıdır:

“Ḥazret Mi’râc gicesi eyitdi yâ Rabb ḳanḳı ‘amel saña efḍaldür Ḥaḳḳ te‘ālā eyitdi yâ Aḥmed benüm ḳatımda tevekkülden efḍal yokdur ve ben ḳismet itdigime râzı olmaḳdan yeg yokdur yâ Muḥammed benüm muḥabbetüm benüm için sevişenlere ve ḥalkı baña ulaşıduranlara vâcibdür ve benüm gerçek ṭabīblerüm anlardır ki maḥlûḳa nazar eylemeyeler ve ḳarınları boş ola dünyâ ṭa‘âmlarından zirâ ki anların ṭa‘âmları benüm zikrümdür ve muḥabbetüm rızâmdur yâ Aḥmed dilerseñ ki cemî‘-i ḥalkdan zâhid olasın dünyâyı terk eyle ve âḥirete rağbet eyle” [132/a]

Hız. Muhammed bundan sonra Rabbine yalvarır. Kendisine öyle bir ibadet vermesini ister ki yerine getirdikçe ona yaklaşıp dünyadan uzaklaşmasını sağlayabilsin:

“Ḥazret eyitdi yâ Rabb beni bir ‘amele ḳılāvuzla ki anuñ sebebi ile saña yakın olam Ḥaḳḳ te‘ālā eyitdi giceñi ‘ibâdetle gecür ve ac ol gündüz şâ‘ım olmağ ile” [132/b]

Bu insanın dört türlü vasfı olması gerekmektedir. Ancak bu özelliklere sahip olan kişiler cennete girebilirler:

“Ḥaḳḳ te‘ālā eyitdi yâ Aḥmed her kişi de ki dört ḥaşlet ola ben anı ucmağa koyam. ḥazret-i Risâlet-penâh eyitdi yâ Rabb ol dört ḥaşlet nedür Ḥaḳḳ te‘ālā eyitdi dilini benüm zikrümde ırâḳ nesneye açmaya ve gönölünü şeyṭân vesvesesinden şaklaya ve aña nazar itdigimi şaklaya ve acılığı gözünüñ nûrı eyleye Ḥaḳḳ te‘ālā eyitdi yâ Aḥmed eger acılık ve ḥalvet ve epsem olmağ ḥalâvetin

ıtutayduñ ve bunlardan ne ħāşıl olur bileydüñ bunlara mülāzemet idüp cemī'-i kemālâtı bulayduñ Ĥazret eyitdi yā Rabb anlardan ne ħāşıl olur Ĥaĥĥ te'ālā eyitdi diliñde ħikmet sözleri olup göñlünde benüm muĥabbetüm olaydı” [132/b-133/a]

Buradan sonraki kısımlarda müellif daha çok insanları öğüt vermek amacıyla Allah ile Hz Muhammed'in konuşmalarını insanların dünyada iken yapması ve yapmaması gereken şeyler üzerine devam ettirmiştir.

2.1.21. Arş, Kalem, Levh

Allah ile görüşmeden önce Hz. Muhammed İsrâfil ile birlikteyken Arş'a vardıklarını fark eder. Arş yaratılmış ilk şey olması bakımından mühimdir. Büyüklüğü ile dikkat çekicidir:

“yā aĥī İsrâfil ben ne mevzi'deyim eyitdi yā Muĥammed başuñ ħaldır didi başum ħaldırdum gördüm 'arşuñ altına varmışım cemī'-i yerler ve gökler içinde olan ve yerler altında olan 'arşuñ yanında bir şahrâda ħalka ħadardur ve Allāhu te'ālānuñ 'arş-ı 'azmi daĥı böyle olmak lāyıĥdur” [115/a]

Kalem, Levh, Arş ve Kürsi tek başlarına detaylı olarak verilmemekle birlikte Kalem, Levh, Arş ve Kürsi'nin Hz. Muhammed'i taleb ettikleri ve bu dördünün Allah tarafından Hz. Muhammed'e bağışladığı fakat Peygamber'in yalnızca ümmetini istediği bir kısım bulunmaktadır:

“ĥazret-i Risālet-penāĥ çün göklere çıkdı ħalem eyitdi Muĥammed benümdür levh eyitdi Muĥammed benümdür kürsī eyitdi Muĥammed benümdür uçmaĥ eyitdi Muĥammed benümdür Ĥaĥĥ te'ālā eyitdi yā Muĥammed levh ve ħalemi ve 'arşı ve kürsīyi saña bağışladum Muĥammed Muştafā eyitdi yā Rabb bunları istemezsin belki senden ümmetimi isterin didi”

Levh ayrıca İsrâfil makamında Hz. Muhammed tarafından görülür kısaca tasvirde edilmiştir:

“levĥ gözi önünde mu'allak tırur idi ve ol levhüñ eyini maşrıĥ ile maĥrib ħadardur” [114/b]

2.1.22. Hz. Muhammed'in Her İlme Hakim Olması

Manzum mi'râc-nâmelerde Hz. Muhammed Arş kenarında hayranlıkla onu izlerken ağzına düşen bir damla suyla her ilme vakıf olmaktadır(Akar,1987:242). İncelediğimiz metinde ise müellif bunu Allah tarafından bizzat konuşmaları sırasında gerçekleşen bir mucize olarak bize aktarır.

Hz. Muhammed'e Allah *mele-i alâ*'nın hangi şeylerde tartıştıklarını sorar. Mele-i alâ, Kur'an mealinde: yüksek melekler topluluğu¹¹ olarak çevrilmiştir. Bu topluluğun tartışması hakkında hiçbir bilgisi olmayan Hz. Muhammed'in iki omzunun arasına Allah kudret elini koyar. Bu elin soğukluğunu göğüslerinin arasında hisseden Hz. Muhammed bundan sonra gelmiş gemiş, yerdeki ve gökteki bütün ilimlere vakıf olur:

“baña su ’âl itdi yâ Muhammed mele-i a’lâ kaçkı şeyde huşümet iderler didi bilmem yâ rabb didim tekrâr su ’âl itdi sen a’lemsin [123/b] yâ Rabb didim ol mebâhişden şöña kudret elini iki çignim mâ-beyninde kodı. Şovuqluğunu göğsüm iki mememiñ mâ-beyninde buldum cemî’ yerlerüñ ve göklerüñ ‘ilmi ve içindekilerinüñ ‘ilmi şadırımdan cem’ oldı ol mağall bu âyet-i şerîfi tilâvet eyledi “ve kezâlik nûrî İbrâhîme melekûte’s-semevâti ve’l-ardı ve li-yekûne mine’l-mûkînîne”¹² tekrâr yâ Muhammed mele-i a’lâ kaçkı şeyde huşümet ider” [123/a-123/b]

Bundan sonra Hz. Muhammed bu topluluğun hangi ibadetlerin daha kıymetli ve derecesinin daha yüksek olduğu konusunda tartıştıklarını söyler. Bu konuda kimi zaman bu topluluğun insanın yaratılışı hakkında kimi zaman kefaret konusunda tartıştıkları belirtilmiştir. Müellif kefaret ve bunların detaylarını bildirir:

ben eyitdim kefaretde yâ Rabb Allâhu te’âlâ eyitdi kefaret nedir ben eyitdim cemâ’âte giden qadimlerüñ yürimesidür ve mescîdde namâzdan şöña hulûş itmekdür ve mekârihde abdesti yirlü yirince alup şuyı tamâmen a’zâ-i ’uzva iblâğ itmekdür andan şöña her kim bunları iderse hayırla dirilür ve hayırla ölür ve günâhlarından anasından toğmış gibi olur ve derecâtdandur ta’âm yedürmek ve

¹¹38/69: “Aralarında tartıştıkları sırasında yüksek melekler topluluğuna dair benim hiç bilgim yoktu.”

¹² 6/75. “ İşte böylece İbrahim’e göklerdeki ve yerdeki hükümrancılığı ve nizamı gösteriyorduk ki kesin ilme erenlerden olsun”

selā mı bildigine ve bilmedigine bezl eylemek ve halk yaturken gicelerde kalkup namāz kılmak [123/b-124/a]

2.1.23. Tahiyat Okunması

Allah ile görüşmeleri sırasında ayrıca Hz. Muhammed ve Allah karşılıklı *tahiyat* okurlar. Bu bölüm metinde şu şekilde aktarılmıştır:

“yā Aḥmed yakın ol ben rabbünüm diyü ol zamān baña ilhām oldı eyitdüm et-tahiyātu li’l-lāhi ve’ş-şalavātü ve’ṭ-tayyibātü Ḥaḳḳ te’ālā eyitdi es-selāmu ‘aleyke eyyühe’n-nebī ve raḥmetu’l-lāhi ve berekātühü Peygamber ‘aleyhi’s-selām eydür diledüm ki ümmetün daḡı ol selāmdan ḡazḡı ola eyitdim es-selāmu ‘aleynā ve ‘ala ‘ibādi’l-lāhi’s-sāliḡin andan soñra cemī’ feriştehler Cebrā’ıl ile eyitdiler “eşhedü en lā ilāhe illa’l-lāh ve eşhedü enne Muḡammeden ‘abduhu ve resūluḡu” Ḥazret eyitdi ḡı Rabbümün kelāmından tatlu kelām istimā’ itmedim” [123/a]

2.1.24. Nıkmət Kılıcı

Manzum mi’râc-nâmelerde karşımız çıkmayan bir diğ er motifte nıkm et kılıcıdır. Bu kılıc Arş’ın üzerinde asılmış durmaktadır. Hz. Muhammed bu ceza verici kılıcın ümmetinin üzerinden kalkmasını ister fakat Allah buna izin vermez:

“ḡazret-i Risālet-penāḡ eydür başımı ḡaldurdum gördüm [124/b] nıkm et kılıcı başum üstünde ‘arş-ı ḡā’ımelerinden bir ḡā’ıme ye aşılmış ben eyitdim İlāhi seyyidī ve mevlā-yı ümmetden kılıcı ḡaldur Ḥaḳḳ te’ālā eyitdi yā Muḡammed ben seni kılıc ile gönderdüm ve ümmetün fānī olmaz illā kılıc ile ben eyitdim” [124/a-124/b]

2.1.25. Kilitli Sandık

Hz. Muhammed kabe kavseyni mikdarı yakınlaştığında bu makamda bir kilitli sandık görür. Bu sandığın kilidini Allah’a sorar. Allah bu kildinin Hz. Muhammed’de olduğunu söyler. Bir kez *lâ-ilâhe illa’l-lāh Muóammedü’r-Resḡlu’l-lāh* dedikten sonra o sandık açılır. Bu sandık içerisinde uçsuz bucaksız bir derya görünür. O deryanın içinde bir ağaç görülür. Bu ağacın yapraklarında bir kuş oturmaktadır. Bu kuşun turnağında ise bir toprak parçası bulunur:

Peygamber ‘aleyhi’s-selām ol vaktki kâbe kavseyne irdi ol maķāmda bir ulu şanduk gördi nūrdan kilidi var idi Peygamber eyitdi yā Rabb iş bu şandukda ne vardur ve bunun miftāhı kandanur Hakk te‘ālā eyitdi miftāh sendedür eyit *lā-ilāhe illa’llāh Muḥammedü’r- Resūlu’llāh* Peygamber [130/b] didikde ol şanduk açıldı içinde bir heybetlü deñiz gördi ḥaddi nihāyeti yok ol şanduk içinde bir deñiz gördi ve bir ağac gördi budaklarının üzerinde bir kuş gördi ve tırnağında bir pāre toprak gördi [129/b-130/a]

Bu deryanın, ağacın, kuşun ve toprağın hikmetinin soran Hz. Muhammed, bu denizin Allah’ın rahmeti olduğunu ağacın dünyayı temsil ettiğini o kuşun Hz Muhammed’in ümmeti olduğunu o kuşun tırnağındaki toprağında ümmetinin günahı olduğunu öğrenir. Allah, rahmeti karşısında ümmetinin günahlarının bir zerre olduğunu vurgular:

ḥazret-i Risālet-penāh eyitdi yā Rabb bu deñiz ve bu ağac ve bu kuş ve ayağında biraz toprak nedür didi Hakk te‘ālā eyitdi deñiz rahmetim deñizidür aña gāyet yokdur ve ol ağac ki deñiz içinde gördün iş bu dünyādur kuş ki gördün budağında oturur senün ümmetündür ve toprak ki ayağında gördün anlarun günāhlardur ki dünyāda işlediler eyitdi onlarun günāhları benim rahmetim deñizi katında bir zerre toprakdur ki deñize düşerse belürsiz olur ben Erḥamü’r-rāḥimīn pādişāhum [130/a]

Bu sandık motifine manzum mi’râc-nâmelerde rastlanmamakla birlikte Allah’ın rahmetini gösteren motifler genellikle mi’râc-nâmelerde sıklıkla vurgulanır. İncelenen metinde müellif başka yerlerde de Allah’ın rahmetinin büyüklüğü belirtmektir:

Ḥazret eydür baña üç nesne verildi biri beş vakit namāz ikinci Baķara sūresinün ahiri üçüncü ümmetün kebāyir günāhlarn afv eyledi ve Cebrā’îl eyitdi yā Muḥammed Rabbün tesbîḥ okur ben eyitdim ne dir Cebrā’îl eyitdi Hakk te‘ālā eydür sebbūh ḫuddūs rabbū’l melā’iketi ve’r-rūḥ sebķat rahmeti gāzabı dir.[122/a]

2.1.26. Peygamberler

2.1.26.1. Hz. Adem

Hz. Adem ile Hz. Muhammed'in ilk karşılaşması Beytül-Makdis'de gerçekleşir:

“Beyti'l-makdis'e geldük melâ'ike-i seb'â semevât ve Hâzreti Âdem ve ervâh-ı cem'î-i enbiyâ hazır olup Cebrâ'îl ezân okudu ve Mikâ'îl ikâmet eyledi ben ilerü turub imâmet eyledüm iki rek'at namâz kıldım” [89/a]

Daha sonra birinci gökte Hz. Adem ile karşılaşır. Beytül-Makdis'in aksine burada aralarında kısa bir sohbet geçer. Hz. Muhammed burada Adem'in sağ yanında gülen ve sol yanında ağlayan bir topluluk görür. Fakat müellif bu topluluğun ahvalini vermekle birlikte neden böyle ağlayıp güldüklerini açıklamamıştır:

“dahı ilerü vardum bir nûrdan kürsî üzre bir nûrânî çehrelü birini gördüm Cebrâ'îl eyitdi yâ Muhammed bu babañ Âdem 'aleyhi's-selâmdur yakın ol selâm vir didi ben dahı selâm virdüm 'aleyke's-selâm alup merhaban şâlih oğul ve şâlih nebî didi Ebû Zerr el-Gıffârî rağıya'llâhu anhü rivâyetinde Hâzret şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem eydür gördüm Âdemün sağ yanında bir tâ'ife şağına bakdıkda güler ve şoluna bakdıkda ağlar didi ol maḥall Cebrâ'îl beni taḫdîm eyledi” [91/a-91/b]

Hz. Adem ile Hz. Muhammed bir de Mi'râc tamamlandıktan sonra karşılaşır. Bu kez daha uzun bir sohbet ederler. Burada Hz. Adem ile Hz. Muhammed'in arasındaki farklar verilmiştir. Birçok bakımdan Hz. Muhammed, Allah katında daha kıymetli ve üstün olarak karşımıza çıkar.

“İrdüm tekrâr Âdem 'aleyhi's-selâm ile mülâkât eyledüm Mi'râc'ımı kutluladı ve eyitdi elḥamdüli'llâh baña senün gibi oğul virdi didi ben eyitdim sen ol kimsesün ki Allâhu te'âlâ senü kendü eliyle yaratdı ve melekler cigni üzre götürtdi ve seni anlara kıble eyledi secde itdürdi ve cemî'-i cenneti saña mübâḥ eyledi ḥâzret-i Âdem eydür bunlar bile gine sen benden eḫdalsin zirâ Ḥaḫḫ te'âlâ seni beş ḥaşlet ile maḫşûş eyledi ki senden evvel ve senden soñra kimseye verilmedi biri budur ki ben bir günâ(h) itdim ve 'özrine iki yüz yıl ağladum ḥattâ 'afv olundu. Ammâ senün geçmiş ve gelecek günâhların 'afv eyledi. Kâle'llâhu Li

yağfıra leke‘llahü ma tekaddeme min zembike ve ma teahhara ikinci budur ki cennete beni ‘azîz idhâl idüp zelîl ihrâc eyledi ammâ seni göklere mübeccel ve mükerrem çıkarup indürdükde dağı ta‘zîm (u) tekrîm birle indirdi üçüncü budur ki baña Havvâ’yı tezvîc eyledi ahir anuñ sebebiyle cennetden ihrâc eyledi ammâ saña Hadice’yi tezvîc eyledi Mâli’llâh ve Cemâli’llâhi ve Melekila’llâhi hizmetinde saña mu‘în oldı dördüncü benüm evlâdumdan tokuz yüz tokısan tokuz kimesne cehenneme girüp biri cennete gire ammâ senüñ ümmetiñden tokuz yüz tokısan tokuzın cennete ve birin cehenneme idhâl ide beşinci beni bir günâhla Qur’ân’da ‘âşî diyü ad virdi âvâzla okurlar ve ‘âşî Âdem Rabbe Rabbehü fegave diyü ammâ senüñ günâhların setr idüp râyâtıñı ‘arşa çıkarup ve ismiñi ismiyle muķârin eyledi günde beş nevbet Eşhedü en lâ ilâhe illa’llâh ve eşhedü enne Muhammede’r-Resûlla’llâh diyü nidâ iderler didi ben andan dağı nüzûl eyledüm [153/a-153/b-154/a]

2.1.26.2. Hz İsa ile Hz. Yahya

Peygamberler ile Hz. Muhammed’in görüşmesi ikinci katta gerçekleşir. Aralarında çok kısa bir sohbet geçen Hz. Muhammed bu iki peygamberin teyze çocukları olduğunu öğrenir:

“Cebrâ’îl’e bunlar kimdür didim eyitdi bunlaruñ birisi ‘İsâ ve birisi Yahyâ ‘aleyhimâ’s-selâmdur ilerü var selâm vir bunlar hâletezâdelerdür didi ilerü varup selâm virdüm selâmım redd eyleyüp merhaban ey şâlih karındaş ve şâlih nebî didiler” [92/b-93/a]

2.1.26.3. Hz Davud ile Hz. Süleyman

Hz. Muhammed üçüncü gökte biri genç biri yaşlı ikisi de nur yüzlü iki kişi görür. Peygamber, Cebrail’den bunların Hz. Davud ile Hz. Süleyman olduğunu öğrenir. Aralarında kısa bir sohbet geçer ve bu sohbette Hz. Davud ve Süleyman peygamberler Hz. Muhammed ve ümmetine dua ederler:

andan ilerü nazar eyledüm bir yigit ve bir koca gördüm nūrānî çehreleri var yâ aḥî Cebrâ’îl bunlar kimlerdür didim eyitdi Davūd ve Süleymān ‘aleyhimâ’s-selâmdur yakın ol selâm vir didi yakın varup selâm virdüm redd itdiler merhabâ ey şâlih karındaş ve şâlih nebî diyüp ḥiṭâb itdiler yâ Ḥabîbu’llâh saña beşâret olsun ki ḥayır cümle sendedür ve senüñ ümmetüñdedür didiler [93/b]

2.1.26.4. Hz Yusuf

Üçüncü gökte ilerleyince Hz. Muhammed güzelliği ile dikkat çeken bir kişi görür. Cebrail'den onun Yakub oğlu Yusuf olduğunu öğrenir. Cebrail, Hz. Yusuf'un Allah tarafından güzellikle onurlandırıldığını bildirir. Hz. Muhammed yanına yaklaşp selam verir. Aralarında kısa bir görüşme geçer. Hz. Yusuf, Hz. Muhammed ile karşılaştık sonra onun mübarek yüzünü gördüğü için memnun olduğu belirtir:

“anda baqđım bir yigit gördüm kürsî üzre oturur yüzi nûr işrâk ider şûreti ayuñ on dördine beñzer eytidim yâ Cebrâ’îl bu yigit kimdür didim eyitdi yâ Muḥammed bu Ya‘kûb oğlı Yûsuf’dur Ḥaqq te‘âlâ bunu ḥusn-i ḥulq ve cemâl-i bâ-kemâl ile tafđîl itdi ayı yıldızlar üzre tafđîl itdiği gibi yakınına var selâm vir didi selâm virdim redd idüp ikrâm eyledi merḥaban şâlih Peygamber elḥamdüli’llâh mübarek tal’atun müşâhede itdik didi” [93/b-94/a]

2.1.26.5. Hz. İdris

Dördüncü gökte Hz. Muhammed, Hz. İdris ile karşılaşır. Cebrail onun mekanının Allah tarafından yükseltiğini bildirir:

“bir kişi gördüm ki yüzinde nûr-ı sâti‘ berq urur Cebrâ’île su‘âl itdüm bu kimdür diyü Cebrâ’îl eyitdi bu İdrîs nebîdür Ḥaqq te‘âlâ mekân-ı ‘aliyye irtikâ itmişdür yâ Muḥammed yakın ol selâm vir didi varup selâm virdim selâmımı alup baña şalavât virüp istiğfâr eyledi” [94/b]

2.1.26.6. Hz. Harun

Hz. Harun ile Hz. Muhammed'in karşılaşmaları ve tanışmaları beşinci gökte gerçekleşmiştir ve çok kısaca bahsedilir:

“bir beyâz kişi gördüm tatlu râyiḥalu şaḳâlî ṭaranmış yâ qarındaşım Cebrâ’îl bu kimdür didim eyitdi qarındaşın Harûn’dur yakın ol selâm vir didi varup selâm virdim selâmım redd idüp baña ve ümmetime du‘â eyledi” [99/a]

2.1.26.7. Hz. Musa

Hz. Musa ile Hz. Peygamber altıncı gökte karşılaşır. Hz. Musa kendisi ve ümmeti, Hz. Muhammed ve ümmetinden daha az kıymetli ağlamaktadır. Hz.

Musa'nın bu ağlaması Hz. Muhammed'in ardından da devam eder. Sebebini soranlara Hz. Muhammed'in hem kendisinden sonra peygamber olduğuna hem de onun ümmetinden daha fazla kişinin cennete gideceğine üzüldüğününü belirtir. Aralarından kısa br görüşme gerçekleşir:

“andan bir kiři gördüm uzun boylı yüksek burunlu çok saçlı ak şakallu üzerinde şofdan bir kömlek var bi ‘aşāya tayanmış saçı gövdesini burmaya yakın olmuş ve şakalı göğsine inmiş ben eyitdim yā aḥī Cebrā’īl bu kimdür didim eyitdi bu Musā bin ‘Ümrāndur Allāhu te‘ālā bunu Kelīm itme ile ḥalk üzerine tafḍīl itmişdür Ḥazret ‘aleyhi’s-selām eydür vaḳtākim beni gördi agladı ve eyitdi İsrā’īl-i benī Allāhu te‘ālā katında cümle ḥalkdan mükerrermdür dirler ammā bu yigit Allāhu te‘ālā katından benden mükerrermdür didi Cebrā’īl baña eyitdi teḳaddüm eyle selām vir didi selām virdüm redd idüp merḥabā şālīḥ karındaş kerīm ve naṣīḥ karındaş diyüp baña ve ümmetime ḥayr u bareḳāt ile du‘ā itdi ve eyitdi yā Muḥammed ben Tevrāt’da seni ve ümmetiñi ḥayurlu gördüm didi ol maḥallde melekler şaf şaf oldılar ilerü geçüp millet-i İbrāhim üzere iki rek‘at namāz kıldım vaḳtākim Musā’yı selāmlayup gitdim ardından ağladı niçün ağlarsın didiler eyitdi nice ağlamam ki benden şoñra bir oğlan bi‘šet oluna ve ümmetiñden cennete daḥīl olan benim ümmetindem çok ola didi [109/a-109/b]

Hz. Musa ile bir kezde Mi’rāc tamamlanıp dönüş yolunda karşılaşılır. Burada Musa peygamber Hz. Muhammed’i tebrik ettikten sonra onun ümmetine hediye olarak ne götürdüğünü sorar. Elli vakit namaz olduğunu öğrenince de bunun fazla olduğu söyler ve kendi ümmetinden örnekler vererek onu uyarır:

“nüzūl idüp karındaşım Musā’ya irüşdüm aklar giymiş beni görüp ayağa ḳalkup benümle mu‘ānaḳa idüp gözlerümi öpdı baña eyitdi Allāhu te‘ālā katından geldüñ belī dedim cemī‘-i su‘alime cevāp virdi didüm ol eyitdi yā saña ne ıṣmarladı ben eyitdim baña ve ümmetim üzre gice ve gündüzde elli vaḳit namāz farz itdi didim Musā eyitdi yā Muḥammed ümmetüñ ṭāḳat getürmezler Rabbüñe rücu‘ it taḥfīf ṭaleb eyle zirā senden evvel bu ḥalkı tecrübe etdim ve Benī İsrā’īl ile çok mu‘ālece eyledüm ve çok ta‘ab ve meşekḳat çekdüm didi” [143/a-143/b]

Peygamberler içinde metinde en fazla ismi geçen peygamber Hz. Musa ile Hz. Adem’dir. Özellikle Benī İsrail ile Hz. Muhammed ümmetinin karşılaşması sıklıkla yapılmıştır.

2.1.26.8. Hz. İbrahim

Göğün yedinci katında Hz. Muhammed, ak sakallı, yüzü nurlu bir şeyh görür. Onu böyle görünce Hz. Muhammed şaşkınlığını gizleyemez. Cebrail onun Hz. İbrahim olduğunu vurgular:

“bir ak şakallı şeyh gördüm ahsen şüretlü ak zebercedden bir kürsî üzre cülûs itmiş ben eyitdim Allâh katından böyle mükerrem olan kul kimdür Cebrâ’îl eyitdi bu babañ İbrahîm el-Ḥalîl ‘aleyhi’s-selâmdur didi yakın ol selâm vir didi yakın varup selâm virdim selâmun alup benimle muşâfaḥa eyledi merḥaban ey şâlih oğul ve şâlih nebî didi ḥazret-i Risâlet-penâh şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem eydür biraz daḥı yukarı çıkdım” [110/b]

2.1.27. Melekler

2.1.27.1. Cebrail

Bütün metin boyunca karşımıza en çok çıkan melektir. Peygambere vahiy getirmesi, Mi’râc’a davet etmesi ve Mi’râc boyunca yanında olması bakımından önemli bir melektir. Fakat müellif metinde açık bir Cebrail tasvirinde bulunmamıştır.

Cebrail özellikle bütün metin boyunca Hz. Muhammed’in yanında olması fakat Sidretü’l-Münteha’dan ileri gidemeyişi bakımından dikkat çekicidir. Bütün mi’râc-nâmelerde bu motif karşımıza çıkmaktadır:

“Ḥazret ‘aleyhi’s-selâm eyitdi sağ baḥdım Cebrâ’îl yanımda gördüm şavt-ı refî’le Cebrâ’îl’i çağırdım eyitdim hiç bu mişilli mekânda yâr yârından cüdâ düşüp müfâreḳat ider mi niçün beni terk itdün didim Cebrâ’îl eyitdi yâ Muhammed seni Muhammed Ḥaḳḳ nebî gönderüp risâlet ile iştiḫâ ve ihtişâş eyleyen Teñri ḥaḳḳıçün sende müfâreḳat itmedim lâkin yâ Muhammed bizüm her birimizün bir ma’lûm maḳâmı vardır andan tecâvüz itmeye ḳâdir olmazüz yâ Muhammed eger parmaḳ daḥı ilerü varsam nûr-ı zü’l-celâl beni iḥrâḳ ider cemî’-i per ü bal yaḳar didi ḥazret-i Risâlet-penâh ‘aleyhi’s-selâm eydür vaḳtâkim Cebrâ’îl’den bu ḥitâbı işitdim elümi yüzime ḳoyup ḥavf itdim Cebrâ’îl gelüp beni gögsine çekdi ve ḳanâtları ile büridi ve gözlerimi öpüp ḳorḳma yâ Muhammed didi şimden soñra Rabbün tebârek ve te’âlâ ḥazretleri seni ‘urûc itdürür ve saña ḥayât verüp ikrâm eyler yâ Muhammed bu maḳâma Sidretü’l müntehâ dirler ve

benüm mekânım bu Sidretü'l-müntehānuñ altıdur artık ilerü tecāvüz idemem didi”
[111/a-111/b]

Ayrıca Cebrail'in Hz. Muhammed ile birlikte Cehennem ve buradaki ahalinin hallerini görünce ağlamaya başlamışlardır:

Cebrâ'îlden bu sözleri işitdim ağladım Cebrâ'îl dağı bile ağladı ben eyitdim yâ Cebrâ'îl sen niye ağlarsın sen hōz günāh işlemezsün Cebrâ'îl eyitdi yâ Muḥammed emîn olmazın Hārūt ile Mārūt nice mübtelâ oldılar didi pes Ḥazret ‘aleyhi’s-selām ve Cebrâ'îl emîn olmayup ṭamu ḳorḳusundan ağlarlar ‘acebdür ki ‘aşîler ağlamazlar mâllarına ve cāhlarına ve şağlıḳlarına mağrūr olurlar [102/b]

2.1.27.2 Azrail

Dördüncü gökte karşımıza çıkan Azrail metinde şöyle tasvir edilmiştir:

“bir azimü’l- ḫalīḳa şahış gördüm ayakları yeddi ḳat yeraltında ve başı ‘arş altında nûrdan bir kürsî üzre oturur ve şağında ve şolunda ve önünde melekler var ‘adedin Allāh bilür Allāhuñ emrine muntaḳır olup müsār‘at iderler şağında bir levḫ var ve şolunda bir ağac var enfās-ı ḫalāyīḳ ‘adedince yapraḳları var ol şahış sāyir melekler gibi gülmez” [94/b-95/a]

Hz. Muhammed'in Azrail'i görünce korkudan aklı başından gider. Cebrail onu kendine getirir. Cebrail selam vermesini ister fakat Azrail selamını almaz. Onun Allah'ın habibi Hz. Muhammed olduğunu öğrenince ona selam verir. Daha sonra Hz. Muhammed ile ruhları nasıl kabz ettiğine dair aralarında bir sohbet geçer:

“ḫazret-i Risālet-penāh şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem eydür ol şahış gördükde bedenim titredi endāmım lerzān olup ‘aḳlım zā'îl olmaya ḳarīb oldı Cebrâ'îl eyitdi ḳorḳmā yâ Muḥammed bizim cemī‘miz bu şahışdan ḫazer eylerüz budur lezzetler giderici ve cemā‘atler ayırıcı evler ḫarāb idüp ḳabirler ma‘mūr idici buña melekü'l-mevt dirler yakın ol selām vir didi yakın varup selām virdim selāmım redd itmedi Cebrâ'îl eyitdi yâ ‘Azrâ'îl bu nebî-i ümmî ḫabīb-i şefî‘ ve beşirü'l-nezîr rahmeten lil-‘alemîn olan ‘Abdu'llāh oğlu Muḥammed şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem ḫazretleridür niçün selāmın redd itmedün didikde ‘Azrâ'îl işitdikde ayak üzre ḳalkup beni kerāmet ile tehniye eyledi eyitdi yâ Muḥammed saña beşāret olsun ki hayr sende ve senün ümmetündedür ben eyitdüm yâ

qarındaşım ‘Azrā’îl bu senüñ maqâmuñ mîdur didim eyitdi belî Haqq te‘âlâ beni halk idelden kıyâmete dek maqâmum budur didi ben eyitdim yâ qarındaşım ‘Azrā’îl yâ ervâhı nice kabz idersüñ sen hoz mekânundan müfârekat itmezsüñ eyitdi yâ Muhammed Haqq te‘âlâ beni beş yüz biñ ile tâyîñ idüp hizmetimde qodı vaqtâkim bir kuluñ eceli irişe ve rızkı dükene aña kırk melek gönderürüm ruhuñ kabz itmege mu‘alece iderler tamarlardan ve sümüklerden ve etle qandan ayırıp soñra boğaza getürdüklerinde bu elimdeki harbe ile kabz iderüm didi” [95/a-95/b]

Azrail’in yanında bir levha bulunmaktadır. Bu levhada kişinin ne kadar yaşayacağı yazmaktadır. Bundan farklı olarak Azrail’in yanında yaprakları olmayan bunun yerine insanların adının yazıldığı bir ağaç vardır. Kimin rızkı tükense bu rızık kapılara düşer. Azrail böylece kimin ruhunu alacağını anlar. Metinde bu mesele ile ilgili birbirinden farklı birkaç yöntem görülmektedir. Bu da müellifin kaynaklarındaki farklılıklardan kaynaklı olabilir:

“ben eyitdim yâ bir kuluñ ecelin nice bilürsin eyitdi yâ Muhammed hiç bir kimesne yoqtur ki illâ anuñ iki qapusı vardır birinden rızkı iner ve birinden ‘ameli çıkar ve bu şolumdudur hiç bunda bir yapraq yoqdur illâ üzerinde bir âdemüñ adı vardır vaqtâkim eceli gelse ol yapraq şararur ve rızkı inen qapuya düşer ve levhada adı siyah olur andan bilürüm ki eceli gelmişdür” [96/b]

Metinde müellif aynı zamanda iki farklı surette Azrail karşımıza çıkarmaktadır. Hz. Muhammed ikinci olarak insan ruhunu teslim alırken görülen Azrail’i görmek ister. Fakat bu hali ilk gördüğünden daha ürkütücüdür:

“‘Azrā’îl Allāhu te‘âlâ seni ervâh kabz eylemek için yaratduğı şüret üzre görsem didim ‘Azrā’îl eyitdi yâ Muhammed taqat getüremezsüñ didi ben kendüye yemîn virdim ol maḥall yukarudan bir âvâz geldi ki ḥabîbime muḥâlefet itme diyü pes ‘Azrā’îl şüret-i aşliyyesi üzre Ḥazrete görüñdi ḥazret-i Risālet-penāh eydür vaqtâkim ‘Azrā’île naḡar itdün gördüm cemî‘-i dünyâ bunuñ önünde şol sizüñ önünüzde bir dirhem gibidür nice isterse taşarruf ider vaqtâkim ol şüretde gördüm qalbim ditredi ve ‘aqlım zā’îl oldı Cebrā’îl elin gögsüm üzre qodı ‘aqlım yerine geldi” [97/b]

2.1.27.3. Mikâil

Hız. Muhammed deryaları aşarken burada gördüklerinden dolayı yüreğine bir korku düşer. Bunun üzerine Allah'tan kendisine eşlik etmesi için bir arkadaş ister. Allah'tan gelen nida üzerine ilerlerken Mikâil ile karşılaşır:

“du‘âmı müstecâb eyle ve bu sâ‘atde kullarunđan bir kul vir benimle mükâleme idüp baňa mûnis ola diyü nidâ itdim sahil-i baħrden bir nidâ geldi üç kez gel yâ Muħammed diyü ben daħı vardım gördüm bir ‘azîmü’l- ħaliķa melek şuları ölçüp tartar ve bulutlara tevzî‘ ider es-selâm‘aleyke yâ abda’llâh didim ‘aleyke’s-selâm yâ Ĥabîba’llâh ve yâ Şafvetu’llâh didi ben eyitdim sen kimsin didim eyitdi ben senün ħarındaşun Mikâ’îl’im didi” [112/b-113/a]

Hız. Muhammed bundan sonra Mikâil’e neden o ve diğerk meleklere böyle denildiğini sorar. Mikâil ise gördüklerinin ona yetmediğini mi sorar. Hız. Muhammed dünyaya varınca sorulan sorulara cevap vermek için sorduğunu belirtir. Mikâil daha sonra kendisi de dahil olmak üzere diğerk üç meleğk neden böyle denildiğini aktarır:

“Mikâ’îl şol Allâh ħaķķıçün olsun ki benî bunda irişdürdi baňa ħaber vir saňa niçün Mikâ’îl dinildi ve ‘Azrâ’îl’e ‘Azrâîl dinildi ve İsrâfîl’e İsrâfîl dinildi didim Mikâ’îl eyitdi yâ Muħammed saňa bu ħadar ‘acâ’ib gördüğün kifâyet itmez mi ki bu meleklerden daħı su‘âl idersin böyle mekânda ben eyitdim yâ Mikâ’îl Ĥaķķ te‘âlâya ħamd olsun ki benî fażlıyla ve luţfuyla ve iħsânıyla bu mevzi‘e irişdürdi bundan dünyâ sarâyına nüzul itdigimde iħbâr-ı semevâtđan her kim su‘âl iderse tâ kim ħaber virem Allâhunĭ ħudretinden didim Mikâ’îl eyitdi yâ Muħammed baňa Mikâ’îl dinildiği budur ki cemî‘-i nebâtât ve aķtâr üzre müvekkil olup şuları ben ölçüp tartaram ve bulutlara tevzî‘ iderem ve Allâhu te‘âlâ Ĥazretlerinün murâd itdüği yerlere gönderürem ben eyitdim yâ aħî Mikâ’îl ya bu ra‘d ve berķün sebebi nedür didim Mikâ’îl eyitdi yâ Muħammed ben bulutları sürerem bulutlar birbirine girerler ziyâde sıklaştıklarından nûr çıkar nitekim çaķmaķ taşından âteş çıkdğı gibi ve ol nûr âteş olur aňa berķ dirler ammâ ra‘d oldur kim vaķtâkim bulutları sürürem anlardan âvâzlar nidâ olur aňa ra‘d dirler didi ve Cebrâ’îl’e anuñçün Cebrâ’îl didiler kim zirâ Ĥaķķ te‘âlâ kendüye maķâm-ı ħayret virdi ki nice ‘âşi ħavmi cebr ve ħahr ile kimin ħasifle kimin şa‘aķ ile kimin şayha ile ve ħanadıyla çâr‘a ile didi ve İsrâ’îl dinildi ki melekler mâ-beyninde andan ħuvvetlü ve andan çok ħanâtlu ve tüylü yoķdur ve Ĥaķķ te‘âlâ anı

şahîbü'l- şūr eyle didi ve 'Azrā'îl'e 'Azrā'îl dinildi ki budur ki zirā cemî'-i ervāh kabzına müvekkildür didi" [113/a-113/b-114/a]

2.1.27.4. İsrâfil

Mikâil'in ardından İsrâfil ile karşılaşılır. Bu melek şu şekilde tasvir edilmiştir:

"İsrâfil 'aleyhi's-selâma irüşdüm gördüm kanâtları açmış hafîkayn tutmuş ve ayakları yeddi kat yeraltında ve başı 'arş altında ve biñ biñ kanadı var her bir yüzinde biñ biñ ağzı var her bir ağzında biñ biñ dili var her bir dilinde biñ biñ luğat var birbirine beñzemez her bir luğat ile biñ biñ tesbîh ider ve 'arş-ı 'azîm cigninde olup şûrî ağzına almış" [114/a-114/b]

İsrâfil, kıyamet gününde Sur'a üfleme görevi dışında yaratıldığı günden beri Allah'ın kelamını dinlemektedir. O'nun ol dediği daha demeden gerçekleşmektedir:

"İsrâfil seni bu maķâmda görürüm eyitdi ki yâ Aḥmed bu benüm maķâmumdur Ḥaḳḳ te'âlâ beni yaradaldan berü kıyâmete deḡin Ḥaḳḳ te'âlâ ḡazretlerinüñ kelâmını işidürüm didi ben eyitdim nice işidürsin İsrâfil eyitdi rîḡ-i 'âşafdan ra'd-ı kâstıfden ve bir ḡâḡıfden tîz işidürüm ben eyitdim yâ aḡî İsrâfil Allâhu te'âlâ kelâmında ne işidürsin İsrâfil Ḥaḳḳ te'âlâ her bir şey'e ki ken dir kaf ve nunı sebḡat itmedin ol murâd itdigi olur didi ben eyitdim ya ol murâd itdigi olur didi" [114/b-115/a]

2.1.27.5. İsmâil

Birinci gökte bulunan ve bu gökten sorumlu melektir. Nurdan ata biner ve üzerinde nurdan elbiseler vardır:

"'azîmü'l- ḡılḡa melek gördüm adına İsmâ'îl dirler nûrdan ata biner ve üzerinde nûrdan ḡulle ve nûrdan ridâ" [90/a-90/b]

"Cebrâ'îl'e şordum bu melek kimdür diyü eyitdi bu İsmâ'îldür dünyâ göḡünüñ ḡazînedâridur yaḡın ol kendüne selâm vir didi yanına vardım selâm virdim selâmım aldı beni tekrîm eyledi yâ Muḡammed saña beşâret olsun ki ḡayr sende ve ümmetüñdedür didi" [90/b-91/a]

2.1.27.6. Ateş-Kar Melek

İkinci gökte Hz. Muhammed yarısı kardan yarısı ateşden bir melek ile karşılaşır. Ateşin karı eritmemesi veya karın ateşi söndürmemesi Hz. Muhammed'i çok şaşırtır. Onun kim olduğunu Cebrail'den sual eder ve onun meleklerin fasihi olduğunu öğrenir:

“bir melek gördüm bu melegün yarısı kardan yarısı oddan halk olmuş ne oda karı eridür ne karı ödı söndürür ol melegün biñ başı var her başında biñ biñ yüzi var her bir yüzinde biñ biñ ağzı var her bir ağzında biñ biñ dili var her bir diliyle biñ biñ luğat söyler bir luğat ile biñ biñ tesbîh ider ve hiç biri birine beñzemez ve ba‘zı tesbîhâtında ne dir didi Yâ men ellefe beyne‘l selcî ve‘n-nârî ellef beyn-i kılûb ibâdike‘ş-şâlihîn ya‘ni yâ âteşle qar mâ-beynini te‘lîf ve terkîb idüp muntazım iden Allâh şâlih kullaruñ mâ-beynini dahı te‘lîf ile muhabbet ve meveddet ve hûsn-i mu‘âşeret eyle dir melekler âmîn dirler hazret-i Risâlet-penâh ‘aleyhi ve sellem ol melegün hılkatinde î‘tibâr ile nazar eyledim gördüm bir kanadı qar ve bir kanadı âteş ve boynı âteşden ve tüyi kardan aşlâ biri birini yakup söndürmez yâ karındaşım Cebrâ ‘îl bu melek kimdür didim eyitdi eknâf-ı semevâta müvekkel olan melekdür meleklerün ziyâde faşîhidür diyüp baña işâret eyledi” [92/a-92/b]

2.1.27.7. Malik

Azrail'den sonra diğer bir ürkütücü ve hiç gülmeyen melektir. Allah'ın gazabından yaratılmış olan bu melek Cehennem'den sorumludur. Görenleri bir anda helak edecek kadar heybetlidir:

“anda bir ‘azîmü’l- hılka mehîbü’l-manzar gâzab-nâk melek gördüm gözni önünde bir ‘ukde var eger halka görünse cemî‘-i maḥlûkât bir kezden helâk olurdu ben eyitdim ya ahî Cebrâ ‘îl bu kimdür göricek gövdem ditredi Cebrâ ‘îl eyitdi bu melek hazînü’n-nârdur Allâhu te‘âlâ gâzabından yaratmışdur Cehennem üzre müvekkel olaldan berü gâzabı her gün â‘dâ ‘a‘llâh üzre ziyâde olur bu melek ile melekü’l mevt aşlâ gülmezler” [99/b]

Hz. Muhammed, Malik'e selam verir fakat Malik selamın kabul etmez. Ardından Cebrail onları tanıştırır. Malik daha sonra Allah'ında emri ile Hz. Peygamber'e Cehennem'i gezdirir:

“hazret-i Risālet-penāh ‘aleyhi’s- selām eydür selām virdüm selāmım almadı Cebra’ıl eyitdi yā Mālik niçün Nebī-i kerīm Ḥabībū’r-raḥman ve Resūl-i rabbū’l-‘alemīn Ḥazretlerinūn selāmın red itmezsin Ḥaqq te‘ālā katında andan mu‘azzez ve mükerrrem yokdur Ḥaqq te‘ālā bunu ‘ālemlere rahmet göndermişdür didi Mālik bu kelāmı işidikde ayaga kalkup hazret-i Risālet-penāh ‘aleyhi’s-selāmdan İ’tizār eyledi Ḥazret eyitdi yā aḥī Cebra’ıl Mālik’e söyle baña cehennemi göstereyim Mālik eyitdi bu iş benim elümde degüldür didi ol maḥall ‘ulādan bir nidā geldi ki ḥabībime muḥālefet itme didi Mālik cehennem kapağın kaldırdı” [99/b-100/a]

2.1.27.8. Dekyâil/ Horoz

Melekler içinde geniş tasviri yapılmış meleklerden biridir. Yeryüzünde yaşayan horozlar tarafından sesinin duyulması ve onlara tesir etmesi bakımından arşın horozu olarakda geçmektedir. Gece ibadet edenlere seslenir onun sesini duyan horozlar sabaha doğru ötmeye başlarlar:

“anı gördüm ḥorūs şüretinde bir melek adına Dekyā’ıl dirler başı ‘arş altında ayakları yeddi kat yeraltında gövdesi ziyāde beyaz ayakları sarı altundan başı dürrden kulakları incüden gözleri yāḳūtdan boynı ‘aḳıḳden iki kanadı var açdıḳda maşrıḳ ile maḡrib mā-beynini ihāta ider başı secdededür sucūdunda sübhāne rabbiye’l- ‘azīm dir vaḳtākim gicenūn bir şülüşü kalduḳda kanadları açar oturur tesbīḥ ve tehlīl ider tesbīḥinde sübhāne’l- melekū’l-kebirū’l muta’āl lā-ilāhe illāhū’l-ḥayyū’l- kayyūm dir ol ḥorūsuñ āvāzın yir yüzinde olan ḥorūslar işidüp tesbīḥ iderler ve kanātların bir birine ururlar ben eyitdim yā İsrāfīl bu nedir eyitdi yā Muḥammed ‘arş ḥorūsudur vaḳtākim gice ola dünyāya çıkar āvāz ider ki kanı istiḡfār idenler vaḳtākim gicenūn şülüşü gice nidā ider kanı ‘ibādet idenler diyü yir yüzinde olan ḥorūslar işidüp çıḡrıḡırlar” [115/b-116/a]

2.1.27.9. Her Gökten Sorumlu Melekler

Birinci gökten yedinci göğe kadar her gökten sorumlu melekler bulunmaktadır. Bu melekler kimi zaman detaylı kimi zaman yalnızca isimleri anılarak metinde verilmiştir. Birinci gökten sorumlu melek İsmail’dir:

“bu melek kimdür diyü eyitdi bu İsmā’ıldür dünyā göğünüñ ḥazīnedārıdır yaḳın ol kendüne selām vir didi yanına vardım selām virdim selāmım aldı beni tekrīm eyledi” [91/a]

İkinci gökten sorumlu melek Mihā‘ il’dir:

“bir ferîşteh ol göge müvekkeldür adı Miḥā ‘ıldür” [92/a]

Üçüncü gökten sorumlu meleğin adı Salsā‘ il’dir:

ve aña bir melek müvekkeldür adı Şalşā ‘ıldür” [93/a]

Dördüncü gökden sorumlu meleğin adı da üçüncü gökde olduğu gibi Salsail olarak verilmiştir. Burada müellif ya da müstensih tarafından bir hata yapılmış olabilir:

“bir ferîşteh aña müvekkeldür adı Şalşā ‘ıldür” [94/b]

Beşinci gökden sorumlu meleğin adı Kalkā‘ il’dir:

ve aña bir ferîşteh müvekkeldür adı Kalkā ‘ıldür” [99/a]

Altıncı gökden sorumlu melek Semhā‘ il’dir:

“ve bir ferîşteh aña müvekkeldür adı Semḥā ‘ıldür” [109/a]

Yedinci gökden sorumlu meleğin adı Akrā‘ il’dir:

“ve bir ferîşteh aña müvekkeldür adı Akrā ‘ıl’dür” [110/a]

2.1.27.10. Diğer Melekler

Hız. Muhammed Mi’râc boyunca her gökte farklı melekler ile karşılaşmıştır. Meleklerin sayısı göklerin katları arttıkça yükselmiştir. Bununla birlikte görülen bu meleklerin bazılarının farklı farklı görevleri olabilmektedir. İkinci gökte bulunan ellerinde yeşil sancakları olan bazı melekler ise Ramazan ve Kadir ayının melekleri olarak metinde yer almaktadır:

“ikinci gökde olan meleklerden ziyâde bileler nice âlet-i ḥarb var ellerinde yeşil sancâklar var Cebrâ ‘île eyitdim bunlar kimlerdür didim Cebrâ ‘îl eyitdi Bunlar Ramazân ayınuñ ve Kadir gicesinüñ melekleridür zıkr meclislerin ve ‘arefe günlerin ve şühedâ meclislerin ve cemâ‘at ictimâ‘ın taleb iderler ve gice namâzın kılanlara selâm virürler didi” [93/a-93/b]

Dördüncü gökte bulunan melekler ise Allah’a daim sena ederler ve her birinin duruşu farklıdır:

“eşnâf-ı melâ’îke ve ‘acâ’îb-i şunu’llâh temâşâ itdim ol melekler tesbîh ve taqdîs ve Allâhu te‘âlâ hazretlerine senâ iderler kimi rukû‘da kimi sücûdda kimi kıyâmda kimi ku‘ûdda” [94/b]

Dördüncü gökte Azrail ile karşılaşan Hz. Muhammed onunla sohbeti sırasında ruhu rahmet ile alınan kulların ruhlarını yerlerine ulaştıran Salsail adlı meleğin olduğunu, ruhuna azab edilerek can veren kulları da yerlerine ulaştıran Dekyail adlı meleğin görevli olduğunu öğrenir. Fakat bu iki meleğin daha önce bahsettiğimiz iki melek olup olmadığından emin olamadığımız için burada bahsetmeyi uygun gördük:

“rahmet meleklerin gönderürüm rûhuna mu‘âlece iderler suhûlet ile vaqtâkim hulûkûma getüreler ben sağ elüm şunup bogâzından çekerüm yağdan kıl çeker gibi elümde bir sâ‘at turmadın bir ‘azîm melek vardur adı Şalşâ’îldür gelüp elümden alır ‘illiyîne çıkarur” [97/a]

“bir melek-i ‘azîm gelür ki adı Dekyâ’îl elümden alur ol maḥall-i ‘ulyâdan bir nidâ anılır ki ol rûḥ-ı habîşeyi Siccîne buraḫ diyü ben eyitdim” [97/a-97/b]

Cebrail ile konuşmaları sırasında Hz. Muhammed kendisinden ölümünden sonra da şiddet olduğunu öğrenir. Burada bizzat bir tanışma ve karşılaşma olmamakla birlikte Münker ve Nekir meleklerinden de bahsedilmiştir:

“Cebrâ’îl eyitdi yâ Muḥammed ölümünden soñra daḥı ölümünden eşedd var didi ben eyitdim ne vardur yâ qarındaşım Cebrâ’îl eyitdi maṭla‘ vardur ve kabir ırlığı vardur Münker ü Nekîr su‘âli vardur” [97/b-98/a]

Cehennemde olanların ahvalini gören Hz. Muhammed ile Hz. Cebrail ağlamaya başlarlar. Burada yine Münker ve Nekir gibi bizzat karşılaşmamakla birlikte Harut ile Marut’tan da bahsedilmiştir. Kur’an’da apaçık belirtilen¹³ Harut

¹³ 2/102: “Süleyman’ın hükümlerini hakkında şeytanların uydurdukları yalanların ardına düştüler. Oysa Süleyman küfre girmedi. Fakat şeytanlar, insanlara sihri ve özellikle de Babil’deki Harut ve Marut adlı iki meleğe ilham edilen (sihri) öğretmek suretiyle küfre girdiler. Halbuki o iki melek, “Biz ancak imtihan için gönderilmiş birer meleğiz. (Sihri caiz görüp de) sakın küfre girme” demedikçe, kimseye (sihir) öğretmiyorlardı. böylece (insanlar) onlardan kişi ile karısını birbirinden ayıracak sihri öğreniyorlardı. Halbuki onlar

ile Marut'un yolundan şaşması ve sonları burada çok detaylı olmamakla birlikte işlenmiştir:

“yâ Cebrâ 'îl sen niye ağlarsın sen hōz günāh işlemezsün Cebrâ 'îl eyitdi yâ Muhammed emîn olmazın Hārūt ile Mārūt nice mübtelâ oldılar didi” [102/b]

Hiz. Muhammed yedinci gökte melaikeleri keribiyun ile karşılaşır:

“ve anda melâ 'îke-i keribiyūn sâkin olurlardı anlardan güzel ve tatlı görmedüm” [110/a-110/b]

Cebrail'den Sidretü'l- münteha'da ayrılan Hiz. Muhammed buradan sonra farklı renklerde dört deryadan geçer. Bu deryalardan birbirinden farklı ve heybetli melekler görür:

“ağ nûrdan bir deryâ ol deryâda bir 'azîm melek тұrur eger Allāhu te'ālâ bir serîū't-ţayrân kuşa emr eylese beş yüz yıl uça ol melegün bir cigninden bir cignine ulaşmayaydı” [112/a]

“bir yaşıl nûrdan deryâ berk urur ve ol deryâ üzre dağı bir melek var eger Allāhu te'ālâ 'azze ve celle ol melege izin virse yeddi kat gökleri ve yeddi kat yerleri içindekiyle yudaydı” [112/b]

“şaru nûrdan deryâya girüp gark oldum ve anda dağı bir melek gördüm eger cemî' Allāhu te'ālâ hâzretlerinin yaratdığı yerler ve gökler ve içindeki ol melegün eli içine konulsa bir şahrâda bir hardal danesi gibi olaydı” [112/b]

2.1.28. Cehennem

Mi'râc-nâmeler'de çeşitli yerlerde tasvir edilen Cehennem, incelediğimiz metinde göğün dördüncü katında yer almaktadır. Burada kilidi Hiz. Muhammed tarafından çözülen bir kapıdan geçilerek varılan bir mekan olarak karşımıza çıkar. Bir mekandan ziyade müellif cehennemi bir kuyu olarak aktarır. Bu mekandan sorumlu melek Malik'tir. Malik, önce bu kuyunun kapağını açmak istemez. Allah tarafından açılmasını isteyince Cehennem kapağı açılır:

allah'ın izni olmadıkça o sihirle hiç kimseye zarar veremezlerdi. (onlar böyle yaparak) kendilerine zarar veren, fayda getirmeyen şeyler öğreniyorlardı. Andolsun, onu satın alanın ahirette bir nasibi olmadığını biliyorlardı. Kendilerini karşılığında sattıkları şey ne kötüdür! Keşke bilselerdi.”

“H  zret eyitdi y   a    Cebra’  l M  lik’e söyle ba  a cehennemi g  sters  n M  lik eyitdi bu i   benüm elümde degüldür didi ol mağall ‘ul  dan bir nid   geldi ki   ab  bime mu   alefet itme didi M  lik cehennem   apa  n çaldırdı gördüm bir siyah müzlim g  z gözü görmez” [100/a]

Bu   apa  n altın yetmiş derya,  ehir,havli, kas  r, tabut ve azab i   i   görür. Ayrıca dünyada görebileceğimiz akrep ve yılan gibi hoş olmayan hayvanlara Cehennem’de de rastlanır. Metinde Cehennem’in korkutuculuğu anlatabilmek için bu hayvanlar çok daha büyük olarak tasvir edilmiştir:

“Ha    te‘    gözümden perdeyi ref’ itdi   albime   uvvet virdi na  ar itdim yetmiş bi   dery   gördüm   am  nden ve yetmiş bi   dery   gördüm g  sl  nden ve yetmiş bi   dery   gördüm erimiş   ur  undan her bir dery  n   ken  rından   te  den bi     ehir her şihirde yetmiş bi     a  r gördüm ne   sdan ve her bir şihirde yetmiş bi     avli her bir   avli  de yetmiş bi     a  r gördüm   ddan her bir   a  r yetmiş bi   t  b  t gördüm   ddan her bir t  b  tta yetmiş bi   dürlü ‘az  b gördüm ve yetmiş bi   şuyı gördüm zemher  rden ve anda ‘a  rebler gördüm siyah   at  rlar gibi ve y  l  nlar gördüm deve boyunları gibi ağızların a  m   lar” [100/a-100/b]

Bunlarla birlikte Cehennemde Sekran adlı bir da   vardır. Bu da  n dibinde Gazaban adında bir kuyu bulunur. Bu kuyu içinde birçok ateşten dereler ve tabutlar bulunur. Ateşten zincirleri olan bu tabutlar günahkarlar içindir:

“Cehennemde bir   a   vardır   ddan a  a Sekr  n dirler ol   a  n dibinde bir şuyı vardır a  a   azab  n dirler Ha    te‘    her kime   azab iderse ol   uy  ya b  ra  dırur ve ol deren  n içinde   uyular vardır   ddan her   uyunun   derinliği iki yüz yıllık yoldur ve dağı ol   uyuda   ddan       tlar vardır her       n içinde zenc  rler vardır   ddan k  firler i   n” [101/b-101/a]

Cehennemde bahsedilen   enmli yerlerden bir diğeri de Gayya deresidir. bu dere beş topluluk içindir.Zina edenler,i  ki   enler, faiz yiyenler, anne ve babasına asi olanlar ve yalancı tanıklık edenler bu derece cezalandırılır.Cehennem’in bütün derelerinin bile korktuğu bir deredir:

“Cehennem   amu  n a  zından dibine yetmiş yıllık yoldur ve   ayya   apusu anın alt  nadur   bn ‘Abb  s rağıya’ll  hu ‘anh eydür   ayya   amuda bir deredür   amunun   cem   dereleri ol   ayya deres  n  n   or  usundan All  ha   ı  nurlar Ha    te‘    ol dereyi va‘ad eylemi    r beş t  ‘ifeye biri z  n   idenler

ikinci hamr içenlere üçüncü akçe âşşısı fâ'idesin yiyenlere dördüncü atasına anasına 'âşî olanlara beşinci yalân yire tanıklık idüp şehâdet-i zûr idenlere 'Aîâ eydür Ğayya cehennemde bir deredür tamuda bir deredür ğayet ıssı ve derîndür” [101/a]

Cehennem’de Behim kuyusu bulunmaktadır. Bu kuyu Cehennem ne zaman biraz soğusa açılır ve Cehennem eskisinden daha sıcak olur. Yine Cehennem’de Vali isminde bir kuyu daha bulunmaktadır. Cehennem ehli bu kuyunun içinde kırk yıl azab çektikten sonra Çukrak denilen ateşten bir dağda kırk yıl daha azab çeker daha sonra Cehennem’in dibine iletilirler ve onların derileri yüz yılda bir yenisiyle değişir:

“ol derede bir kuyu vardur aña Behîm dirler kaçan tamu biraz şovuk olsa Haqq te‘âlâ ol kuyuyu açar cehennem ol girü ıssı olur Ebû Sa‘îd Hudrî radıya’llâhu ‘anhü eydür Peyğamber ‘aleyhi’s-selâm eyitdi Cehennemde bir kuyu vardur aña Valî (di)rler ehl-i nâr-ı cehennem dibine iletmeden evvel kırk yıl ‘azâb ideler andan şoñra bir tağ vardur ôddan aña Çukrar dirler kırk yıl dağı ol tağda ‘azâb ideler andan şoñra alup cehennemüñ dibine iledeleler ebedî ‘azâb içinde olalar yüz yılda bir kez derileri tebdîl ola” [101/a-101/b]

Cehennem taifesi için ayrıca azab unsurlarından birisi de zebanilerdir. Zebaniler elleri ve ayakları ile kırk bin kafire eziyet ederler:

“İmâm Faḫîrrâzî rahmetu’llâh eydür bunlara zebânî didiler niçün zirâ kâfirleri elleri ile ve ayakları ile ‘azâb iderler zebânîlerüñ şol resmedür ki on biñ kâfiri bir ayağına ve on biñ kâfiri dağı bir ayağına alur olsa bir zebânî bir def’ada kırk biñ kâfire ‘azâb ider” [102/a]

Ayrıca sık sık metinde Cehennem’in ne kadar kötü ve korkutucu bir yer olduğunu içindikiler dünya ile kıyaslanamayacak derecede azab içerdiğini belirtmek için müellif birçok defa karşılaştırmalar yapmıştır:

“Cebrâ’îl eyitdi yâ Muhammed cehennem bir karañu yirdür ve içi toptolu ôddur eger bir zerre ol ôddan zâhir olaydı cemî‘-i yeryüzini yakaydı eger cehennem kaftânlarından birisini çıkarsalar yer ile gök arasından kosalar anuñ yaramaz kokuşundan cemî‘-i halk helâk olalardı eger Selâsil ve Aĝlâlüñ birin dünyâ tağlarınıñ bir ‘aẓîmî üzre komsalar kurşun gibi eriyüp zâ‘îl olaydı ve eger

zebānīlerün biri âşikâre olaydı cem‘i halk anuñ heybetinden helāk olurdı” [102/a-102/b]

ehl-i tefsīr eydürler eger tāmūdan bir katre şu çıkarsalar ve dünyā tağlarınınuñ üzerine kosalar cem‘i şular ve ta‘āmlar ıssıdan eriyeydi rivāyetdür ki cehennemde ağaçlar vardır oddan yemişi şeytān başına beñzer kaçan yiseler boğazlarına tura geçmeye ve ol yemişler şöyle acı ola ki ağudan dağı ziyāde ve koğusu cıfeden artuğ ola [102/b-103/a]

Ebu Sa‘id’den Risālet-penāh şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi eger bir koğa gussāk şuyundan dünyāya dökseler cemī‘-i ehl-i dünyā anuñ kem koğusundan meşāmileri tutulub helāk olalardı [106/a]

“Ebu Sa‘id Hudrī rağıya’llāhu ‘anhü hāzret-i Risālet-penāh ‘aleyhi’s-selām eyitdi eger Cehennemde olan demür ‘āmūdların birin yire kosalar ve ins ü cīn cem‘ olup yapışsalar yerinden kımıldatmağa kâdir olmayalardı” [104/b]

“Abdu’llāh bin ‘Ömer eyitdi gussāk bir kuyu tonmış iriñdür eger andan bir katre mağribe buraksalar ehl-i maşriğ koğusundan buñalalardı ve ‘aksi dağı öyledür”[106/a]

Cehennemin bu azab dolu halleri Hz. Muhammed ve Cebrail gibi iki günahsız bile ağlatmaya yeter. Burada aynı zamanda müellif, bundan ders almayan gafillere de uyarılarda bulunur:

“hāzret-i Resūl ‘aleyhi’s-selām eyitdi kaçan Cebrā’ilden bu sözleri işitdim ağladım Cebrā’ıl dağı bile ağladı ben eyitdim yā Cebrā’ıl sen niye ağlarsın sen hōz günāh işlemezsün Cebrā’ıl eyitdi yā Muhammed emīn olmazın Hārūt ile Mārūt nice mübtelā oldılar didi pes Hāzret ‘aleyhi’s-selām ve Cebrā’ıl emīn olmayup tamu korğusundan ağlarlar ‘acebdür ki ‘aşīler ağlamazlar mällarına ve cāhlarına ve sağlıklarına mağrūr olurlar” [102/b]

2.1.28.1. Kibrit Taşı

Cehennemde özellikle yakıcı olarak kibrit taşı tercih edilmiştir. Kafirlerin boyunlarında bulunan bu taş şeytana bağlıdır. Müellif bu taşın seçilmesini beş sebeple açıklar. Bu taş çabuk yanar,geç söner, kokusu kötüdür, çok sıcaktır ve insanın vücuduna yapışır:

“her kâfirün boynında kibrit taşından bir taş almış ola ve bir şeytâna bağlı ola imdi ol taş kibrit taşı oldu gayrısı olmadı zirâ bu kibrit taşında beş dürlü hâşşa vardır ki ayrığ taşlarda yokdur evvel budur ki tiz yanar ikinci budur ki giç söner üçüncü budur ki yaramaz koşusu vardır dördüncü budur ki kaynar ısıdır beşinci budur ki âdemün gövdesine yapışur” [103/a]

2.1.28.2. Cehennem’in Kenarından Düşen Taş

Hz. Muhammed, Cehennem’de dolaşmaya devam ederken bir gürültü duar. Bunun ne olduğunu Cebrail’e sorar. Cebrail bunun Cehennem’in kenarından düşen bit kaya olduğunu yetmiş yıl önce düşmüş olmasına rağmen ancak dibine vardığını ve bunun Allah tarafından bilerek Hz. Muhammed’e duyurulduğunu söyler. Bunu duyan Hz. Muhammed bir daha hiç dolu dolu gülmez:

“hâzret-i Risâlet-penâh şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi bir şavt-ı hâ’îl işirdim. Cebrâ’îl geldi su‘âl itdi Cehennemün kenârından bir kaya düşdi yetmiş yıldır ki dibine henüz irişdi Allâhu te‘âlâ diledi ki âvâzın saña işitdire didi hâzret-i Risâlet- penâh ‘aleyhi’s-selâm andan sonra ağızı tolusu gülmedi ahîr ‘ömrine dek” [104/a-104/b]

2.1.28.3. Cehennem Ehlinin Suçlarına Göre Cezalandırılışı

Cehennemde bütün kafirler, gammazlar, zekat vermeyenler, zina edenler, livata edenler ve içki içenler, yetim malı yiyenler ve faiz yiyenler için ağızları zehirli yılanlar ve akrepler vardır:

“rivâyet olunur ki cehennemün kapısı ikidür yeddi tabaçası vardır her tabakada yetmiş biñ şehir vardır oddan ve her şehirde yetmiş mahalle vardır oddan her bir mahallede yetmiş biñ havuş vardır oddan her bir havuşda yetmiş biñ ev vardır oddan her evde yetmiş biñ tâbût vardır oddan her tâbût içinde yetmiş biñ ‘akrep vardır her ‘akrebün biñ kuyruğı vardır her kuyruğunda bir deryâ vardır ağudan ve her tâbütün üzerinden biñ ağaç vardır zaqqûmdan ve her ağacın dibinde yetmiş biñ zencir ve bukağı vardır her birine yetmiş biñ ferîşteh yapuşup tururlar ve her ferîštenün elinde yetmiş yılân vardır her yılânın ağızında bir deniz vardır ağudan imdi bunların cemî’si kâfirler içündür ve gammâzlar ve zekât vermeyenler içündür ve zinâ idenler içündür ve livâta idenler içündür ve süçi içenler içündür ve yetim mâlını yiyenler içündür ve ribâ yiyenler için ki tövbe söz olmuş olalar” [103/b-104/a]

Ayrıca Cehennem’de ayrıca üç topluluğa azab vardır. Bunlar zenginler, beyler ve alimlerdir. Adaletli olmayan bey, zekat ve sadaka vermeyen zengin ve ilim ile amel eylemeyen alim için azab vardır:

“Cehennem üç tâ’ifeye söyleye biri beglere ve biri baylara ve biri ‘âlimlere beglere eyde yâ şol kimse ki Hakk te‘âlâ saña sultânlık virdi niçün adl eylemedüñ o zâlim begi bir kuş bir dâne yudar gibi yuda ve ‘âlimlere ki ‘ilmle ‘amel eylemedi ve baylara eyde Hakk te‘âlâ saña çok mâl virdi zekat ve şadağa ve karz-ı hasen dileylene virmezdüñ diyüp anı bir kuş dane yudar gibi yuda” [104/a]

Cehennem ehli için ayrıca ateş yağdıran bulutlar vardır. Günahkarlar su taleb edip o buluttan yağmur diledikçe üstlerine ateş yağar. Yine onlar için sahiller vardır. Azabları hafiflesin diye sahile gitmek istedikçe orada develer gibi büyük yılanlar ile ve katırlar gibi büyük akrepler ile karşılaşırılar. Bu hayvanlar onların etlerine yapışıp koparırlar:

“Ya‘lâ bin Münebbe rivâyet ider hâzret-i Risâlet-penâh şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi Hakk te‘âlâ ehl-i cehennem üzre bir siyah bulut gönderür ve ehl-i cehenneme nidâ olunur ki ne taleb idersünüz diye anlar dünyâdaki bulutuñ yağmuru hatırlarına gelüp şu taleb iderler Hakk te‘âlâ ol bulutdan üzerlerine Selâsil ve Ağlâl ve âteşler yağdurup ‘azâbları kat kat ola rivâyet olunur Yezîd bin Şecereden Hâzret-penâh şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi cehennemün şahilleri ola deryâ sahili gibi ol şahillerde kuyular ola ol kuyularda hevâm ü yılanlar ola beserek develer gibi ve ‘akrepler ola düldülî katırlar gibi vaqtâkim ehl-i cehennem Cehennemde tahffîf taleb ideler anları ol şahillere çıkaralar ol haşarât-ı hevâm anları tutağlarından ve yanlarından tutup etlerin dideler tekrâr Cehenneme dönerler Allâhu te‘âlâ üzerlerine uyuzluk taslîf ide ol kadar kaşıyalar ki kemükleri gözike diyeler ki bu size ‘azâ(b) ider mi belî ider diyeler dinile ki bu ol dünyâda dilünüzle ve elünüzle itdüğünizizâdur” [104/b-105/a-105/b]

Cehennemdekiler için su bile bir azaptır:

“Hâzret eyitdi ehl-i cehennem şu taleb itdikde şu kim ağızlarına yakın oldukça cemî‘-i yüzlerinin derisi içine döküle ve başuñ derisi kezâlik vaqtâkim içse cevfinde cemî‘-i bağırsağların kaç‘ dübüründen ayağına döke didi” [105/b]

Cehennem’in azaplarından birisi de budur ki Cehennem ehlinin ayağına teşt nâl giydirebilirler. Bunlar kişinin sıcaktan beynini kaynatacak seviyededir:

“Risālet-penāh šalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi cehennemde en ednā ‘azāb olana iki na’l giydüreler ayağına şıcâğından dimāğı kaynaya” [107/a]

Cehennem’de kocasını küçük gören, alay eden ve başkasıyla zina eden kadınların halleri de verilmiştir. Bu kadınların üstünde katrandan libaslar ve boyunlarında ateşten zincirler bulunur:

“Cehennemde ‘avratlar gördüm maḥzūn ağlaşırklar yüzleri üzre düşmüşler ve öyle çırgışurlar hiç kimesneden anlara cevāb gelmez zārī iderler rahmet olunmazlar ben eyitdim bunlar kimdür Cebrā’ıl eyitdi bunlar kendü nefislerin erlerinden gayrıya bezl ü temkīn idüp zinā idenlerdür didi ve ‘avratlar gördüm arķalarında kaṭrāndan libāslar var ve boyunlarında āteşden zencirler var bunlar kimlerdür didim Cebrā’ıl eyitdi bunlar erlerin istiḥfāf idüp ve şetm-i ḳabīḥ idenlerdür didi ve ‘avratlar gördüm zebānīler tutub āteşlere atarlar” [107/b-108/a]

Hanımları bırakıp erkekler ile birlikte olanlar içinde Cehennemde kuvetli azaplar vardır. Fakat metinde bu sayfada yırtıklık olduğunu için livata edenlere nasıl bir ceza verildiğini anlayamıyoruz.

“Malı çok olmasına rağmen zekat,sadaka vermeyenler içinde Cehennem’de azap vardır. Onların boyunlarına yılanlar dolandır. yılanlar onları soktukça etleri erir ve onlara yeniden etleri verilir.; kişiler gördüm āteşden buḳāğılar ile buḳāğılanmış ve alınları siyah olmuş ve boyunlarına yılanlar ṭolanmış şoḳarlar her bir şoḳdukça etleri erir gine taze et biter bunlar kimlerdür yā Cebrā’ıl didim eyitdi bunlar altun ve gümüşleri kenz idüp şaḳlarlar Ḥaḳḳ yoluna infāḳ itmeyüp şadaḳa ve zekāt virmezler didi”

Halk arasında kibirlenen ve gururlanan kişiler Cehennem’de önleri arkalarına arkaları ise önlerine dönmüş haldedir. Melekler ateşten elleri ile onlara eziyet ederler:

ve kişiler ve ‘avratlar gördüm el-i’-yāzū bi’llāh önleri ardlarına ve ardları önlerine dönmüş ve melekler āteşden amūdları ile ururlar her bir urdukda cemī’-i gövdeleri āteş olur bunlar kimlerdür yā aḥī Cebrā’ıl didim Cebrā’ıl eyitdi bunlar ḥaḳḳ üzre tekebbürlik ile maḡrūr olanlardur bi-ḡayr-ı Ḥaḳḳın didi [108/b]

Cehennem ile ilgili motifler burada bitmemekle birlikte arada sayfa kopukluğu yaşanmıştır. Kaç sayfa mikdarı kopuk olduğu ise müstensih ya da

müellif tarafından bir sayfa numarası belirtilmediği için anlaşılmamaktadır. Kütüphanenin bıraktığı sayfa numaralarında ise bu kopukluk anlaşılamadığı için devam eden bir sıra söz konusudur.

2.1.29. Cennet

Cennet'e Cebrail ile birlikte vasıl olan Hz. Muhammed burada ilk olarak Rıdvan ile karşılaşır. Rıdvan Cennet'in kapısını ona açar. Bu kapının tasviri şöyle yapılmıştır:

“hattā cennete vāşıl olduķ Cebrā’ıl istizān eyledi kimdür didi Cebrā’ıl eyitdi benüm ve bilemce Seyyid-i kāyināt ve mefhar-ı mevcūdāt Muḥammedi’l-Muştafā şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem, Rıdvān eyitdi Merḥaban saña ve Muḥammede diyüp kapuyı açdı gördüm cennetün kapısı iki kanadlu altundan kanadlarının mā-beyni beş yüz yılkh yoldur içerü girdük” [144/b-145/a]

Cennet içerisinde pek çok çeşitli mücevherler ve kıymetli taşlar ile süslü evler,saraylar, kasırlar bulunmaktadır. Bunların hepsinin üzerinde kelime-i tevhid yazılıdır:

“gördüm altun ve gümüşden sarāylar yāķūt-ı aḥmerden aḥḍarden aşfarden ve zebercedden kuşūrlar ve altundan eşcārlar envā’ dürlü şemārlar her birinün üzerinde lā-ilāhe illa’llāh Muḥammedü’r-resūlu’llāh yazılmış” [145/a]

Daha sonra çok süslü bir kasır beğenir. Bu kasırın sahibinin kim olduğunu Cebrail'den sorar. Bu kasırın Hz. Muhammed'e ait olduğunu öğrenir. Biraz daha ileri de yine birbirinden güzel dört kasır görür. Bu kasırların sahiplerinin ise dört halife olduğunu öğrenir:

“bir kaşr dahı gördüm gāyetde zībā ve müzeyyen ziyāde begendüm kim(in)dür diyü sū’āl itdüm Cebrā’ıl senünüdür didi ve eṭrāfında dört kaşr gördüm bunlar kimünüdür didim Cebrā’ıl eyitdi ḥazret-i Ebū Bekir ve ‘Ömer ve ‘ Oşmān ve ‘Alī rıdvānu’llāhu te‘ālā ḥazretlerinündür didi” [145/a-145/b]

Müellif Kısas-ı Enbiya'dan hareketle cennettin katlarını da sırasıyla vermiştir. Ayrıca bu katların neden yapıldığı da verilmiştir:

“Kısaş-ı Enbiyâ’da eydür cennet sekizdür evvel dâri’l-celâldür incüdendür İkinci dâri’s-selâmdur kızıl yâkûtdandur üçünci cenneti’l mevâdür yeşil zeberceddendür dördünci cenneti’l- hülddur şarı mercândandur beşinci cenneti’l-na’İmdür aķ gümışdendür altıncı cenneti’l- firdevsdür altundandur yeddinci cenneti’l- karârdur miskdendür sekizinci cenneti’l-‘adndür gâyet laţîf incüdendür iki kanâtlu kapusı vardır kızıl altundan bir kanadından bir kanadına beş yüz yıllık yoldur dîvârının yapısı bir kerpici altundan biri gümışden sıvası miskdendür ve cemî‘-i ucmaķların eşref ve â‘lâsı ‘Adn uçmağıdır anuñ tamâm vaşfinı Allâhdan ğayrı kimse bilmez” [145/b-146/a]

Aynı zamanda cennetde sekiz kapı bulunmaktadır. Bu kapıların içinde iç içe yetmişer tane ravza,saray, maksure,taht bulunmaktadır. Bu tahtta yetmiş türlü yiyecek bulunur. Daha bunun yetmiş tane iç içe geçmiş süslü yapı metinde karşımıza çıkmaktadır. Müellif, Cennet’in güzelliği vurgulamak için bol bol kıymetli taşları ve yetmiş sayısını kullanmıştır:

“ucmağın sekiz kapusı vardır her kapuda yetmiş biñ ravza vardır her ravzada yetmiş sarây vardır yâkûtdan ve her sarâyda yetmiş biñ havli var dur zümürütten ve her havlide yetmiş biñ ev vardır kızıl altundan ve her evde yetmiş biñ maķşûre vardır âķ gümışden ve her maķşûrede yetmiş biñ mâ’ide vardır ‘anberden ve her mâ’idenün içinde yetmiş biñ dürlü ta‘âm vardır ve her maķşûrenün üzerinde yetmiş biñ taht vardır altundan ve her tahtın üzerinde yetmiş biñ döşek vardır her harîrden ve istebrâķ ve dibâcdan ve her tahtın çevresinde yetmiş ırmaķ vardır ve her ırmağın içinde yetmiş biñ kubbe vardır yaşıll yâkûtdan ve her kubbenün içinde bir taht vardır kızıl altundan ve her bir tahtın üzerinde bir maķbûb oturur nûrdan” [146/a-146/b]

Cennetde bulunan sekiz kapı sekiz taifeye aittir. Bunlar metinde sırasıyla verilmiştir:

“rivâyetdür ki uçmaķ sekizdür ve her birinün kapusı vardır altundan muraşsa‘dur cevâhirlle evvel ki kapusunda yazıludur lâ-ilâhe illa’llâh Muħammedü’r-resûllu’llâh iş bu kapu tâ’ibleründür ikinci kapusunda yazıludur bu kapu namâz kılanlarındur vaķt ile ve huzûr ile üçünci kapusunda yazıludur iş bu kapu zekât virenleründür dördüncü kapusunda yazıludur iş bu kapu emr ü nehy idenleründür beşinci kapuda yazıludur iş bu kapu hâcîleründür altıncı kapuda yazılurdur iş bu kapu nefis ü şehvet ârzûlarından geçenler(ün)dür yiddinci kapuda

yazılıdır iş bu kapu gâzileründür sekizinci kapuda yazılıdır iş bu kapu müridleründür ve harâma bakmayup atalarına ve analarına iyilik idenleründür”

Cennet’te insanların halleri de metinde verilmiştir. Cennet ehlinin kıyafetleri asla eskimez, yaşlanmadığı gibi uyku ve hastalık gibi dünyevi hallerden uzaktır. Cennet oğlanlarının gözleri sürmelidir. Erkekle kadını ayırmak için erkeklerin bıyık yerleri yeşil olur. Dünya’daki yüz erkek kuvvetinde kuvvet verilir, boylar Âdem boyolu olur. Hepsi İsa gibi otuz üç yaşında olup yüzleri Yusuf gibi güzel olur. Sesleri Davud gibi güzel ve ahlakları Hz. Muhammed ahlakı olur. Hepsinin parmakları altın ve cevherden yüzüklerle dolu olur:

“her kim ucmaqlara girürse ebedî kalur kaftân ve hılleleri eskimez ve kendü koca olmaz ve uyku olmaz ve hastalık olmaz rivâyet olunur ki hâzret-i Risâlet-penâh eyitdi ucmağda yüz derece vardır eger cemî’-i ‘âlemi bir derecesine cem’ eyleseler safları anda ay ve güneş olmaz ‘arş nûr ile münevverdür ve ucmağ biri biri içinde olurdur ve ucmağ ehli cemî’i oğlanlardur gözleri sürmelü bıyığı yiri yaşılca ta kim ‘avratlar ile erler bellü olsun içün ve bir kişiye yüz erce kuvvet virilür yimekte ve içmekte cimâ’da ve yemege oturacak kırk yıl oturalar şöhet ideler boyları Âdem boyolu ola altmış arşın ola Âdem arşınıyla ve Süleymân devletlü ve ‘İsâ yaşlı olalar otuz üç yaşında ve Yûsuf hüsünde olalar ve Dâvud âvâzlu ve Muḥammed Muştafâ hulklu olalar ve her kişinin on parmağında altın ve cevâhirden birer yüzük ola” [148/b-149/a]

Cennet ehli daima birbirinden güzel mücevherler takınırlar. Üzerlerine en güzel kalın ipekli elbiseler giyerler ve onların yedikleri yaşamak için değil lezzet içindir:

“Sa‘îd bin Cübeyr raḍıya’llâhu anhü eydür uçmağ ehlinün her birisi üçer bilezik takınalar biri altundan biri gümüştenden biri incüden ve yâkütünden ve yaşıl hil’atler ki giyeler sündüsten ve istebrağdan ammâ sündüs dibâceden laṭîfdür ve istebrağdan ağır kemḥâdur ve sündüs incedür istebrağ kalındur ba‘zılar eydür sündüs didigi dibâcedür altınla karışmışdur ve cennet ehlinün yiyüp içtikleri kuvvet içün degildür dâyim lezzet içündür” [152/a]

2.1.29.1. Adn ve Firdevs Cennetleri

Metinde detaylı olarak bu iki Cennet verilmiştir. Adn cenneti en yüksek cennettir. Fakat Firdevs cenneti de Hz. Muhammed tarafından övgüyle anılmıştır.

Adn cenneti Allah'ın görülebildiği ve Hz. Muhammed'in mekanı olduğu için en kıymetli mekandır. Müellif bu mekanın kıymetini *Cennet içinde Adn yüzdeki kaş gibidir* diyerek açıklamıştır:

“a‘lāsı cennet-i ‘Adndür ve ol cennet-i ‘Adn uçmaqlaruñ içinde bir yüziñ kaşı gibidür uçmağda andan yüce ve laţif yir yoğdur ve Haqq te‘ālā Hazretini anda görürler ve vesîle ki Peyğamberimizüñ maķāmıdur anuñ ortasında ola ve anuñ mişâli şol pâdişâhlar evine beñzer ki orta yerdedür ve sekkiz dīvârı ola ve her dīvârınuñ arası bir uçmağdur cennet-i ‘Adn dâri’r-rahmândur izâfet ihtişâş içündür ve ol ihtişâş Allâhdan ğayrı kimesne bilmez” [147/b]

Firdevs cennetine peygamberler, alimler ve evliyalar girmektedir. Adn cennetine yakın olup Adn şehir gibi Firdevs yakınında bir köy gibidir. Cennet kat kat merdiven gibi değilde ortası yükselerek çıkan bir mekandır. Bu mekanın en yüksekinde Adn ve onun ehli vardır. Böyle olmasındaki amaç bazı kulların bazılarını görebilmelerini sağlamaktır. Adn'den her kat gözüktür:

“Firdevs ucmağına peygamberler ve ‘âlimler ve evliyâlar girürler cennet-i ‘Adne yakındur ve ‘Adn ucmağı ortada bir şehir gibidür ve Firdevs yöresinde köy gibidür ve bu sekkiz ucmağın ortası yücedür ta kim halkuñ ba‘zısın ba‘zısını göre ve ol yüce ‘Adn ucmağıdır rivâyetdür Keşşâf’da Hasan rağıya’llâhu eydür ‘Adn ucmağı sarâyıldur incüden ve altundan ve yâķûtdan ve zebercedden ve ‘Adn aña ‘alemdür ya‘ni addur” [147/b-148/a]

Adn cennetine girecek üç topluluk şunlardır:

“‘Adn ucmağına üç tâ’ife girür peygamberler ve şiddîklar ve şehîdler” [148/a]

Firdevs cenneti Hz. Muhammed tarafından tavsiye edilmiştir. Kendisi ümmetinden dualarında Firdevs cennetini talep etmesini ister. Çünkü bu cennetden diğer cennetlerin ırmakları başlar ve bütün cennetlerin ortasındadır. Aynı zamanda Kur'an'da da hayırlı işler yapanlar için Firdevs'in ebedi bir yurt olduğu belirtilmiştir:

“Ebū Hureyre rağıya’llâhu anhü eydür Peyğamber ‘aleyhi’s-selâm eytdi eger Allâhdan isteseñüz Firdevs ucmağın isteñ zirâ uçmaqlaruñ ortası ve â‘lâsıdur anuñ saķfı ‘arşü’r-rahmândur cemî‘-i uçmaqlaruñ ırmakları andan çıkar ve sâ’ir

uçmağlara gider kâlla'llāhu te'ālā inne-llezīne āmenū ve 'amilū's-sāliḥāti kānet lehum cennātu'l-firdevsi nüzulān ya'nī menzilen ma'nāsı oldur ki ucmağ ehli ucmağa giricek evvel Firdevs uçmağının ni'metlerinden yiyeler dimekdür pes Firdevs nüzul olıcağ kıyās eyle ki uçmağ ehlinün ḥālī nice ola" [148/a-148/b]

2.1.29.2. Cennette Bulunan Irmaklar

Cennet'te dört ırmak bulunmaktadır. Bunlar: Kevser, Selsebil, Zencil ve Rahik'dir. Bu nehirlerin hepsi farklı bir maddeden oluşur:

"altlarından Kevşer ü Selsebîl ü Zencîl ü Raḥîk-i Maḥtûm nehirleri akar ve dört nehir daḥı akar biri şâfî şudan ki aşlâ koğmaz ve biri ak südden ve biri daḥı ḥamrdan aşlâ 'aklı zâ 'îl idüp şudâ' virmez ve biri daḥı şâfî baldan" [145/a]

Hiz. Muhammed Cennet'e ilk girdiğinde kevser ırmağı ve çevresindeli güzellikleri görür. Etrafında çeşitli ağaçlar ve güzel sesli kuşlar vardır. Kevser üzerinde çeşitli mücevherlerden ıbrıklar vardır:

"nehr-i 'azîm üzre cevāhirden ıbrıklar var ki yağmur dānelerinden çok ve kâse var ki yıldızlara şayı var anlara yok bir kerre içen aşlâ şuşamaz yâ aḥî Cebre'îl bu nedür didüm eyitdi yâ Muḥammed bu kevşer ırmağıdur didi" [146/a]

2.1.29.3. Huriler

Metinde bu kısım ayrıca belirtilmiştir. Müellif, hurilerin detaylı tasvirlerini yapar. Huriler cennet kızları olarak verilmiştir. Tasvirlerde verilen saç,göz,beden olarak bir insan gibi aktarılan huriler müminler cennetde evlerine vardıkta onları bekler halledirler:

"Faşl fî'l-ḥūr imdi ḥūrîler cennet kızlarıdur anda yaradılmışdur be- ḡayet laṭîf ve maḥbûblardur yüzleri ak nûrdandur saçı ve zülfî ve gözleri qaradur kaçan mü'minler uçmağa gireler ve evlerine varalar her evün içinde yetmiş taht ola her tahtın üzerinde yetmiş döşek ola ve her döşek üzerinde yetmiş ḥūrî ola" [149/a-149/b]

Allah'ın hurileri neden yarattığı da metinde verilmiştir. hurilerin sesi Hiz. Davud gibi etkileyicidir. Her hurinin bir sahibi vardır. Huriler bir başka tasvirde yarısı erkek yarısı kadın suretinde tasvir edilmiştir:

“Ḥaḳḳ te‘ālā anları za‘ferāndan yaratdı tesbīḥ iderler yetmiş biñ dürlü şavtlā¹⁴ ve her ḥūrīnün şavtı Davūd peygamberün dünyāda ki şavtından laṭīfdür biri birisine eyde sen kimünsin ol eyde ben ol kişinün imki şabāḥ namāzın cemā‘atle kıla rivāyetdür ki uçmaḳda ḥūrīler vardur yarusından yukarısı oḡlan şūretinde aṣaḡısı ‘avratdur uçmaḳ içre anlardan lezzetli yokdur Ḥaḳret eydür Ḥaḳḳ te‘ālā ḥūrī’l-‘aynı üç dürlü nesneden yaratdı ayaḳlarından başına varınca miskden yaratdı dizinden karnına varınca ‘anberden yaratdı karnından başına varınca kāfūrdan yaratdı saçların ve kirpiklerin kara nūrdan yaratdı” [150/a-150/b]

Hurilerin sahibleri de değışiklik göstermektedir. Kimisi sabah namazını cemaatle kılanlar kimisi de iyiliḡi emr eden kötülükten uzak duran kimselerdir:

“biri birisine eyde sen kimünsin ol eyde ben ol kişinün imki şabāḥ namāzın cemā‘atle kıla” [150/a-150/b] “her biri eydür ben ol kişilerünümki emr-i ma‘rūf ve nehy-i münker iderlerdi” [150/b]

2.1.29.4. Vildan

Cennet oḡlanları olarak metinde geçmektedir. Kur’an’da saçılmış incilere benzetilirler. Cennet’te en aṣaḡı kişinin bile bin adet oḡlanı bulunur. Müellif daha çok Cennet köşklerindeki hizmetli kişiler olarak karışımıza çıkarır:

“fi vildān kāle’llāhu te‘ālā ve yetūfu ‘aleyhim vildānun muḥalledüne izā raeytehum ḥasibtehum lū’lūen menşūrān ya‘ni Ḥaḳḳ te‘ālā ol oḡlancıkları incülere beñzedür ḥūsnde ve şafā-yı levnde meclislere de buyururlar şanasın taḡılmış incülere beñzerler ‘Abdu’llāh bin ‘Ömer eydür uçmaḳda eñ ednā kimesnenün biñ oḡlanı ola cemī’si kulluḳda ola Ebū’l-Leyṣ eydür kaçan mü’mīnler cennete gire ve döşekler üzre oturalar bir ferīşteḥ kapuya gele destūr dileye içerü gire kapuda bir oḡlan göre oḡlana diye ol daḡı birine diye ḥattā söz ol mü’mine aña ol mü’mīn daḡı destūr vire ol oḡlan birine diye ol daḡı birine diye gine ol ferīşteḥ geldiḡi andan soñra kapuyı açalar ol ferīşteḥ gire selām vire dürlü dürlü armaḡānlar Ḥaḳḳ te‘ālā ḥaḳretinden getürmüş ola ve eyde selām size olsun ol sebebden ki şabr iderdünüz ve bu geldiḡüğünüz maḳām ne gökcek maḳāmdur diye” [151/a-151/b]

¹⁴ Metinde şavtila olarak harekelenmiştir.

Müellif kaynaklarında edindiği bilgilere göre Gılman denilen bu oğlanların baliğ olmamış kafir çocukları olduğunu bildirir:

“Keşşâf’da Һazret-i ‘Alî Kerrema’llâhu vecheh eydür kâfirlerün oğlançıkları kim olmuş olalar bâliğ olmadan eger erkek oğlandur ve eger kızdur yarın ucmağda aҺsen şüretde olup mü’minlerün Һizmetkârı ola anlara Ğılman dirler rivāyetdür ki Peyğamber ‘aleyhi’s-selām eyitdi uçmağ ehlinün ğāyetde ednāsına seksen biñ Һizmetkâr vireler ve yetmiş biñ Һürî vireler aña bir Һubbe vireler incüden ve yâkütan” [151/b-152/a]

2.1.29.5. Tubâ Ağacı

Cennet’te bulunan bu ağacın kökleri Arş’ta bulunur. Dalları Cennet’in her tarafını kaplar. Herkesin evinde bir dalı bulunan bu ağaçtan istediklerinin elde edebilirler:

“Tergîb-i Hîbe’de eydür cennetde bir ağac vardur adına Tûbâ dirler köki ‘arşda ve budaqları cennet içre şalınmışdur ve herkesiñ sarâyına bir budağı ğitmişdür ol budağdan Һulleler¹⁵ ve her ne murād iderlerse çıkarur” [152/b-153/a]

2.1.29.6. Cennette Üzüm

Mi’râc tamamlandıktan sonra bir kişinin Hz. Muhammed’e gelip Cennet’te üzüm olup olmadığını sorar. Üzümün var olduğunu öğrenince büyüklüğünü sorar. Hz. Muhammed ise onun çok büyük bir meyve olduğunu anlatır. Öyle ki tek bir üzüm tanesi bütün ehl-i beytin aşiretini doyuracak kadar büyüktür:

“Tergîb ve Terhîb’de Utbe bin ‘Āmir rağıya’llâhu anhü rivāyetinde bir ‘arābî geldi Һazrete eyitdi yâ Resûla’llâh cennetde üzüm olur mı Һazret ‘aleyhi’s-selām eydür olur ‘arābî eyitdi büyyüklüğü ne miğdârdur yâ Resûla’llâh. Һazret eyitdi alaca Һarğa uçmasıyla bir aylık yoldur ve her şalkımı ‘Abdu’llâh bin Huzeyil rivāyetinde Medîneden Yemendeki şa‘âcedür didi ol ‘arābî eydür dānesi ne büyyüklükdür Һazret eyitdi hiç babañ bir teke boğazlayup derisin yüzüp debbāğlayup bir Һoğa yapup bir süri Һoyun ve keçilerin şuvardı mı ‘Arābî eyitdi belî yâ Resûla’llâh Һazret eyitdi uşte ol dānenün büyyüklüğü daҺı seni ve ehl-i

¹⁵ Metinde Һille olarak harekelenmiştir.

beytũñ ve ‘ämme-i ‘aşîretũñi daħı ıoyurup kifāyet itse gerekdür didi” [152/b-153/a]

2.1.30. Dönüş

Allah ile görüştüktan sonra Refref ile Hz. Muhammed geri döner. Burada Cebrail ve Mikâil onu beklemektedir. Onu karşılayıp Mi‘râc’ı kutlarlar ve ashabına götürdüğü armağanları sorarlar. Hz. Muhammed altı tane hediye götürmektedir:

“Refref-i aħdar döndi geldiği yire gitdi tã Sidretü’l-müntehāya irişdüm Cebrâ’îl ve Mikâ’îl muntazır ıururlar gördüm karşı geldiler Mi‘râc’ı ıutladılar ve eyitdiler yã Resûla’llâh ümmetiñe ve aşhâbına armağānuñ var mıdur Peyğamber ‘aleyhi’s-selām eyitdi ya altı nesne getürdüm biri budur ki Hâķķ te‘âlâ eyitdi yã Muħammed eyit ümmetine eger bir kişi anlara iħsân itdüğün dilerse ben ol iħsân iden kişiden daħı yegin benden istesünler ğayrıdan istemesünler ikinci budur ki eyit anlara gökler ve yerler ehlinden ıorķarlarsa ben anlardan daħı ķādirüm benden ıorķsunlar üçünci budur ki eyit anlara eger bir kişiden umarlarsa ben ol kişiden ıullarıma daħı cömerdüm benden dilesünler dördünci budur ki eyit anlara bir kişi anlara cefâ eylesün diyü utanurlarsa ben ol kişiden daħı evlâyım anuñ içün ki cefâ sizden vefâ bendendür beşinci budur ki eyit anlara eger bir kişi bir kişiye māl içün ıulluķ iderse ben ol kişiden evlâyım zirâ ben sizüñ ma‘bûduñuzum ve râzıķıñızum altıncı budur ki eyit anlara bir kişiye dost olursın eger va‘ad gerķek olursa ben ol kişiden daħı evlâyım zirâ ki şunu va‘ad itdim siziñle rızķdan ve uçmaķdan ve şevâbdan ve dîdârdan elbette virürin didi” [142/a-142/b-143/a]

Cebrail ve Mikâil’den ayrıldıktan sonra Hz. Musa ile karşılaşır. Musâ Hz. Peyğamber’i tebrik eder ve Allah’ın Hz. Muhammed’e ümmeti için ne armağan verdiğini sorar. Günde Muhammed ümmeti için elli vakit namaz verildiğini duyunca bunun fazla olduğunu ve ümmetinin bun dayanamayacağını söyler:

“andan daħı nüzül idüp ıarındaşım Musâ’ya irüşdüm aķlar giymiş beni görüp ayağa ıalkıp benümle mu‘ānaķa idüp gözlerümi öpdî baña eyitdi Allāhu te‘âlâ ıatından geldüñ belî dedim cemî‘-i su‘alime cevâp virdi didüm ol eyitdi yã saña ne işmarladı ben eyitdim baña ve ümmetim üzre gice ve gündüzde elli vaķit namâz farż itdi didim Musâ eyitdi yã Muħammed ümmetüñ tãķat getürmezler

Rabbüñe rücū‘ it taḥfīf taleb eyle zirā senden evvel bu ḥalkı tecrübe etdim ve Benī İsrā’īl ile çok mu‘ālece eyledüm ve çok ta‘ab ve meşekkāt çekdüm didi” [142/b-143/a]

Bunun üzerine Hz. Musa ile her konuşmasının ardından namaz onar onar azaltılır. En son beş rekata kadar indirilir. Hz. Musa yeniden indirilmesini için Hz. Muhammed’i uyarır. Fakat Hz. Muhammed bundan daha aza indirilmesi için Allah’a dua etmekten utandığını belirtir:

“biz Musāyla bu muḥātabada iken ‘ulādan bir nidā irdi ki iste yā Muḥammed virelüm diyü ben daḥı yā Rabbi ümmetüñ ṭāḳati yoḳdur didüm taḥfīf taleb itdüm Ḥaḳḳ te‘ālā onun taḥfīf itdi andan Musā’ya geldüm haber virdüm Musā eyitdi ümmetüñ žāyıfduṛ ṭāḳatleri yetmez gine dön taḥfīf taleb eyle didi tekrār dönüp taḥfīf taleb itdüm on daḥı taḥfīf idüp ḥāşılı Musā’ya gelüp tekrār dönüp taḥfīf taleb eyledüm bir kaç kez ḥatta beş vaḳte dek onar onar Rabbüm taḥfīf itdi Musā tekrār taḥfīf taleb eyle didi eyitdüm çok tereddüd ve rücū‘ itdüm artuḳ Rabbimden istiḥyā iderüm didüm” [143/b-144/a]

Musa peygamber ile ayrıldıktan sonra Hz. Muhammed Cennet’e dahil olur. Bu kısımlar Cennet’in motiflerinin anlatıldığı kısımda işlendiği için burada tekrar ele almaya gerek duymadık. Cennet’ten ayrıldıktan sonra Hz. Adem ile bir araya gelirler. Hz. Adem, Mi‘râc’ı kutladıktan sonra aralarında bir muhabbet geçer. Hz. Muhammed, Hz. Adem’e bir çok açıdan kendisinin üstünlüğünü belirtir. Hz. Adem ise buna karşı çıkar ve onun Hatice ile evlenmesinden, adının Allah ile bir anılmasından, onun ümmetinden daha çok kişinin Cennet’e dahil olacağından dolayı Hz. Muhammed’in daha üstün olduğunu aktarmıştır:

“gökden göge seyr idüp nüzül itdüm ḥattā semā-yı dünyāya irdüm tekrār Ādem ‘aleyhi’s-selām ile mülākāt eyledüm Mi‘râc’ımı ḳutluladı ve eyitdi elḥamdüli’llāḥ baña senüñ gibi oḡul virdi didi ben eyitdim sen ol kimsesün ki Allāhu te‘ālā senü kendü eliyle yaratdı ve melekler cigni üzre götüṛtdi ve seni anlara ḳible eyledi secde itdürdi ve cemī‘-i cenneti saña mübāḥ eyledi ḥazret-i Ādem eydür bunlar bile gine sen benden eḳḁalsin zirā Ḥaḳḳ te‘ālā seni beş ḥaşlet ile maḥşüş eyledi ki senden evvel ve senden şoñra kimseye verilmedi biri budur ki ben bir günā(h) itdim ve ‘öžrine iki yüz yıl aḡladum ḥattā ‘afv olundu. Ammā senüñ geçmiş ve gelecek günāhlaruñ ‘afv eyledi. Ḳāle’llāhu Li yaḡfira leke’llahü ma tekaddeme min zembike ve ma teahhara ikinci budur ki cennete beni ‘azīz

idhāl idüp zelīl iḥrāc eyledi ammā seni göklere mübeccel ve mükerrerem çıkarup indürdükde daḥı ta‘zīm (u) tekrīm birle indirdi üçünci budur ki baña Ḥavvā’yı tezvīc eyledi ahir anuñ sebebiyle cennetden iḥrāc eyledi ammā saña Ḥadice’yi tezvīc eyledi Māli’llāh ve Cemāli’llāhi ve Melekila’llāhi ḥizmetinde saña mu‘īn oldı dördünci benüm evlādumdan toḳuz yüz toḳsan toḳuz kimesne cehenneme girüp biri cennete gire ammā senüñ ümmetiñden toḳuz yüz toḳsan toḳuzın cennete ve birin cehenneme idhāl ide beşinci beni bir günāhla Ḳur’ān’da ‘āsi diyü ad virdi āvāzla oḳurlar ve ‘ašā Ādemü Rabbehü feḡave ¹⁶diyü ammā senüñ günāhların setr idüp rāyātıñı ‘arşa çıkarup ve ismiñi ismiyle muḳārin eyledi günde beş nevbet Eşhedü en lā ilāhe illa’llāh ve eşhedü enne Muḥammede’r- Resülla’llāh diyü nidā iderler didi ben andan daḥı nüzül eyledüm[153/a-153/b-154/a]

2.1.31. Doḡu ve Batıda Görülen İki Mekan

Hız. Muhammed nüzul ederken bir anda her yerin karanlığa büründüğünü görür. Cebrail ona kanatlarını açarak ışık olur. Bu arada Hız. Muhammed doğuda ve batıda iki mekan görür:

“ammā ziyāde ḳaranḡılıḳ ben eyitdim yā Cebrāyil ne ziyāde zulumātdur didim ol maḥal Cebrāyil ḳanadın açup maşrıḳ ile maḡrib görünüp ziyā oldı maşrıḳ tarafından iki nokte-i sevdā ve maḡrib tarafından iki ravza gördüm Cebrā’ile su’āl eyledim eyitdi maşrıḳ tarafından olan iki nokte-i sevdā biri Ermeniyeye ve biri Erzicān vilāyetidür ve ol iki ravza ki maḡrib tarafındadır. Biri arz-ı Dımışḳ ile arz-ı Filistindür didi”[154/a-154/b]

2.1.32. Çin Bölgesinde Bulunan Musa Kavmi

Mekke’ye varmadan Cebrail ile Hız. Muhammed Çin bölgesinde Hız. Musa zamanında kalma bir kavme rast gelir. Bu kavim Hız. Muhammed’in peygamberliği tanır ve kabul eder. Daha sonra aralarında bir kısa muhabbet geçer. Kavim önce kendisine Hız. Musa’nın selamını iletirler. daha sonra kavim içindeki yaşayış Hız. Muhammed’in dikkatini çeker. Kapılarında kilit olmaması, ölümlerinin ardından ağladıkları gibi dünya işlerinde de dolu dolu gülmemeleri, hastalanmamaları, kız ve erkek çocuk ayrımı yapmamaları, mal biriktirmemeleri Hız. Muhammed’in hoşuna gider, onlara namaz, zekat ve on tane sure öğretir:

¹⁶ 20/121: “ Adem, Rabbine isyan etti ve yolunu şaşırdı.”

“Mi’râc’dan dönicek Çîn ikliminde bir yire uğradı anda bir kavm gördi Musâ peygamberüñ ümmetlerinde zamân-ı evvele yer yaratılmış ol kavm bu yerden gitmiş var anda çıkmışlar idi. hazret-i Risâlet-penâh anlara söyledi ve anlar dağı Peyğambere söylediler Cebrâ’îl eyitdi yâ kavm bu Muhammedü’l-Muştafâdur eyitdiler yâ Cebrâyil Hakk te’âlâ Peyğamberligi virdi Cebrâyil eyitdi ne’am pes anlar İmân getürdiler ve eyitdiler yâ Resûlla’llâh Musâ bin ‘Ümrân bize vaşyyet eyledi kim sizün kanķıñız evvel Peyğambere irişirseñiz benden aña selâm idesiz didi pes Peyğamber Musâ peygamberüñ ve anlaruñ selâmın aldı Hazret eyitdi sizün ulularınñuzu berâber görürin hiç artık eksik degül eyitdiler yâ Resûlla’llâh biz bir kavmiz ki ululuk ile aramıda azgınlık olmaz hazret-i Risâlet-penâh eyitdi ya niçün evlerinñüziñ kapuları yok eyitdiler kimse kimseye ziyân eylemez Resûl eyitdi ya niçün sizde güler adam görmedüm eyitdiler yâ Resûlla’llâh Hakk te’âlâ bize kitâb ile haber virdi ki Cehennemi cinnîleriyle ve âdemleriyle tıldururın öyleyse bize ne gülmek hazret-i Risâlet eyitdi hiç ölülerinñüz için ağlar mısız işitdiler Hakk te’âlâ canın virdi ve aldı biz niçün ağlayalum Hazret eyitdi hiç sayrı olur mısız eyitdiler yâ Resûlla’llâh bir kişi günâh eylese ol sayrı olur biz aşlâ günâh işlemeziz anuñçün sayrı olmazız Hazret eyitdi çün sayrı olmazsınız ya niçe ölürsüz Eyitdiler kaçan birimizün rızķı dükense melekü’l-mevt canın alur Hazret eyitdi kaçan sizden biriñüz bir kız toğursa hiç guşsa olur mısız eyitdiler bir ay oruc tutarız şükr orucın eyitdi ya oğlan toğsa nice idersiz eyitdiler iki ay şükr orucın tutarız Hazret eyitdi almak şatmak ile mîzân nice idersiz eyitdiler biz aşlâ şatu bâzâr eylemezüz Resûl ‘aleyhi’s-selâm eyitdi hiç altun gümüş hazine ider misiz eyitdiler hazine bir kişi ider ki Allâha inanmaya biz Allâha inanuruz bize rızķı ol virür hazine niçün cem’ idelüm Çün hazret-i Resûl anlardan bu sözi işitdi anlara on şüre öğretti namâz ve zekât farz olmışdı Anlara öğretti geldi gitdi Tefsîr-i Ebü’l-Leys’de böyledür ammâ şahib-i Keşşâf eyitdi ol vaktâkim benî İsrâ’îl kavmi peygamberlerini öldürdiler ve kâfir oldılar on iki bölük oldılar idi bir bölügi müselmân idi bunlardan kaçdılar ve Hakkdan diledüler ki bunlardan ayrıķ olalar Hakk te’âlâ yeri açdı bunlar girdiler bir buçuķ yıl gitdiler hattâ Çîn eline vardılar ol kavm anlar idi” [154/b-155/a-155/b-156/a]

2.1.33. Niçin Kudüs'den Mi'râc Eyledi?

Müellif metnin sonlarına doğru çeşitli açıklama ve izahlarda bulunmuştur. Bunlardan biri de Hz. Muhammed'in direk Mekke'den değilde Kudüs'den Mi'râc eylemesidir. Bunu üç nedenle açıklar: birincisi bütün Peygamberler Kudüs ve bölgesinde ortaya çıkmıştır, ikincisi Kudüs bir mahşer yeridir bu yüzden Allah buradan olmasını dilemiştir, üçüncüsü ise Hz. Muhammed tayy-i zaman ve mekandır.

“eger su ’âl olunursa hikmet nedür Peygamber ‘aleyhi’s-selâm Kudüs’den Mi’râc eyledi Ka’be’den eylemedi cevâp budur ki cemî‘-i peygamberler Şam’da ve Kudüs’de olurlardı pes kâfirler ‘â(r) eylediler ve eyitdiler eger Peygamber olsa Kudüs’de olurdu didiler öyle olsa ka’bede toğdı geldi Kudüsden Mi’râc eyledi bir cevâp dahı budur ki qademi berekâtı Kudüs’e irişe ümmete hisâbına kiz olsun için bir cevâp dahı budur ki Haqq te’âlâ diledi ki Peygamber ‘aleyhi’s-selâm Kudüs’de Mi’râc eyleye zirâ Kudüs mahşer yeridür anuñçün andan Mi’râc eyledi bir cevâp dahı budur ki Haqq te’âlâ diledi kim Peygamber tayy-i zamân ve tayy-i mekân eyleye yerlerde göklerde pes anuñçün Kudüs’den eyledi” [156/a-156/b]

2.1.34. Hz. Muhammed’in Yüzünü Örtmemesi

Müellif'in açıkladığı konulardan bir diğeri ise Mi'râc dönüşü Hz. Muhammed'in yüzünü bir örtü ile kapatmaması olmuştur. Hz. Musa, Tur dağından dönünce yüzünü insanlar nurdan etkilenmesin diye örtmüştür. Bu durumun gerçekleşmemesi müellif tarafından nurun görünen ve gizli olarak ikiye ayrılmasına bağlar. Görünen nurun avam için olduğunu gizli nurun ise havas için olduğunu belirtir:

“eger su ’âl eyleseler Musâ peygamber Tur tagına çıkdı ve gine dönicek yüzine niğâb tıtdı zirâ ki kimsenüñ tākati yok idi Musâ’nuñ cemâline nazar eyleyeydi ammâ Server-i kâ’înât Mi’râc’dan döndükde niğâb tıtdı hâl budur ki hâzret-i Resûl Musâ’dan efđâl idi cevâb budur ki nûr iki dürlüdür biri zâhir nûrdur ve biri bâtın nurdur zâhir nûrı ‘avâm içündür bâtın nûrı havâş içündür hâzret-i Resûl yüzün örtmedi anuñ için ki şahısü’l-kevneyn idi pes nefsi dâ’im zâhir gerekdür eger su ’âl eylerler” [156/a]

2.1.35. Hz. Muhammed'in Göğe Çekilmemesi ve Kabrinin Dünyada Kalması

Hız. İsa'nın ruhuyla birlikte bedeninde göğe çekilmiş olmasına rağmen Hız. Muhammed'in bedeninin bu dünyada kalması ve kabrinin dünyada bulunması da müellif tarafından izah edilmesi gereken bir konu olarak ele alınmıştır. Müellife göre İsa'nın kabrini görmeyen ümmeti Hız. İsa Allah'ın oğludur diyerek kafir olmuştur. Bunun engellenmesi ve Hız. Muhammed'in kabrine ümmetinin gelmesinin istenmesi dolayısıyla kabri dünyadır:

“gerekdür eger su ‘âl eylerler Hakk te‘âlâ Muhammed’i yir yüzine viripdi ‘İsâ peygamberi göndermedi niçün cevâb budur ki ‘İsâ’nuñ kavmi Hâzret ‘İsâ’yı görmediler ve kabrin dağı görmediler andan sonra ol kavm ‘İsâ Teñrinüñ oğlıdur diyü kâfir oldılar pes Hakk te‘âlâ hâzret-i Risâlet-penâhı yir yüzine gönderdi tâ kim ümmeti ziyâde ola ziyâret eylemekile nitekim Hâzret buyurur men zâreyn ba‘de memâti fekâ zâreyn fî hayâtı rivâyet olundu”[156/b-157/a]

2.1.36. Ehl-i Suffa'nın Mi'râcdan Haberdar Olması

Hız. Muhammed Ka'be'ye vardığında ehl-i suffanın Allah ile Hız. Muhammed'in kabe kavseyni mikdarı birbirlerine yakın oldukları hali konuşmaktadırlar. Bunun üzerine Hız. Muhammed Allah'a sual eder. Kendisi ile Allah arasında olan bu olaydan onların nasıl haberinin olduğunu merak eder. Allah bu soruya onların kendi kapısının kapıcıları olduğunu bu yüzden haberdar oldukları cevabını verir:

“Peygamber vaqtâkim Mi‘râc’dan inüp ehl-i şuffâ ulularınıñ üzerine uğradı bir sâ‘at kulağ urdı diñledi gördi bunlar Mi‘râc müzâkere idüp kendüyle Allâhu te‘âlâ ‘azze ve celle mâ-beyninde kâbe kavseyn ev ednâda vâkı‘ olan ahvâli söyleşürler hâzret-i Risâlet-penâh te‘accüb eyledi ve eyitdi yâ Rabbi esrâr ki senüñ ile benüm mâ-beynimde vâkı‘ olmışdur ki aña melâ’ike-i kerrubiyyün ve ervâh-ı muğarrebün vâkıf olmuşlardır bu aşhâb-ı şuffâ nirden bildiler ve ne sebeple bu ahvâle vâkıf oldılar didi Hakk te‘âlâ eyitdi yâ Muhammed bir kerîm habîbine ve dostuna ziyâfet idüp konukladıkda kapusı hizmetkârların ve esrâr mahremlerin kapusından dūr idüp sorar mı yâ Muhammed bunlar benüm dergâhım kapusınıñ derbânları kapucıları ulûhiyyet ve vahdâniyyetim serâperdesinüñ pāsibânları ve kibriyâ-yı ‘âzimetüm mâverasında olan esrârüm serâyınıñ kapucıları mahremleridür didi”[157/a-157/b]

2.1.37. Hz. Ebu Bekir'in Sadıklığı

Münafıklar Ebu Bekir'e gelip Hz. Muhammed'in Mi'râcını anlatırlar ve kendisinden de bu olaya şaşırmasını ve bunu redd etmesini beklerler. Fakat Ebu Bekir aksi gibi davranıp Hz. Muhammed'in söylediklerinin daima doğru olduğunu belirtir. Bu motif neredeyse bütün mi'râc-nâmelerde işlenmiştir:

“rivāyet olunur ki İmām Zührī ve ‘Urve eyitdi vaqtākim ḥazret-i Risālet-penāh Mi'râc'dan nüzūl eyledi şabāḥ oldı gıceki Mi'râc'ından ḥalka haber virdi İslāma gelenlerden çok kimesne mürtedd olup fitne-i 'azīmeye düşdiler rical-i müşriḳīnden bir nice la'īnler segirdüp Ebi Bekre vardılar eyitdiler gördüñ mi dostuñı dir ki bu gıce vardum andan yukaru seb'a-i semevāt ḥarf idüp 'arş-ı ā'lā üzre Rabbüm ile bunca kelimāt idüp ba'dehu şabāḥ olmadın gine menzīlime geldim dir ḥazret-i Ebū Bekr eş-Şıddıḳ raḍıya'llāhu 'anhū eydür eger bu sözi Muḥammed söylediyse gerçektür anlar eyitdiler taşdıḳ ider misin eyitdi bundan daḥı ayrıḳ yire gitdim didiyse gerçektür didi anuñcün aña şıddıḳ didiler” [157/b-158/a]

2.1.38. Hz. Ali'nin Bir Müşriḳi Katl Etmesi

Hz. Muhammed'in Mi'râc'ını duyan müşriklerden birisi Hz. Muhammed'e gelip ayaklarını kaldırarak durmasını ister. Bunun mümkün olmadığını görünce Mi'râc konusunda onunla alay eder. Bu hal üzerine Hz. Muhammed bu konuyu sorması için onu Hz. Ali'nin yanına gönderir. Bu durumu duyan Hz. Ali anında o müşriḳin başını keser ve Hz. Muhammed'in bu hal için o müşriḳi yanına gönderdiğini aktarır:

“müşriklerüñ biri gelüp eyitdi yā Muḥammed ḳalk yeriñden didi Ḥazret 'aleyhi's-selām yerinden ḳalkdı ol ya'ni eyitdi bir ḳılıcı yerden ḳaldır didi Ḥazret ḳaldırdı ol müşrik eyitdi ol ayaḡıñı daḥı ḳaldır didi ḥazret-i Resūl-i Ekrem eyitdi eger ḳaldırsam düşerim didi ol bedbaḥt la'īn eyitdi çünki yerden bir ḳarış ḳalkmaya ḳudretüñ yokdur yā seb'a-i semevāta ve Sidre-i Muntēhā'ya nice çıḳduñ didi ḥazret-i Risālet-penāh ol endişe itdi yüri taşra çıḳup 'Alī'ye bu ḥikāyeti eyle gör ol ne cevāb virür saña didi taşra çıḳdı Ḥazret Esedu'llāhi'l-ḡālib 'Alī bin Ebū Ṭālibe rast gelüp aḥvāli beyān eyledikde Ḥazret 'Alī aşlā cevāp virmedi hemān sell-i seyf idüp ol la'īnün kelle-i bī- devletini leşinden cüdā eyledi Aşḥāb Ḥazret 'Alī'nün bu fī'iline rızā virmeyüp inkār eylediler niçün öldürdün didiler bunuñ

sözi ma‘kül idi. zirā Nebīyy-i mükerrerem bunı saña su‘āline cevāp içün gönderdi idi sen ve varduñ katl itdün didiler Hāzret eyitdi ki mu‘ānid olanuñ cevābı budur Peygamber ‘aleyhi’s-selām bunuñ cevābından ‘āciz degil idi lakin cevāp qabul itmeyecegin bilüp baña katl eylemeye gönderdi didi ammā ol müşriküñ su‘āline bu vechle cevāp olur ki hāzret-i Resūl ‘aleyhi’s-selām kendi havli ve kuvvetiyle bir qarış miqdārı ‘urūcdan ‘ācizdür lakin Mi‘rāc’uñ emri ol qadır qavinuñ kuvvetiyle hāşıl olmuşdur” [158/a-158/b-159/a]

2.1.39. Mescid-i Aksâ’nın Nişanları

Mekke’nin küffarları ve Ebu Cehil daha sonra bir araya gelerek Hz. Muhammed’ çeşitli sorular sormaya başlarlar. Bir gecede şayet Kudüs’ü gördüyse ondan bahsetmesini isterler. Bu hal üzerine Hz. Muhammed çok üzülür. Çünkü kendisi gece Mescid-i Aksâ’ya gittiğinden tam olarak hatırlamamaktadır. Bunun üzerine Allah, Hz. Muhammed ile Kudüs arasındaki bütün perdeleri kaldırır ve ol kafirlerin bütün sorularına Hz. Muhammed cevap verir:

“andan şoñra küffār-ı Mekke ve Ebu Cehl bir yere cem‘ olup eyitdiler bilürüz Muḥammed Kudsi görmedi ve kendi Kuds’dan Mi‘rāc eyledüm diyü da‘vā ider gelün varup Kuds’uñ nişanlarından su‘āl idelüm diyü Hāzrete geldiler eyitdiler biz bilürüz ki sen Kudsi görmedün eger bu gece Mescid-i Aḳşā’ya varduñsa bize anuñ nişānlarından haber vir tā ki sözüñe taşdıḳ idelüm didiler Hāzret eydür ziyāde melūl ve maḥzūn ve müteḥayyir oldum zirā Kudsi gece gördüm gündüz olmamaḡla im‘ān nazar itmemiş idüm ol halde luṭf-ı Rabbānī ve ‘Avn-ı şemādānī irüp Haḡḡ te‘ālā Kudsuñ arasındaki hicābları bi’l- külliye giderüp tā Mekke’den Kudus’e varınca taḡlarıñve yollarıñ seyr idüp nazar eyledüm” [159/a]

2.1.40. Tacirler ve Kervandan Haber Verilmesi

Kudüs’den haber vermesine rağmen inanmayan müşrikler Hz. Muhammed’den yola çıkan bir kervanları hakkında bilgi isterler. Yolda bu kervanı hatırlayan Hz. Muhammed o kervan hakkında pek çok bilgi verir. Kervanın önünde bir deve olduğunu, kervandaki kişileri ve kervanın sabah gün doğarken geleceğini aktarır. Bütün bunları bilmesine rağmen yine de müşriklerin kalpleri yumuşamaz ve inkarlarında ısrarcı olurlar:

“şoñra eyitdiler yā Muḥammed bize ḥaber vir bizüm tācirlerümüzden ki ta‘ām getürmekçün Şām’a gitmişler idi hiç anlara rast geldün mi didiler ḥazret-i Risālet-penāh şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi belī Ruḥā adlu mekānda ben felan kabilesinüñ tācirlerin gördüm bir deve yetürmişlar тұrmayup ṭaleb iderler yüklerinde bir ḳadeḥ şu var idi ben ziyāde şusamış idim alup içdüm gine yerine kemāken ṭolu şu ḳodum geldiklerinde ḳadeḥde şu bulamadılar mı su ‘āl eyleñ didi eyitdiler uşde bu bir ‘alāmetdür didiler andan şoñra eyitdiler bize ḥaber vir bizüm tācirlerimizden ki ol bizüm ziyāde müḥīmimizdür didiler ḥazret-i Resūl-i Ekrem nebiyyi mükerrrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi anlara Ḥaremde tan‘yim adlu mevzī‘de erişdüm didi. anlar eyitdiler ne miḳdār er dururlar ve yükleri ve hey‘ātları nicedur iclerinde kim vardur didiler ḥazret-i Resūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi hey‘ātları şol mişallidür ve iclerinde felan ve felan vardur ve önlerinde bir aḳ deve ola üzerinde iki alaca ḡarāre ola ve güneş ṭoḡduḡda gelse gerekdür didi eyitdiler ulde bir ‘alāmet daḡı didiler andan gice aḡirinde Şüneyte ṭaḡına çıkdılar ol kārbanā muntazır oldılar ḳaçan kim şabāḥ oldı gördiler kim ol ḳafile geldi bir ‘Arap uşde vallāhi ol aḳ deve geldi didi ve bir ‘Arap daḡı eyitdi uşde vallāhi güneş ṭoḡdı didi ve biri eyitdi uşde önçe ol aḳ deve ve uşde fülān ve fülān didiler dönüp gelüp ḳavmine ḥaber virdiler ol mürtede olanlar ĩmāna gelüp ve küffār Mekkenen daḡı çok kimesne ĩmāna geldiler ammā ḳalplerine nūr-ı ĩmān ḳazf olunmayup ve bir pertev-i hidāyet şifā‘ virmeyüp yine ḡelāletde ve şaḡra-yı zulumātda başı ca’ virürdü nār-ı ser-gerdān ḳalanlar Ebu Cehl ve sa’ir ĩmāna gelmeyen küffār-ı Mekke‘den inkārları ziyāde olup in hezā illā sihtün mubīn¹⁷ didiler ya‘ni bu degüldür illā āşikāre bir siḡirdür mu‘cize degüldür didiler”
[159/b-160/a-160/b]

2.2. Mi‘râc-Nâme’nin Muhtevası ve Konu Başlıkları

Mi‘râc-nâme, müellifin neden böyle bir eser yazıldığını anlattığı kısa bir sebep-i telif ile başlayarak Hz. Muhammed’in Mekke’ye dönüşü ve müellifin duaları ile tamamlanmaktadır. Metinde 4 başlık bulunmaktadır. Bunlardan ilki *Fāşıl-ı Mi‘râc-ı Resūla’llāh* olup Mi‘râc’ın başından başlayarak Hz. Muhammed ile Allah’ın görüşmesi mevzuna kadar devam eder. Allah ile Hz. Muhammed’in yüz yüze nasıl görüştükleri beden olarak mı yoksa ruh olarak mı gördüğü meselesi kaynaklarıyla birlikte *Faşlun fî-Rû’yetu’llāh subḡānehu* ve *te‘ālā* başlığı altında işlenmiştir. Bu konuyla birlikte Cennet ve oradakilerin ahvaline kadar herhangi

¹⁷ 6/8: “ Bu apaçık büyüden başka bir şey değildir.”

bir başlık görülmez. Cennet'in anlatıldığı kısımlarda ise iki ayrı başlık bulunmaktadır. Buradaki ilk başlık ve metnin üçüncü başlığı *Faşl fî'l-hûr*'dur. Bu başlık altında Cennet'te bulunan hurilerin tasviri yapılmış ve görevleri anlatılmıştır. Metindeki en son başlık yine Cennet'in işlendiği kısımda bulunmaktadır. *Faşl fî-vildân* başlığıyla anlatılan bu kısımda müellif, Cennet oğlanları diyerek Gılman'ları anlatmıştır. Huriler gibi tasvir etmiş ve Cennet içinde bu varlıkların görevlerini bildirmiştir.

Metinde bu başlıklardan başka başlık görülmemektedir. Müellif ya da müstensih tarafından verilen bu başlıkların neden sadece bu dört kısma verildiği tam olarak anlaşılmamaktadır.

Metnin muhtevasını şu şekilde özetleyebiliriz:

Metinde öncelikle övgüsü yapılan Hz. Muhammed'in bu mucizesini anlatmak için müellifin bütün kaynaklara baktığını, hepsinden faydalanarak böyle Türkçe bir eser ortaya çıkardığını belirtir. Böylece Hz. Muhammed'in meddahlarından olmak, bu Mi'râc'ın anıldığı meclislerde kendisinin unutulmaması ve bir duada kendisine edilmesini ister. Daha sonra Mi'râc'ın başlangıç noktası hakkındaki rivayetleri ele alır. Mi'râc hicretten daha önce Mekke'de gerçekleşmiştir. Recep ayının yirmi birinci gecesi anılır. Mi'râc'ın sayısı hakkında da çeşitli rivayetler söz konusudur. Mi'râc'a Hz. Muhammed2i davet eden kişi Cebrail olur. Bir gece evinde yatarken Hz. Muhammed'e gelir ve onun göğsünü yararak içini zemzem ile yıkar. Bu olay Hz. Muhammed'in çocukluğu sırasında da gelişmiş olabilir.

Cebrail'in yanında Burak vardır. Bu hayvan eşşekten büyük katırdan küçük, çeşitli mücevherler ile süslenmiş kıymetli bir binittir. Kendisi Hz. Muhammed'i öncelikle kabul etmez. Daha sonra onun Allah'ın Habib'i olduğunu öğrenince onu şefaet etmesi karşılığında kabul eder. Burak ile seyahati boyunca Hz. Muhammed, Atik Vadisi'nde, Tur Dağı'nda ve Hz. İsa'nın doğduğu yerlerde durup namaz kılarlar. Yine bu yolculuk sırasında pek çok ses duyan Hz. Muhammed hiçbir sese ihtimam etmez. Yolda karşılaştığı ve seslerini işittiği kişiler arasında yalnızca güzel yüzlü bir yigit ile konuşur. Cebrail bu konuştuğu yigit sayesinde Hz. Muhammed'in ümmetinin ahiret ehli olacağını bildirir. Burak ile yolculuğu sırasında Hz. Muhammed çeşitli kavimlerle de karşılaşır. Bir kavim vardır ki ne ekerse aynı gün onu biçer ve ektiği hiç eksilmez. Cebrail'den bu

kavimin mallarını Allah yolunda haracayan mücahitler olduğunu öğrenir. Bu yüzden Allah onların birlerini bin yapmaktadır. Bundan daha ileri de Hz. Muhammed önlerini taze et olmasına rağmen kokmuş et yiyen bir kavim görür. Cebrail bu kavimin helal varken harama meyl edenler olduğunu söyler. Yolculuk sırasında Hz. Muhammed'in burnuna güzel bir koku gelir. Bu konun Firavun'un hanımının dayesi ve ailesine ait olduğunu öğrenir. Bu daye Allah'a inanmış ve Firavun'u kendisine Tanrı kabul etmemiştir. Bu yüzden çocukları, eşi ve kendisi kızgın bir yağa atılır. Bu hanım ve ailesi Allah tarafından Cennet ile ödüllendirilmiştir.

Daha sonra Beytü'l-Makdis'e varılır. Burada bütün peygamberler ve melekler Hz. Muhammed'i beklemektedir. Cebrail burada ezanı okur, Mikâil ikamet eder ve Hz. Muhammed'de imamlık yaparak burada iki rekat namaz kılınır. Namazın ardından elinde üç kadeh ile Cebrail gelir. İçlerinde şarap,su ve sütün bulunduğu bu kadehlerden içinde süt olanı Hz. Muhammed içer fakat hepsini bitiremez. Cebrail şayet hepsini içseydi Hz. Muhammed'in bütün ümmetinin Cennet'e dahil olacağını aktarır. Hepsinin içemediğinden üzülen Hz. Muhammed sütün devamını içmek istese de izin verilmez.

Burak ile yolculuğu Beytü'l-Makdis'e kadar devam Hz. Muhammed burada kendisine göğe çıkması için kurulmuş bir merdiven olduğunu görür. Bu merdivenin her bir basamağı birbirinden kıymetli taşlar ile bezenmiştir. Merdivenden çıkarken Dünya'dan çok küçük gözüken yıldızların çok büyük olduğunu fark ederek ışın aslını Cebrail'den öğrenir. Yine aynı şekilde doğudan batıya hareket eden güneşin melekler tarafından çekildiğini görür. Bu merdivenden Hz. Muhammed ve Cebrail birlikte çıkarak birinci göğe varırlar.

Birinci göğün kalınlığı beş yüz yıllık yoldur. Bu gök dumandan yaratılmıştır. Bu gökte İsmail adlı bir melek bulunur. İnsanoğlunun gün boyu yaptıklarını melekler ona iletirler. Hz. Muhammed bu gökte İsmail ile tanışır. Yine birinci gökte Hz. Adem bulunmaktadır. Burada yeniden Hz. Adem ile Hz. Muhammed ve o göğün melekleri iki rekat namaz kılarlar.

İkinci göğün kalınlığı birinci göğün olduğu gibi beş yüz yıllık yoldur. Bu gök yakuttan yaratılmıştır. İkinci göğün melekleri anka suretindedir. Bu gökte Mihâîl adında yarısı kardan yarısı ateşten yaratılmış bir melek bulunmaktadır. Bu melek Hz. Muhammed'in dikkatini cezbeder. Buradaki melekler ile iki rekat

namaz kılınır. Az ileride Hz. Muhammed, Hz. İsa ve Hz. Yahya'yı görür. Onlarla tanışır. Cebrail tarafından bu iki peygamberin akraba olduklarını öğrenir.

Üçüncü gök beyaz gümüşden yaratılmıştır. Bu gökten sorumlu meleğin adı Salsail'dir. Ve bu gökte Ramazan ayının, Kadir gecesinin ve arefe günlerinin melekleri bulunur. Hz. Muhammed bu gökte Hz. Davud ile Hz. Süleyman'ı görür. Aralarında kısa bir sohbet geçer ve bu peygamberler Hz. Muhammed'e ve ümmetine dua ederler. Yine bu gökte güzelliği ile meşhur Hz. Yusuf ile karşılaşılır. Hz. Muhammed onu görür görmez güzelliğinden etkilenmiştir. Kısa süreli konuşmalarında Hz. Yusuf, Hz. Muhammed'e dua etmiş ve onun güzelliğine iltifat etmiştir.

Dördüncü gök ak gümüşten yaratılmıştır. Bu gökte bulunan melekler insan suretindedir. Bu gökte Hz. Muhammed, İdris peygamber ile karşılaşır. Kendisiyle tanışır ve selamlaşır. Hz. Muhammed biraz daha ilerledikte çok büyük, heybetli ve korkutucu bir melek görür. Cebrail'den bu meleğin Azrail olduğunu öğrenir. Bu melek hiç gülmez, yanında bir levha bulunmaktadır ve insanların isimlerinin bulunduğu bir ağaç vardır. Hz. Muhammed ona çeşitli sorular sorar. Aralarında uzun bir sohbet geçer. İnsanın ruhunu nasıl aldığını anlatır. Aynı zamanda yanında bulunan levhada hangi insanın öleceğinin yazıldığını bildirir. O insanların isimlerinin yazıldığı ağaçtan ise bir yaprak gibi kişinin adı düştüğü zaman insanın rızkının tükendiğini ve ecelinin geldiğini bildirir. Hz. Muhammed, Azrail'den insan ruhunu alırken ortaya çıkan halini görmek ister. Azrail buna dayanamayacağını söyleyerek onu redd eder. Fakat Allah, Azrail'e muhalefet etmemesi için seslenir. Bu hali göre Hz. Muhammed çok korkar, Akli başından gider. Cebrail ellerini Hz. Muhammed'in göğsü üzerine koyarak onu kendine getirir.

Beşinci göğün kalınlığı diğer gökler gibi beş yüz yıllık yoldur. Bu gökten sorumlu melek Kalkail'dir. Bu gökte Hz. Muhammed, Hz. Harun ile tanışır ve selamlaşır. Bu göğü diğer göklerden ayıran özelliği burada bulunan bir kapı sayesinde Cehenneme inme ve yedinci göğü direk çıkabilme imkanının olmasıdır. Bu kapının kiliti kelime-i tevhid olup Hz. Muhammed bu kiliti açıp Malik ile karşılaşır. Malik'te Azrail gibi hiç gülmeyen ve Allah'ın azabından yaratılmış bir melektir. Kendisi önce Hz. Muhammed ile selamlaşmaz. Cebrail, kendisine Hz. Muhammed'i tanıttınca selamlaşıp, tanışırlar. Hz. Muhammed, Malik'ten kendisini

Cehennem'e götürmesini ister. Malik bu işin ancak Allah'ın rızasıyla olabileceğini bildirir. Allah, Hz. Muhammed'in Cehennem'i görmesine müsaade eder.

Cehennem metinde bir kuyu gibi aktarılmıştır. Malik'in kapağını açmasıyla inilir. Cehennem'in içinde pek çok dere ve kuyu bulunur. Ateşten dağlar ve evler vardır. Dünya'da da karşılaştığımız hayvanlar Cehennem'de çok daha büyük ve korkutucu bir halde görülür. Gayya kuyusu, Sekrân dağı, Gazaban kuyusu, Çukrak dağı gibi azap mekanları bizzar özel adlarıyla da metinde yer almıştır. Metinde kişilerin günahlarına göre nasıl cezalandırıldıkları da açıkça verilmiştir. Cehennem ile Dünya her defasında kıyas edilerek ne kadar azap verici bir mekan olduğu vurgulanmak istenmiştir. cehennem'in büyüklüğü ve derinliği ise yetmiş yıl önce Cehennem'den kopan bir kayanın ancak yetmiş yıl sonra dibini bulmasıyla ifade edilmiştir. Cehennem'de özellikle eşlerine ihanet eden kadınlardan, erkeklerin eşcinselliğinden, faiz yiyenlerden, zekat, sadaka vermeyip mal biriktirenlerden bahsedilmiş ve bunlara yapılacak olan azaplar anlatılmıştır.

Altıncı gökten sorumlu meleğin adı Semhail'dir. Bu katta Hz. Muhammed ak saçlı ve sakallı, asasına dayanmış halde Hz. Musa'yı görür. Tanışır, selamlaşırlar. aralarında kısa bir muhabbet geçer. Hz. Muhammed'in ardından Hz. Musa ağlamaya başlar. Nedenini soranlara kendi ümmetinden ziyade Hz. Muhammed'in ümmetinin Cennet'e girecek olması olduğunu söyler. Bu gökte de diğer göklerde olduğu gibi iki rekat namaz kılınır.

Yedinci gök açık nurdan yaratılmıştır. Bu katta *melaik-i keribiyyun* yer almaktadır. Hz. Muhammed onlardan güzel ve tatlı melek görmediğini söyler. Bu gökte Hz. İbrahim ile karşılaşır, selamlaşılır.

Beytü'l-Ma'mur, yenci göğü geçtikten sonra Hz. Muhammed'in karşısına çıkar. Pek çok melek burada tavaf etmektedirler. Hz. Muhammed, meleklerin ne zamandan beri böyle tavaf ettiklerini merak eder ve Hz. Adem yaratılmadan iki bin yıl evvelen beridir tavaf ettiklerini öğrenir. Tavafını bir kez tamamlayan meleğe kıyamete kadar bir daha sıra gelmemektedir.

Sidretü'l-Münteha, Beytü'l- Ma'mur'dan sonra varılan mekandır. Bu mekana varınca Cebrail Hz. Muhammed'den uzaklaşır. Bunun nedenini soran Hz. Muhammed bu bölgeden sonrasının Cebrail'e yasak olduğunu öğrenir. Sidretü'l-Münteha metinde bir ağaç olarak verilmiştir. Yaprakları fil kulağına benzeyen ve

yemişleri dağlar büyüklüğünde olan bu ağacın altından dört ırmak çıkmaktadır. Bu ırmaklardan ikisi Dünya’da akmaya devam eden Nil ve Fırat ırmaklarıdır. Diğeri iki ırmak Cennet’te akan Kevser ve Nehr-i Rahmet ırmaklarıdır.

Allah’ın emri ile Sidretü’l- Munteha’da Hz. Muhammed’ binit olarak Refref getirilir. Yaydan çıkan ok gibi bir hıza sahip olan bu binit ile hicaplar geçilir. Hz. Muhammed bu seyahati sırasında Sidretü’l-Munteha içinde farklı renklerde dört ırmağa uğramıştır. Her bir ırmaktan birbirinden farklı ve heybetli melek ile karşılaşır. Gördükleri karşısında şaşkınlığını gizleyemeyen Hz. Muhammed, Allah’tan bu belirsiz yollarda kendisine bir arkadaş ister. Burada karşısına Mikâil çıkar. Hz. Muhammed ile Mikâil arasında tabiat olayları konuşulur. Ayrıca Hz. Muhammed, Mikâil’den neden diğeri meleklerle böyle seslenildiğini sorar. Mikâil’in ardından Arş altında İsrâfil ile karşılaşılır. Sur’un başında bekleyen İsrâfil Allah’ın kelimelerini duyduğunu Hz. Muhammed’e aktarır.

H. Muhammed, Arş altına vardığında onun o kadar büyük olduğunu görür ki yaratılan diğeri şeyler onun yanında çöldeki bir kum tanesi gibi kalır. Burada ayrıca Dekyail adında bir melek görür. Bu meleğin diğeri adı Arş Horozu’dur. Başu Arş’ın altına varıp ayakları yedi kat altına ulaşan bu melek gece yarısı tesbihe başlar ve uyuyan insanlara gece ibadet etmeleri için seslenir. Bu meleğin avazını duyan dünyadaki horozlarda ötmeye başlarlar.

Allah ile Hz. Muhammed’in görüşmesinden önce pek çok hicaplar geçilir. Hz. Muhammed’e bu gece kendisi için korku olmayacağı söylenir. Burada Hz. Muhammed ile Allah “kabe kavseyni ev edna” mikdarı yakın olurlar. Bu konu ile pek çok kaynağa başvurulmuştur. Tek tek bu kelimelerin anlamları kaynaklarda ele alındığı şekilde metinde işlenmiştir. Bu karşılaşma ve görüşme aynı zamanda *Faşlun fi-Rû’yetu’llāh subhānehu ve te’ālā başlığı* altında incelenmiştir. burada daha çok bu görüşmenin ten ile mi ruh ile mi gerçekleştiğı konus tartışılmıştır. Ulema genellikle ikiye ayrılmıştır. Hz. Aişe ve onun gibi düşünenler Hz. Muhammed’in ten gözüyle Allah’ı görmediğı söylemişlerdir. İbni Abbas, Şeyh Nevevi gibi diğeri alimler ise Hz. Muhammed’in ten gözüyle Allah’ı gördüklerini söylemişlerdir. Tartışmalardan birisi de Hz. Muhammed’in Allah’ı bütün taraflarıyla mı gördüğü yoksa yalnızca nur mu gördüğü şeklindedir.

Allah ile Hz. Muhammed'in görüşmesi sırasında aralarında uzun bir sohbet gerçekleşir. Allah bu sohbet sırasında detaylı bir şekilde kullarının nasıl olması gerektiğini hangi halleri sevdiğini anlatır. Daha sonra Hz. Muhammed ile diğer peygamberlere verilenlerin karşılaştırılması yapılmıştır.

Allah ile görüşmeleri sırasında Hz. Muhammed bir sandık görür. Bu sandık içerisinde sonsuz bir derya vardır. Bur deryada bir ada, ada içerisinde bir kuş ve bu kuşun tırnağında bir toprak parçası vardır. Bu sandık ve içindekileri sual eden Hz. Muhammed, bu deryanın Allah'ın rahmeti olduğunu ve bu toprağın ise ümmetinin günahları olduğunu öğrenir. Metnin bu kısmında Allah'ın rahmetinin ne kadar bol olduğunun vurgusu yapılmıştır.

Refref ile gelen Hz. Muhammed tekrar Refref ile Cebrail'in yanına döner. Cebrail ile Mikâil onun Mi'râc'ını kutlarlar. Ve ondan getirdiği armağanları sual ederler. Hz. Muhammed altı armağan ile döndüğünü belirtir. Biraz daha ileride Hz. Musa ile karşılaşır. Hz. Musa Mi'râc'ı tebrik eder. Daha sonra ümmetine aldığı armağanları sorar. Fakat elli vakit namaz armağan edildiğini duyunca kendi milletinin namaza dayanamayıp, başaramadıklarını bu yüzden Hz. Muhammed'in Allah'a dönüp azaltması gerektiğini söyler. Bunun üzerine Hz. Muhammed birkaç kez dönüp azaltılmasını talep eder. Beş vakite kadar düştüğünde tekrar dönmesi için Musa onu uyarır. Fakat artık bundan sonra tekrar azaltılmasını talep edemeyeceğini, bundan utandığını belirtir.

Hz. Muhammed ile Cebrail Musa ile vedalaştıktan sonra Cennet'in kapısına varırlar. Diğer göklerde olduğu gibi önce Cennet'in kapısı çalınır. Cennet'ten sorumlu melek Rıdvan kapıyı açar. Cennetin tasviri yapılmış ve buradaki ırmaklar, köşkler, kasırlar detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Metinde Cennet'in sekiz kat Cennet olduğu belirtilmiş olmakla birlikte müellif yalnızca Firdevs ve Adn cennetlerinin tasvirlerini detaylı yapmıştır. Adn ve Firdevs cennetine girecekler ve buradaki güzellikler metinde anlatılmıştır. Cehennem'de olduğu gibi Cennet'in de güzelliklerini anlatabilmek için Dünya ile kıyaslamaları yapılmıştır. Aynı zamanda Cennet'in işlendiği kısımlarda Tuba ağacından, Kevser ırmağından ve Cennet'in daha başka güzelliklerinden de bahsedilmiştir.

Faşl fî'l-hûr başlığı altında Huriler işlenmiştir. Müellif'in cennet kızları diyerek bahsettiği huriler Cennet ehlinin hizmetinde bulunurlar. Hurilerin sesleri Davud peygamberin sesine benzetilmiştir. Cennet ehli yaptıkları sevaba göre

çeşitli hurilere sahip olmaktadırlar ve huriler çok çeşitli mücevherler ile bezenmişlerdir.

Faşl fî-vildân başlığı altında ise Cennet'teki Gılmanlar anlatılmıştır. Cennet ehlinin hizmetkarlarındandır. Cennet ehlinin en alçak kimselerine bile seksen bin hizmetkar verileceği metinde geçer.

Hız. Muhammed, Cennet'ten çıktıktan sonra nüzul ederken tekrar Hız. Adem ile karşılaşır. Burada Hız. Muhammed ile Hız. Adem arasında bir karşılaştırma geçer. Hız. Muhammed, Hız. Adem'in kendisinden üstün olduğunu söylerken Hız. Adem'de tam tersi olduğunu belirtir.

Gökleri aşır Cebrail ile tekrar Dünya'ya dönen Hız. Muhammed, Mekke'ye varmadan evvel Çin ikliminde bir bölgeye uğrar. Burada Hız. Musa zamanında kalmış ve onun ilettiği emirlere uyan bir kavim ile görüşürler. Bu kavim Hız. Muhammed'in peygamberliğini tanır. Hız. Muhammed bunun üzerine o kavme namazı ve on sureyi öğretir.

Metnin son kısımlarında müellif Hız. Muhammed'in Kudüs'den Mi'râc'ının başlaması ve vefat ettiği zaman neden bedeninin göğsüne çekilmediği gibi konuları çeşitli nedenlerle açıklamıştır.

Metnin bundan sonraki kısmını Hız. Muhammed'in Mekke'ye dönmesi ve ertesi gün Mekkelilerin Mi'râc'ı öğrenmesi oluşturur. Mekke müşrikleri bu olayın bir yalan olduğunu söyleyip Hız. Muhammed'den mucizeler istemişlerdir. Özellikle Hız. Ebu Bekir'e gidip bu olayı ona anlatıp şaşırmasını ve kabullenmemesini beklemişlerdir. Hız. Ebu Bekir'in Hız. Muhammed'e karşı olan sonsuz güveni ve sadıklığı onları iyice sinirlendirir. Bundan sonrasında Hız. Muhammed'den Kudüs'ü sormuşlar ve yolda olan bir kervanlarından haber istemişlerdir. Hız. Muhammed, Allah'ın izni dahilinde her sorduklarına cevap vermesine rağmen yine de bu apaçık bir büyüdür, sihirdir demekten kendilerini alamazlar ve günahkar olurlar.

Metnin tahkiye kısmı burada biter. Son yaprakta müellif bu eseri yazarken nasıl bir yol izlediğini açıklar ve eserin tamamlandığını belirtip varsa yapılan hataların düzeltilmesini talep eder. Metnin sonunda bulunan ketebe kaydına göre eser on üç şaban 1094 tarihinde bitirilmiş olup ayrıca daha sonradan eklendiği

anlaşılan ferağat kaydında da 1116 tarihi verilmiştir. Burada Ayrıca kendisine dua istemiştir.

2.3. Mi'râc-Nâme'nin Kaynakları

Musa bin Ahmed, eserini yazarken pek çok kaynaktan faydalanmıştır. Bu eserler daha çok hadis eserleri olup kaynak olarak ele aldığı kişiler daha çok muhaddislerdir. Özellikle kesinliği olmayan ve Kur'an'da açıkça ifade edilmeyen konularda pek çok kaynağa ve kişilerin görüşlerine yer vermiştir. Müellif böylece daha objektif ve güvenilir bir eser ortaya çıkarmayı istemiş olmalıdır.

Metnin ilk ve en önemli kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir. Özellikle Cennet, Cehennem'den bahseden ayetler ve İsrâ ile Necm Suresi'nde Mi'râc olayını anlatan ayetlere metinde iktibas yapılmıştır.

Müellif, kaynaklardan bahsederken çoğunlukla eserin tam adını değil şöhretini kullanmıştır. Ayrıca bazen eser adı da söylemeyip direk hadisi aktaran muhaddisin ismini zikr etmiştir. Biz çalışmamızda eserleri ve isimleri alfabetik bir sırayla aktarmayı tercih ettik.

1. Abdullah Bin Ömer Bin Hattâb (ö.73/692): Hz. Ömer'in oğludur. En çok hadis rivayet eden ve fetva veren yedi sahabidendir. Rivayet ettiği 2630 hadis ile Ebu Hüreyre'den sonra en çok hadis rivayet eden ikinci sahabe olmuştur. Sahih-i Buhârî ve Sahih-i Müslim'de hadisleri yer almıştır. Kendisi aynı zamanda hadis talebeleri de yetiştirmiştir (Kandemir,1998: 126,127).

2. Atâ Ebû Rebâh (ö.114/732): Tabiîn devrinde Mekke fıkıh mektebinin tanınmış hocası ve aynı zaman muhaddisidir. Küçük yaşlarda Mekke'ye gitmiş ve orada pek çok sahabiden ilim öğrenmiştir. İbni Abbas'tan sonra Mescid-i Haram'da hocalık yapmıştır. Kendisinin bir tefsir kitabı olduğu kaynaklardan tespit edilmemektedir. Buhârî ve Müslim gibi sahih hadis mecmualarında kendisinden rivayet edilmiş birçok hadis bulunmaktadır (Cerrahoğlu,1991:35,36)

3. Begavî (ö. 526/1122) Me'alimü't-Tenzîl: Metinde Begavî Tefsiri olarak eserden bahsedilmiştir. Hayatı hakkında çok fazla bilgiye sahip olunmayan Begavî, Horasan'da bulunan Bağşur kasabasından dolayı Begavî

olarak anılmıştır. Şafî mezhebine bağlı alimlerden eğitim almış olmasına rağmen bütün mezheplerin kaynak ve görüşlerini inceleyerek eserlerini oluşturmaya çalışmıştır. Metinde kaynak olarak gösterilen eseri onun en tanınmış eseridir. Bu eserde ayetleri, hadisler ve çeşitli alimlerin görüşleriyle açıklamıştır (Güngör, 1992: 340,341).

4. Begavî, Kitabü'l-Mesabih: Diğer adı Mesabihu's-Sünne olan eser Osmanlı döneminde medreselerde okutulan önemli bir hadis kitabıdır. Bu eserinde diğer eserlerinden farklı olarak en güvenilir hadis kaynaklarından çıkararak seçtiği hadisler bulunmaktadır. Bu eser Begavî'ye büyük bir şöhret kazandırmıştır. Begavî, eserini bab sistemine göre tertip etmiş ve her babda ilgili olan hadisleri *sihâh* ve *hısân* olmak üzere iki bölümde ele almıştır. *Sihâh* başlığı altından daha çok Buharî ve Müslim'in rivayet ettikleri hadisler yer alırken *hısân* kategorisi altında Tirmizî, Ebû Davud ve diğer alimlerden naklettiği hadisleri incelemiştir (Düzenli, 2014; 259,260,261)

5. Beyzâvî, Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl: Beyzâvî tarafından hazırlanmış Kur'an tefsiridir. Orta hacimli bir eser olan bu tefsirde öncelikle ayetler başka ayetler ile açıklanmaya çalışılmış daha sonra hadis ve sahabi sözlerine yer verilmiştir. Bunlardan zayıf olanları metin içinde belirtilmiştir (Cerrahoğlu,1995; 260,261)

6. Ebû'd-Derdâ (ö.32/652): Hz. Muhammed döneminde yaşamış ve Hz. Muhammed'e Kur'an'ı ezberleyip okumuştur. Ebû'd-Derdâ tefsir, fıkıh, hadis ve kıraat sahalarında ahabın önde gelen isimlerindendir. Kendisinden hadis öğrenmek için çok uzak memleketlerden gelen pek çok talebesi olmuştur. Kendisinin bizzat rivayet ettiği 179 hadis olmakla birlikte kendisinden çevresi ve talebeleri tarafından rivayet edilmiş birçok hadis bulunmaktadır (Aydınlı,1994:310,311)

7. Ebû Hüreyre (ö. 58/678): Koyun otlatırken bulduğu kedileri elbisenin altında saklayıp onlarla oynadığı için bu adla anılmıştır. En çok hadis rivayet eden muhaddislerdendir. Ebû Hüreyre'nin en çok hadis ezberleyen sahabi olmasının en önemli nedeni kendisinin bu konudaki arzuları ile Resûl-i Ekrem'in yanından ayrılmamasıdır. Diğer sahabiler normal hayatlarına devam ederken Ebû Hüreyre Hz. Muhammed'in yanında

ayrılmamaya dikkat etmiş, kimsenin olmadığı mekanlara ve meclislere dahil olmuştur. Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği Buharî ve Müslim'de yer almıştır (Kandemir,1994:160-167)

8. Ebû Musa El-Eş'arî (ö. 42/662-63): Hz. Muhammed zamanında yaşamız ve bizzar kendisinde Kur'an-ı Kerim'in öğrenmiş bir sahabidir. Güzel sesiyle Kur'an okuduğunda herkesi kendisine hayran bırakmıştır. Hz. Muhammed, dört halife, Ammar b. Yasir ve Muaz b. Cebel gibi sahabilerden hadisler rivayet etmiştir. Torunu tarafından kendisinden rivayet edilmiş kırk hadislik *Müsnedü Büreyd* isimli bir eser bulunmaktadır. Fakat müellifin bu eseri görüp görmediğini tam bilemiyoruz. Ayrıca kendisinin rivayet ettiğini 360 hadis Sahîhayn'da yer almıştır (Kandemir, 1994: 190,191)

9. Ebû Saîd Hudrî (ö. 74/693-94): En çok hadis rivayet eden yedi sahabiden biridir. Hz. Peygamber'in hadislerinin yazılması ve saklanması ile ilgili en yaygın ve sahih rivayet Ebû Saîd'den nakledilmiştir. Hadislerin Kur'an haline gelmemesi için onların yazılmasına ve ezberlenmesine razı olmamıştır. Kendisinin Bakî b. Mahled'in el- Müsned adlı eserinde 1170 adet, Ahmed b. Hanbel'in el-Müsned'inde 955 adet ve Sahihayn'da 111 adet rivayeti bulunmaktadır (Küçük,1994: 223).

10. Ebû Ümâme (ö.86/705): Hz. Muhammed'i sağlığında görmüş, Veda Hutbesi'nde yanında bulunmuş sahabilerdendir. Hz. Peygamber, dört halife ve diğer sahabilerden 250 hadis rivayet etmiştir. Rivayet ettiği hadislerin çoğu Ahmed b. Hanbel'in El-Müsned'inde ve Kütüb-i Sitte'de yer almıştır. Hadis rivayetindeki titizliği ve cömertliği ile tanınmış bir sahabidir. (Sandıkçı,1994:251)

11. Ebu'l-Leys es-Semerkandî, Tefsîrû's-Semerkandî: Hicri 301-310 yılları arasında Semerkant'ta dünyaya geldiği rivayet edilmiştir. Fıkıh yanı sıra hadis, kalam ve tefsir alanında tahsil görmüştür. Hanefî mezhebinin meşhur fakihleri arasında anılır (Yurt,2011:3,4). Tefsirû's-Semerkandî diğer adıyla Tefsirû'l- Kur'an zühde dayalı tasavvuf anlayışına sahip ilk tefsirler arasındadır. Bu eserde Semerkandî ayetleri öncelikle ayetlerle daha sonra hadis ve sahabi görüşleriyle tefsir etmiştir (Yurt,2011:8)

12. Ebu'l-Leys es-Semerkindî, Esrarü'l-Vahy: Hz. Muhammed'in Mi'râc'ta Allah ile konuşmalarını konu edinen bir eserdir. Diğer bir adı Esrarü'l- Vech'dir. (Dinler,2006:22)

13. Envârü'l-Âşîkin: Ahmet Bîcan'ın, Anadolu'da müslüman-Türk kimliğinin şekillenmesinde etkili olmuş dini-didaktik eseridir. Megâribü'z-Zamân isimli bir eserin daha da genişletilerek tercüme edilmiş hali olan eser halkın faydalanması amacıyla hazırlanmıştır. Eser her biri farklı konuları ele alan beş babdan oluşmaktadır. Özellikle Mi'râc konusunun ele alındığı ikinci bab bizim için önemlidir. Bu eser Muhammediyye, Ahmediyye gibi yüzyıllarca geniş halk kitlelerin tarafından okunmuş didaktik bir eserdir (Uzun,1995:258,259).

14. Şihâb ez- Zührî (ö.124/742): Güvenilir bi muhaddis olması ve çok hadis rivayet etmesi ile bilinir. Ayrıca Hicaz ve Şam bölgesindeki hadisleri en iyi bilem kişi sıfatıyla yıllarca anılmıştır. Şam bölgesinde isnadlı hadis rivayetini başlatmıştır. Tirmizi ve el- Müsned'de kendisinden övgüyle bahsedilmiştir. Ondan aktarılan hadis sayısı 2200 civarında olup bunların yarısı müsneddur. Hadisleri isnad ile rivayet eden ilk kişi Zührî'dir (Özkan,2013;544-549)

15. Kâ'b b. Mâlik (ö.50/670): Hz. Muhammed'in meşhur üç şairinden biri olan Kâ'b hadis rivayetlerinden çok şairliği ile meşhur olmuştur. Metinde kendisinden hadis yönüyle faydalandığı için onun muhaddisliği ele alınmıştır. Hz. Muhammed ve Üseyd b. Hudayr'dan seksen hadis rivayet etmiştir. Onun hadisleri Kütüb-i Sitte, el-Münesd ve Sahîhayn'da yer almıştır. Kendisinden daha sonra başta oğulları ve torunları olmak üzere birçok sahabi rivayette bulunmuşlardır (Kandemir,2001; 4,5).

16. Katâde b. Diâme, Kitâbü't-Tefsir: Metinimizde de kendisinden bahsedilmiş olmakla birlikte kaynaklarda bu eserin günümüzü kadar ulaşip ulaşmadığı konusunda bir bilinmezlik mevcuttur. Kendisinin tefsir bilgisi hakkındaki övücü bilgilere Ahmed b. Hanbel'in eserinde görmek mümkündür. Taberî'nin eserinde kendisinden alınmış 5000 kadar kaviil bulunduğı söyler. Katâde'de diğeri müfessirler gibi sırasıyla Kur'an'ın kendisini, hadisleri, sahabi ve tabiinin kavillerini kullanmıştır (Birişık,2002; 22,23)

17. El-Keşşâf'an Hakâ'iki Gavamizi't-Tenzil: Zemahşeri'nin daha çok el-Keşşâf adıyla bilinen tefsiridir. Zemahşeri çalışmasını hazırlarken daha önce yazılmış belli başlı tefsir, kıraat ve belagat eserlerini incelemiştir. Kendisi eserinde en çok Zeccâc'ın Me'âni'l- Kur'an adlı eserine başvurmuştur. Kendisinden sonra pek çok sünni müfessir el-Keşşâf'tan faydalanmışlardır. (Özek, 2002; 329,330)

18. Fahreddin Râzî, Mefâtih'ul- Gayb: Tefsir-i Kebir olarak da bilinen eser akli tefsirinin en güzel örneklerindendir. Fahreddin Râzî döneminin ilim ve felsefe alanında otorite sayılmış alimidir. Bu tefsiri asırlarca medreselerde ders kitabı olarak okutulmuştur. Râzî'nin eserinin çok kapsamlı olması bazı alimler tarafından eleştirilmiştir. Râzî'nin aynı zamanda kendine özgü tefsir metodu vardır. Bunlardan birisi birbiri ile ilgisi olmayan ayetleri ilişkilendirmektedir. Fahreddin Râzî'nin farklı bir yönü de din ile felsefeyi barıştırma çabasıdır (Ceylan,1987:47-51)

19. Meşâriku'l-Envâri'n-Nebeviyye: Sâgânî tarafından hazırlanmış ve yazıldığı devirden itibaren büyük ilgi görmüş eseridir. Eser sahih hadislerden seçmeler yapılarak oluşturulmuştur. Hadisler nahiv konularına göre tertip edilmiştir. Başta Osmanlı medreseleri olmak üzere İslam dünyasının çeşitli bölgelerinde ders kitabı olarak okutulmuştur (Görmez, 2008;488)

20. Münzirî, et-Tergîb ve't-Terhîb: İhlas, ilim, namaz, edep, cennet ve cehennem gibi konularda rivayet edilmiş önemli hadis kitaplarındaki hadislerden seçilerek oluşturulan bir eserdir. Müellif eserindeki sahih, hasen ve güvenilebilecek zayıflıktaki rivayetleri "an" harfiyle göstermiştir. Hadisin sağlamlık derecesini ayrıca belirtmemiştir. Eser üzerinde çeşitli şerh çalışmaları yapılmıştır (Kandemir,2006; 35,36)

21. Müslim b. Haccâc, el-Câmi'u's-Sahîh: On iki yaşından beri hadis öğrenen Müslim'in önemli eseri Sahîh-i Müslim diye bilinen el-Câmiu's-Sahîh adlı eseridir. Bu eser ile Sahîh-i Buharî, Kur'an-ı Kerim'den sonra en güvenilir kaynaklar olarak kabul edilmiştir. Bu iki kaynak birlikte *Sahîhayn* olarak anılmıştır. İçerisinde tekrarlarıyla birlikte 12.000 hadis barındıran eserin birçok baskısı yapılmıştır (Kandemir, 2006;93)

22. Mişkâtü'l- Envâr: Gazzâlî'nin son dönem eserlerinden olup kendisine ait olup olmadığı tartışılrsa da Gazzâlî'nin hayatından bahseden eserlerde bahsedilmesi ve İbn Rüşd,İbn Tufeyl gibi alimlerin bu eserin sahibi olarak Gazzâlî'yi göstermeleri aidiyet konusunda kesinlik kazandırmaktadır (Karlığa,1996; 522)

23. Saîd b. Cübeyr (ö. 94/713) : Hadis ve tefsir konusundaki rivayetleri ile bilinen tabiidir. Saîd b. Cübeyr hadis, tefsir ve fıkıh konuları gibi İslami ilimlerde otorite kabul edilmiş ve *Âlimlerin başı* diye anılmıştır. Başta Kütüb-i Sitte olmak üzere hadis kitaplarında rivayetleri bulunmaktadır (Efendioğlu,2008; 553)

24. Şehâbeddin Sivâsî, Uyûnü't-Tefâsîr: Şehâbeddin Sivâsî'nin en önemli eseridir. Bu tefsirin el- Keşşâf, Me'alimü't-Tenzil ve Semerkandî'nin Tefsîr'i kaynakları arasındadır. Dili sade olan ve fazla açıklama içermeyen bu eser Bahattin Dartma tarafından dört cilt halinde neşredilmiştir (Sülün,2010;418,419)

25. Şeyh Davud Kayserî, Şerhu Füsûsi'l-Hikem: Asıl adı Matlau Husûsi'l-Kelîm fî Ma'ânî Füsûsi'l-Hikem olan eser, Fusûs şerhleri içerisinde önemli bir yere sahiptir. İnsanların kendisinde Fusûs'u şerh edecek yeteneği gördüğünü ve kendisine baskı yaptıklarını bu sebeple bu eseri şerh ettiğini belirtir (Karadaş,2006:6,7)

26. Şeyh Nevevî (ö. 676/1277): Hadis alimi ve fakihidir. Havran bölgesindeki Nevâ köyünde dünyaya geldiği için Nevevî olarak anılmıştır. Zehebî tarafından “ hadis alimlerinin efendisi” olarak anılan Nevevî hem hadis hafızı hem de hadis isimlerinde otorite sayılmıştır. Sahih hadisleri zayıf ve uydurma hadislerden ayırmakta oldukça mahirdir. En önemli iki eseri 1900 güvenilir hadisi topladığı *Riyazü's-Salihîn* ve *Sahîh-i Müslim* şerhlerinin içinde en önemlilerden sayılan *el- Minhâc fî Şerhi Sahîh-iMüslim*'dir (Kandemir,2007:45,46)

27. Şeyh Sadreddin Konevî (ö.673/1274): Vahdet-i vücûd düşüncesinin Muhyiddin İbnü'l-Arabî'den sonraki en önemli temsilcisidir. Hadis konusundaki eseri *Şerhu Erbâ'ine Hadîs*'tir. Kendi hadis açıklama

yöntemi ile hadisleri şerh etmiştir. Eser ilk olarak Hasan Kamil Yılmaz tarafından yayımlanmıştır (Demirli,2008;420,425)

28. Taberânî, el- Mu'cemü'l- Kebîr: Mu'cemileriyle tanınan hadis hafızıdır. Çok fazla eseri bulunan Taberânî'nin en önemli eseri el- Mu'cemü'l- Kebîr'dir. Bu eser müellif tarafından Taberânî Kebîr'i olarak aktarılmıştır. Türünün en geniş eserlerinden olan bu eserde Taberânî daha çok az sayıda hadis rivayet eden sahabilerin hadislerine yer vermiştir. Eserde 60.000 rivayet olduğu aktarılmakla birlikte yapılan çalışmalarda birlikte 21.700 rivayet tespit edilmiştir (Görmez, 2010; 310,311).

29. Urve b. Zübeyr (ö.94/713): Hadisleri öğrenmeye ve başkalarına aktarmaya çok dikkat eden Urve teyzesi Hz. Aişe'den de fıkıh öğrenmiştir. Hadis tedvinini başlatan ilk nesil içinde yer alır. Urve'nin rivayetleri ilk dönem İslam tarihi konusundaki öneminden dolayı Batılı araştırmacılar onun çalışmalarını derlemişlerdir (Aycan,2012;183-185)

2.4. Mi'râc-nâme'nin Tahkiye, Dil ve Üslup Özellikleri

Mi'râc-nâme yalnızca bir mucizenin anlatıldığı eser olmayıp diğer manzum mi'râc-nâmelere kıyasla daha zengin motiflere ve içeriğe sahip hikaye özelliği taşır.Dilinin de bu kadar açık ve anlaşılır olmasından anladığımız üzere halkın kolaylıkla okuyup anlaması için yazılmış yani geniş kitlelere hitap eden bir eserdir. Yalnızca giriş kısmında Arapça ve Farsça kelimelerin yoğun olarak kullanıldığı görülür. Müellif eserine besmele ve hamdele ile giriş yapmıştır: *“Bismil’İllâhî’r-raḥmānî’r-raḥîm .Ḥamd u şenâ-yı bî-ḥadd ol Vâcibü’l vücûduñ zât-ı bî-ḥûnına”* [80/a]

Eserin devamında tevhid ve münacaat bölümleri bulunmaktadır: *“ve geh cemî’-i eşyâyı ketm-i ‘ademden şahrâ-yı vücûda getürdi ve şükr ü sipâs-ı bî-‘add ol muñîziyyü’l- ḥayri ve’l-cûduñ vaḥdāniyetine olsun ki nev’-i insānı cemî’-i maḥlûkâtdan kerāmet ile mümtāz idüp mufaḍḍal eyledi Furḳān-ı kerîminde ve leḳad kerremnâ benî Âdeme buyurdı ḥavâss-ı zāhire ile ârāste bezemek eyledi ki ‘âlem-i mülk-i melekûtun nizāmına ittılâ’ idüp tā maşnû‘adan şanî‘a ve eşerden mü‘eşşire intikāl idüp fâ‘il-i ḥaḳîḳînünñ ḳudret-i ulūhiyyetini ve şamedāniyyet-i*

vaḥdāniyyetini istidlāl ideler ve ḥavāss-ı bāṭınla pīrāste eyledi ki tā īmān-ı taḥkīkīye vāṣıl olup vaḥdāniyyet-i Ḥaḳḳa ḳalbleri münṭavī ve müctemī‘ olup taṣdīḳ-i eḥadiyyet-i Bārī’de ṣol mertebede olalar ki cemī‘-i ‘ālem kendüleri i‘tikādunuñ ḥilāfına zāhib olsalar kendü ḳalblerinde bir ḥareket ve zelzele evḳa‘ olmaya ve Ḳur’ān-ı ‘aẓīmü’ş-şānında daḥı vaḥdāniyyetin işbāt eyledi ki lev kāne fīhimā ālihetün illā’llāhü lefesedetā buyurdu tā ki īmān-ı naḳlī daḥı ḥāṣıl olup merātīb-i īmān ‘aḳlen ve naḳlen ve istidlālen kāmīl olup taḳlīdden taḥkīḳe irüp ene min’allāhi ve’l-mü’mīnūn minnī dāyiresine vāṣıl olalar lākin bu merātīb inna’llāhe ḥalaḳa’l- ḥalaḳa fī zulumetin ṣümme reṣṣe‘aleyhim min-nūriḥi fe-men eṣābeḥu min- zikri’n-nūri ihtedi ve men eḥata’ fe-ḳad ḍalle ve yebḳa fī’z-zulumeti feḥvāsınca nev‘-i benī Ādemden ḳalblerine nūr-ı hidāyet ḳazf olunup ḳabūl-ı tekālīf-i şerāyi‘ idenlere maḥṣūş olup gebr ü tersā dā’ireden ḥāric oldılar” [80/a,80/b, 81/a]

Tevhit ve münacat bölümlerinin ardından Hz. Muhammed’e salavat ve övgü yer alır: “tuḥaf-ı ṣalavāt-ı bī- intihā ve hedīyye-i taḥiyyāt-ı lā-yuḥṣā Şehsuvār-ı meydān-ı risālet ve pişgāh-ı ebrārı ketmle derler ‘Arṣa-i nübüvvet Rāfī‘-i zulm ü ḥayf ve Ḳā’ıl-i ene nebiyyi’s- seyfi Fāris-i meydān-ı ğazā ve Mūsāfır-ı leyletü’l- esrā olan Ḥabīb-i İlāh ve ṣadr-niṣn-i ḥalvet-sarā-yı li-ma‘allāh çerāğ-ı nūr-ı nübüvvet Muḥammed-i ‘Arabī şefī‘-i ‘arṣa-i ḳiyāmet Muḥammed-i Arabī cenābına olsun ki cemī‘-i ‘ālemlere beṣīre ve nezīre olup” [81/a]

Bu klasik girişten sonra Hz. Muhammed’in Mi’râc’ının başlangıcı, Allah ile görüşmesini ve ashabdan bazılarının Mi’râc’ı tasdiki ele alınmıştır. Müellif burada detaylara girmemiş, yalnızca Kur’an’da bizzat geçen doğruluğundan şüphe edilmeyen konulara değinmiştir: “raḥmeten li’l-‘ālemīn oldı Ḥaḳḳ te‘ālā anı bir gicede Mekke-i mükەرreme’den Beyti’l-maḳdis’e ve Beytü’l-maḳdis’den ‘arṣ-ı a’lā ve ḳabe ḳavseyni ev ednāya vāṣıl idüp melekūt-i semevātuñ ‘acāyibini ve ğarāyibini gösterüp emr ü nehy-i ferāyizin beyān ve ḥikem ve ḥükümet şerāyi‘in ‘ayān eyledi ve dūrūd-ı taḥiyyāt ve cünūd-ı teslimāt ḥazret-i Çehār-yār-ı bā-ṣafā ve ‘aṣere-i mübeṣere-i Muṣṭafā ve sāyir ṣaḥābe-i ‘izām ve evlādı kirāma ki Aṣḥabı

ke'n-nücūmi bi' eyyihim iktedeytūm ihtedeytūm anlaruñ ki şān-ı'ālīşānları yine mā- şadağdur ol resūluñ risāletine ve Mī'rāc'ına ve Mī'rāc'da ḥāşıl olan evāmīr ve nevāhiyye 'İmān ve İḳān idüp aḥḳām ve şerāyi'in ḳabūl ve İz'ān eylediler" [81/a-81/b]

Sebeb-i telif bölümünde Ahmed b. Musa el- Antakî öncelikle kendini tanıtır neden böyle bir eser yazdığını açıklamıştır: *"ve şerāyi'in ḳabūl ve İz'ān eylediler ve ba'dehu bu faḳīr-i ḳalīlū'l- bizā'at Mūsā bin Aḥmed el-Āntākī diledim ki Resūl-ı Ekrem ve Nebiyy-i mūkerrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ḥazretlerinūñ Mī'rāc'da ḥāşıl olan aḥvāl ve aḳvālın bir nice 'Arabī risālelerden Türkī'ye tercūme idüp ve Türkī risālelerden daḥı cem' eyledüm tā ol Sultānuñ meddāḥları zūmresine dāḥil olup muḥibbleri silkine mūnselik olam ve istimā' iden iḥvān-ı şafā ve ḥüllān-ı vefā mecālīs ve meḥāfillerinde bu faḳīri ḥayr du'adan ferāmūş etmeyeler"* [81/b-82/a]

Metinde özellikle ayet ve hadislerle sık sık yer verilmiştir. Müellif kesinliği Kur'an'da belirtilen konularda ayetler dışında kaynaklara başvurmazken kesinliği belli olmayan konularda pek çok kaynaktan faydalanmıştır. Bununla birlikte kendi fikirlerini bu konulara pek katmamış fakat en doğru bulduğu ve benimsediği kaynağı açıkça söylemese de onun fikrini devam ettirmiştir: *"Ümmühān evinde yaturken oldı ki ḥazret-i 'Alī'nūñ kız ḳarındaşıdur Medīne'ye hicret etmezden üç yıl muḳḳaddem Receb ayında idi ba'zılar Ramazān ayındadır didiler ammā şaḥīb-i Keşşāf eydür hicretten beş yıl öñdin idi dir Vecībū'd-dīn eydür gice düşünde gördi peygamberlige gönderilmedin öñdin sonra peygamberlige ba's olunduğdan sonra bir bucuḳ yıl cismi ile Recebūñ yigirmi birinci gicesi Mī'rāc eyledi Tefsīr-i Beyzavī'de bir yıl sonra Mī'rāc eyledi Şeyḥ Şadreddin Ḳonevī ḳuddise sırrihu Nuşḥi'nde zıkr ider Resūl-i Ekrem 'aleyhi's-selām otuz üç kez Mī'rāc eyledi biri Mī'rāc cismānīdür girū ḳalanı ruḥānīdür dedi ammā ehl-i zahīr ḳatında tevātūr-ı aḥbār ve tetābu'-ı āşārla meşhūr olmadı lākin 'ulemā naḳl eylediler ve Mī'rāc-ı Nebīde çok seneler rivāyet eylediler kimi tefsīrlerde gelür ve kimi ḡarāyib ḥadişlerde gelür ve ol Mī'rāc kim Meşābīh'de ve Meşāriḳ'da gelür muḥtaşarlardur*

zabt itmege āsān olsun diyü ehl-i ḥadiṣ ol kadar yād itdüler ve kalanı Muṭavvelāt’da gelür anları taṣdīk itmek bize vacībdür” [83/a-83/b]

Aynı zamanda metnin birçok yerinde çeşitli surelerden verilen ayetler müellif tarafından açıklanmıştır:

- *“Esrā bi-‘abdihi ya‘ni kullı ve resūlü Muḥammedi seyr itdürdi leylen mine’l Mescidi’l Ḥarām bir gice de Mescid-i Ḥarām’dan ile’l- Mescidi’l Akṣā ya‘ni Mescid-i Akṣā’ya ellezi bâreknā ḥavlehu ya‘ni evvel Mescid-i Akṣā’nuñ eṭrāfını envā‘ yemişler ve enhār cāriye ile mübārek idüp ve peygamberlere mekân olmağa iḥtiyār itdük li- nuriyehu min āyâtına tā āyât-ı ‘izāmımızı gösterürüz ki Burākdur ve kaṭ‘-ı mesāfe ba‘İdedür müddet-i yesīrede rü’yet enbiyā ve ‘acāyib-i melekût görmekle innehu hüve’s- semi‘u ya‘ni ol Allāh işidicidür Muḥammedüñ kelāmın ve ehl-i Mekkenüñ gerçeklici ve yalan nisbet idicilerin el-başıru ya‘ni görıcidür Muḥammedüñ ve anlaruñ ef‘ālin” [82/a-82/b]*
- *“ḥizmetimde olan melekler aḥvāle vākıf olup inüp ol şahsuñ rûhını kabz itmege mu‘ālece iderler ki Allāhu te‘ālā buyurur ḳavlehu te‘ālā ḥattā izā cā’e eḥadühümü’l-mevtü teveffethu rûsulunā ve hüm lā-yüferritün” [96/b]*
- *“Cehennemüñ toprağı ādemlerdür ḳale’llāhu te‘ālā fetteḳu’n-nāre’l-lleti ve ḳuduhā’n- nāsü ve’l- hicāretü ma‘nāsı budur ki her kāfirüñ boynında kibrit taşından bir taş almış ola ve bir şeytāna bağılu ola” [103/b]*
- *“Ḳavluhu te‘ālā ve yusḳā min mā’in ṣadīdın yetecere‘ahu ve lā yekādü yusīḡuhu Ḥazret eyitdi ehl-i cehennem şu taleb itdikde şu kim ağızlarına yakın olduğda cemī‘-i yüzlerinüñ derisi içine döküle ve başuñ derisi kezālik vaktākım içse cevfinde cem‘ī-i bağırsakların kaṭ‘ dübüründen ayağına dōke didi ve bu āyetleri tilāvet eyledi ve suḳū mā’en ḥamīmen feḳaṭṭa‘ em‘ā’ehüm ve in yestegīsü yuḡasu bī- māin ke el- muhli yeşvi el-*

vucûh bise eş-şarābu ve sâ‘et murtefekan İbn ‘Abbās rağıya’llāhu ‘anhū eyitdi Ḥamīm şuyununu Allāhu te‘ālā yerleri ve gökleri yaradaldan berü kaynadubdurur tā ehl-i Cehenneme içirine dek” [105/b]

- *İbn ‘Abbās ḥazretlerine fe yu’ḥazu bi’n-nevāsī ve’l-aqdām āyetin su‘āl eylediler eyitdi başıyla ayakların cem‘ idüp odunu āteşe atar gibi cehenneme atalar [107/a]*
- *“Allāhu te‘ālā buyurur iz yağşe’s-sidrete mā yağşā mā zāga’l-başaru ve mā tağā şümme denā fetedellā fekāne kâbe kavseyni ev ednā ya‘nī Muḥammed kâbe kavseyn miqdārı yakın oldu dimekdür” [117/b]*
- *“yerlerüñ ve göklerüñ ‘ilmi ve içindekilerinüñ ‘ilmi şadırdıdan cem‘ oldı ol maḥall bu āyet-i şerīfī tilāvet eyledi ve kezālīk nūrī İbrāhīme meleküte’s-semevātī ve’l-arđi ve li-yekūne mine’l-mūḫıñıne” [123/b]*
- *“Ḥaqq te‘ālā Muḥammed Muştafâyı ‘aleyhi’s-selām ḥazretlerini ‘ālemlere rahmet göndere nitekim buyurur vemā erselnāke illā rahmeten lil’ālemīn” [142/a]*
- *“kâla’llāhu te‘ālā inne-llezīne āmenū ve ‘amilū’s-sālīḫātī kānet lehum cennātü’l-firdevsi nüzulān ya‘nī menzilen ma‘nāsı oldur ki ucmağ ehli ucmağa giricek evvel Firdevs uçmağınun ni‘metlerinden yiyeler dimekdür” [148/b]*
- *“kâle’llāhu te‘ālā ve yetūfu ‘aleyhim vildānun muḥalledüne izā raeytehum ḥasibtehum lü’lūen menşūrān ya‘nī Ḥaqq te‘ālā ol oğlancıklar incülere beñzedür ḥüsnde ve şafā-yı levnde meclislere de buyururlar şanasın tağılmış incülere beñzerler” [151/a]*
- *“Ḳur’ān’da ‘aşı diyü ad virdi āvāzla okurlar ve ‘aşā Ādemü Rabbehü feğave diyü” [154/a]*

Metinde müellif birçok varlığı tasvir etmiştir. Tasvirlerinde genellikle ideal güzellik söz konusudur. Tam olarak ayırt edici, eksik kısımları olmayan tasvirler vardır. Özellikle Burak, Gök katları, Melekler, Huri ve Gilman tasvirleri çok idealleştirilmiş haldedir. Hepsinin kıymetli taşlar ile süslenmiş ve dünya ile kıyaslanamayacak kadar güzel olduğu vurgusu yapılmıştır Eserde bütün tasvirler abartılı bir şekilde ele alınmıştır. Örneğin Cehennem de en az Cennet kadar detaylı anlatılmıştır. Fakat tek fark Cehennem'in kötü anlatılmasıdır: *“aşlā bir hayvāna beñzemez eşekden yüksek katırdan alçaķ beyāz yüzli yüzi insāna beñzer gövdesi at gövdesine beñzer cemī'-i dünyā ve içindekinden güzel şācı ağ incüden kızıl yāķūtla işlenmiş boynı zümrüd-i aķdardan bili cevāhirden elleri ayakları uzun dırnaķları degirmi ķuyruķı deve ķuyruķı gibi siyāh ‘anberden başı yāķūt-ı āķmerden ve cesedi misk-i aşferden üzerinde altundan eyeri zümrüd-i aķdardan rikābı aķ gümüşden oyan, gözleri yıldız gibi yıldırar gözleri nireye irerse ayağın anda başar dört ayağı saķar sağ ayağı düzilmiş incüden şol ayağı ay dairesi gibi sündüs-i istebrāķ ile işlenmiş üzerinde eşnāf-ı cevāhır tezyīn olunmuş”*[84/a-84/b]

“imdi hūriler cennet kızlarıdır anda yaradılmışdır be- ğayet laţif ve maķbūblardur yüzleri aķ nūrdandır saçı ve zūlfi ve gözleri ķaradır” [149/b]

“Haķķ te‘ālā ol oğlancıkları incülere beñzedür hūsnde ve şafā-yı levnde meclislere de buyururlar şanasın tağılmış incülere beñzerler ‘Abdu’llāh bin ‘Ömer eydür uçmaķda eñ ednā kimesnenüñ biñ oğlanı ola”[151/a]

Müellif okuyucuda etki uyandırabilmek için ele aldığı konuları insanın algılamakta zorlanacağı en yüksek sayısal rakamlar ve olaylar ile anlatmıştır. Bu yüzden metinde sayılar önemli bir yer tutmaktadır. Hz. Muhammed'in gök katlarına çıkarken daima belirttiği sayı beş yüz olmuştur: *“evvelki gök ile iki yıl mā-beyni beş yüz yıl olup ve ol gögüñ kalınlıķı daķı beş yüz yıl idi”* [91/b], *“üçünci göge ‘urūc itdik bu gök ile ikinci gögün mā-beyni beş yüz yıl idi ve kalınlıķı daķı beş yüz yılıķ idi ”* [93/b].Metinde yine bin sayısı da çok sık karşımıza çıkmıştır. Bin sayısı çokluğu, aşırı fazlalığı ifade etmek için kullanılmıştır: *“ol melegüñ biñ başı var her başında biñ biñ yüzi var her bir*

yüzinde biñ biñ ağız var her bir ağızında biñ biñ dili var her bir diliyle biñ biñ luğat söyler bir luğat ile biñ biñ tesbîh ider”[92/a], “*âteşden biñ şihir her şihirde yetmiş biñ kaşır gördüm neḥâsdan ve her bir şihirde yetmiş biñ ḥavlî her bir ḥavlîde yetmiş biñ kaşır gördüm ôddan her bir kaşır yetmiş biñ tâbût gördüm ôddan her bir tâbûtta yetmiş biñ dürlü ‘azâb gördüm*” [100/a-100/b], “*her tâbûtuñ üzerinden biñ ağaç vardır zaḳḳûmdan ve her ağacuñ dibinde yetmiş biñ zencir ve buḳağı vardır her birine yetmiş biñ ferîşteḥ yapuşup turlurlar*” [103/b]. Müellif ayrıca bu sayıların dışında yetmiş bin, beş yüz bin, on bin gibi büyük değerler ifade eden sayıları da kullanmıştır. Bu sayılar muhtemelen bazı varlıkların adetinin verilemeyeceği durumları belirtmek ve bunların insan aklının alamayacağı kadar çok olduğunu vurgulamak için kullanılmıştır. Bunların sayılmış olma ihtimali tabiki düşünülemez. Başta da belirttiğimiz gibi müellif okuyucuları etkileyebilmek ve çokluğu, sonsuzluğu belirtmek için bu sayıları kullanmıştır.

Metinde sık sık kelime tekrarları yapılmıştır. Bununla birlikte olay tekrarları da görülmektedir. Cebrail’in her gök kapısında kapıya vurması ve o sırada yapılan konuşmalar: “*Cebrâ’îl kapuyı döğdi kimdür didiler Cebrâ’îl benim didi bileñce olan kimdür didiler Cebrâ’îl Muḥammed’dür didi mürsel oldu mı didiler Cebrâ’îl belî oldu didi merḥabâ yâ Muḥammed hoş geldüñ didiler kapuyı açdılar içerü girdik*” [93/a], “*Cebrâ’îl daḳḳ-ı bâb itdi kimdür didiler Cebrâ’îl benim didi ol bileñce olan kimdür didiler Cebrâ’îl eyitdi Muḥammed’dür Muḥammed mürsel oldu mı didiler Cebrâ’îl belî oldu didi eyitdiler merḥabâ saña ve bileñce olana diyüp kapuyı açdılar girdik gördük*” [94/a-94/b], “*Cebrâ’îl istîzân eyledi eyitdiler kimdür Cebrâ’îl eyitdi benim bileñce kim vardır didiler eyitdi Muḥammed vardır Muḥammed mürsel oldu mı eyitdi oldu eyitdiler merḥabâ Muḥammed diyüp kapuyı açdılar içerü girdim gördüm*” [98/b] bu tekrarlardandır. Yine aynı şekilde her gökte bulunan melekler ile Hz. Muhammed’in iki rekât namaz kılması: “*Cebrâ’îl beni taḳdîm itdi milleti İbrâhîm üzre iki rek’at namâz kıldım*” [94/a], “*ol maḥallde melekler şaf şaf oldılar ilerü geçüp millet-i İbrâhîm üzere iki rek’at namâz kıldım*” [109/b] tekrarlanmıştır. Bunlarla birlikte Hz. Muhammed ile diğer peygamberlerin konuşmalarında da farklılıklar görülmez.

Müellif metinde pek çok tekrara düşse de okuyucuları sıkmamak için eserde çeşitli değişiklikler yapmıştır. Kelimelerin farklı dillerdeki eş anlamlıları kullanılmıştır: “*gök kapusını dağ eyledi*” [90/a], “*Cebrâ ’îl dağk-ı bâb itdî*” [91/b], “*Cebrâ ’îl kapuyı dögdî*” [93/a], “*Cebrâ ’îl istîzân eyledi*” [98/b].

Müellifin üslubunda dikkat çeken bir nokta da anlatımı kuvvetlendirmek için sık sık başvurduğu tekrarlama yöntemidir. Daha önce sayılarda da belirttiğimiz gibi insanın aklının alamayacağı kadar çok olduğu vurgusunu vermek için özellikle cennet ve cehennem tasvirlerinde bu sık kullandığı bir tekniktir: “*melegün biñ başı var her başında biñ biñ yüzi var her bir yüzinde biñ biñ ağzı var her bir ağzında biñ biñ dili var her bir diliyle biñ biñ luğat söyler bir luğat ile biñ biñ tesbîh ider*” [92/a], “*nazar itdim yetmiş biñ deryâ gördüm hamîmden ve yetmiş biñ deryâ gördüm gıslînden ve yetmiş biñ deryâ gördüm erimiş kurşundan her bir deryânun kenârından âteşden biñ şihir her şihirde yetmiş biñ kaşır gördüm nehâsden ve her bir şihirde yetmiş biñ havlî her bir havlîde yetmiş biñ kaşır gördüm ôddan her bir kaşır yetmiş biñ tâbût gördüm ôddan her bir tâbûtta yetmiş biñ dürlü ‘azâb gördüm ve yetmiş biñ kuyı gördüm zemherîrden*” [100/a- 100/b],

“*ucmağun sekiz kapusu vardır her kapuda yetmiş biñ ravza vardır her ravzada yetmiş sarây vardır yâkûtdan ve her sarâyda yetmiş biñ havli vardır zümürütten ve her havlide yetmiş biñ ev vardır kızıl altundan ve her evde yetmiş biñ maşşûre vardır âk gümüşden ve her maşşûrede yetmiş biñ mâ’ide vardır ‘anberden ve her mâ’idenün içinde yetmiş biñ dürlü ta‘âm vardır ve her maşşûrenün üzerinde yetmiş biñ taht vardır altundan ve her tahtun üzerinde yetmiş biñ döşek vardır her harîrden ve istebrâk ve dibâcdan ve her tahtun çevresinde yetmiş ırmağ vardır ve her ırmağun içinde yetmiş biñ kubbe vardır yaşıl yâkûtdan ve her kubbenün içinde bir taht vardır kızıl altundan ve her bir tahtun üzerinde bir maşbûb oturur*” [146/a-146/b]

Çok detaylı bir anlatıma sahip olan Mi’râc-nâme’de genellikle olaylar kahramanın yani Hz. Muhammed’in ağzından aktarılmış ve görülen geçmiş zaman kullanılmıştır: “*ol kadar melekler gördüm ki ikinci gökde olan meleklerden ziyâde*

bileler nice âlet-i harb var ellerinde yeşil sancâklar var Cebrâ'îl'e eyitdim bunlar kimlerdür didim Cebrâ'îl eyitdi Bunlar Ramażân ayınıñ ve Qadir gicesinüñ melekleridür zikr meclislerin ve 'arefe günlerin ve şühedâ meclislerin ve cemâ'at ictimâ'ın taleb iderler ve gice namâzın kılanlara selâm virürler didi andan ilerü nazar eyledüm bir yigit ve bir koca gördüm nürânî çehreleri var yâ ahî Cebrâ'îl bunlar kimlerdür didim eyitdi Davûd ve Süleymân 'aleyhimâ's-selâmdur yakın ol selâm vir didi yakın varup selâm virdüm redd itdiler merhabâ ey şâlih karındaş ve şâlih nebî diyüp hitâb itdiler yâ Habîbu'llâh saña beşâret olsun ki hayır cümle sendedür ve senüñ ümmetüñdedür didiler anda bakdım bir yigit gördüm kürsî üzre oturur" [93/a-93/b]

Genellikle kahraman bakış açılı bir anlatım olmakla birlikte bazı olaylarda müellifin olayları yaşamış gibi hakim bir bakış açısıyla metni aktardığı görülür: “Musâ'yı selâmlayup gitdim ardımdan ağladı niçün ağlarsın didiler eyitdi nice ağlamam ki benden sonra bir oğlan bi'set oluna ve ümmetiñden cennete dahîl olan benim ümmetindem çok ola didi” [109/b] Yine metin içinde kimi zaman geniş zamanın ve istek kipinin görüldüğü durumlarda mevcuttur: “Hâzret 'aleyhi's-selâm ve Cebrâ'îl emîn olmayup tamu korkusundan ağlarlar acebdür ki aşîler ağlamazlar mâllarına ve câhlarına ve sağlıklarına mağrûr olurlar ehl-i tefsîr eydürler eger tāmûdan bir katre şu çıkarsalar ve dünyâ tağlarınuñ üzerine qosalar cem'i şular ve ta'âmlar ıssıdan eriyeydi rivâyetdür ki cehennemde ağaçlar vardur oddan yemişi şeytân başına beñzer kaçan yiseler boğazlarına tura geçmeye ve ol yemişler şöyle acı ola ki ağudan dahı ziyâde ve koğusu cîfeden artuğ ola naql olunur ki Cehennemüñ toprağı âdemlerdür kale'llâhu te'âlâ fetteku'n-nâre'l-ileti ve kuduhâ'n- nâsü ve'l- hicâretü ma'nâsı budur ki her kâfirüñ boynında kibrit taşından bir taş almış ola ve bir şeytâna bağılu ola”[102/b-103/a]

Olayların akışı sırasında müellifin araya girildiği durumlarda yok denecek kadar azdır. Fakat bilinmeyen kelimeleri ya da anlaşılmasını istediği konuları Hz. Muhammed tarafından muhatabına sordurur ve cevapları okuyucuya aktarır: “Cebrâ'îl eyitdi maţla' vardur ve kabir tarlığı vardur Münker ü Nekîr su'âlî vardur ben eyitdim yâ Cebrâ'îl maţla' nedür Cebrâ'îl eyitdi ol zamân kim bir kulı kabre

136

koyalar ol bir hale varur ki kendüye ne irişeceğin bilmez ve anda yılânlar ve çiyânlar ve ‘akrebler vardır ağızlarıñ açmışlar şokmak için hâzır tururlar ammâ Münker ve Nekîr didigim oldur ki vaqtâkim bir kulı defn ideler senüñ ümmetiñden ve ehliyle evlâd ve aşdıķāsından müfârekat idüp qabr içre ferîd ü vaḥîd kıla ol maḥall iki siyah yüzli gök gözli yogun gövdeli melekler gelürler yiri şakk ide ide başları ‘arş altında ve ayakları yeddi qat yeraltında ola her birinüñ elüinde bir demür topuz ola eger cem‘ ins ü cîn cem‘ olsalar añı kımıldatmağa qâdir olmayalar anlar ol meyyîṭ su‘âl ideler Rabbüñ kimdür ve dinüñ ne dindür ve peygamberüñ kimdür ol saña gönderilen kişi ḥaqqında ne didüñ diyeler eger ol kul sa‘âdet ehlinden ise dünyâdaki qavl-i şabit üzre şebât ḥaşıl olup cevâbın tereddütsüz âsân virürse anlar daḥı başı ucundan iki kapu açarlar birinden cennete nazar ider ve birinden nâra nazar ider cennete nazar idüp rûḥ-i reyḥânın qoqlayup şafâlar ider Cehennem nazar idüp şükr ider didi” [97/b,98/a,98/b], “Ḥazret eyitdi yâ Rabb ehl-i dünyâ kimdür ve ehl-i aḥret kimdür Ḥaqq te‘âlâ eyitdi ehl-i dünyâ anlardur ki mâlî ve ‘ıyâlî ve gülmesi ve uyuması çok olup az nesneye râzî olmaya ve kime ki zararî toḳuna andan ‘özür dilemeye ve bir kimesne andan ‘özür eylese qabûl eylemeye tâ‘at vaqtinde kehl olup tekasül eyleye ma‘şiyet vaqtinde bahâdur ola tolu emel ile uzzun fikirler idüp eceli yakınlığını fikr itmeye ve nefsinî ḥesâplamaya ve ni‘metler geldükde şabr eylemeye ve dâ’im ḥalkı mesâvî eyleye ve kendünden ululara ḥürmet eylemeye ve kendünden aṣağı olanlara îtibâr eylemeye ve nefsi ehl qatında gâfillerden ve ‘âķiller qatında câhillerdendir fi-‘âlâmet ehlü’l aḥiret oldur ki yüzi gökçek ola ve ḥayâlî ola ve şerri az olup fâ’idesi çok ola ve sözleri mevzûn ola nefsinî dâyim ḥesâblaya ve gönli uyanuḳ ola ve gözleri dâyim benüm muḥabbetümden ağlaya ve dilleri zikrüm ide ve ni‘metler evvelinde ḥamd ide ve aḥirinde şükr ide ve anların du‘âları benüm qatında bahâdur ve münâcâtları maḳbûldür aṣlâ benden ḡayrıya meşḡûl olmayalar ve çok ta‘âm istemeyeler ve laṭîf libâs giymeyeler” [133/b-134/a]

Metinde olaylar kronolojik bir şekilde aktarılmıştır. Hz. Muhammed’in yolculuğa başladığı andan itibaren tekrar Mekke’ye dönüşüne kadar sırasıyla işlenmiş bir olay örgüsü mevcuttur. Fakat motiflerin bazılarının anlatımı sırasında

diğer manzum mi'râc-nâmelere göre farklılıkların olduğu görülmüştür. Hz. Muhammed'in bütün ilimleri öğrenmesi manzum eserlerde Arş altında beklerken ağzına bir damla suyun girmesi ile gerçekleşirken (Akar,1987:242), incelediğimiz metinde Allah ile karşılaşmaları sırasında Allah'ın rahmet elinin Hz. Muhammed'e dokunması ile gerçekleşmiştir: “*beni yakın itdikde baña su 'âl itdi yâ Muḥammed mele-i a'lä ḳanḳı şeyde ḥuşūmet iderler didi bilmem yâ rabb didim tekrār su 'âl itdi sen a'lemsin yâ Rabb didim ol mebāḥişden soñra ḳudret elini iki çignim mā-beyninde ḳodı. Şovuḳluğunu gögsüm iki mememiñ mā-beyninde buldum cemī' yerlerüñ ve göklerüñ 'ilmi ve içindekilerinüñ 'ilmi şadırımdan cem' oldı*”[123/a-123/b]

Eserde kronolojik zaman dilimi mevcuttur. Fakat Mi'râc tamamlanıp geri dönüldüğünde zamanın neredeyse hiç değişmemiş olarak verilmesi metnin mucizeyi anlatan bir eser olması ile alakalıdır. Mucize sırasında yaşanan olayların sanki uzun bir süre gibi görünmesine rağmen böyle olmadığının aktarılması geçen zamanın dünya zamanı ile ölçülemeyeceğinin de göstergesidir.

Eserde mekanlar önemli bir yer tutmaktadır. Bir çok mekana giden Hz. Muhammed'in gözünden bu mekanlar detaylı bir şekilde aktarılmıştır. Olay Mekke'de başlar ve yine Mekke'de biter. Metin boyunca yükselirken ve inerken aynı yolları kullanması dolayısıyla her mekana iki kez uğranmıştır: “*andan soñra seyr iderek çıḳdum gökden göge seyr idüp nüzül itdüm ḥattā semā-yı dünyāya irdüm*” [153/a] “*ḥatta ol Mi'râc ki nerdübāndur aña gelüp andan Beyti'l Maḳdis'e geldü ol Burāk ki Mekkedden aña bindim idi daḡı muntaḡır ṭurur bir ḳadem ilerü ve girü gitmemiş aña binüp Mekke-i Mükerreme'ye geldük*”[154/b]

Metin tamamıyla mensurdur içerisinde manzum parçalar bulunmamaktadır.

Müellif metin içerisinde çeşitli anlatım teknikleri kullanmıştır. Metnin genelinde tahkiye tekniği kullanılmıştır. Metnin başından sonuna kadar mekanlara bağlı olarak değişen olaylar anlatılmıştır. Bununla birlikte tahkiye anlatım

tekniklerinin yerini metinde Allah ile Hz. Muhammed'in konuşmaları sırasında açıklayıcı ve öğretici bir anlatım tekniği almıştır.

Yazar metnin son kısımlarında istitrad tekniği kullanılmıştır: “*eger su ‘āl olunursa hikmet nedür Peyğamber ‘aleyhi’s-selām Kudüs’den Mi‘râc eyledi Ka‘be’den eylemedi cevâp budur ki cemî‘-i peygamberler Şam’da ve Kudüs’de olurlardı pes kâfirler ‘â(r) eylediler ve eyitdiler eger Peyğamber olsa Kudüs’de olurdu didiler öyle olsa ka‘bede toğdı geldi Kudüsden Mi‘râc eyledi bir cevâp dağı budur ki kademi berekâtı Kudüs’e irişe ümmete hisâbına kız olsun için bir cevâp dağı budur ki Haqq te‘âlâ diledi ki Peyğamber ‘aleyhi’s-selām Kudüs’de Mi‘râc eyleye zirâ Kudüs maşşer yeridür anuñçün andan Mi‘râc eyledi bir cevâp dağı budur ki Haqq te‘âlâ diledi kim Peyğamber tayy-i zamân ve tayy-i mekân eyleye*” [156/a-156/b], “*eger su ‘âl eyleseler Musâ peygamber Tur tagına çıkdı ve gine dönicek yüzine niğâb tutdı zirâ ki kimsenüñ tākati yok idi Musâ’nuñ cemâline nazar eyleyeydi ammâ Server-i kâ’înât Mi‘râc’dan döndükde niğâb tutdı hâl budur ki hażret-i Resûl Musâ’dan efdâl idi cevâb budur ki nûr iki dürlüdür biri zâhir nûrdur ve biri bâtın nurdur zâhir nûrı ‘avâm içündür bâtın nûrı havâş içündür hażret-i Resûl yüzün örtmedi anuñ için ki şahısü’l-kevneyn idi pes nefsi dâ’im zâhir gerekdür*” [156/b].

Metinde kullanılan anlatım tekniklerinden bir diğeri diyalog tekniğidir. Metinde Hz. Muhammed ile Cebrail arasında, Hz. Muhammed ile Allah arasında, Hz. Muhammed ve diğer melekler ile diğer peygamberler arasında çeşitli diyaloglar geçmiştir: “*Cebrâ’île eyitdim bunlar kimlerdür didim Cebrâ’îl eyitdi bunlar Ramazân ayınuñ ve Kadir gicesinüñ melekleridür zikr meclislerin ve ‘arefe günlerin ve şühedâ meclislerin ve cemâ‘at ictimâ‘ın taleb iderler ve gice namâzın kılanlara selâm virürler didi andan ilerü nazar eyledüm bir yigit ve bir kıoca gördüm nûrânî çehreleri var yâ aḥî Cebrâ’îl bunlar kimlerdür didim eyitdi Davûd ve Süleymân ‘aleyhimâ’s-selâmdur yaḥtın ol selâm vir didi yaḥtın varup selâm virdüm*” [93/b], “*yâ Rabbi senden bir su‘âlim var didim Haqq te‘âlâ eyitdi yâ Muhammed Resûl eyle neden dilerseñ ‘izzüm ve celâlim haqqıçün nefsum üzre yemîn etmiş dururam babañ Âdemi biñ yıl yaratmazdan evvel yâ Muhammed saña*

rızā maḳāmūn virdüm su‘āl eyle ben eyitdim yā Rabbi Ādem’i elüñle ḥalk eyledün ve kendü rûḥuñdan nefḥ itdün ve Havvâ’yı tezvîc itdün ve melâ’îkeleri secde itdüdüñ ve dâr-ı kerâmetde sâkin itdün baña ne virdün Ḥaḳḳ te‘âlâ eyitdi yā Aḥmed eger Ādemi elümle yaradup bunca ikrâm itdimse itdim ammâ kendüye‘ahd virdim baña ‘âşî olmaya diyü ‘ahdi şıdı dâr-ı kerâmetimden iḥrâc itdim baña ‘işyân iden baña mücâvir olmaya lâyıḳ degüldür ammâ senün yā Ḥabîb ismini ismime müḳârin itdim hiç bir yirde zikr olunmam ile bile zikr olunursun ben Maḥmûd sen Muḥammed ve ümmetün ḥamîddür ben eyitdim yā Rabb Ādeme uçmaḳ virdün baña ne virdün Ḥaḳḳ te‘âlâ eyitdi Ādem’e uçmaḳ virdüm gine ‘azl itdüm ammâ saña ve ümmetiñe uçmaḳ virdüm ‘azl itmedüm ben eyitdün yā Rabb Nûḥ’a gemi virdün anda ‘ibâdet iderdi Ḥaḳḳ te‘âlâ eyitdi yā Muḥammed cemî‘-i dünyâda saña mescîd kıldım kanda dilerseñ ‘ibâdet eyle ve kıyâmet günince mescîdleri şırât köprüsi üzre gemi şûretinden getürdim ümmetün binüp geceler ben eyitdim” [124/b-125/a], “yā ḳarındaşım Mikâ’îl şol Allâh ḥaḳḳıçün olsun ki beni bunda irişdürdi baña ḥaber vir saña niçün Mikâ’îl dinildi ve ‘Azrâ’îl’e ‘Azrâîl dinildi ve İsrâfîl’e İsrâfîl dinildi didim Mikâ’îl eyitdi yā Muḥammed saña bu ḳadar ‘acâ’îb gördüğün kifâyet itmez mi ki bu meleklerden daḥı su‘âl idersin böyle mekânda ben eyitdim yā Mikâ’îl Ḥaḳḳ te‘âlâya ḥamd olsun ki beni fâzlıyla ve luṭfuyla ve iḥsânıyla bu mevzî’e irüşdürdi bundan dünyâ sarâyına nüzûl itdigimde iḥbâr-ı semevâtıdan her kim su‘âl iderse tâ kim ḥaber virem Allâhuñ ḳudretinden didim Mikâ’îl eyitdi yā Muḥammed baña Mikâ’îl dinildiği budur ki cemî‘-i nebâtât ve aḳṭâr üzre müvekkil olup şuları ben ölçüp ṭartaram ve bulutlara tevzî‘ iderem ve Allâhu te‘âlâ Ḥazretlerinün murâd itdüğü yerlere gönderürem” [113/a-113/b]

Metinde dikkati çeken anlatım tekniklerinden bir tanesi de zamanda geriye dönüş tekniğidir. Hz. Muhammed Mekke’ye vardığından sonra ondan haberler istenir. Mekke’den yola çıkmış bir kervanın ahvali sorulur. Bunun için Hz. Muhammed Mi’râc gecesine döner orada gördüklerini aktarır: “*şoñra eyitdiler yā Muḥammed bize ḥaber vir bizüm tâcirlerümüzden ki ta‘ām getürmekçün Şâm’a gitmişler idi hiç anlara rast geldün mi didiler ḥazret-i Risâlet-penâh şalla’llâhu*

‘aleyhi ve sellem eyitdi belî Ruḥā adlu mekānda ben felan ḳabilesinüñ tâcirlerin gördüm bir deve yetürmişlar ṭurmayup ṭaleb iderler yüklerinde bir ḳadeḥ şu var idi ben ziyāde şusamış idim alup içdüm gine yerine kemāken ṭolu şu ḳodum geldiklerinde ḳadeḥde şu bulamadılar mı su’āl eyleñ didi eyitdiler uşde bu bir ‘alāmetdür didiler andan şoñra eyitdiler bize ḥaber vir bizüm tâcirlerimizden ki ol bizüm ziyāde mühimimizdür didiler ḥazret-i Resûl-i Ekrem nebiyyi mükerrerem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi [160/a] “anlara Ḥaremde tan‘yim adlu mevzi‘de erişdüm didi. anlar eyitdiler ne miḳdār er dururlar ve yükleri ve hey’âtları nicedur iclerinde kim vardur didiler ḥazret-i Resûl şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi hey’âtları şol mişallidür ve iclerinde felan ve felan vardur ve önlerinde bir aḳ deve ola üzerinde iki alaca ḡarāre ola ve güneş ṭoḡduḳda gelse gerekdür didi” [159/b]

Müellif ayrıca eserin başlarında metnin dışında gelişmiş bir öyküye de yer vermiştir. Anlatılan dini kıssalar içinde Maşite Hatun Kıssas’ı olarak aktarılan olay biraz farklılıklar barındırarak metinde ele alınmıştır. Manzum mi’râc-nâmeler içinde böyle bir motife rastlanılmamıştır: “*daḥı ḡitdük meşāmiḥa-yı rāḥiya-yı ṭayyibe geldi eyitdim yā aḥî Cebra’îl bu rāḥiya-yı ṭayyibe nedür eyitdi yā Muḥammed bu mevzi‘ Fir‘avn ‘avratunun dāyesi yeridür ben eyitdim anuñ dāyesi var mıdur eyitdi bir mü’mine-yi şāliḥa Allāh te‘ālāya sırân ‘ibādet ider dāyesi var idi bir gün Fir‘avn’uñ bir cāriyesinüñ başını ṭararken ṭarāk elinden düşdi [88/a] ol ḥatun eyitdi Fir‘avn ve Fir‘avn’a ‘ibādet idenler te‘ayyūs oldı didi ol cāriye eydür ne aşıl kelāmdur bu ki söylersin Fir‘avn’dan ḡayrı senüñ bir rabbüñ var mıdur ol dāye eydür benüm ve senüñ ve Fir‘avn’uñ ki rabbi Allāh’dur ki cemî‘-i ‘ālemleri yaradandur ol cāriye eydür ben bunu Fir‘avn’a ḥaber virürüm didi ḥatun eydür Allāhu te‘ālāya sığındum didi andan ol mekkāre, Fir‘āvn önüne varup el-iyāzü bi’llāh secde eyledi eyitdi ey benüm rabbim daye senden ḡayrı bir Teñri ittiḥāz itmüş aña ‘ibādet ider didi Fir‘avn emr idüp iḥzār itdiler ve erin daḥı iḥzār idüp Fir‘avun ol kişiye eyitdi senüñ ‘avratuñ benden ḡayrı bir Teñri ittiḥāz idüp ‘ibādet idermiş su’āl eyle didi ol kişi eydür ‘avratum gerçektir bizim Teñrimüz ol Allāh’dur ki yerleri ve gökleri ḥalḳ eyledi dünyānuñ ve aḥiretüñ Rabbi’dür didi*

Fir‘avn eyitdi eger bu sözden vaz gelmezseñiz ‘azāb-ı şedīd ile size ‘azāb iderem didi añlar eyitdi ne iderseñ it biz hidāyetle dālāleti şatun alamazız didiler Fir‘avn emr itdü bir nuḥāsdan kazan içine zeyt koyup kaynatdı sizi bunun içinde ‘azāb iderüm ve evlādınız sizden evvel didi anlar eyitdiler Allāhu te‘ālā yanında şevāb buluruz didiler ol ḥatunuñ kucağında bir ma‘şüm var idi Fir‘avn ayağla çeküp ol zeyte bırağdı Allāh emriyle ol ma‘şüm-ı pāk qazān içinden lisān-ı faşīḥ ile benüm anam tīz ol iriş ki sen Ḥaqq üzre Fir‘avn bāṭıl üzredür didi andan soñra Fir‘avn anlaruñ yaqın evlādun dağı atup ol ḥatunı ve erini dağı itdi Ḥaqq te‘ālā anlara bir melek gönderdi altundan ṭabaq içinde envā‘ dürlü fevākihe ve eṭ‘ime var idi anlar gice gündüz kıyāmete degin yerler yā Muḥammed bu şemm eyledüğüñ rāyiḥa anlaruñ rāyiḥasıdur didi” [88/a-88/b-89/a]

Müellif sık sık iç çözümleme tekniği ile Hz. Muhammed’in ruh hallerini

kendi ağzından bize aktarır: “ḥazret-i Risālet-penāḥ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem eydür ol şahşı gördükde bedenim titredi endāmım lerzān olup ‘aqlım zā’ıl olmaya qarīb oldı” [95/a], “ḥazret-i Risālet-penāḥ eydür vaqtākim ‘Azrā’ile nazar itdün gördüm cemī‘-i dünyā bunun önünde şol sizün önünüzde bir dirhem gibidür nice isterse taşarruf ider vaqtākim ol şüretde gördüm qalbim ditredi ve ‘aqlım zā’ıl oldı” [97/b], “ḥazret-i Risālet-penāḥ eydür ol maḥall qorqum zā’ıl oldı ṭurmayup Refref ile gitdim ḥattā Allāhu te‘ālāya qarīb oldum ve anda bir ḥālet müşāhede itdim ki ālāt-ı efhām derkinden ‘ācizdür ve ol maḥall ‘aqlum ve başarum zā’ıl oldı Rabbim qalbime tecellī itdi” [117/a].

Metinde ayrıca örnekleme tekniği de karşımıza çıkmaktadır. Okuycunun daha kolay anlaması için soyut olayları somut haller ile örneklendirmiştir: “ben şağ elüm şunup boğazından çekerüm yağdan kıl çeker gibi elümde bir sâ‘at ṭurmadın” [97/a], “ben aña qazāb meleklerin gönderürüm anuñ rûḥuna mu‘ālece iderler şiddet ve ünf ile çeküp rûḥın çıkarurum ḥulkuma getirürler saḥṭ ḥarbesiyle çeküp rûḥın çıkarurum nitekim kızgın çengel ıslanmış yükden ki tolaşmış ola çıkarır gibi elimde göz açıp yummadın” [97/a]

Mi'râc-nâme'nin dil ve üslup özelliklerini belirlemek amacıyla yukarıda kullanılan anlatım teknikleri izah edilmiştir. Burada kullanılan dilin ses ve söz yapısı ortaya konulacaktır.

Metinde ahenk sağlamak için müellif ses ve kelime tekrarları, bazı kısımlarda da seciye başvurmuştur. Seci yaptığı kelimeler Türkçe kelimelerden seçilmiştir: “*az nesneye rāzî olup açlığa şabr ideler ve ni‘metlere şükr idüp yalan söylemeyeler ve Teñriye ‘āşî olmayalar ve ellerinden fevt olan melûl olmayalar ve şol nesne ki ellerine girdi aña feraḥ olmayalar ve cemī‘-i ḥalde baña tevekkûl ideler yâ Aḥmed dervîşlere yakın ol ve baylardan ırāk ol ve gökçek ta‘āmlar yime ve fāḥir libāslar giyme zirā nefis şirkûn başıdur sen anı tã‘atine çekdikce ol seni ma‘şiyete çeker kaçan ac olsa şikāyet ider dervîş olsa mütekebbir olur eger bay olsa beni unudur*” [133/a-133/b]

Arapça, Farsça kelimelerinin yoğunluğu Türkçe kelimelere göre metinde çok azdır. Müellif Arapça-Farsça tamlamalar yaparkende genellikle yaygınlaşmış, herkes tarafından anlaşılabilir tamlamalar kullanmıştır: *ehl-i sa‘ādetden, ḳavl-i şabit, cemī‘-i ḥalk, ḥazret-i Resûl, şavt-ı hâ‘îl, müdmin-i ḥamr, zeberced-i aḥḍardan, ‘azîmü’l- ḥaliḳa, meşāmîḥa-yı rāḥiya-yı ṭayyibe, ervāḥ-ı cem‘î-i enbiyâ vb.* Bununla birlikte müellif Türkçe tamlamalar ile dörtlü, altılı tamlamalarda yapmıştır. Fakat bunu Farsça ya da Arapça tamlama kurallarına göre değil Türkçe tamlama kurallarına göre aktarmıştır: “*bunlar benüm dergāḥım ḳapusınıñ derbānları ḳapucıları*”, “*ulūhiyyet ve vaḥdāniyyetim serāperdesinüñ pāsibānları*”, “*kibriyā-yı ‘azîmetüm mâverasında olan esrārüm serâyınıñ ḳapucıları maḥremleri*”.

Yukarıda da bahsettiğimiz üzere metinde Türkçe kelimeler çoğunluktadır. Türkçe kelimelerin seçiminde rahat davranan müellif Anadolu ağızlarında görülebilen eski arkaik Türkçe kelimelere de metinde yer vermiştir: *ancılayın, āşşısı, balkır, baylara, bileñce burmaya cigninde, esrigemek, eydür, keydürür, öddur, oḳur, öñdin, şıdı, süci, sūñükler, ṭamırına, ṭamuñun, uçmak, yarlıgadum.* Bu kelimelerin aynı zamanda Türkçe, Arapça ve Farsça eşanlamlıları da karşımıza

çıkaktadır: *sũñũk /kemũk , õd/ âteş, řamu/cehennem, uçmaş/cennet, cıgırırur/ ağlaşır/ zārĩ, süci/ řamr, ořur/da‘vet, vb.*

Ayrıca metinde Eski Anadolu Türkçesi’nde görũlen bazı ses hususiyetlerini de görebilmek mümkündür: şovuk, şandadır, kimesne, řanķı, esrigemek, řanķıñız, *õñdin, vb.*

Metinde bazı kelimelerin yazımında harekelendirme ve imla hataları mevcuttur.

SONUÇ/ TARTIŞMA

Ankara Milli Kütüphane, 06 Hk 4377 arşiv numarasında ulaştığımız Mi'râc-nâme adlı eser bu çalışmamızda detaylı bir biçimde incelenmiş ve daha önce yapılan çalışmalar ile de karşılaştırılarak şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- Öncelikle yaptığımız çalışma ile kütüphanede kaydında bu eser hakkında verilen bilgilerdeki eksiklikler giderilmiştir. Eserin belli olmayan müellifinin Musa bin Ahmed el-Antakî olduğu ortaya konulmuş ayrıca telif tarihi olan 13 Şaban 1094/ 7 Ağustos 1683 tespit edilmiştir. Böylece metnin kütüphane kaydına göre daha eski bir tarihte yazıldığı ortaya çıkmıştır. Bu da metnin önemini daha da artırmıştır.

- Daha önce yapılan çalışmalarda belirtilenin aksine Türkiye kütüphanelerinde pek çok mensur mi'râc-nâme olduğu tespit edilmiş, bunlardan bir kısmı tezimizde detaylı bir biçimde tanıtılmıştır.

- Ayrıca bu çalışma ile birlikte Altıparmak Mehmed bin Mehmed Üskûbî hakkında yapılan çalışmalarda bahsedilmeyen bir eseri *Mi'râcü'n-nebî* gün ışığına çıkarılmıştır.

- Et-Talakanî Nureddin Ali b. Kiçkine Seyyid Ali'nin Çağatayca yazmış olduğu *Mi'râc-nâme* isimli eserinden kaynaklarda sadece ismen bahsedildiği görülmüştür. Bu kıymetli eser üzerine çalışma yapılmadığından tarafımızdan yeni bir inceleme başlatılmıştır.

- Çalışmamızdaki tespitimize göre mi'râc-nâmeler diğer türlere göre çok daha akıcı ve duru bir Türkçe ile yazılmıştır. Halkın anlayabileceği yaygın Türkçe kelimeler kullanılmıştır. Böylece mi'râc-nâmelerin yazım amacının sanattan ziyade halkın okunması ve yazarın şefaathazanma isteği olduğu ortaya çıkmıştır.

- Ayrıca incelediğimiz metin Türkçe kök ve ekler bakımından Türk Dili üzerine çalışma yapacak akademisyenlerin ilgisini çekecek pek çok hususiyet taşımaktadır.

- Mi'râc-nâmeler genellikle hadis kaynaklı eserler olduklarından eserin ele alınışında çeşitli farklılıklar ortaya çıkmıştır. Motifler, motiflerin gerçekleşme sıralarındaki farklılıklar ve olayların farklı algılanması, hadislerin farklı yorumlanmasından kaynaklanmıştır. Fakat bütün mi'râc-nâmelerde değişmeyen motiflerde mevcuttur. Bunlar özellikle Hz. Muhammed'in bir gece Mescid-i Haram'den Mescid-i Aksa'ya gitmesi ve Allah ile *kabe kavseyn ev edna* miktarı yakın olmasıdır. Bu motiflerin ortaklığının temel nedeni Kur'an kaynaklı olmalarıdır.

- Eserin daha önce incelenen mi'râc-nâmeler ile karşılaştırıldığında daha farklı motifler ihtiva ettiği görülmüştür. Ayrıca ortak motifler, manzum mi'râc-nâmelerde şiir dili etkili olduğundan dolayı incelediğimiz esere göre daha yüzeysel kalmıştır. Metinde bahsedilen bazı motiflerin gerçekleşme sıralarında da farklılık görülmüştür.

- İncelediğimiz eser ile birlikte daha çok Türk Edebiyatı'nda roman inceleme metodları olarak kullanılan modern anlatım teknikleriyle eseri ele almış olduk.

- Eserin besmele, hamdele, salvele ile başlaması, sebab-i telif gibi bölümleri barındırması ve sonununda dua ile tamamlanması, manzum olarak yazılan eserlerden, mensur olması haricinde farklılıklar göstermediğinin kanıtıdır.

- Türk Edebiyatı'nda daha çok türlerin manzum olarak yazıldığı düşüncesinin aksine yaptığımız bu çalışma ile pek çok mensur mi'râc-nâme yazıldığını ve bunların bir kısmının varlığını ortaya çıkardık. Bu eserler yalnızca Eski Türk Edebiyat'ı üzerine çalışma yapanlar için değil ayrıca Türk Dili üzerine çalışanlar için de çok kıymetli eserlerdir. Bu zamana kadar ihmal edilmiş bu eserlerin bir kısmını toplu bir halde ortaya koyarak daha sonra çalışacaklar içinde yol göstermek istedik.

Manzum metinler üzerine çalışma yapan hocamız Metin Akar'ın düşüncesinin aksine bu türde ortaya çıkmamış farklı motiflerin varlığını ortaya çıkardık ve bizden sonra yapılacak çalışmalar ile birçok yeni bilgi ve motifin de ortaya çıkacağı kanaatindeyiz. Bu sebepten kısa çalışmamız boyunca inceleyemediğimiz diğer eserlerin en kısa zamanda incelenmesi temennesinde bulunarak bu eserlerin hak ettiği değeri görmesini istiyoruz.

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

	ء
ﺱ-s	ﺕ
ﻩ-h	ﺡ
ﻩ-h	ﺦ
ﺯ-z	ﺫ
ﺶ-ş	ﺺ
ﺯ-z-ﺪ-d	ﺽ
ﺕ-t	ط
ﺯ-z	ظ
ع	ع
Ġ-ğ	غ
ك-k	ق
Ñ-ñ	گ

Transkripsiyonu yapılan metinlerde yukarıdaki transkripsiyon işaretleri kullanılmıştır.

METİN TEŞKİLİNDE İZLENEN YOL

1. Metin çevirisinde alışlagelmiş transkripsiyon sistemi kullanılmıştır.
2. Eserde bulunan ayet, hadis, söz ve ifadelerin transkripsiyonu metin içerisinde yapılmış, tercümeleri dipnotta gösterilmiştir.
3. Metindeki eksiklikler tamamlanmış () içinde gösterilmiştir.
4. Metnin transkripsiyonu yapılırken müellifin imlaları esas alınmıştır.
5. Müellif tarafından yanlış imlası yapılmış ya da anlamını bozacak şekilde yanlış harekelenmiş kelimelerin doğrusu metin içinde yazılmış, yanlış hali dipnotta belirtilmiştir.
6. Metindeki bazı Arapça hadis ve ayetler müellif tarafından metinde açıklandığı için dipnotta tercümesi verilmemiştir.
7. Metin içinde bulunan ayetlerin çevirisi Diyanet İşleri Başkanlığı'nın <http://kuran.diyanet.gov.tr/> sitesinden alınmıştır.
8. Metinde ayet ve hadisler italik ile gösterilmiştir.
9. Bölüm başlıkları metin içerisinde koyu renk ile belli gösterilmiştir.
10. Varak sayıları [] içinde, satır numaları () içinde gösterilmiştir.
11. Metinde Cebrâ'îl/ Cebrâyl A'îşe/ Ayişe gibi yazılışlarda metinde “ء” kullanılıp kullanılmadığına dikkat edilmiştir.

MÏ'RÂC-NÂME

(Metin)

Bismil'llāhi'r-raḥmani'r-raḥīm

Ḥamd u şenā-yı bî-ḥadd ol Vācibü'l vücûduñ zāt-ı bî-çünına ve geh cemî' -i eşyâyı ketm-i 'ademden şahrā-yı vücûda getürdi ve şükr ü sipās-ı bî-' add ol Mufżiyyü'l-ḥayri ve'l-cûduñ vaḥdāniyetine olsun ki nev' -i insānı cemî' -i maḥlūkātđan kerāmet ile mümtāz idüp mufađđal eyledi. Furķān-ı kerîminde (10) *ve leķad kerremnā benî Ādeme*¹⁸ buyurđı ḥavāss-ı zāhire ile ārāste bezemek eyledi ki 'ālem-i mülk-i melekûtüñ nizāmına ittılā' idüp tā maşnū'adan şāni'e ve eşerden [80/b] mü'eşşire intikāl idüp fā'il-i ḥaķıķīñüñ kudret-i ulūhiyyetini ve şamedāniyyet-i vaḥdāniyyetini istidlāl ideler ve ḥavāss¹⁹-ı bātinla pīrāste eyledi ki tā ĩmān-ı taḥķīķiye vāşıl olup vaḥdāniyyet-i Ḥaķķ'a ķalbleri münṭavī ü müctemi' olup (5) taşđıķ-i eḥadiyyet-i Bārī'de şol mertebede olalar ki cemî' -i 'ālem kendüleri i' tiķādunuñ ḥilāfına zāhib olsalar kendü ķalblerinde bir ḥareket ü zelzele evķa' olmaya ve Ķur'an-ı 'azîmü's-şānında daḥı vaḥdāniyyetin işbāt eyledi ki *lev kâne fñhimā ālihetün illā'llāhü lefesedetā*²⁰ buyurdu tā ki ĩmān-ı naķlī (10) daḥı ḥāşıl olup merātib-i ĩmān 'aķlen ü naķlen ü istidlālen kāmil olup taķlīdden taḥķīķe irüp *ene min'allāhi ve'l-mü'minün minnī* dāyiresine vāşıl olalar lākin bu merātib *inna'llāhe ḥalaķa'l- ḥalaķa fi*[81/a] *zulumetin şümme reşşe 'aleyhim min-nūriḥi fe-men eşābeḥu min- zikri'n-nūri ihtedi ve men eḥata' fe-ķad ḍalle ve yebķā fi'z-zulumeti* feḥvāsınca nev' -i benî Ādemden ķalblerine nūr-ı hidāyet ķazf olunup ķabūl-ı tekālīf-i şerāyi' idenlere maḥşuş olup gebr ü tersā(5) dā'ireden ḥāric oldılar ve tuḥaf-ı şalavāt-ı bî-intihā ve hediyye-i taḥiyyāt-ı lā-yuḥşā Şehsuvār-ı meydān-ı risālet ve pişgāh-ı ebrārı ketmle derler 'Arşa-i nübüvvet Rāfi' -i zulm ü ḥayf ve Ķā'il-i ene nebiiyi's-seyfi Fāris-i meydān-ı ġazā ve Mūsāfir-i leyletü'l-esrā olan Ḥabīb-i İlāh ve Şadr-nişīn-i ḥalvet-(10) sarā-yı li-ma'allāh Çerāġ-ı nūr-ı nübüvvet Muḥammed-i 'Arabī Şefi' -i 'arşa-i kıyāmet Muḥammed-i Arabī cenābına olsun ki cemî' -i 'ālemlere beşire vü nezīre olup raḥmeten li'l-'ālemīn

¹⁸ Kur'an 17/70. "Şüphesiz Ademoğlunu kerîm kıldık."

¹⁹ Metinde ḥavvās olarak imla edilmiştir.

²⁰ Kur'an 1/22. "Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka ilahlar olsaydı kesinlikle ikisinde düzeni bozulurdu."

oldı. Hakk te‘âlâ anı bir gicede Mekke-i mükerreme’den Beyti’l- maqdis’e [81/b] ve Beytü’-l maqdis’den ‘arş-ı a‘lâ ve *qabe kavseyni ev ednâya* vâsıl idüp melekût-i semevâtüñ ‘acâyibini vü garâyibini gösterüp emr ü nehy-i ferâyizin beyân ve hikem vü hükümet şerâyi‘in ‘ayân eyledi ve dürüd-ı taḥiyyât u cünüd-ı teslimât (5) ḥazret-i Çehâr-yâr-ı bâ-şafâ vü ‘Aşere-i mübeşere-i Muştafa ve sayir şaḥâbe-i ‘izâm u evlâd-ı kirâma ki *aşḥabî ke’n-nücûmi bi eyyihim iktedeytüm ihtedeytüm* anlaruñ ki şân-ı‘ âlişânları yine mâ- şadaḳdur ol resûluñ risâletine ve Mi‘râc’ına ve Mi‘râc’da ḥâsıl olan evâmîr ve nevâhiyye ‘îmân ve îkân idüp aḥkâm (10) ve şerâyi‘in qabûl ve îz‘ân eylediler ve ba‘dehu bu faḳîr-i kalîlül’- bizâ‘at Mûsâ bin Aḥmed el-Ântâkî diledim ki Resûl-ı Ekrem ve Nebiyy-i mükerrrem şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem ḥazretlerinüñ Mi‘râc’da ḥâsıl olan aḥvâl ve aḳvâlin bir nice ‘Arabî [82/a] risâlelerden Türkî’ye tercüme idüp ve Türkî risâlelerden daḥı cem‘ eyledüm tâ ol Sultânüñ meddâhları zümresine dâhil olup muḥibbleri silkine münselik olam ve istimâ‘ iden ihvân-ı şafâ ve ḥüllân-ı vefâ mecâlis ve meḥâfillerinde(5) bu faḳîri ḥayr du‘âdan ferâmûş etmeyeler pes imdi Mi‘râc-ı Resûlullâh şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem Qur‘ân-ı ‘azîmü’s-şânla şâbit olmuşdur Qale’llâhu te‘âlâ sübhane’llezi ya‘ni Allâh’ı tesbîḥ ve tenzîḥ idüñ her bir ‘aybdan ki küffâr vaşf (10) eylemişlerdür ve her bir neḳâyışdan ki melâhîde isnâd eylemişlerdür. *Esrâ bi-‘abdihr*²¹ ya‘ni kulu ve resûlü Muḥammedi seyr itdürdi *leylen mine’l Mescidi’l Ḥarâm*²² bir gice de Mescid-i Ḥarâm’dan *ile’l- Mescidi’l Akşâ*²³ ya‘ni Mescid-i Akşâ’ya *ellezi bâreknâ ḥavlehu*²⁴ ya‘ni evvel Mescid-i Akşâ’nuñ etrâfını envâ‘ [82/b] yemişler ve enhâr câriye ile mübârek idüp ve peygamberlere mekân olmağa ihtiyâr itdük *li- nuriyehu min âyâtina*²⁵ tâ âyât-ı ‘izâmımızı gösterürüz ki Burâkdur ve ḳaṭ‘-ı mesâfe ba‘idedür müddet-i yesîrede rû’yet enbiyâ ve ‘acâyib-i melekût görmekle *innehu hüve’s-(5) semi‘u*²⁶ ya‘ni ol Allâh işidicidür Muḥammedüñ kelâmın ve ehl-i Mekkenüñ gerçeklici ve yalan

²¹ Kur’an 7/1. “Kulunu (Hz. Muhammed’i) yürüttü.

²² Kur’an 17/1. “ Bir gece Mescid-i Haramdan...”

²³ Kur’an 17/1. “Mescid-i Aksâ’ya..”

²⁴ Kur’an 17/ 1. “ Çevresini bereklendirdiğimiz...”

²⁵ Kur’an 17/1. “ Kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye”

²⁶ Kur’an 17/1. “ Hiç şüphesiz o hakkıyla duyardır.”

nisbet idicilerin *el-başîru*²⁷ ya'ni görücidür Muhammedün ve anlarıñ ef'âlin imdi Mi'râc-ı Resûl şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem Qur'anla ve nice ehadîs-i şerîfe-i şahîha ile şâbit olmışdur ehl-i sünnet ve'l cemâ'at (10) kabûl idüp ta'ife-i Mu'tezilî redd ve inkâr eylemişlerdür. İnkârları ikiden hali degüldür ya Allâhu te'âlânun kudretini inkârdur veya hoş Resûl-ı Ekrem hazretlerinin fazlın inkârdur ikisi dağı batıldur Tefsîr-i Kebîr'de İmâm Fahr Râzî [83/a] eydür güneşün kurş büyüklüğünde yüz altmış bir kürresi kadardur Şeyh Davûd-i Kayserî kuddise sırrıhu Fuşûs Şerhi'nde eydür yüz altmış ve rub' ve şüm'n yir miqdâridur pes ufqdan kurş-ı şems şabâhdan tülû' idüp âhir-i nehârda bunca mesâfe-i kat'(5) itmek bir cemâd iken mümkün olıcağ cemî'-i ma'hlûkâtun efdâli olan hazret-i Resûl'e nice mümkün olmaya ve bu Mi'râc Mescid-i Hâram'dan oldı ba'zılar eydür Ümmühân evinde yaturken oldı ki hazret-i 'Alî'nün kız karındaşıdır Medîne'ye hicret etmezden üç yıl mu'kaddem Receb ayında idi ba'zılar Ramazân ayındadır didiler ammâ şahib-i (10) Keşşâf eydür hicretten beş yıl öñdin idi dir Vecibü'd-dîn eydür gice düşünde gördi peygamberlige gönderilmedin öñdin sonra peygamberlige ba's olunduktan sonra bir buçuk yıl cismi ile Recebün yigirmi birinci gicesi Mi'râc eyledi Tefsîr-i Beyzavî'de bir yıl[83/b]sonra Mi'râc eyledi Şeyh Şadreddin Konevî kuddise sırrıhu Nuşhi'nde zikr ider Resûl-i Ekrem 'aleyhi's-selâm otuz üç kez Mi'râc eyledi biri Mi'râc cismânîdür girü kalanı ruhânîdür dedi ammâ ehl-i zahir katında tevâtur-ı ahbâr ve tetâbu'-ı âşârla meşhûr olmadı(5) lâkin 'ulemâ nakl eylediler ve Mi'râc-ı Nebîde çok seneler rivâyet eylediler kimi tefsîrlerde gelür ve kimi garâyib hadîşlerde gelür ve ol Mi'râc kim Meşâbih'de ve Meşâriğ'da gelür muhtaşarlardur zabt itmege âsân olsun diyü ehl-i hadîş ol kadar yâd itdüler ve kalanı Mu'tavvelât'da gelür anları taşdik itmek bize vacîbdür (10) ki Resûl-i Ekrem Nebiyy-i mükerrrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem hazretlerine ol kadar kemâlât çok degüldür ve Hakk te'âlânun kemâli çok degüldür ve Hakk te'âlânun kemâli kudretinden ba'îd degüldür vallâhu 'ala külli şeyin kadir ve hazret-i Risâlet-penâh 'aleyhi's-selâm bir gice Ka'be haremінде Hacerü'l-esved katında uyurdum [84/a] ammâ gönlüm uyumazdı gördüm Cebra'îl

²⁷ Kur'an 7/1. "O hakkıyla görendir."

154

(5) Cennet şağında olup Cehennem şolunda ola kim ki bunu taşdıķ iderse cennete gire kim ki tekzīb iderse cehenneme gire didi Burāk eydür yā Cebrā'īl ol 'ālemlerüñ güneşi ay yüzlü yıldız alınlı kıvılcıklı kevsir havuzunuñ şāhibi Muḥammed'e di eger beni şefā'atine idḥāl iderse arķama bindürüp boynıma başdurayım (10) ki faḥrum ziyāde ola Cebrā'īl Ḥāzreti-i risālete ḥaber virdikde Ḥāzret şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem daḥı Burāk'a ḥiṭāb idüp eyitdi sen benüm şefā'atimde olup yevmü'l-kıyāmetde bineceğim olsañ gerek didi añdan ḥāzret ol Burāk'a binüp ḥāzret-i [86/a] Cebrā'īl zimāmından tutup taşra çıķdı andan Cebrā'īl eyitdi yā Muḥammed in iki rek'at namāz kıl didi sen didi ben daḥı inüp kıldım andan Burāk'a binüp kıldığım namazuñ aşlın su'āl itdüm Cebrā'īl eyitdi yā Muḥammed bu mevzi'e vadü'l- 'Atıķ dirler mübārek yirdir (5) didi biraz daḥı gitdük gine Cebrā'īl nidā idüp in yā Muḥammed iki rek'at namāz kıl didi sen didi ben daḥı inüp kıldım andan Burāk'a binüp namāzuñ sebebini şordum Cebrā'īl eyitdi yā bura Sīnā tağıdır didi andan biraz daḥı gitdük Cebrā'īl eyitdi yā Muḥammed didi in Burākdan iki rek'at namāz kıl didi inüp iki rek'at (10) namāz kıldım ḥikmetini şordum Cebrā'īl eyitdi yā Muḥammed bu mevzi' ḥāzret-i 'İsā'nuñ mevlüdi mevzi' dür andan Burāk'a binüp biraz daḥı gitdük giderken şağ yanımdan bir āvāz işitdüm yā Muḥammed ṭur ben saña ve ümmetiñe naşihat iderüm diyü iltifāt [86/b]itmedim Burāk'a daḥı bi-fazlu'llāh tevaḥḥuf itmedi bir miḳdār seyr itdüm şolumdan daḥı āvāz işitdüm ancılayın yine tevaḥḥuf itmedim ve Burāk'a daḥı tevaḥḥuf itmedi biraz daḥı gitdük önümden bir 'avrat karşı geldi dürlü ziynet ile baña (5) kendüyi 'arz eyledi bunlaruñ hiç birine iltifāt itmedüm ve Burāk daḥı Allāhuñ fażlıyla ṭurmadı bir miḳdār daḥı gitdük bir mühevvil āvāz işitdim yakın ḳaldı ki 'aḳlım gide andan daḥı gidüp bir güzel yigit gördüm yüzinde nūr bālkır baña nidā idüp ṭur yā Muḥammed didi Burāk daḥı ṭurup selām (10) virdüm yā Muḥammed saña beşāret olsun ki ḥayr sende ve senüñ ümmetüñdedür didi az daḥı gitdük bir ḳavme uğradım bir günde ekerler ve biçerler her ne ḳadar biçeler yine ekinleri yerine gelür kemā-kān andan daḥı ilerü[87/a]gitdük bir ḳavme rast geldüm önlerinde taze et ve ḳoḳmış et taze eti ḳoyup ol ḳoḳmış et üze üşüp

yirler gördüklerümüñ aḥvālını su‘āl eyledüm Cembrā’ıl’de eyitdi yā Muḥammed ol āvāz ki şaḡuñda işitdüġin (5) Yahūdīler²⁸ idi seni da‘vet iderler idi eger anlara iltifāt itseñ idi ümmetüñ Yahūdīler olaydı ve ol şoluñdan işidüġin Naşrānīler idi eger anlara iltifāt itseñ ümmetüñ Naşrānīler olur idi ve ol öñüñden gelen ‘avrat dünyā idi eger iltifāt itsen ümmetüñ ehl-i dünyā olup aḥireti terk iderler idi (10) didi ve ol gördüġin güzel yigit ol dīn ü İmān çünki anuñla söyleşdüñ ol ümmetiñ şāḥibi olup kıyāmet günü añunla ḥaşr olsalar gerekdür ve ol gördüġin ḳavm ki bir günde hem ekerler hem biçerler yine biter [87/b] ol mücāhidlerdür ki Allāh yolunda ġazālarda cihād iderler Ḥaḳḳ te‘ālā anlaruñ ḥasenātın birin yeddi yüz kat ider ve her bir dirhem ki Sebillu’llāhda infāk iderler idi yüz dirhem taşadduḳ itmış şevābın bulurlar ve ol ḳavm ki (5) öñlerinde taze et ve ḳoḳmış et, taze eti ḳoyup ḳoḳmış etden yedikleri anlar nīrānī kişiler ve nīrānī ‘avratlardur ki ḥelāli terk idüp ḥarām üzere inhimāk iderler andan daḡı gitdük meşāmiḥa-yı rāḥiya-yı ṭayyibe geldi eyitdim yā aḥlī Cembrā’ıl bu rāḥiya-yı ṭayyibe nedür eyitdi yā Muḥammed bu mevzi‘ Fir‘avn (10) ‘avratunuñ dāyesi yeridür ben eyitdim anuñ dāyesi var mıdur eyitdi bir mü’mine-yi şāliḥa Allāh te‘ālāya sırrān ‘ibādet ider dāyesi var idi bir gün Fir‘avn’uñ bir cāriyesinüñ başını ṭararken ṭarāk elinden düşdi [88/a] ol ḥatun eyitdi Fir‘avn ve Fir‘avn’a ‘ibādet idenler na‘īs oldı didi ol cāriye eydür ne aşıl kelāmdur bu ki söylersin Fir‘avn’dan ġayrı senüñ bir rabbüñ var mıdur ol dāye eydür benüm ve senüñ ve Fir‘avn’uñ ki rabbi Allāh’dur (5) ki cemī‘-i ‘ālemleri yaradandır ol cāriye eydür ben bunu Fir‘avn’a ḥaber virürüm didi ḥatun eydür Allāhu te‘ālāya şıġındum didi andan ol mekkāre Fir‘avn öñüne varup el-iyāzü bi’llāh secde eyledi eyitdi ey benüm rabbim daye sende (10) ġayrı bir Teñri ittiḥāz itmüş aña ‘ibādet ider didi Fir‘avn emr idüp iḥzār itdiler ve erin daḡı iḥzār idüp Fir‘avun ol kişiyeye eyitdi senüñ ‘avratuñ benden ġayrı bir Teñri ittiḥāz idüp ‘ibādet idermış su‘āl eyle didi ol kişi eydür ‘avratum gerçek [88/b] dir bizim Teñrimüz ol Allāh’dur ki yerleri ve gökleri ḥaḳḳ eyledi dünyānuñ ve aḥiretüñ Rabbi’dür didi Fir‘avn eyitdi eger bu sözden vaz gelmezseñiz ‘azāb-ı şedīd ile size ‘azāb iderem didi añlar eyitdi ne iderseñ it (5) biz hidāyetle ḍalāleti şatun alamazız

²⁸ Metinde Yahūdılar olarak imla edilmiştir.

didiler Fir‘avn emr itdü bir nuḥāsdan kazan içine zeyt koyup kaynatdı sizi bunun içinde ‘azāb iderüm ve evlādınızı sizden evvel didi anlar eyitdiler Allāhu te‘ālā yanında şevāb buluruz didiler ol ḥatunuñ kucağında bir ma‘şüm var idi Fir‘avn ayağla (10) çeküp ol zeyte bırağdı Allāh emriyle ol ma‘şüm-ı pāk qazān içinden lisān-ı faşīḥ ile benüm anam tīz ol iriş ki sen Ḥaqq üzre Fir‘avn bātıl üzredür didi andan soñra Fir‘avn anlaruñ yakın evlāduñ dağı [89/a] atup ol ḥatunı ve erini dağı itdi Ḥaqq te‘ālā anlara bir melek gönderdi altundan ṭabağ içinde envā‘ dürlü fevākihe ve eṭime var idi anlar gice gündüz kıyāmete degin yerler yā Muḥammed bu şemm eyledüğüñ rāyiḥa anlaruñ rāyiḥasıdır didi andan Beyti’l-mağdis’e(5) geldük melā’ike-i seb‘a semevāt ve Ḥazreti Ādem ve ervāḥ-ı cem‘ī-i enbiyā ḥazır olup Cembrā’ıl ezān okudı ve Mikā’ıl ikāmet eyledi ben ilerü ṭurub imāmet eyledüm iki rek‘at namāz kıldım andan baña üç ḳadeḥ geldi birinde ḥamr ve birinde süd ve birinde şu Cembrā’ıl eyitdi ḳanḳısın dilerseñ iç didi (10) südi içdim birazı ḳaldı Cembrā’ıl eyitdi eger süciyi içseñ ümmetüñ azarlar idi ve eger südi içseñ ümmetüñden nār-ı cehenneme kimesne dağıl olmazdı. Eyitdim yā Cembrā’ıl getür ol bākīsın dağı içeyim didim eyitdi [89/b] yā Muḥammed muḳadder bu ḳadardur ve ḳalem böyle cārī oldı tebdīl olmaz didi andan beni şaḥrāya ḳıḳardı gördüm şaḥrāyı Beyti’l-mağdis üzerinden ‘inān-ı semāya dek nerdübān Mi‘rāc ḳuruldı andan güzel görmedim her başacaḳ ayağı bir dürlü(5) kimi altundan kimi gümüşden kimi yāḳūt-ı aḥmerden kimi zeberced-i aḥḳardan andan beni Cembrā’ıl gögsine çeküp ḳanatlarıyla büridi gözlerimden öpüp ḳıḳ yā Muḥammed didi Cembrā’ıl ve ben ol nerdübāndan ḳıḳup hevāya ‘urūc itdik yiryüzi görünmez oldı bir gürūḥ melā’ikeler adedini Allāh bilür (10) tesbīḥ ü tehlīl ü temcīd iderler ve yıldızlara nazar itdüm semāda mu‘allaḳ aşılp ṭururlar ednāsı dünyā ṭağılarınuñ ziyāde büyüğüncedür Cembrā’ıl’e su‘āl itdim bunlar yerde ziyāde küçürek görünür bunda büyük görünür Cembrā’ıl [90/a] eyitdi böyle olması baḥr-ı hevādandur ol yerde ki şu ḳoḳ olur yıldızlar küçürek görünür didi andan soñra güneşi gördüm melekler ‘acele ile çeküp eflāk devr itdigi yire(5) iledürler ve ayı gördüm ‘acele üzre melekler maṭla‘-ı mevzi’ne ḳekerler andan ṭarafü’l-‘ayn içre ve semā-i dünyāya irişdik beş yüz yıllıḳ yoldur ve ol göğüñ ḳalınlığı dağı beş yüz yıllıḳdur gök ḳapusını daḳ eyledi kimdir didiler Cembrā’ıl benüm didi bileñce kim vardur

didiler Cebrâ'îl eyitdi Muḥammed vardur eyitdiler (10) Muḥammed mürsel oldu
mı didiler Cebrâ'îl belî oldu didi eyitdiler merḥaban saña ve Muḥammed'e diyüp
kapuyı açdılar gördüm ol gögi Ḥaḳḳ te'âlâ duḥândan ḥaḳ eylemiş adına Refî'e
dirler bir 'aẓîmü'l- ḥılḳa melek gördüm adına İsmâ'îl [90/b] dirler nûrdan ata
biner ve üzerinde nûrdan ḥulle²⁹ ve nûrdan ridâ ve yetmiş biñ melek gördüm
başları risâle-yi dürr-i cevâhîrle mükellel ve her bir melegüñ yeddi yüz lisânı var
Allâh te'âlâya tesbîh iderler yeddi yüz luḡat ile ve her birinüñ elinde (5) nûrdan bir
ḥarbe var bunlar cundu'llâh olup yiryüzinde biri 'işyân eylese bir nidâ olunur ki
Allâhu te'âlâ filâna ḡaẓab eyledi diyü anlar daḡı ḡaẓab iderler eger ol tekrâr tevbe
ve istiḡfâr itse nidâ olunur ki Allâhu te'âlâ fülândan râzı oldu diyü anlar daḡı râzı
olup du'â iderler andan(10) şöñra bir nice melâ'îke gördüm âdem oğulların
'amellerin bir melek-i 'aẓm önüne iletürler ol melek bir kürsî üzre oturur benî
âdemüñ gündüz itdiḡi 'amellerin sağ eline ve gice itdiḡi 'amellerin şol eline alur
Cebrâ'îl'e şordum [91/a] bu melek kimdür diyü eyitdi bu İsmâ'îldür dünyâ
gögünüñ ḥazînedârıdur yakın ol kendüne selâm vir didi yanına vardım selâm
virdim selâmım aldı beni tekrîm eyledi yâ Muḥammed saña beşâret olsun ki ḥayr
sende ve ümmetüñdedür didi andan(5) Cebrâ'îl eyitdi yâ Muḥammed yûri burûc
seyr eyle ve 'acâ'îbler gör di(di) seyr iderek bâb-ı ḥafazaya irdüm anda melekler
toḡtolu olmuş beklerler ellerinde şihâb-ı şâķıḅ var ve ol melekler selâm virürlerdi
fevc fevc gelüp baña ve ümmetime berekât ile du'â iderlerdi(10) semâ-yı dünyâya
naẓar eyledüm yol olup yıldızlar ile müzeyyen olmuş ve ol yıldızlar ḳandîller gibi
mu'allâḳ aşılmış ve daḡı ilerü vardum bir nûrdan kürsî üzre bir nûrânî çehrelü
birini gördüm Cebrâ'îl eyitdi yâ Muḥammed bu babañ Âdem 'aleyhi's-selâmdur
yakın ol selâm vir didi ben daḡı selâm virdüm 'aleyke's-selâm [91/b] alup
merḥaban şâliḥ oḡul ve şâliḥ nebî didi Ebû Zerr el-Gıffârî raḡıya'llâhu anḥü
rivâyetinde Ḥazret şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem eydür gördüm Âdemüñ sağ
yanında bir tâ'ife sağına baḳdıḳda güler ve şoluna baḳdıḳda ağlar Cebrâ'île su'âl
eyledüm (5) eyitdi sağ yanndaki ehl-i yemendür ve şolundaki ehl-i şimâldür ehl-i
yemen ehl-i cennetdür ehl-i şimâl ehl-i nârdur ol ecilden sağına baḳdıḳca güler ve

²⁹ Metinde ḥille olarak harekelenmiştir.

şoluna bakdıķca ağlar didi ol mağall Cebrā'ıl beni taķdīm eyledi ilerü geçüp ol melekler imāmet eyleyüp Ĥalīl İbrāhim 'aleyhi's-selām milleti üzere (10) iki rek'at (namāz) andan ikinci göge 'urūc itdik evvelki gök ile iki yıl mā-beyni beş yüz yıl olup ve ol gögün kalınlığı dağı beş yüz yıl idi Cebrā'ıl daķķ-ı bāb itdi kimdür didiler Cebrā'ıl benim didi bileñce kimdür didiler Muĥammed'dür [92/a] didi Muĥammed mürsel oldu mı didiler belī oldu didi merĥabā Muĥammed hoş geldi diyüp kapuyı açdılar içerü girdük gördüm Ĥaķķ te'ālā ol gögi yāķūtdan yaratmış adına Ķaydūm dirler ve anlaruñ feriştehleri 'anķā şūretindedür ve bir ferişteh ol göge müvekkeldür (5) adı Miĥā'ıldür ilerü vardum bir melek gördüm bu melegün yarusı kıardan yarusı öddan ĥaķķ olmuş ne oda kıarı eridür ne kıarı ödı söndürür ol melegün biñ başı var her başında biñ biñ yüzi var her bir yüzinde biñ biñ ağzı var her bir ağzında biñ biñ dili var her bir diliyle biñ (10) biñ luĥat söyler bir luĥat ile biñ biñ tesbīĥ ider ve hiç biri birine beñzemez ve ba'zı tesbīĥātında ne dir didi *Yā men ellefe beyne'l şelcī ve'n-nārī ellef beyn-i ĥulūb ibādike's-şāliĥīn* ya'ni yā āteşle kıar mā-beynini te'līf ve terkīb idüp muntazım iden [92/b] Allāĥ şāliĥ kıullaruñ mā-beynini dağı te'līf ile muĥabbet ve meveddet ve ĥüsn-i mu'āşeret eyle dir melekler āmīn dirler ĥazret-i Risālet-penāĥ 'aleyhi ve sellem ol melegün ĥıķātında ī'tibār ile nazar eyledim gördüm bir kıanadı kıar ve bir kıanadı āteş ve(5) boynı āteşden ve tüyi kıardan aslā biri birini yāķup söndürmez yā kıarındaşım Cebrā'ıl bu melek kimdür didim eyitdi eknāf-ı semevāta müvekkel olan melekdür melekleruñ ziyāde faşīĥidür diyüp baña işāret eyledi ol melekleruñ öñlerine geçüp İbrāhim Ĥalīlu'llāĥ milleti üzere iki rek'at namāz(10) kııldım ilerü vardım iki nūrdan kürsī üzre iki yigit yüzleri güneş gibi berķ (urur) Cebrā'ıl'e bunlar kimdür didim eyitdi bunlaruñ birisi 'İsā ve birisi Yāĥyā 'aleyhimā's-selāmdur ilerü var selām vir bunlar ĥāletezādelerdür [93/a] didi ilerü varup selām virdüm selāmım redd eyleyüp merĥaban ey şāliĥ kıarındaş ve şāliĥ nebī didiler andan soñra üçüncü göge 'urūc itdik bu gök ile ikinci gögün mā-beyni beş yüz yıl idi ve kalınlığı dağı beş yüz yılıķ idi(5) Cebrā'ıl kapuyı döğdi kimdür didiler Cebrā'ıl benüm didi bileñce olan kimdür didiler Cebrā'ıl Muĥammed'dür didi mürsel oldu mı didiler Cebrā'ıl belī oldu didi merĥabā yā Muĥammed hoş geldün didiler kapuyı açdılar içerü girdik Ĥaķķ te'ālā ol gögi aķ gümüşden yaratmış idi

arķavundur ba‘zılar eydür(10) nuḥāsdan ḥalk olup adı Müzeyyene’dür diler ol gögüñ feriştehleri insā(n) şüretündedür ve aña bir melek müvekkeldür adı Şaḷṣā’ıldür ol gökde ol kadar melekler gördüm ki ikinci gökde olan meleklerden ziyāde bileler nice ālet-i [93/b] ḥarb var ellerinde yeşil sancāķlar var Cebrā’ile eyitdim bunlar kimlerdür didim Cebrā’ıl eyitdi Bunlar Ramażān ayınuñ ve Ḳadir gicesinüñ melekleridür zikr meclislerin ve ‘arefe günlerin ve şühedā meclislerin ve cemā‘at ictimā‘ın ṭaleb iderler ve gice(5) namāzın kılanlara selām virürler didi andan ilerü nazar eyledüm bir yigit ve bir koca gördüm nūrānī çehreleri var yā aḥī Cebrā’ıl bunlar kimlerdür didim eyitdi Davūd ve Süleymān ‘aleyhimā’s-selāmdur yakın ol selām vir didi yakın varup selām virdüm redd itdiler merḥabā ey şāliḥ karındaş ve şāliḥ nebī diyüp(10) ḥiṭāb itdiler yā Ḥabību’llāh saña beşāret olsun ki ḥayır cümle sendedür ve senüñ ümmetüñdedür didiler anda baķdım bir yigit gördüm kürsī üzre oturur yüzi nūr işrāk ider şüreti ayuñ on dördine beñzer [94/a] eytidim yā Cebrā’ıl bu yigit kimdür didim eyitdi yā Muḥammed bu Ya‘ķūb oğlu Yūsuf’dur Ḥaķķ te‘ālā bunu ḥüsn-i ḥulķ ve cemāl-i bā-kemāl ile tafḍīl itdi ayı yıldızlar üzre tafḍīl itdigi gibi yakınına var selām vir didi selām virdim redd idüp ikrām eyledi (5) merḥaban şāliḥ Peyğamber elḥamdüli’llāh mübārek ṭal’atuñ müşāhede itdik didi andan yetmiş biñ melek şaff bağladular namāza ikāmet olındı her şaffı maşrıķ ile mağrib mā-beyni kadar idi Cebrā’ıl beni taķdīm itdi milleti İbrāhīm üzre iki rek‘at namāz kıldım andan sonra dördünci göge çıķdım üçünci ile mā-beyni(10) beş yüz yıllık yol olup kalınlığı daḥı kezālik idi Cebrā’ıl daķķ-ı bāb itdi kimdür didiler Cebrā’ıl benim didi ol bileñce olan kimdür didiler Cebrā’ıl eyitdi Muḥammed’dür Muḥammed mürsel oldu mı didiler Cebrā’ıl belī oldu didi eyitdiler merḥabā [94/b] saña ve bileñce olana diyüp ḳapuyı açdılar girdik gördük Ḥaķķ te‘ālā bu gögü aķ gümüşden yaratmış adına Zāhire dirler ve anuñ feriştehleri insān şüretindedür ve bir ferişteh aña müvekkeldür adı Şaḷṣā’ıldür eşnāf-ı melā’ike ve ‘acā’ib-i şunu’llāh(5) temāşā itdim ol melekler tesbīḥ ve taķdīs ve Allāhu te‘ālā ḥazretlerine şenā iderler kimi rukū‘da kimi sücūdda kimi kıyāmda kimi ḳu‘ūdda ve bir kişi gördüm ki yüzinde nūr-ı sātī‘ berķ urur Cebrā’ile su‘āl itdüm bu kimdür diyü Cebrā’ıl eyitdi bu İdrīs nebīdür Ḥaķķ te‘ālā mekān-ı ‘aliyye irtikā itmişdür yā(10) Muḥammed yakın ol selām vir didi varup selām virdim selāmımı

alup baña şalavāt virüp istiğfār eyledi Cebrā’ıl dağı ilerü varup ‘acā’ib gör didi ilerü vardum bir azimü’l- ħalīka şahış gördüm ayakları yeddi kat yeraltında ve başı [95/a] ‘arş altında nūrdan bir kürsī üzre oturur ve sağında ve şolunda ve önünde melekler var ‘adedin Allāh bilür Allāhuñ emrine muntazır olup müsār‘at iderler sağında bir levḥ var ve şolunda bir ağac var enfās-ı ħalāyık ‘adedince yaprakları var ol (5) şahış sāyir melekler gibi gülmez ħazret-i Risālet-penāh şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem eydür ol şahşı gördükde bedenim titredi endāmım lerzān olup ‘aqlım zā’ıl olmaya qarīb oldı Cebrā’ıl eyitdi qorkmā yā Muḥammed bizim cemī‘ miz bu şahışdan ħazer eylerüz budur lezzetler giderici ve cemā‘atler ayırıcı evler ħarāb(10) idüp qabirler ma‘mūr idici buña melekü’l-mevt dirler yakın ol selām vir didi yakın varup selām virdim selāmım redd itmedi Cebrā’ıl eyitdi yā ‘Azrā’ıl bu nebī-i ümmī ħabīb-i şefi‘ ve beşirü’l-nezār rahmeten lil-‘alemīn olan ‘Abdu’llāh [95/b] oğlu Muḥammed şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ħazretleridür niçün selāmın redd itmedüñ didikde ‘Azrā’ıl işitdikde ayak üzre qalkup beni kerāmet ile tehniye eyledi eyitdi yā Muḥammed saña beşāret olsun ki hayr sende ve senüñ ümmetüñdedür ben eyitdüm yā qarındaşım (5)‘Azrā’ıl bu senüñ maqāmuñ mıdur didim eyitdi belī Ḥaqq te‘ālā beni ħalk idelden kıyāmete dek maqāmum budur didi ben eyitdim yā qarındaşım ‘Azrā’ıl yā ervāhı nice qabz idersüñ sen ħoz mekānuñdan müfārekat itmez süñ eyitdi yā Muḥammed Ḥaqq te‘ālā beni beş yüz biñ ile tāyīn idüp ħizmetimde(10) qodı vaqtākım bir quluñ eceli irişe ve rızqı dükene aña kırk melek gönderürüm ruḥuñ qabz itmege mu‘alece iderler tamarlardan ve sümüklerden ve etle qandan ayırıp sonra boğaza getürdüklerinde bu elimdeki ħarbe ile qabz iderüm didi baqdım [96/a] elinde bir nūrdan ħarbe ve bir zulumātdan ħarbe gördüm eyitdi Muḥammed eger rûḥ-ı tayyibe ise nūrdan ħarbe ile qabz idüp yedinci kat gökde ‘aliyyīne gönderürüm anda ebrāruñ ervāhı sākin olurlar eger rûḥ-ı ħabīse olursa bu zulumātdan olan (5) ħarbe ile qabz idüp siccīne buraqurum eyitdüm siccīn nedür eyitdi bir qara müzlim qayādur yeddi kat yerüñ altundadır ben eyitdim yā aḥī ‘Azrā’ıl ya bu levḥ nedür ki sen buña nazar idersüñ eyitdi yā Muhammed cemī‘-i Ādem oğlanunuñ ecelleri ve adları bu levḥadadır ben eyitdim yā üzerinden nice zamān mürūr iden kimesnenüñ(10) ismi nirdedür eyitdi levḥ-i maḥfûzda olur ben eyitdim yā Ādem

oğlunuñ ervāhın nice kabz idersün ve nice irüşürsün eyitdi yā Muḥammed Ḥaḳḳ te‘ālā dünyāyı cümleten öñümde bir şofra gibi sizün biriñiz öñündeki ta‘ām-ı tenāvül [96/b] idersiniz ben eyitdim yā bir kuluñ ecelin nice bilürsin eyitdi yā Muḥammed hiç bir kimesne yoktur ki illā anuñ iki kapısı vardır birinden rızkı iner ve birinden ‘ameli çıkar ve bu şolumdadur hiç bunda bir yaprak yokdur illā üzerinde bir ādemün (5) adı vardır vaḳtākim eceli gelse ol yaprak şararur ve rızkı inen kapuya düşer ve levḥada adı siyah olur andan bilürüm ki eceli gelmişdür bir kez aña nazar iderüm vücdı dıtrer ve heybetimden za‘ıf olur ḥizmetimde olan melekler aḥvāle vāḳıf olup inüp ol şahsuñ rūhını kabz itmege mu‘ālece iderler ki (10) Allāhu te‘ālā buyurur ḳavlehu te‘ālā *ḥattā izā cā’e eḥadühümü’l-mevtū teveffethu rūsulunā ve hūm lā-yüferritūn*³⁰ eyitdim yā ḳarındaşım ‘Azrā’ıl ervāḥ kabz itmege cümlesi bir midür eyitdi yok yā Muḥammed ol kişi ki ehl-i sa‘ādetden ola ben aña rıdvānī [97/a] ve raḥmet meleklerin gönderürüm rūhuna mu‘ālece iderler suhūlet ile vaḳtākim ḥulḳūma getüreler ben sağ elüm şunup boğāzından çekerüm yağdan kıl çeker gibi elümde bir sā‘at tırmadın bir ‘aẓīm melek vardır adı Şalṣā’ıldür gelüp (5) elümden alır ‘ılliyyne çıkarur hiçbir melek rast gelmez illā merḥaban ey rūḥ-ı tayyibe saña beşāret olsun ki revḥ u reyḥān ile ve Allāh te‘ālānuñ rızāsıyla dirler ve ol kişi ki ehl-i şekāvetden ola ben aña ḡāzab meleklerin gönderürüm anuñ rūhuna mu‘ālece iderler şiddet ve ünf ile çeküp rūhın çıkarurum ḥulḳuma getirürler (10) saḥṭ ḥarbesiyle çeküp rūhın çıkarurum nitekim kızgın çengel ıslanmış yükden ki tolaşmış ola çıkarır gibi elimde göz açıp yummadın bir melek-i ‘aẓīm gelür ki adı Dekyā’ıl elümden alır ol maḥall-i ‘ulyādan bir nidā añılur ki ol rūḥ-ı ḥabīseyi [97/b] Siccīne buraḳ diyü ben eyitdim yā aḥī ‘Azrā’ıl Allāhu te‘ālā seni ervāḥ kabz eylemek için yaratduḡı şūret üzre görsem didim ‘Azrā’ıl eyitdi yā Muḥammed tākāt getüremezsün didi ben kendüye yemīn virdim ol maḥall yukarıdan bir āvāz geldi ki ḥabībime muḥālefet (5) itme diyü pes ‘Azrā’ıl şūret-i āşliyyesi üzre Ḥazrete göründi ḥazret-i Risālet-penāh eydür vaḳtākim ‘Azrā’ıle nazar itdün gördüm cemī‘-i dünyā bunuñ öñünde şol sizün öñüñüzde bir dirhem gibidür nice isterse taşarruf ider vaḳtākim ol şūretde

³⁰ Kur’an 6/61. “Nihayet birinize ölüm geldiği vakit elçilerimiz onun canını alır ve onlar görevlerinde asla kusur etmezler.”

gördüm kalbim ditredi ve ‘aqlım zā’ıl(10) oldu Cebrā’ıl elin gögsüm üzre kodı
‘aqlım yerine geldi andan Cebrā’ıl eyitdi yā Muḥammed ölümünden soñra dañı
ölümünden eşedd var didi ben eyitdim ne vardur yā qarındaşım Cebrā’ıl eyitdi
maṭla‘ vardur ve qabir ıarlığı vardur Münker [98/a] ü Nekır su‘āli vardur ben
eyitdim yā Cebrā’ıl maṭla‘ nedür Cebrā’ıl eyitdi ol zamān kim bir qulı qabre
qoyalar ol bir ḥale varur ki kendüye ne irißeceğın bilmez ve anda yılānlar ve
çıyānlar ve ‘akrebler vardur ağızlarıñ açmışlar şokmak içün(5) ḥāzır tırurlar
ammā Münker ve Nekır didigim oldur ki vaqtākım bir qulı defn ideler senüñ
ümmetiñden ve ehliyle evlād ve aşdıqāsından müfarekat idüp qabr içre ferīd ü
vaḥīd kıla ol maḥall iki siyah yüzli gök gözli yogun gövdeli melekler gelürler yiri
şakk ide ide başları ‘arş altında(10) ve ayakları yeddi qat yeraltında ola her birinüñ
elüinde bir demür topuz ola eger cem‘ ins ü cın cem‘ olsalar añı kımıldıatmağa
qādir olmayalar anlar ol meyyīt su‘āl ideler Rabbüñ kimdür ve dinüñ ne dindür ve
peygamberüñ kimdür ol saña [98/b] gönderilen kişi ḥaqqında ne didüñ diyeler eger
ol qul sa‘ādet ehlinden ise dünyādaki qavl-i şabit üzre şebāt ḥāşıl olup cevābın
tereddütsüz āsān virürse anlar dañı başı ucundan iki qapu açarlar birinden cennete
nazar ider ve birnden nāra nazar (5) ider cennete nazar idüp ruh-i reyḥānın
koqlayup şafālar ider Cehenneme nazar idüp şükr ider didi ḥazret-i Risālet-penāḥ
şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi ol gökden dañı ‘urüc itdük beşinci göge göz
açup yummadan aña irüşdük anuñ (10) dañı mā-beyni ve qalınlığı beş yıllık yol idi
Cebrā’ıl istizān eyledi eyitdiler kimdür Cebrā’ıl eyitdi benüm bileñce kim vardur
didiler eyitdi Muḥammed vardur Muḥammed mürsel oldu mı eyitdi oldu eyitdiler
merḥabā Muḥammed diyüp qapuyı açdılar içerü girdim gördüm bu gögi Allāhu
te‘ālā altundan [99/a] yaratmış adı Rikā’ıldür ba‘zılar Heyūm didiler ve anuñ
ferişteleri ḥūru’l-‘ayn şüretüñdedür ve aña bir feriştah müvekkeldür adı
Qalkā’ıldür Allāhu te‘ālānuñ ‘acā’īb ve garā’īb ve qüdetlerin temāsā itdim ve bu
gögüñ feriştelereñ dördünci gögde olan (5) meleklerden ziyāde gördüm Cebrā’ıl
eyitdi bunlar yetmiş biñ şaff dañı ziyādedür didi ve dā’ım nevḥa ve zirā inlemekdi
ve baña eydürler ve bir beyāz kişi gördüm tatlu rāyiḥalu şakālı tıaranmış yā
qarındaşım Cebrā’ıl bu kimdür didim eyitdi qarındaşın Harūn’dur yakın ol selām
vir didi varup (10) selām virdim selamım redd idüp baña ve ümmetime du‘ā eyledi

andan sağıma bakdım gördüm bir bağlu kapu üstünde iki satır yazı yazılmış nûrla ben eyitdim yâ Cebrâ'îl bu ne yazudur Cebrâ'îl eyitdi oku kapu açılır didi ilerü vardum gördüm[99/b] yazılmış *Lâ-ilâhe illa'llâh Muḥammedü'r-resûllu'llâh* vaḳtâkim okudum kilid düşüp kapu açıldı gördüm ol kapu yedinci göge açılır ve bir üç yedinci kat yire iner ve anda bir 'aẓîmü'l- ḥilkâ meḥîbü'l-manẓar ğaẓab-nâk melek gördüm gözni önünde(5) bir 'uḳde var eger ḥalkâ görinse cemî'-i maḥlûḳât bir kezden helâk olurdu ben eyitdim ya aḥî Cebrâ'îl bu kimdür göricek gövdem ditredi Cebrâ'îl eyitdi bu melek ḥazînü'n-nârdur Allâhu te'âlâ ğaẓabından yaratmışdur Cehennem üzre müvekkel olaldan berü ğaẓabı her gün â'dâ'a'llâh üzre ziyâde olur (10) bu melek ile melekü'l mevt aṣlâ gülmezler ḥazret-i Risâlet-penâh 'aleyhi's- selâm eydür selâm virdüm selamım almadı Cebrâ'îl eyitdi yâ Mâlik niçün Nebî-i kerîm Ḥabîbü'r-raḥman ve Resûl-i rabbü'l-'alemîn Ḥazretlerinüñ selâmın red itmezsin [100/a] Ḥaḳḳ te'âlâ katında andan mu'azzez ve mükerrerrem yokdur Ḥaḳḳ te'âlâ bunu 'âlemlere rahmet göndermişdür didi Mâlik bu kelâmı işidikte ayaga kalkup ḥazret-i Risâlet-penâh 'aleyhi's-selâmdan î'tizâr eyledi Ḥazret eyitdi yâ aḥî Cebrâ'îl Mâlik'e (5) söyle baña cehennem gösterün Mâlik eyitdi bu iş benim elümde degüldür didi ol maḥall 'ulâdan bir nidâ geldi ki ḥabîbime muḥâlefet itme didi Mâlik cehennem kapağın kaldırdı gördüm bir siyah müzlim göz gözü görmez Ḥaḳḳ te'âlâ gözümünden perdeyi ref' itdi ḳalbime ḳuvvet virdi naẓar itdim yetmiş biñ deryâ (10) gördüm ḥamîmden ve yetmiş biñ deryâ gördüm ğıslînden ve yetmiş biñ deryâ gördüm erimiş ḳurşundan her bir deryânüñ kenârından âteşden biñ şihir her şihirde yetmiş biñ ḳaşır gördüm neḥâsdan ve her bir şihirde yetmiş biñ ḥavlî her [100/b] bir ḥavlîde yetmiş biñ ḳaşır gördüm ôddan her bir ḳaşır yetmiş biñ tâbût gördüm ôddan her bir tâbûtta yetmiş biñ dürlü 'azâb gördüm ve yetmiş biñ ḳuyı gördüm zemherîrden ve anda 'aḳrebler gördüm siyah ḳatırlar (5) gibi ve yılanlar gördüm deve boyunları gibi ağızların açmışlar eger Allâhu te'âlâdan birine izin olaydı yiri ve yiryüzündekini cemî'an yudaydı rivâyetdür ki ḥazret-i Risâlet-penâh şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem eyitdi Cehennemde bir tağ vardır ôddan aña Sekrân dirler ol tağun dibinde bir ḳuyu vardır aña Ğaẓabân (10) dirler Ḥaḳḳ te'âlâ her kime ğaẓab iderse ol ḳuyuya bırağdırur ve ol derenüñ içinde ḳuyular vardır ôddan her ḳuyunun derinliği iki yüz

yıllık yoldur ve dağı ol kuyuda öddan t̄abūtlar vardur her t̄abūtuñ içinde [101/a] zencirler vardur öddan kâfirler için Ebū Umāme el-Bahilī raḍiya'llāhu 'anhū eydür Cehennem t̄amuñun ağızından dibine yetmiş yıllık yoldur ve Ġayya kapısı anuñ altındadır İbn 'Abbās raḍiya'llāhu 'anh eydür Ġayya t̄amuda bir deredür t̄amunuñ (5) cemī' dereleri ol Ġayya deresünün k̄orkusundan Allāha şıgınlurlar Hakk te'ālā ol dereyi va'ad eylemişdür beş tā'ifeye biri zinā idenler ikinci hamr içenlere üçüncü akçe āşşısı fā'idesin yiyenlere dördüncü atasına anasına 'aşı olanlara beşinci yalān yire tanıklık idüp şehadet-i zūr idenlere 'Aṭā (10) eydür Ġayya cehennemde bir deredür t̄amuda bir deredür gayet ıssı ve derīndür ol derede bir kuyu vardur aña Behīm dirler kaçan t̄amu biraz şovuk [101/b] olsa Hakk te'ālā ol kuyuyu açar cehennem ol girü ıssı olur Ebū Sa'īd Hudrī raḍiya'llāhu 'anhū eydür Peygamber 'aleyhi's-selām eyitdi Cehennemde bir kuyu vardur aña Valī (di)rler ehl-i nār-ı cehennem dibine iletmeden evvel(5) kırk yıl 'azāb ideler andan sonra bir tağ vardur öddan aña Çukrar dirler kırk yıl dağı ol tağda 'azāb ideler andan sonra alup cehennemün dibine ilemeler ebedī 'azāb içinde olalar yüz yılda bir kez derileri tebdīl ola ve h̄azret-i Risālet-penāh şalla'llāhu 'aleyhi (10) ve sellem eyitdi cehennemün zebānīleri on tokuzdur bir Malikdür ve on sekizi aña hizmetkardurlar ol zebānīlerün gözleri yıldırım gibidür ve dişleri sūnükler gibidür ve ağızlarında ödlar çıkar ve bir omuzundan bir omuzına bir yıllık [102/a] yoldur ve her zebānīnün hükmünde yetmiş biñ hizmetkār varudr. İmām Faḥirrāzī rahmetu'llāh eydür bunlara zebānī didiler niçün zirā kâfirleri elleri ile ve ayakları ile 'azāb iderler zebānīlerün şol resmedür ki on biñ(5) kâfiri bir eline ve on biñ kâfiri dağı bir eline ve on biñ kâfiri ayağına ve on biñ kâfiri dağı bir ayağına alur olsa bir zebānī bir def'ada kırk biñ kâfire 'azāb ider rivāyet olunur ki h̄azret-i Risālet-penāh şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem eyitdi yā Cebrā'īl baña ödı vaşl eyle Cebrā'īl(10) eyitdi yā Muḥammed cehennem bir karañu yirdür ve içi toptolu öddur eger bir zerre ol öddan zāhir olaydı cemī'-i yeryüzini yakaydı eger cehennem kaftānlarından birisini çıkarsalar yer ile gök arasından k̄osalar anuñ yaramaz k̄okusundan cemī'-i halk [102/b] helāk olalardı eger Selāsīl ve Aḡlālūñ birin dünyā tağlarınuñ bir 'aẓīmi üzre k̄onsalar k̄urşun gibi eriyüp zā'īl olaydı ve eger zebānīlerün biri āşikāre olaydı cemī' halk anuñ heybetinden helāk olurdu

h  zret-i Res  l ‘aleyhi’s-sel  m(5) eyitdi kaçan Cebr  ’ liden bu sözleri işitdim ağladım Cebr  ’ l da  ı bile ağladı ben eyitdim y   Cebr  ’ l sen niye ağlarsın sen     z g  n  h işlemezsün Cebr  ’ l eyitdi y   M   ammed em  n olmazın H  r  t ile M  r  t nice m  btel   oldılar didi pes H   zret ‘aleyhi’s-sel  m ve Cebr  ’ l(10) em  n olmayup   amu   or  kusundan a  larlar ‘acebdür ki ‘a   iler ağlamazlar m  allarına ve c  ahlarına ve sa  lı  klarına ma  r  r olurlar ehl-i tefs  r eyd  rl  r eger     m  dan bir   atre   u     arsalar ve d  ny     a  larınu   üzerine   osalar cem‘i [103/a] şular ve      amlar ıssıdan eriyeydi riv  yetd  r ki cehennemde ağaçlar vardır   ddan yemi  i   ey    n başına be  zer kaçan yiseler boğazlarına   ura ke  meye ve ol yemişler şöyle acı ola ki ağudan da  ı ziy  de ve(5)   o  usu c  feden artu   ola na  l olunur ki Cehennemün   topra  ı   demlerd  r   ale’  l  hu te‘  l   *fette  u’n-n  re’l-lleti ve   uduh  ’n- n  s   ve’l-hic  ret  *³¹ ma‘ n  s   budur ki her k  fir  n boynında kibrit çağından bir   a   almış ola ve bir   ey    na ba  lu ola imdi ol   a   kibrit çağı oldu   ayrısı olmadı (10) zir   bu kibrit   a  ında beş dürlü h     a vardır ki ayrı   çağlarda yokdur evvel budur ki tiz yanar ikinci budur ki gi   söner     nci budur ki yaramaz   o  usu vardır dördünci budur ki   aynar ıssıdur beşinci budur ki   dem  n gövdesine yapı  ur [103/b] riv  yet olunur ki cehennem  n   apusu ikidür yeddi   aba  ası vardır her   aba  ada yetmiş bi     ehir vardır   ddan ve her şehirde yetmiş ma  alle vardır   ddan her bir ma  allede yetmiş bi   havu   vardır   ddan her bir havu  da yetmiş(5) bi   ev vardır   ddan her evde yetmiş bi       b  t vardır   ddan her     b  t içinde yetmiş bi   ‘a  rep vardır her ‘a  reb  n bi     uyru  ı vardır her   uyru  unda bir dery   vardır ağudan ve her     b  tu  n üzerinden bi   a  a   vardır   a        dan ve her a  acu  n dibinde yetmiş bi   zencir ve bu  a  ı(10) vardır her birine yetmiş bi   fer    teh yapuşup   ururlar ve her fer    ten  n elinde yetmiş y  l  n vardır her y  l  nu  n a  zında bir de  iz vardır ağudan imdi bunların cem  ‘si k  firler içündür ve   amm  zlar ve zek  t vermeyenler[104/a] içündür ve zin  a idenler içündür ve liv    a idenler içündür ve s    i içenler içündür ve yet  m m  alını yiyenler içündür ve rib  a yiyenler i    n ki tövbe söz olmi   olalar na  l olunur ki   ıy  met güninde Cehennem      t  ’ifeye söyleye biri beglere (5)ve biri baylara ve biri ‘  limlere beglere eyde y     ol kimse ki H  a   te‘  l   sa  na sult  n  lık

³¹ Kur’an 2/24. “ O halde yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşden sakının.”

virdi niçün adl eylemedün o zālīm begi bir kuş bir dāne yudar gibi yuda ve ‘ālimlere ki ‘ilmle ‘amel eylemedi ve baylara eyde Hakk te‘ālā saña çok māl virdi zekat ve şadaқа ve қarз-ı hasen dileylene virmezdüñ (10) diyüp anı bir kuş dane yudar gibi yuda Terğīb-i Terhīb’de eydür Taberānī rivāyetinde Ebu Sa‘īd el-Ḥudrī raḍiya’llāhu ‘anhū eydür ḥazret-i Risālet-penāh şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi bir şavt-ı hā’ıl işirdim. Cebrā’ıl geldi su‘āl [104/b] itdi Cehennemün kenārından bir kaya düşdi yetmiş yıldır ki dibine henüz irişdi Allāhu te‘ālā diledi ki āvāzın saña işitdire didi ḥazret-i Risālet- penāh ‘aleyhi’s-selām andan şoñra ağızı tolusu gülmedi ahir ‘ömrine dek rivāyetdür ki Ebu Sa‘īd Ḥudrī(5) raḍiya’llāhu ‘anhū ḥazret-i Risālet-penāh ‘aleyhi’s-selām eyitdi eger Cehennemde olan demür ‘āmūdların birin yire қosalar ve ins ü cīn cem‘ olup yapışsalar yerinden kımıldatmağa қādir olmayalardı İmām Taberānī rivāyetinde Ya‘lā bin Münebbe rivāyet ider ḥazret-i Risālet-penāh şalla’llāhu (10)‘aleyhi ve sellem eyitdi Hakk te‘ālā ehl-i cehennem üzre bir siyah bulut gönderür ve ehl-i cehenneme nidā olunur ki ne taleb idersünüñ diye anlar dünyādaki bulutuñ yağmurı ḥatırlarına gelüp şu taleb iderler Hakk [105/a] te‘ālā ol bulutdan üzerlerine Selāsıl ve Aḡlāl ve āteşler yağdurup ‘azābları қat қat ola rivāyet olunur Yezīd bin Şecereden Ḥazret-penāh şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi cehennemün saḥilleri ola deryā saḥili gibi ol (5) saḥillerde қuyular ola ol қuyularda hevām ü yılānlar ola beserek develer gibi ve ‘aқrebler ola düldülī қatırlar gibi vaқtākim ehl-i cehennem Cehennemde taḥfīf taleb ideler anları ol saḥillere çıkaralar ol ḥaşarāt-ı hevām anları tuṭaқlarından ve yanlarından tutup etlerin dideler tekrār(10) Cehenneme döneler Allāhu te‘ālā üzerlerine uyuzluқ taslīt ide ol қadar қаşıyalar ki kemükleri gözike diyeler ki bu size ‘azā(b) ider mi belī ider diyeler dinile ki bu ol dünyāda dilünüñle ve elünüñle itdüğüñiz[105/b] İzādur mü’mīnlere rivāyetdür ki Ebu Umāme el-Bahilī raḍiya’llāhu ‘anhū Peyğamber şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellemden bu āyet-i şerīfün ma‘nāsın su‘āl eyledi Қavluhu te‘ālā *ve yusḳā min mā’in şadīdin yetecere’ahu ve lā yekādū yusīḡuhu* ³² Ḥazret eyitdi ehl-i cehennem şu taleb itdikde şu(5) kim ağızlarına yakın olduқda cemī’-i yüzlerinün derisi içine döküle

³² Kur’an 14/16-17. “ Orada kendisine irinli su içirilecektir. Onu yudumlamaya çalışacak fakat boğazından geçiremeyecektir.”

ve başuñ derisi kezâlik vaqtâkim içse cevfinde cem‘-i bağırsakların kaç‘ dübüründen ayağına döke didi ve bu âyetleri tilâvet eyledi ve *suķū mā‘en ħamīmen feķaţta‘ em‘ā‘ehüm*³³ ve *in yestegīsū yuġasu bī- māin ke el- muhli yeşvi el-vucūh bise (10) eş-şarābu ve sâ‘et murtefekan*³⁴ İbn ‘Abbās rağıya’llāhu ‘anhü eyitdi Ħamīm şuyununu Allāhu te‘ālā yerleri ve gökleri yaradaldan berü kaynadubdurur tā ehl-i Cehenneme içirine dek ve ba‘zılar eyitdi Ħamīm ehl-i Cehennemüñ gözleri yaşıdır ki [106/a] ħavza cem‘ olup soñra içürürler rivāyetdür ki Ebu Sa‘id‘den Risālet-penāh şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi eger bir қоға ġussāk şuyundan dünyāya dökseler cemī‘-i ehl-i dünyā anuñ kem қоқusından meşāmileri tutulub helāk olalardı ġussāk(5) ma‘nāsında ihtilāf eylediler İbn ‘Abbās eyitdi ehl-i cehennemden aķan iriñ ve қандur Ka‘b eyitdi cehennemde bir piñardur cemī‘-i aġulu cān-āverlerüñ aġusı aķar ehl-i cehennemi ol piñara bir kez taldurup çıkarurlar cemī‘-i derisi ve eti kemükden ayrulup ayağına dökülür ve etini sürür (10) gezer bir kişi kendü esbābın sürdiġi gibi ve ‘Abdu’llāh bin ‘Ömer eyitdi ġussāk bir қuyu tоnmış iriñdür eger andan bir қatre maġribe buraksalar ehl-i maşrıķ қоқusundan buñalalardı ve ‘aksi daġı öyledür Ebū Musā [106/b] Eş‘arī rivāyet ider eydür Peyġamber şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi üç kimesne cennete daġil olmaya müdmin-i ħamr ve kaç‘-ı raġm ve muşaddıķ-ı bi’s-sihr ve bir kimesne müdmin-i ħamr iken ölse Allāhu te‘ālā añā nehr-i ġütadan içire nehr-i ġüta nedür (5) yā Resūllu’llāh didiler Ħazret eyitdi zāine ‘avratlaruñ ferclerinden aķan şulardur ki ehl-i cehennem anuñ қоқusundan daīm mütāzzīlerdür rivāyetdür Ebū Hüreyreden rağıya’llāhu ‘anhü ħazret-i Risālet-penāh şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi cehennemde kāfirlerüñ iki cigleri mā-beyni seri‘ segirtmesiyle(10) üç ġünlük yol degüldür ve her dişi Uĥud taġı gibidür ve uyluġı bir taġ gibidür ki ġayet ‘azīm ve oturduġı yer Mekke ile Medīne mā-beyni қадardur ve derisi қalınlıġı Cabbār er āršünüyla kırķ iki āršündür [107/a] Cabbār Yemen beglerüñden bir begdür ki ziyāde uzun āršün isti‘māl iderdi ve қāfirüñ dili cehennemde iki fersaĥ uzun olup süriyeler ve ħaķķ üzerine başalar İbn

³³ Kur’an 47/15. “ Bağırsaklarını parça parça edecek kaynar su içirilecek kimseler..”

³⁴ Kur’an 8/ 29. “ Susuzluktan yardım isteyip feryat ettiklerinde, maden eriyiġi gibi, yüzleri yakıp kavuran bir su ile yardım edilir. O ne kötü bir içecektir. Cehennem ne korkunç bir yaslanacak yerdir.”

Māce rağıya'llāhu 'anhü rivāyetinde Hāzret şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem (5) eyitdi ümmetümün dağı ba' zıları cehennemde kāfir büyüklüğünde olalar ne sebebeden yā Resūllu'llāh didiler Ebū Hureyre rağıya'llāhu 'anhü rivāyet ider hāzret-i Risālet-penāh şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem eyitdi cehennemde en ednā 'azāb olana iki na'l giydüreler ayağına şıcāğından dimāğı kaynaya İbn 'Abbās (10) hāzretlerine *feyu 'hāzu bi'n-nevāsī ve'l-aqdām*³⁵ āyetin su'āl eylediler eyitdi başıyla ayakların cem' idüp odunı āteşe atar gibi cehenneme atalar Süveyd bin 'Akke eydür Hākk te'ālā ehl-i cehennemi unutmāğ murād itdikde [107/b] bir şanduga qor ve her bir tāmırına bir mıh tokur ve āteşle yakup āteşden kilid urur ve iki şanduk dağı ol mişilli birbirinine keydürür ve āteşden kilid urur ve āteşler içine şoqar Hāzret şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem eyitdi Cehennemde 'avratlar (5) gördüm maḥzūn ağlaşırılar yüzleri üzre düşmüşler ve öyle çığışurlar hiç kimesneden anlara cevāb gelmez zārī iderler rahmet olunmazlar ben eyitdim bunlar kimdür Cebrā'ıl eyitdi bunlar kendü nefislerin erlerinden gayrıya bezl ü temkīn idüp zinā idenlerdür didi ve 'avratlar gördüm(10) arqalarında qatrāndan libāslar var ve boyunlarında āteşden zencirler var bunlar kimlerdür didim Cebrā'ıl eyitdi bunlar erlerin istiḥfāf idüp ve şetm-i kabīḥ idenlerdür didi ve 'avratlar gördüm zebānīler tūtub āteşlere [108/a] atarlar³⁶ Cebrā'ıl eyitdi bunlar 'avratları qoyup oğlanlara livāta idenlerdür didi ve kişiler gördüm āteşden buqāğılar ile buqāğılanmış ve alınları siyah olmuş ve boyunlarına(10) yılānlar tolanmış şoqarlar her bir şokdukça etleri erir gine taze et biter bunlar kimlerdür yā Cebrā'ıl didim eyitdi bunlar altun ve gümüşleri kenz idüp şaqlarlar Hākk yoluna infāk itmeyüp şadaqa ve zekāt virmezler didi [108/b]³⁷ avratlar dağı kendü ḥelālleri zevclerin qoyup ecnebī kişilere meyl idenlerdür didi ve kişiler ve 'avratlar gördüm el-i'yāzü bi'llāh önleri ardlarına ve ardları önlerine dönmüş ve melekler āteşden amūdları(10) ile ururlar her bir urduqda cemī'-i gövdeleri āteş olur bunlar kimlerdür yā aḥī Cebrā'ıl didim Cebrā'ıl eyitdi bunlar ḥālk üzre tekebbürlik ile mağrūr olanlardur bi-gayr-ı Hākkın didi ve kişiler

³⁵ Kur'an 55/41. "Perçemlerinden ve ayaklarından yakalanırlar."

³⁶ Yaprak yırtılmış olduğundan okunamamaktadır.

³⁷ Yaprak yırtılmış olduğundan okunamamaktadır.

gördüm âteşden [109/a] ³⁸şüretleri Âdem oğlanları şüretindedür ve bir ferîşteh aña müvekkeldür adı Semhâ'îldür ve andan bir kişi gördüm uzun boylı yüksek burunlu çok saçlı ak şakallı üzerinde şofdan bir kömlek var bir 'aşâyâ tayanmış saçı gövdesini burmaya yakın (5) olmuş ve şakalı gögsine inmiş ben eyitdim yâ ahî Cebrâ'îl bu kimdür didim eyitdi bu Musâ bin 'Ümrândur Allâhu te'âlâ bunı Kelîm itme ile hâlk üzerine tafdîl itmişdür Hâzret 'aleyhi's-selâm eydür vaqtâkim beni gördi agladı ve eyitdi Benî İsrâ'îl³⁹ Allâhu te'âlâ katında cümle hâlkdan (10) mükerrermdür dirler ammâ bu yigit Allâhu te'âlâ katından benden mükerrermdür didi Cebrâ'îl baña eyitdi tekdaddüm eyle selâm vir didi selâm virdüm redd idüp merhabâ şâlih karındaş kerîm ve naşih karındaş diyüp baña ve ümmetime [109/b] hayr u barekât ile du'â itdi ve eyitdi yâ Muhammed ben Tevrât'da seni ve ümmetiñi hayurlu gördüm didi ol maḥallde melekler şaf şaf oldılar ilerü geçüp millet-i İbrâhim üzere iki rek'at namâz kıldım vaqtâkim Musâ'yı selâmlayup gitdim (5) ardımdan agladı niçün ağlarsın didiler eyitdi nice ağlamam ki benden şöñra bir oğlan bi'set oluna ve ümmetiñden cennete daḥil olan benim ümmetimdem çok ola didi andan şöñra yedinci göge irtikâ itdik göz açup yummadın daḥı ol gögün mâ-beyni ve qalınlığı beş yüz biñ yıl idi(10) Cebrâ'îl istiftâh-ı bâb eyledi kimdür didiler eyitdi Muhammed'dür Muhammed ba's olındı mı didiler eyitdi olındı merhaban saña ve Muhammed'e diyüp kapu açdılar içerü daḥil olduk [110/a] gördüm bu gök açuk nûrdandur adı Garîbâ'dur ba'zılar dürr-e beyzâdandur adı 'Acîbe'dür demişler ve 'Aliyye daḥı dirler ve bu gögüñ daḥı ferîştehleri âdem şüretündedür ve bir ferîşteh aña müvekkeldür adı Akrâ'îl'dür bu yeddi kat gögüñ Cebrâ'îl (5) her bâr qapularına gelüp isti'zân eyledi ki bilesince benî Âdemden hâzret-i Risâlet-penâh oldığıçündür ve illâ Cebrâ'îl melâ'îkeden olduğu ḥesabıyla cism-i laṭîf ve gökler daḥı ecsâm-ı laṭîfe olmak ile birbirine hâ'îl ve muḥtecib olmazlar ve Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm her bâr vahyy içün (10) veyâ bir maşlahat içün gökden nüzûli ve şu'ûdı maḥallinde ašlâ isti'zâna ḥacet olmazdı Hâzret 'aleyhi's-selâm eydür ol gökde qalem cırlıdısın işittim ve anda melâ'îke-i

³⁸ Daha önceki yaprakta bulunan rabîta kelimesi ile bu sayfasının başında uyumsuzluk mevcuttur. Metin muhteva olarak incelendiğinde tam olarak tesbit edilememekle birlikte arada 1,2 yapraklık bir noksanlık fark edilmiştir.

³⁹ Metinde *İsrâ'îl Benî* olarak imla edilmiştir.

keribiyyūn sākin olurlardı anlardan güzel ve tatlu [110/b] görmedüm ve anda bir ak şakallı şeyh gördüm ahsen şüretlü ak zebercedden bir kürsî üze cülūs itmiş ben eyitdim Allāh atından böyle mükerrerem olan ul kimdür Cembrā'l eyitdi bu baba bram el-all 'aleyhi's-selāmdur didi yaın ol selām(5) vir didi yaın varup selām virdim selāmum alup benimle muşāfaa eyledi meraban ey şālih oul ve şālih neb didi azret-i Risālet-penā alla'llāhu 'aleyhi ve sellem eydür biraz daı yuaru ıdım Beyti'l-Ma' mūr'ı gördüm ak yāūt-dan yaradlmış ve etrafında andller aşılmış kimi yāūt-ı aşırdan kimi zeberced-i (10) aardan ve kimi ak incüden ve melekler gördüm avā ideler yeddi kez bile avā itdim ol meleklerle eyitdim bu beyt-i şerf ne zamāndan berü avā idersiz eyitdiler Ādem 'aleyhi's-selām yaradlmadan iki bi yıl evvel tavā iderüz her gün yeddi [111/a] kez avā derler her kezde yeddi yüz bi feristehler avā iderler bir avā idene ıyāmete dek bir daı nevbet degmez didi andan azret 'aleyhi's-selām eyitdi sa badım Cembrā'l yanmda gördüm şavt-ı refi'le Cembrā'l'ı agırdım eyitdim (5) hi bu mişilli mekānda yār yārından cüdā dūşup mūfāreat ider mi niün beni terk itdū didim Cembrā'l eyitdi yā Muammed seni Muammed a neb gönderup risālet ile iştifā ve itişāş eyleyen Ter aıcūn senden mūfāreat itmedim lākin yā Muammed bizüm her birimizū bir ma' lūm maāmı vardur andan (10) tecāvüz itmeye ādir olmazüz yā Muammed eger parmaq daı ilerü varsam nūr-ı zū'l-celāl beni irā ider cem'-i per ü bal yaar didi azret-i Risālet-penā 'aleyhi's-selām eydür vatākim Cembrā'l'den bu itāb iitdim elūmi yüzime [111/b] oyup avf itdim Cembrā'l gelup beni gögsine ekdi ve anātlar ile büridi ve gözlerimi öpüp orma yā Muammed didi şimden şora Rabbū tebārek ve te'ālā azretleri seni 'urūc itdürür ve saa ayāt verup ikrām (5) eyler yā Muammed bu maāma Sidretü'l- mūntehā dirler ve benüm mekānm bu Sidretü'l-mūntehānu altıdur artk ilerü tecāvüz idemem didi rivāyet olunur ki Sidretü'l-mūntehā bir agacdür yapraqları fil ulāına bezer ve yemişleri tālar gibi ve ol agacū altında dōrt ırma aar ikisi zāhir dūnyāda aarlar ve (10) ikisi bāın umada aarlar zāhir dūnyāda aanlarū biri Nl ve biri Furāt ve bāın umada aanlarū biri Kevşer ve biri Nehr-i rametdür ve ol şecerede feristehlerū 'ālemi nihāyet bulur biri Kevşer ve biri Nehr-i rametdür ve ol şecerede feristehleri [112/a] 'ālemi

nihāyet bulur hiç kimesne anuñ māverāsını bilmezler ve yuḡarudan inen ve aṡağıdan çıḡan anda nihāyet bulur merātib-i cennetüñ nihāyetidür ervāḡ-ı şühedā daḡı andadur andan ḡazret-i Risālet-penāḡ ‘aleyhi’s-selām eydür (5) ben ol ḡalde iken Allāhu te‘ālā ḡablinden bir nidā geldi ki ḡabībimi nūra ḡarḡ eyleñ diyü gördüm maḡ‘ad miṡālinde Refref-i aḡḡar geldi dört melek cigninde inüp aṡaga ḡodular geḡdüm üstüne oturdum ve ḡatı yaydan çıḡar oḡ gibi hevāya ḡalkdı biraz gitdi gördüm aḡ nūrdan bir deryā(10) ol deryāda bir ‘aṡīm melek ṡurur eger Allāhu te‘ālā bir serīū’ṡ-tayrān ḡuṡa emr eylese beṡ yūz yıl uḡsa ol melegūn bir cigninden bir cignine ulaṡmayaydı ol deryādan daḡı çıḡup gitdük andan gördüm [112/b] bir yaṡıl nūrdan deryā berk urur ve ol deryā üzre daḡı bir melek var eger Allāhu te‘ālā ‘azze ve celle ol melege izin virse yeddi ḡat gökleri ve yeddi ḡat yerleri içindekiyle yudaydı andan daḡı çıḡup bir ṡaru nūrdan deryāya(5) girüp ḡarḡ oldum ve anda daḡı bir melek gördüm eger cemī‘ Allāhu te‘ālā ḡazretlerinūñ yaratduḡı yerler ve gökler ve içindeki ol melegūñ eli içine ḡonulsa bir ṡahrāda bir ḡardal danesi gibi olaydı ol deryādan çıḡup bir siyah deryāya girdim ol deryāyı gördükde Allāhu te‘ālāya secde etdim ve (10) ṡavt-ı ‘ālā ile yā ḡıyāṡi’l-müteḡayyiṡīñ ve yā recā’e’l ol ve ḡorḡımı sen gider ve du‘āmı müstecāb eyle ve bu sā‘atde ḡullaruñdan bir ḡul vir benimle [113/a] mükāleme idüp baña mūnis ola diyü nidā itdim ṡaḡil-i baḡrden bir nidā geldi üç kez gel yā Muḡammed diyü ben daḡı vardım gördüm bir ‘aṡīmü’l- ḡalıḡa melek ṡuları ölcüp ṡartar ve bulutlara tevṡī‘ ider es-selām‘ aleyke yā abda’llāḡ didim ‘aleyke’s-selām (5) yā ḡabība’llāḡ ve yā ṡafvetu’llāḡ didi ben eyitdim sen kimsin didim eyitdi ben senūñ ḡarındaṡuñ Mikā’īl’im didi ben eyitdim yā ḡarındaṡım Mikā’īl ṡol Allāḡ ḡaḡḡıḡūn olsun ki beni bunda iriṡdüirdi baña ḡaber vir saña niḡūn Mikā’īl dinildi ve ‘Azrā’īl’e ‘Azrāīl dinildi ve İsrāfīl’e İsrāfīl (10) dinildi didim Mikā’īl eyitdi yā Muḡammed saña bu ḡadar ‘acā’īb gördüḡün kifāyet itmez mi ki bu meleklerden daḡı su‘āl idersin böyle mekānda ben eyitdim yā Mikā’īl ḡaḡḡ te‘ālāya ḡamd olsun ki beni faṡlıyla ve luṡfuyla ve iḡṡānıyla bu mevzi’e iriṡdür [113/b] di bundan dūnyā sarāyına nüzūl itdigimde iḡbār-ı semevātdan her kim su‘āl iderse tā kim ḡaber virem Allāḡuñ ḡudretinden didim Mikā’īl eyitdi yā Muḡammed baña Mikā’īl dinildiḡi budur ki cemī‘ -i nebātāt ve aḡṡār üzre müvekkil olup ṡuları ben ölcüp (5)

tartaram ve bulutlara tevzî' iderem ve Allāhu te'ālā Ḥazretlerinin murād itdiği yerlere gönderürem ben eyitdim yâ aḥî Mikâ'il ya bu ra'd ve berķün sebebi nedür didim Mikâ'il eyitdi yâ Muḥammed ben bulutları sürerem bulutlar birbirine girerler ziyâde sıklaştıklarından nûr çıkar nitekim çaķmak taşından âteş çıkdığı (10) gibi ve ol nûr âteş olur aña berķ dirler ammâ ra'd oldur kim vaķtākim bulutları sürerem anlardan âvâzlar nidâ olur aña ra'd dirler didi ve Cebrâ'il'e anuñçün Cebrâ'il didiler kim zirâ Ḥaķķ te'ālā kendüye maķām-ı ḥayret [114/a] virdi ki nice 'aşı kavmi cebr ve ķahr ile kimin ḥasifle kimin şa'aķ ile kimin şayha ile ve ķanadıyla ķār'a ile didi ve İsrâ'il dinildi ki melekler mâ-beyninde andan kuvvetlü ve andan çok ķanâtlı ve tüylü yokdur ve Ḥaķķ te'ālā (5) anı şaḥîbü'l- şūr eyle didi ve 'Azrâ'il'e 'Azrâ'il dinildi ki budur ki zirâ cemî'-i ervâḥ ķabzına müvekkildür didi selām virüp geçtim ol baña şalavât virüp ta'zîm ve tekrîm eyledi daḥı ilerü vardım melâ'îke-i kerubiyyûn âvâzın işitdim ve daḥı ilerü vardım aşḥâb-ı (10) şaff meleklerinin âvâzın işitdim ve daḥı ilerü vardım mükerreblerün âvâzın işitdim ṭurmayub bu şufûfları geçdik ve ol şūrda enfâs-ı ḥalâyık 'âdedince dilekler var idi ve levḥ gözi önünde mu'allâķ ṭurur idi ve ol levhün eyni maşrıķ ile maḡrib ķadardur ve ol şūra nazar itdi. eger cem'î-i yirleri ve gökleri ķosalar bir şaḥrâda bir ḥardal danesi gibi olaydı. ḥazret-i Risâlet-penâḥ şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem eydür selām virdim ta'zîm ve tekrîm ile 'aleyke aldı ben eyitdim yâ İsrâ'îl seni bu maķâmda [115/a] görürüm eyitdi ki yâ Aḥmed bu benüm maķāmumdur Ḥaķķ te'ālā beni yaradaldan berü kıyâmete degin Ḥaķķ te'ālā ḥazretlerinin kelāmını işidürüm didi ben eyitdim nice işidürsin İsrâ'îl eyitdi riḥ-i 'âşafdan ra'd-ı ķāsıfdan ve bir ḥâṭıf(5) tîz işidürüm ben eyitdim yâ aḥî İsrâ'îl Allāhu te'ālā kelāmında ne işidürsin İsrâ'îl Ḥaķķ te'ālā her bir şey'e ki *ken* dir *kaf* ve *num* sebķat itmedin ol murād itdiği olur didi ben eyitdim ya ol murād itdiği olur didi ben eyitdim yâ aḥî İsrâ'îl ben ne mevzî'deyim eyitdi yâ Muḥammed başuñ kaldır didi başum kaldırdım (10) gördüm 'arşuñ altına varmışım cemî'-i yerler ve gökler içinde olan ve yerler altında olan 'arşuñ yanında bir şaḥrâda ḥalka ķadardur ve Allāhu te'ālānuñ 'arş-ı 'azmi daḥı böyle olmak lâyıķdur Allāhu te'ālā [115/b] cemî'-i vaşf idicilerin vaşfindan 'alidur te'ālā'llāhu 'ammā yeķûlu'z-ḡalimûn 'uluvven *ķebirâ* ḥazret-i Risâlet-penâḥ şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem eydür ben ol 'âletde

iken anı gördüm ħorūs şüretinde bir melek adına Dekyā'ıl dirler başı(5) 'arş altında ayakları yeddi kat yeraltında gövdesi ziyāde beyaz ayakları şarı altundan başı dürrden kulaqları incüden gözleri yâķūtdan boynı 'aķīķden iki ķanadı var açdıķda maşrıķ ile mağrib mā-beynini ihāta ider başı secdededür sucūdunda *sūbhāne* (10) *rabbīye'l-* 'aẓīm dir vaķtākim gicenüñ bir şülüşü ķalduķda ķanadlaruñ açar oturur tesbīh ve tehlīl ider tesbīhinde *sūhāne'l- melekü'l-kebīrū'l muta'al lā-ilāhe illāhū'l-ħayyū'l- ħayyūm* dir ol ħorūsüñ āvāzın yir yüzinde olan ħorūsar [116/a] işidüp tesbīh iderler ve ķanātların bir birine ururlar ben eyitdim yā İsrāfīl bu nedir eyitdi yā Muħammed 'arş ħorūsudur vaķtākim gice ola dünyāya çıkar āvāz ider ki ķanı istıǧfār idenler vaķtākim gicenüñ şülüşü gice (5) nidā ider ķanı 'ibādet idenler diyü yir yüzinde olan ħorūsar işidüp cıǧrısrılar yā gāfiller Allāhı zıkr idüñ diyü tā seher maħalline dek otururlar kıyāmete dek ħalleri budur didi ħazret-i Risālet-penāh 'aleyhi's-selām eydür andan bir alay melekler gördüm ayak üzre tıururlar(10) yerler ve gökler ķademlerine irişmez ben eyitdim yā aķī İsrāfīl bunlar kimlerdür didim eyitdi bunlar kerrūbiyyūn ve rūhānīyyūndur ħamele-i 'arşdandır yakın ol selam vir didi selām virdim selāmım aldılar baña kerāmet ile tehnīye itdiler Ĥazret eydür [116/b] ben İsrāfīl ile söyleşürken başım ucundan bir nidā geldi es-selamu 'aleyke yā Muħammed idi başum ķaldırdım gördüm bir melek ķardan aķ kendü şüretinde biñ melek var önlerüne düşüp gelüp benümle mu'ānaķa eyledi ve ħayr u kerāmet ile(5) beşāret eyledi anlarla bile gitdim melekler sağımda ve şolumda baña ikrām ve ta'ẓīm iderek gitdik ħattā yetmiş biñ istebraķdan ħicāb gecdik ve yetmiş biñ sündüsden ve yetmiş biñ ķardan gecdik ve yetmiş biñ zulumātdan ve yetmiş biñ miskden ve yetmiş biñ 'anberden ve yetmiş biñ ķudretten ve yetmiş biñ ceberūtdan (10) ve yetmiş biñ 'izzetden ve yetmiş biñ kemālden ve yetmiş biñ lü'lü'den ħicābları gecüp ħicāb-ı vaħdāniyyete irüşdük Allāhu te'ālā ħablınden bir nidā irdi ki yā meleklerüm benümle Ĥabībüm mā-beyninde olan ħicābı daħı ref' idüñ didi [117/a] vaħdāniyyet ħicābın daħı ref' idüp naẓar itdüm biñ biñ şaf melekler gördüm Allāhı tesbīh ve taķdīs ve şenā ile cıǧrışup yād iderler ve yetmiş biñ biñ şaff vaħdāniyyet ħicābına müvekkel olan (10) melekler gördüm rukū'a inmişler kıyāmete deǧin başın ķaldırmazlar vaħdāniyyet hicābınuñ nūrından elümi gözüm üzerine ķodum bir nidā irişdi ki yā

Ahmed bu gice de saña havf (u) feza^c yokdur didi hazret-i Risâlet-penâh eydür ol maḥall korqum zâ'îl oldı turmayup Refref ile gitdim hattâ Allâhu te'âlâya qarîb oldum ve anda bir hâlet müşâhede itdim ki âlât-ı efhâm derkinden 'âcizdür ve ol maḥall 'aqlum ve başarum zâ'îl oldı Rabbim qalbime tecellî itdi qalp gözine ki başiretdür başarum tûş rast gelmege Rabbim nûrını gözümle gördüm ol maḥâmuñ [117/b] hâlınden haber virmege izin olmadı didi hazret-i Risâlet-penâh daḥı yakın oldum tâ kâbe qavseyn ev ednâ menzîline vardum. Allâhu te'âlâ buyurur *iz yağşe's-sidrete mâ yağşâ mâ zâğa'l-başaru ve mâ tağa⁴⁰ şümme denâ fetedellâ fekâne kâbe qavseyni ev ednâ⁴¹* (5) ya'nî Muhammed kâbe qavseyn miqdârı yakın oldı dimekdür. Envâr-ı 'Aşıkîn'de eydür kâbe 'ibâretdür qadardan ve qavseyn 'ibâretdür zirâ'adan 'Uyyûn-ı Tefâsîr'de eydür bunda dört dürlü qav(l) var biri bu ki Qatâde ve Hasan eyitdiler kâbe qavseyn qadar yakın vardı didiler ikinci Mücâhid eyitdi kiriş (10) yaya yakın oldığı qadar Hakk yakın oldı dimekdür ol üçüncü budur ki Abdi'l-Vâriş eyitdi yaynî kabzasından başına varacak qadar yakın oldı dimekdür dördüncü budur ki Sida eyitdi zirâ'ayn qadar Hakkâ yakın oldı dimekdür [118/a] andan sonra 'ulemâ ihtilâf itdiler yakın ma'nâsında üç vech dimişler biri budur ki Cembrâ'îl Hakk'a yakın oldı demek olur ikinci budur ki Cembrâ'îl Muhammed'e yakın oldı demek olur üçüncü budur ki Muhammed Teñri'ye yakın oldı demek (5) olur Ka'bü'l- âḥbâr eyitdi esahḥ budur ki Muhammed Teñriye yakın oldı dimekdür ba'zılar eyitdiler halkdan ırağ olup Hakkâ yakın oldı dimekdür ba'zılar eyitdi ferşden ırağ olup 'arşa yakın oldı dimekdür ba'zılar eyitdi Ka'beden ırağ olup kudse yakın oldı dimekdür ba'zılar eyitdi eşbâḥdan(10) ırağ olup Rabbü'l- ervâḥa yakın oldı dimekdür muḥâkiklar eydür Peyğamber şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem ol gice rûḥ ile kâbe qavseyne irdi ve sırru'llâh ev ednâya irdi ya'nî nefsinı terk eyledi gökde ve cismini [118/b] terk eyledi Sidretü'l- muntehâda rûḥını terk eyledi kâbe qavseynde pes sırr qaldı ve sırr-ı Rabb qaldı ancak pes nefis eyitdi qanı gönül ve gönül eyitdi qanı rûḥ ve rûḥ eyitdi qanı sırr ve sırr eyitdi qanı Ḥabîb Hakk te'âlâ eyitdi (5) yâ nefis niqamla

⁴⁰ 53/17-18 “ Göz gördüğünden şaşması ve onu aşmadı.Andolsun, O, Rabbinin en büyük alametlerini gördü.”

⁴¹ 53/8-9 “ Sonra ona yaklaştı derken sakıp daha da yakın oldu. Peygambere olan mesafesi iki yay aralığı kadar yahut daha az oldu.

mağfireti saña yâ rûh rahmetle kerâmeti saña yâ gönül muhabbeti saña ya sır beni saña bu ecelden Hakk te‘âlâ ev ednâ Müşkâtü’l-Envâr’da eydür ev ednâ ya‘ni Allâhuñ kerâmetine yakın oldu dir bundan murâd kırb-ı mekân degüldür Allâhu te‘âlâ mekândan münezzehdür bunda murâd kırb-ı (10) menzile ve derecedür fetedellâ ya‘ni secde eyledi hazret-i Risâlet-penâh eydür ne buldumsa hîzmetde buldum imdi hîzmetde ziyâde iderüm dir idi hattâ tûl-i kıyâmdan mübârek kademleri şişüp kıyâma mâni‘ olduğda [119/a] *ţâ hâ mâ elzenâ ‘aleyke’l- kırb-ı âne li- teşkâ* ⁴²sûresi nâzil oldu andan Hazret eydür bir mekâna irişdüm ki kâyinât kademim nirde idüğün bilmedi ve kademim nefsim nirde idüğün bilmedi ve nefesüm qalbim nirde idüğün bilmedi ve qalbim rûhım(5) nirde idüğün bilmedi ben kademüm taleb iderdim ve kademim nefsim taleb iderdi ve nefesüm qalbimi taleb iderdi ve qalbim rûhımı taleb iderdi ve rûhum sırrımı taleb iderdi Muhaqıqlar eydür *şümme denâ* işâretdür nefsi maqâmına *fetedellâ* işâretdür qalb maqâmına *fekâne kâbe kavseyni* işâretdür rûhı (10) maqâmına *ev ednâ* işâretdür sırrı maqâmına nefsi maqâmı hîzmetde oldu qalbi maqâmı muhabbetde oldu rûhı maqâmı kırbetde oldu ve sırrı maqâmı müşâhedede oldu nefsünün hayâtı hîzmet ile oldu qalbinün [119/b] bekası muhabbet ile oldu rûhının kıyâmı kırbet ile oldu sırrının gıdâsı müşâhede ile oldu eger güne nazar ideydüm hîzmetsiz qalurdum eger rûhum qalbime nazar ideydi kırbetsiz qalurdi Eger sırrum rûhıma (5) nazar ideydi müşâhedesiz qalurdi *şümme denâ* didigi evvelden irâk oldu demek fehm olunur anda irâklık yok *fetedellâ* demek mekân iktizâ ider andan mekân yok *fekâne* oldu dimekdür. Oldı demek zamândan ‘ibâretdür anda zamân yok *kâbe* demek miqdâra işâretdür anda(10) miqdâr yok *kavseyni* mişâle işâretdür anda mişâl yok *ev ednâda ev* lafzı şekke delâlet ider anda şekk yok *ednâ* ziyâde yakınlıqla delâlet ider anda kendüden yakın kendüye kimesne yok ‘ilimler derkinde [120/a] kaşır ve fehmler keyfiyyet-i vukû‘ında mütehayyir nice olsun ki ol yire Cebrâ’îl şıgmadı ve ol maqâmın haqıqatin Rabbi celîlden gayrı kimse bilmedi ba‘zılar eydür ma‘nâsı budur ki *denâ* abdân *fetedellâ* seyyiden yakın kılluk (5) ile yakın oldu seyyidlik ile rücu‘ eyledi Mekkiyen yakın oldu melekiiyyen rücu‘ itdim kırsiyen

⁴² Kur’an 20/1-2 “ Tâ hâ, Ey Muhammed biz Kur’an’ı sana sıkıntı çekesin diye göndermedik.”

yağın oldı ‘arşyen rücu‘ itdi mücâhiden yağın oldu müşâheden rücu‘ itdi fakr ile yağın oldı fah̄rile rücu‘ itdi madihen yağın oldı memdûhan rücu‘ itdi (10) şâkiran yağın oldı meşkûran rücu‘ itdi ba‘zılar eyitdi *denâ* şıfat-ı Muhammeddür *fetedellâ* şıfat-ı Rabbdür ya‘ni Muhammed Rabbine yağın oldı Allâh Muhammed’e yağın oldı ya‘ni kendüye yağın itdi ya‘ni Muhammed diledi Allâh viridi [120/b] Muhammed şefâ‘at itdi Allâh qabûl itdi Envâr-ı ‘Aşıkîn’de eydür kaçan ki hâzret-i Resûl ‘aleyhi’s-selâm *kâbe kavseyni* irişdi Hâkq te‘âlâ eyitdi yâ Muhammed ayaklarını baş peygamber ‘aleyhi’s-selâm çün kademlerin başdı ayaklarına bir nesne ulaşdı gine (5) gitdi Hâzret eyitdi yâ Rabb ayaklaruma bir nesne ulaşdı gine gitdi Hâkq te‘âlâ eyitdi senden ırâq gitmedi benüm qatımda çokdur eger yüz biñ ‘arş bir yire cem‘ olsalar senüñ ayağüñ başdığüñ toprak baña anlardan sevgülüdür Hâkq te‘âlâ eyitdi yâ Muhammed baña hediyyeden ne getürdün (10) Hâzret eyitdi iki nesne getürdüm biri tâ‘at eksikliği ve biri cefâ ve ma‘şiyet çoklığı Hâkq te‘âlâ eyitdi tâ‘at eksikliğini rahmetimle yarlıgadam cefâ ve ma‘şiyet çoklığını senüñ hürmetün ve şefâ‘atün ile [121/a] yarlıgadam Müşkâtü’l Envâr’da eydür Hâkq te‘âlâ eyitdi yâ Muhammed ümmetiñe sülüsün hibe⁴³ itdim ve iki sülüsünü kıyâmet güninde halâyık mâ-beyninde hibâ iderüm ki hatta ehl-i mahşer kadar kadrini bileler rivâyet olunur ki Allâhu te‘âlâ hâzret-i resûllu’llâha vahy (5) itdi eydür yâ Muhammed senüñ ümmetün tâ‘at iderler ve ‘işyân iderler tâ‘atleri rızâmladur ve ma‘şiyetleri kazâmladur ol rızâmla itdiklerini qabûl iderüm ben Kerîmim ve kazâmla olanı mağfiret iderüm ben Rahîmim naql olunur ki Allâhu te‘âlâ habîbinün sırrı qulâğına nidâ itdi ki yâ Habîbim (10) ben ümmetiñe çok mâl virmedüm hatta qalbleri kasî olmasun içün ve içlerinde mevt fecâ qomadum hatta tevbeden mahrûm olmasunlar içün ve kendüleri cümle ümmetlerden soñra getürdüm qabirlerinde çok yatmayalar ve cennet cemî‘-i peygamberler üzre [121/b] haramdur hatta ümmetün dağıl ola Qa‘bü’l-Ahbâr eydür Peygamber ‘aleyhi’s-selâm eydür ‘arşa varcaq na‘limi çıkarmaq diledim bir âvâz işitdim ki n‘aleyni⁴⁴ çıkarma tâ kim ‘arş ve kürsî senüñ na‘leyiñ altında şeref bulalar ben eyitdim yâ Rabb qarındaşım Musâ eyitdün (5) na‘leynini çıkar tâ kim Tır tağınuñ

⁴³ Metinde *hibâ* olarak imla edilmiştir.

⁴⁴ Metinde *nalini* olarak harekelenmiştir.

berekâtı ayağına irişe Hakk te‘âlâ eyitdi yâ Eba’l- Kâsım yâ Ahmed sen benüm katımda Musâ gibi degülsin Musâ benüm Kelîmümdür ammâ sen benim Hâbîbimsin rivâyetdür ki hâzret-i Risâlet-penâh çün göklere çıkdı kalem eyitdi Muhammed benümdür levh eyitdi Muhammed benümdür (10) kürsî eyitdi Muhammed benümdür uçmak eyitdi Muhammed benümdür Hakk te‘âlâ eyitdi yâ Muhammed levh ve kâlemi ve ‘arşî ve kürsîyi saña bağışladum Muhammed Muşafâ eyitdi yâ Rabb bunları istemezsin belki senden ümmetimi isterin didi nakl olunur ki Hakk te‘âlâ [122/a] eyitdi yâ Muhammed yir yüzinde senüñ yerüne kimi koduñ Peygâmbir ‘aleyhi’s-selâm eyitdi yerüme Ebû Bekri hâlîfe kodum ‘Abdu’l-lâh bin ‘Ömer eydür kaçan kim hâzret-i Resûl ‘aleyhi’s-selâm Sidretü’l-müntehâya irişdi yedinci kat gökden yukarı ve Hâzret (5) eydür baña üç nesne verildi biri beş vakit namâz ikinci Bakara sûresinüñ ahiri üçüncü ümmetüñ kebâyir günâhların afv eyledi ve Cebrâ’îl eyitdi yâ Muhammed Rabbüñ tesbîh okur ben eyitdim ne dir Cebrâ’îl eyitdi Hakk te‘âlâ *eydür sebbûh kudûs rabbü’l melâ’iketi ve’r-rûh sebkat rahmeti* (10) *ğazabı* dir. Zühretü’r-Riyâzda eydür hâzret-i Peygâmbir ‘aleyhi’s-selâm Mi‘râc gicesinde beş dürlü nesneye bindi andan Hâzrete vardı evvel Burâka bindi ikinci Mi‘râca bindi ya’nî nerdübâna bindi ammâ ‘ulemâ ihtilâf ider [122/b] evvel ki nerdübâna bindi neden idi eyitdiler nûrdan idi kimi eyitdi altundan idi kimi gümüşden idi didi üçüncü bindiği budur ki evvel ki gökden yedinci göğe varınca ferîştehler kanadına bindi dördüncü budur ki yedinci gökden (5) Sidretü’l- müntehâya varınca Cebrâ’îl kanadına bindi beşinci budur ki altından bir döşek geldi adı Refref idi nitekim Hakk te‘âlâ buyurur *iz yağşe’s- sidrete mâ yağşe* ⁴⁵ Sidretü’l- müntehâdan kâbe kavseyne varınca aña bindi nitekim Hakk te‘âlâ buyurur *summe denâ fetedellâ* ⁴⁶ rivâyetdür ki(10) hâzret-i Risâlet-penâh eydür vaktâkim kâbe kavseyn ev ednâ makâmına vardum Allâhu te‘âlâ üzerime sekînet ve vakâr vaz‘ eyledi cem‘î-i ‘acâyip ve garâyip temâşâsından ‘aqlımı zâ’îl idüp qalbim ferağ ve sürûr ile pür doldı oldı [123/a] ve cism bir elden gidüp cemî‘ kâ’inât fenâ oldı şandum aşlâ harekât âvâz işitmedim. Şoñra ‘aqlum başıma geldi ol fazîletleri fikr itdim kıbel-i rahmândan bir nidâ irişdi

⁴⁵ Kur’an 53/16. “O zaman Sidre’yi kaplayan kaplamıştı.”

⁴⁶ Kur’an 53/8. “Sonra (ona) yaklaştı derken sakıp daha yakın oldu.”

ki yâ Ahmed yakın ol ben rabbünüm diyü ol zamân baña ilhâm oldı eyitdüm (5) et-tahiyyātu li'llāhi ve's-şalavātü ve't-ṭayyibātü Hakk te'ālā eyitdi es-selāmu 'aleyke eyyühe'n-nebî ve rahmetu'l-llāhi ve berekātühü Peygamber 'aleyhi's-selām eydür diledüm ki ümmetün dağı ol selāmdan hazzı ola eyitdim es-selāmu 'aleynā ve 'ala 'ibādi'llāhi's-şālihîn andan sonra cemî' ferişteher Cebra'îl ile eyitdiler “ eşhedü en(10) lâ ilāhe illa'llāh ve eşhedü enne Muhammeden 'abduhu ve resūluhu” Hâzret eyitdi hiç Rabbümün kelâmından tatlu kelām istimā' itmedim ve beni yakın itdikde baña su'âl itdi yâ Muhammed mele-i a'lâ kankı şeyde hüşümet iderler didi bilmem yâ rabb didim tekrâr su'âl itdi sen a'lemsin [123/b] yâ Rabb didim ol mebâhişden sonra kudret elini iki çignim mâ-beyninde kodı. Sovukluğunu göğsüm iki mememiñ mâ-beyninde buldum cemî' yerlerün ve göklerin 'ilmi ve içindekilerinün 'ilmi şadımdan cem' oldı ol maḥall bu âyet-i şerîfi (5) tilâvet eyledi “ve kezâlik nūrî İbrâhîme melekûte's-semevâti ve'l-arḍi ve li-yekûne mine'l-mükinîne”⁴⁷ tekrâr yâ Muhammed mele-i a'lâ kankı şeyde hüşümet ider ben eyitdim kefaretden yâ Rabb Allāhu te'ālā eyitdi kefaretden nedir ben eyitdim cemā'âte giden kademlerin yürimesidür ve mescîdde namâzdan sonra (10) hülûş itmekdür ve mekârihde abdesti yirlü yirince alup şuyı tamâmen a'zâ-i 'uzva iblâğ itmekdür andan sonra her kim bunları iderse ḥayır ile dirilür ve ḥayır ile ölür ve günâhlarından anasından toğmış gibi olur ve derecâtdandır ta'âm yedürmek ve selâmı [124/a] bildigine ve bilmedigine bezl eylemek ve halk yaturken gicelerde kalkup namâz kılmak andan sonra Allāhu te'ālā eyitdi yâ Muhammed bu du'âyı dâ'im en tilâvet eyle *Allāhümme innî es'elüke't-ṭayyibāt ve berekât ve terki'l-münkerāti ḥubbi'l mesākîn ve en tegfîrî ve terḥamenî ve tetûbe* (5) 'aleyye ve izâ erdte fitneten fî- kavmin feteveffe nî- ğayra meftûnin ḥâzret-i Risâlet-penâh eydür bu du'âyı öğrenün şol Allāh ḥakkıçün ki nefsum elündedür bu du'â ḥakkdur bu rivâyeti me'allimü't- tenzîl Abdurrahmân bin 'Âişü'l-Ḥudrî ḥâzretlerinden rivâyet itdi ve andan sonra Allāhu te'ālā 'azze şânâhu eyitdi yâ Muhammed (10) şânımı ta'zîm ile gör seni ne aşıl yire çıkardım ve ne misülli yirde söyleşdim sen benim ḥabîbimsin senden ḡayrı ḥabîbim yokdur ne isterseñ

⁴⁷Kur'an 6/75 “ İşte böylece İbrahim'e göklerdeki ve yerdeki hükümler ve nizamı gösteriyorduk ki kesin ilme erenlerden olsun”

benden iste benümle senün mâ-beyninde terceman yokdur didi Һazret-i Risâlet-penâh eydür başımı Һaldurdum gördüm [124/b] nıķmet kılıcı başum üstünde ‘arş-ı Һâ‘îmelerinden bir Һâ‘îmeye aşılımış ben eyitdim İlähi seyyidî ve mevlâ-yı ümmetden kılıcı Һaldur Һaķķ te‘âlâ eyitdi yâ Muħammed ben seni kılıc ile gönderdüm ve ümmetün fânî olmaz illâ kılıc ile ben eyitdim yâ Rabbi senden bir su‘âlim(5) var didim Һaķķ te‘âlâ eyitdi yâ Muħammed Resûl eyle neden dilerseñ ‘izzüm ve celâlim Һaķķıçün nefsum üzre yemîn etmiş dururam babañ Âdemi biñ yıl yaratmazdan evvel yâ Muħammed saña rızâ maķâmun virdüm su‘âl eyle ben eyitdim yâ Rabbi Âdem’i elünle Һalk eyledün ve kendü rûhuñdan nefh itdün ve Havvâ’yı (10) tezvîc itdün ve melâ’îkeleri secde itdüdüñ ve dâr-ı kerâmetde sâkin itdün baña ne virdün Һaķķ te‘âlâ eyitdi yâ Aħmed eger Âdemi elümle yaradup bunca ikrâm itdimse itdim ammâ kendüye‘ahd virdim baña ‘âşî olmaya diyü ‘ahdi [125/a] şıdı dâr-ı kerâmetimden iħrâc itdim baña ‘işyân iden baña mücâvir olmaya lâayık degüldür ammâ senün yâ Һabîb ismini ismime müķârin itdim hiç bir yirde zıkr olunmam ile bile zıkr olunursun ben Maħmûd sen Muħammed ve ümmetün ħamîddür ben eyitdim (5) yâ Rabb Âdeme uçmaķ virdün baña ne virdün Һaķķ te‘âlâ eyitdi Âdem’e uçmaķ virdüm gine ‘azl itdüm ammâ saña ve ümmetiñe uçmaķ virdüm ‘azl itmedüm ben eyitdün yâ Rabb Nûh’a gemi virdün anda ‘ibâdet iderdi Һaķķ te‘âlâ eyitdi yâ Muħammed cemî‘-i dünyâda saña mescîd Һıldım Һanda dilerseñ ‘ibâdet eyle(10) ve kıyâmet günince mescîdleri şırât köprüsi üzre gemi şüretinden getürdim ümmetün binüp geceler ben eyitdim yâ Rabb İbrâhîm’i Һalîl ittiĥâz idüp ödı berden ve selâmen eyledün Һaķķ te‘âlâ eyitdi İbrâhîm Һalîl itdimse seni Һabîb ittiĥâz [125/b] itdim Һabîb Һalîlden efďâldür ve aña ödı berden ve selâmen itdimse ümmetiñe cehennemi berden ve selâmen eyledim ben eyitdim yâ Rabb İsmâ‘îl’e zemzem virdün Һaķķ te‘âlâ eyitdi saña Kevşer ırmağın virdüm ben eyitdim İsmâ‘îl’e fidâ virdün Һaķķ (5) te‘âlâ eyitdi ümmetün için Yahûdîleri ve Naşrânîleri fidâ virdim cehenneme bıraķsunlar ben eyitdim yâ Rabb Musâ’yı Kelîm ittiĥâz ve Tûr tağında söyledün Һaķķ te‘âlâ eyitdi eger Musâ’ya Tûr tağında hicâb ardından söyledimse saña ‘arşdan yukaru bi-sâtı-ı ħurb üzre ve nûr-ı maĥz(10) içinde söyledim bir mevzî‘de ki aña melek-i muķarreb ve lâ-nebiyy-i mürsel Һadem başmamışdur ben eyitdim yâ Rabb İdrîs’e meķân-ı ħali verdün ve

Süleymân'a mülk-i 'azîm virüp vuhûş ve tıyûrî ve ins ü cîni ve mâr u mûrî aña teshîr itdüñ Hakk te'âlâ [126/a] eyitdi seni dağı erfa' -ı mekâna ref' idüp yiryüzini saña mescîd ve tahûr eyledim ben eyitdim 'İsâ'ya gökden mâ'ide indürdüñ ve rûhundan nefh eyledüñ Hakk te'âlâ eyitdi seni dağı kıyâmet güninde kerâmet mâ'îdeleriyle mükerrem itdim (5) ve eger anı rûhu'l-kudûsden yaratdum ise senüñ ismiñi ismimden müştak idüp ben Maḥmûd ve sen Muḥammed ve ümmetiñi ḥamid eyledüm ben eyitdim yâ Rabb Dâvûd'a Zebûr virdüñ Hakk te'âlâ eyitdi saña En'âm şûresin virdim ben eyitdim yâ Rabb Yûnus'ı üç dürlü zulmetden kurtarduñ Hakk te'âlâ eyitdi(10) ancılayın ümmetiñi üç dürlü zulmetden kurtardum biri kabirden ve biri kıyâmetden ve biri şırât zulumâtından ben eyitdim Hızır'a âb-ı hayât virdüñ Hakk te'âlâ eyitdi saña Selsebil ırmağın virdim ben eyitdim yâ Rabb 'İsâ'ya İncîl virdüñ [126/b] Hakk te'âlâ eyitdi saña İhlâş sûresin virdim ben eyitdim Musâ'ya Tevrât virdüñ Hakk te'âlâ eyitdi saña Âyete'l-kürsî virdim andan soñra Hakk te'âlâ eyitdi yâ Muḥammed ben seni bir sûre ile ikrâm eyledüm ki Tevrât'da⁴⁸ ve Zebûr'da ve İncîl'de ve(5) gayrı kitâblarda anuñ mişli yokdur ben eyitdim yâ Rabb ol nice sûredür Hakk te'âlâ eyitdi ol Fâtiḥa sûresidür her kim ol sûreyi okursa Cehennem anuñ tenine ḥarâmdur ve her kim fâtiḥa sûresi okusa ammâ atası ve anası kâfir olsalar anlarıñ 'azâbın qatı eylemem Fâtiḥa ḥürmetine(10) yâ Muḥammed senden ekrem baña ḥalk yaratmadım Hakk te'âlâ eyitdi Muḥammed saña kevşer ırmağın virdim şuyı qardan aq ve bâldan tatlu toprağı misk-i ezferden iyi cennetde yetmiş biñ fersah ve saña Selsebil ve ḥavz ve şefâ'at ve derece-i refi' a ve şavm u şehr-i [127/a] Ramaẓân virdim ki senden evvel kimesneye virmedim ben eyitdim yâ Rabb ümmetin içün ne var Hakk te'âlâ eyitdi ümmetüñden yetmiş biñ nâr-ı cehenneme vâcib olmış kimesneyi 'âzâd eyledüm ben eyitdim yâ Rabb dağı ziyâde eyle Hakk te'âlâ eyitdi (5) her biriyle yetmiş biñ ben eyitdim dağı ziyâde eyle yâ Rabb Hakk te'âlâ eyitdi ve benim kabzam ile üç kabza dağı ki ancak 'adedin ben bilürüm ḥesâbsız ve 'âzâbsız cennete idḥâl iderüm rivâyet olunur ki Ebû Bekr eş-Şiddîk raḍıya'llâhu 'anh ḥazretleri eyitdi ḥazret-i Risâlet-penâh şalla'llâhu (10) 'aleyhi ve sellem ḥazretlerine su'âl eyledim

⁴⁸ Metinde *Tevâret* şeklinde imla edilmiştir.

Haqq te‘ālānuñ iş bu qavlınden ki *fē- evha illā ‘abdihi mā-evha* ne dimekdür didim Hâzret eyitdi Haqq te‘ālā ümmetinden baña beş dürlü şikâyet eyledi biri budur ki ben anlardan yarın ki [127/b] ‘amelini istemez anlar benden yarınkı rızkı niçün isterler ikinci budur ki ben anlaruñ rızkın bir ğayrı kişiye virmez anlar ‘amellerin benden ğayrıya niçün verürler üçünci budur ki rızkı yirler benden ğayrıya şükr (5) iderler baña hâyin olurlar benden ğayrıya şâlih olurlar dördünci budur ki ben anlara ‘izzet iderin anlar benden ğayrıdan ‘izzet isterler beşinci budur ki ben cehennemi kâfirler içün yaratdum anlar cehd iderler cehenneme kendüler girerler rivâyetdür ki Peyğamber ‘aleyhi’s-selâm eydür (10) Mi‘râc gicesi uçmağda bir iklîm gördüm ve ol iklîmde yeddi yüz biñ şehr gördüm ve her şehrde yeddi yüz biñ sarây gördüm ve her bir sarâyda yeddi yüz biñ havlı gördüm ve her havlıda yeddi yüz biñ hücre gördüm [128/a] ve her hücrede yeddi yüz biñ derece gördüm ve her bir derece de yeddi yüz biñ döşek gördüm ve her döşek üzre yeddi yüz biñ hūrî kızları gördüm her bir hūrî yeddi yüz hülle giyerdi nûrdan ve başlarında nûrdan tâclar var eger birisi bu dünyâya bir kez nâzar eylese şemsün ve kameruñ (5) nûrı mahv olurdu eger ol hūrîleruñ biri deñize tükürse acı şular tatlu olurdu. Ben eyitdim kankı peyğamberüñdür *Fetabâreka’llâhu ahsenü’l- hâlikayn* didim Haqq te‘ālā eyitdi yâ Hâbîbî yüz bunlar gibi dağı mü’minler içün(10) yâr kılınmışdur her kim *Eşhedü en lâ- ilâhe illa’llâh ve eşhedü enne Muhammeden ‘abduhu ve resûluhu* diyü naql olunur ki Peyğamber ‘aleyhi’s-selâm vaqtâkim ‘arşa vardı sağ elini şol elinuñ üzerine qodı tûrdı geldi[128/b] hâcet diledi ve eyitdi yâ Rabb senden ümmetüme yakınlık isterin Haqq te‘ālā eyitdi ‘izzetim haqqıçün ümmetiñe yakın olmağı ben dağı severin kâfirleri uçmağa koymazın rahmetin ve ni‘metin mü’minler içün yir kıldım her kim benüm (5) rızâmı istese dilini zikrime meşğûl eylesin ve bedenini tã‘atime harc eylesün ve beni sevmegin nişanı oldur kim benüm sözümden ğayrı söz işitmesün ve benüm sevgümden artuğ göñlünde sevgü olmaya elinde tekbîr olsun ayağında kıyâm olsun gözinde yaş olsun kaçan böyle olsalar (10) cemi‘ ‘âlemlerden anlara yakın olurum ve şeytânı anlardan ırâğ iderüm ve ebedî rızâm içre tutarum hâzret-i Risâlet- penâh eyitdi yâ Rabb ümmetim za‘îflardur bu nesneye qâdir degüllerdür kerem eyle zirâ ikrâm senden yâ Rabb Haqq te‘ālā [129/a] eyitdi yâ Hâbîbî ben er-Rahmanü’r-rahîm

pādişāhım kimesnenüñ tã'atinden baña fã'ide yokdur ve 'aşîlerüñ ma'sîyetinden baña ziyân yokdur yâ Hâbîbî muştıla şol kimesneye kim *Eşhedü en lâ-ilâhe illa'llâh ve eşhedü enne Muhammeden 'aduhu ve resûluhu* dise (5) benüm aña rahmetim bahşışdır ve rızâm aña hil'atdur anuñ nazarı benüm ni'metime ve hâlimedür hâzret-i Risâlet-penâh eyitdi cânım şimdi rāhat oldu ve göñlüm karar tutdı rāzı oldum yâ Rabb didi Hakk te'âlâ eyitdi *ve lesevfê yu'tike rabbûke feterdâ*⁴⁹ rivâyetdür ki peygamber 'aleyhi's-selâm Mi'râc gicesi(10) bir kûbbe gördi nûrdan ol kubbeden dört ırmağ gördi aqardılar biri bismil'llāhuñ mimi gözünden şu aqardı ve biri bismil'llāhuñ hâyı gözünden süd aqardı ve biri rahmānuñ mimi gözünden süci aqardı ve biri [129/b] raḥîmüñ gözünden bāl aqardı Hakk te'âlâ eyitdi yâ Muhammed her kim senüñ ümmetüñden iş bu isimleri okuyup bunlar ile beni zikr eylese ve hâliş göñül ile bismil'llāhi'r-raḥmani'r-raḥîm dise kıyâmet güninde bu dört ırmağdan (5) aña içürüm Hakk te'âlâ eyitdi bir kişi âb-dest aldığından soñra yeddi kez *lâ- ilâhe illa'llâh* dise 'izzetim haqqıçün ben aña on bu dünyāca yir virüm naql olunur ki Hakk te'âlâ Mi'râc gicesi eyitdi yâ Hâbîbi sen cemî'-i peygamberlerden baña sevgülüsün ve ümmetüñ cemî'-i ümmetlerden efdâldür(10) benüm katımda bundan ötürüdür ki cemî'-i 'ibâdeti bir yere cem' eyledim adını namâz kıldum ve anı ümmetiñe bağışladum her kim ol namâzı kılsa benüm için cemî'-i 'ibâdetle muṭî' oldu Peygamber 'aleyhi's-selâm eyitdi Mi'râc gicesi cehenneme nazar eyledim [130/a]ekşerin yoḥsullar gördüm ve 'avratlar gördüm eyitdiler yâ Resûla'llâh mâldan yoḥsulları mı itdi yok belki 'ilmden ve 'amelden yoḥsullar idi rivâyetdür ki Hâzret eyitdi Mi'râc gicesi yeddi kat gökden yukarı bir âvâz işitdim ra'd âvâzı gibi (5) âvâzı var idi andan bir kavm gördüm qarınları ayakları üzere düşmüş vâvlar gibi yılânlar anlara üşmiş yirler idi ben eyitdim yâ Cebrâ'îl bunlar kimlerdür Cebrâ'îl eyitdi aqca aşısını yiyenlerdür rivâyetdür ki Peygamber 'aleyhi's-selâm ol vaḥtki kâbe kavseyne irdi ol(10) maḳâmda bir ulu şanduk gördi nûrdan kilidi var idi Peygamber eyitdi yâ Rabb iş bu şandukda ne vardur ve bunun miftâhı qandadır Hakk te'âlâ eyitdi miftâh sendedür eyit *lâ-ilâhe illa'llâh Muhammedü'r- Resûlu'llâh* Peygamber [130/b]

⁴⁹ Kur'an 93/5: Şüphesiz, Rabbin sana verecek ve sen de hoşnut olacaksın.

didikde ol şanduk açıldı içinde bir heybetlü deñiz gördi ħaddi nihāyeti yok ol şanduk içinde bir deñiz gördi ve bir āğac gördi budağlarınuñ üzerinde bir kuş gördi ve tırnağında bir pāre toprak gördi ħazret-i(5) Risālet-penāh eyitdi yā Rabb bu deñiz ve bu āğac ve bu kuş ve ayağında biraz toprak nedür didi Ĥaqq te‘ālā eyitdi deñiz rahmetim deñizidür aña ġāyet yokdur ve ol āğac ki deñiz içinde gördüñ iş bu dünyādur kuş ki gördüñ budağında oturur senüñ ümmetüñdür ve toprak ki (10) ayağında gördüñ anların günāhlarıdur ki dünyāda işlediler eyitdi onların günāhları benim rahmetim deñizi kıatında bir zerre toprakdur ki deñize düşerse belürsiz olur ben Erĥamü’r-rāĥimīn pādīšāhum [131/a] **Faşlun fi-Rū’yetu’llāh subĥānehu ve te‘ālā:** bilmek gerek kim aşĥāb-ı e’imme ihtilāf iderler Peyğamber ‘aleyhi’s-selām vaqtākim kābe kıavseyni ev ednāya vaşıl olduĥda Allāhu te‘ālā’yı baş göziyle gördi mi ya görmedi mi diyü İbn ‘Abbās ve (5) Ka‘bü’l-Aĥbār rağıya’llāhu ‘anhü eyitdiler Peyğamber Ĥaqq te‘ālā ħazretlerini ol gice cism göziyle gördi ‘Āyişe eyitdi Peyğamber ol gice Ĥaqq te‘ālā ħazretlerini ten göziyle görmedi nitekim Peyğamber *subĥāne’llezi ra’eytehü bi-kalbī ve lem erāde* (10) ya‘nī eyle olsa gönül göziyle görmiş olur Şeyĥ Nevevī şarkuñ ve ‘Arabuñ müftīsīdür Müslim, Buĥārī şerĥünde eyitdi benüm kıatında şöyle şebāt oldu kim Peyğamber Ĥaqq te‘ālā ħazretini baş göziyle gördi kıaçan kim aşĥāb [131/b] ihtilāf itdiler İbni ‘Abbās eyitdi ten göziyle gördi ve ‘Āyişe eyitdi ten göziyle görmedi çün bunların arasında ihtilāf oldu İbn ‘Abbās ĥoz ā‘lem-i nāsdur ten göziyle gördi dir İmām (5) Nevevī dağı Müslīm şerĥinde buña zāĥib oldu ve ħazret-i ‘Āyişe ten göziyle görmedi dir bu iki rivāyetüñ yetük mā-beynini tevfiķ lāzımdur bu vechle ki Ĥaqq te‘ālā cemī‘-i maĥsūsātı ħazretten selb⁵⁰ idüp ve nūruñ keyfiyyetin gözinden giderdi ve anuñ nefsin(10) nūrānī kıldı andan soñra gönlüne tecellī eyledi Ĥaqq te‘ālā ħazretin Allāh nūrıyla cemī‘-i ā‘zāsıyla gördi ve cemī‘-i taraflarına nazar eyledi nūrdan artuk nesne göremedi pes Allāhı gördi girü Allāh nūrıyla [132/a] nitekim Kıadı Beyzāvī, Tefsīrinde eyitdi Musā peyğamber ‘aleyhi’s-selām cemī‘-i a‘zāsı ile Ĥaqq te‘ālānuñ kelāmın cemī‘-i taraflarından işitdi *tedeĥber fe inne ĥazā daķīķün* Esrārü’l-vaĥy ħazret-i ‘Alī kerremu’llāh

⁵⁰ metinde *selib* olarak geçmektedir.

vecheh Һazret-i Risālet-(5)penāhdan naql ider Һazret Mi'rac gicesi eyitdi yā Rabb
kanķı 'amel saña efdaldür Һaķķ te'ālā eyitdi yā Aħmed benüm qatımda
tevekkülden efdal yoķdur ve ben kısmet itdigime rāzı olmaķdan yeg yoķdur yā
Muħammed benüm muħabbetüm benüm iķün sevişenlere ve ħalkı baña
ulaşduranlara vācībdür ve benüm gerķek řabīblerüm(10) anlardur ki maħlūķa nazar
eylemeyeler ve qarınları boş ola dünyā şa'āmlarından zirā ki anlaruñ şa'āmları
benüm zikrūmdür ve muħabbetüm rızāmdur yā Aħmed dilerseñ ki cemī'-i ħalkdan
zāhid olasın dünyāyı terk eyle ve āhirete rağbet eyle [132/b] Һazret 'aleyhi's-
selām eyitdi yā Rabb zāhid olmaķ nice olur ve āhirete rağbet nicedür Һaķķ te'ālā
eyitdi dünyā ni'metlerinden kifāf miķdārı alup zaħīre cem' eyle ve benüm zikrime
dā'ım ol Һazret eyitdi zikriñe dā'ım olmaķ nicedür Һaķķ te'ālā(5) eyitdi ħalkdan
kesil ħalvetlerde baña 'ibādet eyle Һazret eyitdi yā Rabb beni bir 'amele kılāvuzla
ki anuñ sebebi ile saña yakın olam Һaķķ te'ālā eyitdi giceñi 'ibādetle gecür ve ac
ol gündüz řā'ım olmağ ile Һaķķ te'ālā eyitdi yā Aħmed her kişı de ki dört ħaşlet⁵¹
ola ben anı(10) ucmağa koyam. Һazret-i Risālet-penāh eyitdi yā Rabb ol dört
ħaşlet⁵² nedür Һaķķ te'ālā eyitdi dilini benüm zikrūmden ırāķ nesneye açmaya ve
göñlüni şeytān vesvesesinden řaķlaya ve aña nazar itdigimi řaķlaya [133/a] ve
aclığı gözinüñ nūrı eyleye Һaķķ te'ālā eyitdi yā Aħmed eger aclıķ ve ħalvet ve
epsem olmaķ ħalāvetin tutayduñ ve bunlardan ne ħāşıl olur bileydüñ bunlara
mülāzemet idüp cemī'-i kemālātı bulayduñ Һazret eyitdi yā Rabb anlardan ne (5)
ħāşıl olur Һaķķ te'ālā eyitdi diliñde ħikmet sözleri olup göñlünde benüm
muħabbetüm olaydı yā Aħmed Allāhı sevmek dervīşleri sevüp anlara yakın
olmaķdur Һazret eyitdi yā Rabb dervīşler kimlerdür Һaķķ te'ālā eyitdi anlardur ki
az nesneye rāzı olup aclığa şabr ideler ve ni'metlere(10) şükr idüp yalan
söylemeyeler ve Teñriye 'āşī olmayalar ve ellerinden fevt olan melūl olmayalar ve
şol nesne ki ellerine girdi aña feraħ olmayalar ve cemī'-i ħalde baña tevekkül
ideler yā Aħmed dervīşlere yakın ol [133/b] ve baylardan ırāķ ol ve gökçek
řa'āmlar yime ve fāħir libāslar giyme zirā nefis şirkūñ başıdur sen anı řa'atine
çekdikce ol seni ma'şiyete çeker kaçan ac olsa şikāyet ider dervīş olsa mütekebbir

⁵¹ metinde *ħuşlet* olarak harekelenmiştir.

⁵² metinde *ħuşlet* olarak harekelenmiştir.

olur eger bay olsa beni (5) unudur emîn olsa gâfil olur. yâ Ahmed dünyâyâ ve ehline gâzab idüp buğz eyle ahrete ve ehline muhabbet eyle Hâzret eyitdi yâ Rabb ehl-i dünyâ kimdür ve ehl-i ahret kimdür Hâkķ te‘âlâ eyitdi ehl-i dünyâ anlardır ki mâlî ve ‘ıyâlî ve gülmesi ve uyuması çok olup az nesneye râzî(10) olmaya ve kime ki zararı tokuna andan ‘özür dilemeye ve bir kimesne andan ‘özür eylese kabûl eylemeye tâ‘at vâktinde kehl olup tekasül eyleye ma‘şîyet vâktinde bahâdur ola tolu emel ile uzzun fikirler idüp eceli yakınlığını [134/a] fikr itmeye ve nefsinî hêsâplamaya ve ni‘metler geldükde şabr eylemeye ve dâ‘îm halkı mesâvî eyleye ve kendünden ululara hürmet eylemeye ve kendünden aşağı olanlara ı‘tibâr eylemeye ve nefsi ehl katında gâfillerden ve ‘âķiller katında(5)câhillerdendir fi‘âlâmet ehlü’l ahiret oldur ki yüzi gökçek ola ve hayâlû ola ve şerri az olup fâ‘idesi çok ola ve sözleri mevzûn ola nefsinî dâyim hêsâblaya ve gönli uyanık ola ve gözleri dâyim benüm muhabbetümden ağlaya ve dilleri zikrüm (10) ide ve ni‘metler evvelinde hâmd ide ve ahirinde şükr ide ve anların du‘âları benüm katında bahâdur ve münâcâtları maķbûldür aşlâ benden gayrıya meşgûl olmayalar ve çok ta‘âm istemeyeler ve laţîf libâs giymeyeler kendüleri [134/b] ölmüş gibi tuta dünyâ ve ahiret anlarıñ katında berâber ola eger halk ‘ömürlerinde bir kez ölürlerse bunlar günde biñ kez öleler nefsileriyle mücâhede idüp öldürmeyle ve nefislerine muhâlefet idüp vesvese-i (5) şeytânâ tâbî‘ olmamak ile kaçan namâza tursalar metîn binâlar gibi turalar benden gayrıya meşgûl olmayalar ‘izzim ve celâlim hâkķiçün anlara ebedî hayât virem kaçan rûhları cesedlerinden müfârekat eylese melekü’l-mevt anlara musallat eyleyem ve rûhların benden(10) gayrı kimesne almaya cânlarını gökler kapusın açup uçmağa buyuram hûrî ve ğilmân ve vildân ve cennet fâkiheleri anlara karşı varup ‘arşdan anlara tatlu hevâlar gönderem ve anlar gele benüm aramda aşlâ hicâb [135/a] ve tercümân olmaya *mâ yeķûn lil-zâhidîn yevme’l-kıyâmeti* yâ Ahmed bilür misin ki zâhidlere benüm katında ne vardır Hâzret eyitdi bilmezsin yâ Rabb Hâkķ te‘âlâ eyitdi halk kıyâmet güninde kabirlerinden tûrup hêsâbda münâķaşâ(5) olıcaķ anlar emîn olalar uçmağuñ miftâhların cema‘ân anlara virem ķankı ķapudan dilerlerse gireler ve cemâlim müşâhedesinden bir lahza gâyib olmayalar ve cennette anlara dört ķapu açar birinden gice ve gündüz benüm hediyelerüm var ikincisinden baña nice

dilerse zahmetsüz ve (10) hesābsız nazar ideler üçüncisinden Cehheneme nazar idüp kâfirlerün zâlimlerün şiddet gâzâbların görüp şükr idüp şafaları ziyâde ola dördüncisinden uçmağdan kızlar ve oğlanlar geleler hâzret-i Risâlet-penâh [135/b] eyitdi yâ Rabb kankı zâhidlerdür bunlar ki ucmağda bu şifâtlar ile muttaşîf olmuşlardır Hakk te‘âlâ eyitdi zâhid anlardır ki evleri yokdur ki harâb olursa mahzûn olalar ve evlâdları yokdur ki ölürlerse melûl (5) olalar ve mâlları yokdur ki elden giderse guşşalanalar ve ta‘âmları yokdur ki hisâb oluna ve yemşak kaftânları yokdur ki giyüp fahr ideler ve yüzleri gice ‘ibâdete kâyim ve gündüz şâyim olmadan şaru olup cisimleri helâle dönmişlerdür dilleri benüm zikründen gayrıya(10) meşgûl olmağdan şâmit olmuşlardır ne Cehennemden korqarlar ve ne uçmağdan umarlar belki ‘ibâdetleri hâliş benüm için muqâbelesinde şevâb ve ref‘-i derecât tama‘ itmezler hâzret-i Risâlet-penâh eydür yâ Rabb benüm ümmetimde buncalayın zâhidler var mıdır [136/a] Hakk te‘âlâ eyitdi iş bu resme zâhidler peygamberlerdür ve şehîdlerdür hâzret-i Resûl eyitdi yâ Rabb benim ümmetimin zâhidleri çok mıdır yoğsa Benî İsrâ’îlün Hakk te‘âlâ eyitdi senün zâhidlerün katında Benî İsrâ’îl zâhidleri bir ak öküz arkasında (5) bir kara kıl gibidür Hâzret eyitdi yâ Rabb Benî İsrâ’îl hoş çok⁵³ kulluk iderler yâ nice oldılar Hakk te‘âlâ eyitdi Benî İsrâ’îl kavmine yakîn virdüğünden sonra şükr itdiler ve karar bulduğundan sonra inkâr itdiler ve senün ümmetün şekki terk idüp karar üzerine şabit oldılar Hâzret eyitdi şükr ü hâmd eyledim ki (10)benüm ümmetüm anlardan zâhid kaldı ve ol maḥallde bu du‘â’y eyitdi İlâhî benüm ümmetimi esrige ve rahmet eyle ve anlara kâmil îmân virgil andan sonra şekk olmaya ve havf virdikden sonra gaflet virme ilm virdikden sonra cehl virme ‘aql [136/b] virdikden sonra nefis virme kurbdan sonra bu‘d virme zikrden sonra nisyân virme şabrdan sonra şikâyet virme ve gönüllerine hayâ virdikden sonra âdâi şer‘ ile kâmil ve mü’eddeb eyle ve nefis âfetlerinden ve dünyâ âhîret fitnelerinden (5) emîn eyle *fî-ekli’l-helâ ve’s-sımt* Hakk te‘âlâ eyitdi yâ Ahmed şübhelü nesnelerden⁵⁴ şakınmak dinün evveli ve âhîridür ve senün üzeriñe olsun şâmit olmak zirâ ki şâmitlerün gönlini şıḥḥat ile ma‘mûr iderim ve çok söyleyenlerün gönlini harâb

⁵³ Metinde *ço* olarak imla edilmiştir.

⁵⁴ Metinde *nenelerden* olarak imla edilmiştir.

iderin yâ Ahmed ‘ibâdet on bölükdür toköz bölügi helâ(l)(10)yimekdür ve bir bölügi şâmit olmağdur bir kişi oruc dutup şâmit olsa anuñ ‘ivâzı nedür Hâzret eyitdi bilmezim yâ Rabb Hâkķ te‘âlâ şavmuñ ‘ivâzı az yimekdür ve az söylemekdür ve şihhatuñ mîrâtı hikmetdür ve hikmetuñ mîrâtı ma‘rifetdür ve ma‘rifetuñ [137/a] mîrâtı Hâkķ’a yakın olmağdur her kim benüm rızâmla ‘amel eylese aña üç haşlet⁵⁵ virdüm biri budur ki bir şükr öğredem ki aşlâ nisyân olmaya ve bir muhabbet virem ki aşlâ benden gayrıyı sevmeye kaçan beni sevse ben dağı anı severin ve halkıma sevdüririn ve anuñ (5) gönünden bir kapu açarım dâyim benüm cemâlime nazar eyler ve benüm kelâmımı ve ferîştehlerümüñ kelâmın aña irîşdürürem ve aña sırlarımdan nesneler öğredürüm ki halk anı bilmezler ve aña hayâ libâsın giydüririn ve cemî‘-i halk andan hayâ iderler ve gönlini ma‘rifetimle tıdudurın ve cennet cehennem esrârın bildürürem ve (10) kıyâmet güninde hesâb eylemezsin ve kabrinde Munker’e ve Nekîr’e gelüp aña su‘âl itdürmezim anlaruñ ile benüm aramda tercemân eylemezsin cemî‘-i haberleri benümle söyleşeler ve Şîrât köprüsinden berķ-i hâîf gibi geçüp Cehennemi görmeyeler andan [137/b] şöñra uçmağı zeyn eyleyem nebîlere ve şehîdler ile uçmağı gireler yâ Ahmed her kim bu resme ‘ibâdet murâd iderse aşlâ dünyâ sevmeyüp ehl-i dünyâyı oturmasun ve melekü’l- mevt görmege müştâķ olsun nitekim uçmağı görmeye müştâķ(5) olur ve rûhı bedenden bir kıl yağdan çıkar gibi çıķa ve ferîştehler başı üzerinden turalar iki çanaķ getüreler birinde kevşer suyu ola ve birinde hamr ola rûhına içireler ölüm acısı andan gide ve ‘arşuñ şâğ yanında otura ferîştehler eydeler dünyâyı nice koduñ gitdiñ ol kişi eyde bilmezsin (10) ol vaķtâķi Hâkķ te‘âlâ beni yaratdı andan berü Hâkķ te‘âlâdan korķarın dünyâyı nazar eylemedim muhabbetiyle aşlâ ehl-i dünyâyı oturmadım Hâkķ te‘âlâ eyde benüm kulum gerçek söyler kulumuñ cismi anda idi ve cânı benümle bile idi [138/a] ey benüm kulum ne dilerseñ dile vireyim ol kişi eyde eger beni günde yetmiş kez pâre pâre eyleseler senüñ rızâñ için râzı olaydım hâzret-i Risâlet-penâh eyitdi yâ Rabb senüñ rızâñı nice isteyeyin Hâkķ te‘âlâ eyitdi senüñ ile benüm aramda (5) aşlâ hicâb yokdur ķankı vaķtın baña gelmek isteseñ gel ve benüm dostlarım anlardur

⁵⁵ Metinde *hışlet* olarak hareketlenmiştir.

ki halkdan kaçarlar dārū'l- fenādan dārū'l-bekāya intikāl ideler ve dārū's- şeytāndan dārū'r-Raḥmāna geleler yā Ahmed hiç bilür misin seni sāyir peygamberlerden ulu yaratdum Ḥazret eyitdi bilmez(im)⁵⁶ yā Rabb Ḥaḥḥ te'ālā eyitdi baña yaḥīnūñ (10)gökçekdür ve ḥüsn-i ḥulkuñ vardur ve nefsunūñ sehāveti vardur ve halkı esrigemek vardur eger dilerseñ saña ĩmān lezzetin bildürem nefsun aç eyle ve diliñi epsem eyle gönñlūñ ile diliñ bir olsun ve benden qorq ve eger böyle [138/b] iderseñ ola ki emīn olasın ve eger böyle itmezseñ helāk olanlardan olursın yā Ahmed 'izzetim ḥaḥḥıyçūñ 'ābidlerūñ evvel 'ibādeti ve evvel tövbesi aḥlıḥdır ve şāmit olmaḥdır ve halkdan kesilmekdür ve evvel günāhı 'ābidlerūñ qarnı tok (5) olmaḥdır ve dili mā-lā-ya'nī söylemekdür ve halka qarışmaḥdır kaçan bir kul ac olsa ve dilini şaḥlasa ben aña raḥmet idüp ḥikmet kelimelerin bildürürem eger kāfir daḥı olursa ammā ol ḥikmeti aña ḥüccet⁵⁷ kılam ve eger mü'min olsa aña ḥikmet sözi bildürürem ve ol ḥikmeti aña nūr-ı raḥmet ve şifā kılam ve şuyunki (10) görmezdi göre ve dāyım nefsunūñ 'aybını göre ḡayrınūñ 'aybından fāriḡ ola ve şeytān aña yol bulmaya ve nefsi anūñ ile ḥile eylemeye yā Ahmed baña aḥlıḥdan yeg ve şāmit olmaḥdan yeg 'ibādet yokdur bir kişi ac [139/a] olsa ve dilini şaḥlasa aña 'ābidūñ şevābın virüm ff'l-'ābidi's-şādıḥı yā Ahmed gerçek 'ābid anlardur ki anda yeddi dürlü nesne ola bir şübhelü nesnelerden şaḥına ve bir şāmit ola mā-lā-ya'nīden ve biri her-dem benden qorqa ve ḥalvetde benden utana ve biri (5) az yiye ve biri dünyāya düşmüş ola yā Ahmed bir kişi beni sevse ben anı severin ol vaḥt ki 'ibādete qaviyy ola ve az bahālu nesne giye ve secdesi dāyım ola ve namāzda çok tura ve ekser ḥālde şāmit ola ve baña tevekkül eyleye ve çok ağlaya ve az güle ve nefsine muḥālefet eyleye ve 'ilm ehli ola(10) ve zühd ve tā'at ıssı ola ve 'ulemāya dost ola ve benüm rızām isteye ve ḥışmımdan kaçā ve halkdan kaçā ve günāhdan kaçā ve benüm zikrime meşḡūl ola dāyım tesbīḥ ide mev'idesine şādıḥ ola ve gönñli tāḥir ola ve namāzında [139/b] qorqa yā Ahmed bir kişi yerlere ve gökler ehli qadar 'ibādet eylese ve yalıncaḥlara⁵⁸ libās giydirse ve aclara ta'am yidürse andan soñra aḥlā libās

⁵⁶ Metinde bilmez olarak imla edilmiştir.

⁵⁷ Metinde ḥiccet olarak harekelenmiştir.

⁵⁸ Kenarda *cublaḥ* şeklinde açıklama yapılmış

giymeyüp ‘uryān gezse ve melā’ike gibi ta‘ām yimese ve cemī‘-i ‘ulūmı okusa andan şöña (5) göñlünde zerre kadar dünyā muḥabbeti görsem ben anı koñşı idünüp ḥāş kullarımdan itmeyem ve benüm muḥabbetim anuñ göñlinden çıkarup ve ḳalbine zulumet⁵⁹ biraḳam⁶⁰ öyle olsa beni unudur ve muḥabbetim dadı göñlinden gider ebedī zulumātda ḳalur esrār-ı vaḥy tamām oldu ki otuz kelimedür (10) bir bir beyān olındı bi-fazlı’llāhi te‘ālā fī-ımkāni’l-ḳudsiyye. Peyğamber ‘aleyhi’s-selām eydür Ḥaḳḳ te‘ālā eyitdi ki yā Muḥammed dünyāda baña üç nesne sevgülüdür bir ğuşşalı göñül ve birisi şayrı beden ve birisi şol kimesne ki eli dünyādan [140/a] boş ola yā Muḥammed dünyāda üç nesne sevmezini biri şād olan göñül ve biri sağ olan beden ve biri ol kişi ki eli tolu ola dünyādan Ḥaḳḳ te‘ālā eyitdi benüm velī ḳullarım anlardur ki beni (5) zikr ider benüm zikrüm ile ben daḫı anları zikr iderin anlarıñ zikri ile Ḥaḳḳ te‘ālā eyitdi ey Ādemoğulları eger cemī‘-i ḥalḳdan kesilüp benüm ‘ibādetime meşğül olsanız göñlünüzü baylık ile tıdudurun ve yoḥsulluḳ size yol bulmaz eger benüm‘ibādetimden kesilüp ḥalḳa meşğül olursanız elünüzü dünyā ile tıdudurun (10) ammā üzerinize yoḥsulluḳ ḳapısını açarın dāyim ihtiyācdan ḳurtulmazsınız Ḥaḳḳ te‘ālā eyitdi her kim baña ve zikrümüne meşğül olsa benden nesne istemese benden nesne isteyenlerden aña artuḳ virürüm Ḥaḳḳ te‘ālā eyitdi ihlāş sırlarımdan [140/b] bir sırrdur ve ḳullarımdan her kimi sevsem anuñ göñlünde ol sırrımı emānet ḳorum Ḥaḳḳ te‘ālā eyitdi eger ḳullarım ihlāşla *bañā lā- ilāhe illa’llāh* diyü tanıḳlık virmeseydi Cehennemi dünyā ehlinüñ üzerine musallaḥ iderdüm ve helāk (5) iderdüm ḥazret-i Risālet-penāh eyitdi Ḥaḳḳ te‘ālā buyurur kim her kim beni sevse beni ister ve her kim beni istese beni bulur beni bulan beni sever ve her kim beni sevse ben anı öldürürüm diyeti (10) benüm üzerimedür anuñ diyeti benümdür Ḥazret eydür Ḥaḳḳ te‘ālā buyurur ki çü merd kişi bendendir ve ben daḫı andanum ve ḳıyāmetüñ ‘azābın andan şarf idüp anı emīn iderüm anlar benden rāzıdır ve ben daḫı anlardan rażıyım [141/a] Ḥaḳḳ te‘ālā eyitdi ya dünyā her kim baña ḥizmet eylese ben daḫı aña ḥizmet iderim ve her kim saña ḥizmet eylese sen anı ḳullan ḥazret-i Risālet-penāh eyitdi Ḥaḳḳ te‘ālā ḥazretlerine tevbe ve inābet iden ḳuluñ āvāzından biñ āvāz yoḳ ḳaçan

⁵⁹ Metinde zulumet olarak imlalandırılmıştır.

⁶⁰ Metinde *buraḳam* şeklinde imla edilmiştir.

(5) bir kişi tevbe eylese ve eyitse yâ Rabb beni esirge dise Hakk te‘âlâ kerem ve lutfundan Lebbeyk ‘abdi dir ne dilerseñ benden dile ve sen benüm qatımda ba‘zı ferîştehlerüm gibisin ve ben senün göñlinden saña yakınım şanuk oluñ ey benüm ferîştehlerüm ki ol kişiyi yarlıgadum dir hâzret-i Risâlet-(10)penâh eyitdi Hakk te‘âlâ eydür benüm velîlerüm vardur seyâbânım altında ki benden ğayrı anları kimesne bilmez benüm kullarum üzre iki qorqu bir yire cem‘ eyledüm iki emînlik bir yerde cem‘ eyledüm her kim dünyâda benden qorqsa âhiretde [141/b] qorqudan emîn ola ve her kim dünyâda emîn olsa âhiretde olmaz Hakk te‘âlâ eyitdi her kim benden ğayırdan nesne umsa beni bilmedi ve her kim baña şapmadı benüm ‘azâbım aña vâcib oldu ve her kim benden(5) ğayırdan qorqdı benüm ‘azâbım aña helâl oldu Peyġamber ‘aleyhi’s-selâm eyitdi Mi‘râc gicesi kaçan ki yire inmek istedim ben eyitdim yâ Rabbi her kişi kim seferden gelür yârenlere armaġân getürür benüm ümmetime armaġânım qanı Hakk te‘âlâ eyitdi yâ Muhammed eger ümmetün diri olurlarsa benüm hıfzım anlaradur eger (10) ölürlerse benüm beşâretim anlara eger qabire girerlerse qablerin vâsi‘ itmek kirâmum anlara eger hâzır olurlarsa rahmetim anlara eger nazar eyerlerse cemâlim anlara rivâyetdür ki hâzret-i Risâlet-penâh hâzretleri andan nüzûle [142/a] himmet itdüm Hakk te‘âlâ eyitdi yâ Muhammed bu gice ümmetün üzre gicede ve gündüzde elli vaqt namâz farz eyledüm Her kim ikâmet iderse cennete gire ve her kim takşîrât iderse hisâbı bañadur istersem maġfîret iderüm ve istersem ‘azâb iderüm (5) ben dağı sem‘an ve tã‘âten diyüp qabûl itdüm ba‘zılar eydür her namâz iki rek‘at idi dir andan Allâhu te‘âlâ kendü ‘azâmetiyle ve melâyikesi ile baña şalavât virdi rivâyet olunur ki Hakk te‘âlâ Muhammed Muştafâyı ‘aleyhi’s-selâm hâzretlerini ‘âlemlere rahmet göndere nitekim buyurur *vemâ erselnâke illâ rahmeten lil‘âlemîn*⁶¹ (10) pes öyle olsa Refref-i ağıdar döndi geldiğı yire gitdi tâ Sidretü’l-müntehâya irişdüm Cebra’îl ve Mikâ’îl muntazır şururlar gördüm qarşı geldiler Mi‘râc’ı qutladılar ve eyitdiler yâ Resûla’llâh ümmetiñe [142/b] ve aşhâbına armaġânunuñ var mıdur Peyġamber ‘aleyhi’s-selâm eyitdi ya altı nesne getürdüm biri budur ki Hakk te‘âlâ eyitdi yâ Muhammed eyit ümmetine eger bir

⁶¹ Kur’an 21/107. “Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.”

kişi anlara ihsân itdügin dilerse ben ol ihsân iden kişiden dağı yegin benden (5) istesünler ğayrıdan istemesünler ikinci budur ki eyit anlara gökler ve yerler ehinden korğarlarsa ben anlardan dağı kâdirüm benden korğsunlar üçünci budur ki eyit anlara eger bir kişiden umarlarsa ben ol kişiden kullarıma dağı cömerdüm benden dilesünler dördünci(10) budur ki eyit anlara bir kişi anlara cefâ eylesesün diyü utanurlarsa ben ol kişiden dağı evlâyım⁶² anuñ içün ki cefâ sizden vefâ bendendür beşinci budur ki eyit anlara eger bir kişi bir kişiye māl içün kulluk [143/a] iderse ben ol kişiden evlâyım⁶³ zirâ ben sizün ma‘bûduñuzum ve rāzıkıñızum altıncı budur ki eyit anlara bir kişiye dost olursın eger va‘ad gerçek olursa ben ol kişiden dağı evlâyım zirâ ki şunu va‘ad itdim siziñle (5) rızkdan ve uçmağdan ve şevâbdan ve dîdârdan elbette virürin didi andan Cebra’îl eyitdi yâ Muhammed Allāhu te‘ālā seni cemî‘-i halkdan hayırlu itdi ve bir mağāma irüşdürdi ki yaradılmışdan kimesne müyesser olmadı didi ben dağı Allāha hamd ü şükr ü şenâ eyledüm andan dağı nüzül idüp qarındaşım (10) Musâ’ya irüşdüm aklar giymiş beni görüp ayağa kalkup benümle mu‘ānağa idüp gözlerümi öpdı baña eyitdi Allāhu te‘ālā katından geldün belî dedim cemî‘-i su‘alime cevâp virdi didüm ol eyitdi yâ saña ne [143/b] işmarladı ben eyitdim baña ve ümmetim üzre gice ve gündüzde elli vakit namâz farz itdi didim Musâ eyitdi yâ Muhammed ümmetün tākāt getürmezler Rabbünne rücû‘ it tahfîf taleb eyle zirâ senden evvel bu halkı tecrübe etdim ve Benî İsrâ’îl (5) ile çok mu‘ālece eyledüm ve çok ta‘ab ve meşekkat çekdüm didi biz Musâyyla bu muhâtabada iken ‘ulâdan bir nidâ irdi ki iste yâ Muhammed virelüm diyü ben dağı yâ Rabbi ümmetün tākātı yokdur didüm tahfîf taleb itdüm Hakk te‘ālā onun tahfîf itdi andan Musâ’ya geldüm haber virdüm (10) Musâ eyitdi ümmetün zâyıfdur tākātleri yetmez gine dön tahfîf taleb eyle didi tekrâr dönüp tahfîf taleb itdüm on dağı tahfîf idüp hâşılı Musâ’ya gelüp tekrâr dönüp tahfîf taleb eyledüm bir kaç kez hatta beş [144/a] vakte dek onar onar Rabbüm tahfîf itdi Musâ tekrâr tahfîf taleb eyle didi eyitdüm çok tereddüd ve rücû‘ itdüm artuk Rabbimden istihyâ iderüm didüm ol mağall Rabbi’l-‘âlemînden bir nidâ irdi ki *emdaytü farizati ve hafeftü ‘an ‘ibādī* (5) ya‘nî kullaruma farzımı

⁶² Metinde ūlâyum olarak harekelenmiştir.

⁶³ Metinde ūlâyum olarak harekelenmiştir.

geçürdüm ve bunlardan girü tahfif itdüm zirā elli vaķit buyurduķ ōŉra luţfundan beŉe indi bunda sırr budur ki kaķan bir kiŉi ĥayra niyyet idüp iŉlemese bir ŉevāb virür eger iŉlerse Ĥaķķ te‘ālā anuñ divānına on ŉevāb yazar eger bir kiŉi (10)ŉerre niyyet eyleyüp iŉlerse bir günāh yazılır ve eger iŉlemeze nesne yokdur ammā gönli mahcūb olur Kāle’llāhu te‘ālā *men cāe bi’l-ĥasenetī felehu ‘aŉru emŉālīhā vemen cāe bi-seyyi’eti felā yuczā illā miŉlehā* ⁶⁴ su’āl ĥikmet nedür ki Musā [144/b] ‘aleyhi’s-selām vāsıta oldu ĝayrı Peyĝamber olmadı cevāb budur ki çün Seyyid-i kā’ināt Ĥazret-i zāt-ı Bāriyle ĥalā vü ‘alā mükāleme vāķı‘ oldu pes bir kiŉi gerekdür ki mażhar-ı kelām ola imdi mażhar-ı kelām Musā peyĝamberdür anuñçün(5) ol vāsıta oldu ba‘zılar eyitdi Musā zamānında elli vaķit namāz farz oldu baŉaramadılar pes Ĥaķķ te‘ālā iŉ bu ümmetin esrigedi beŉ vaķit eyledi pes bu beŉ o ellinüñ kāyim maķāmıdır ol ecilden tahfife Musā vāsıta oldu didiler andan ŉŉra Cebra’ıl(10) elimden tutup seyr iderek her kankı ŉeye rāst gelsem üzerinde lā-ilāhe illa’llāh Muĥammedü’r-resūlu’llāh yazılmış görürdüm ĥattā cennete vāŉıl olduķ Cebra’ıl istizān eyledi kimdür didi Cebra’ıl eyitdi benüm ve bilemce Seyyid-i kāyināt [145/a] ve meĥhar-ı mevcūdāt Muĥammedi’l- Muŉtafā ŉalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem, Rıdvān eyitdi Merĥaban ŉaĥa ve Muĥammede diyüp kapuyı açdı gördüm cennetüñ kapusu iki kınadlu altundan kınadlarınuñ mā-beyni beŉ yüz yıllık yoldur iķerü girdük gördüm altun ve ĝümüşden (5) sarāylar yāķūt-ı aĥmerden aĥĥardan aŉfardan ve zebercedden kuŉūrlar ve altundan eŉcārlar envā‘ dürlü ŉemārlar her birinüñ üzerinde lā-ilāhe illa’llāh Muĥammedü’r-resūlu’llāh yazılmış ve altlarından Kevŉer ü Selsebıl ü Zencıl ü Raĥīķ-i Maĥtūm nehirleri aķar ve dŉrt nehir daĥı aķar biri ŉāfi ŉudan ki aŉlā (10) koķmaz ve biri aķ südden ve biri daĥı ĥamrdan aŉlā ‘aķlı zā’ıl idüp ŉudā’ ⁶⁵ virmez ve biri daĥı ŉāfi baldan ve bir kaŉır daĥı gördüm ĝāyetde zībā ve müzeyyen ziyāde begendüm kim(in)dür diyü sū’āl itdüm Cebra’ıl senüñdür didi ve eţrafında dŉrt kaŉır gördüm [145/b] bunlar kimüñdür didim Cebra’ıl eyitdi ĥazret-i Ebū Bekir ve ‘Ömer ve ‘Oŉmān ve ‘Alī rıdvānu’llāhu te‘ālā ĥazretlerinüñdür didi ve bir nehr-i ‘aẉīm gördüm eţrafı

⁶⁴ Kur’an 6/60. “ Kim bir iyilik yaparsa ona on katı vardır. Kim de bir kötölük yaparsa o da sadece o kötölüğün misliyle cezalandırılır.”

⁶⁵ Metinde ŉudā‘ olarak harekelenmiştir.

dürrden ve toprāğı miskden ve kubbeler gördüm her biri yâkûtdan ve zebercedden ve içinde hūrîler (5) vār ‘adedin Allāh bilür ve her bir kubbeye dört kapu ve etrâfında eşcâr altında yemişleri incüden aq kardan şavuk ve baldan tatlu ve yağdan yumşaq ve her bir budagında melekler ve kuşlar oturmuş Allāhı tesbîh ve taqdîs iderler ve ol nehr-i ‘azîm üzre cevâhirden ıbrıklar var ki yağmur dânelerinden (10) çok ve kâse var ki yıldızlara şayı var anlara yok bir kerre içen ašlâ şuşamaz yâ ahlî Cebrâ’îl bu nedür didüm eyitdi yâ Muḥammed bu kevşer ırmağıdur didi Kışaş- ı Enbiyâ’da eydür cennet sekizdür evvel dâri’l-celâldür incüdendür [146/a] İkinci dâri’s-selâmdur kıızıl yâkûtdandur üçüncü cenneti’l mevâdür yeşil zeberceddendür dördüncü cenneti’l- hülldür şarı mercândandur beşinci cenneti’l- na’îmdür aq gümüşdendür altıncı cenneti’l- firdevsdür altundandur yeddinci cenneti’l- qarârdur (5) miskdendür sekizinci cenneti’l- ‘adndür gâyet laṭîf incüdendür iki kanâtlu kapısı vardur kıızıl altundan bir kanadından bir kanadına beş yüz yıllık yoldur dîvârınun yapısı bir kerpici altundan biri gümüşden sıvası miskdendür ve cemî’-i ucmaqlarun eşref ve â’lâsı ‘Adn uçmağıdur (10) anun tamâm vaşfını Allāhdan gayrı kimse bilmez rivâyet olunur ki ucmağun sekiz kapısı vardur her kapuda yetmiş biñ ravza vardur her ravzada yetmiş sarây vardur yâkûtdan ve her sarâyda yetmiş biñ havli var [146/b] dur zümürütten ve her havlide yetmiş biñ ev vardur kıızıl altundan ve her evde yetmiş biñ maqşûre vardur âq gümüşden ve her maqşûrede yetmiş biñ mâ’ide vardur ‘anberden ve her mâ’idenun içinde yetmiş biñ dürlü ta‘âm vardur ve her maqşûrenun (5) üzerinde yetmiş biñ taht vardur altundan ve her tahtun üzerinde yetmiş biñ döşek vardur her harîrden ve istebrâk ve dibâcdan ve her tahtun çevresinde yetmiş ırmağ vardur ve her ırmağun içinde yetmiş biñ kûbe vardur yaşıl yâkûtdan ve her kûbenun içinde bir taht vardur kıızıl altundan ve her (10) bir tahtun üzerinde bir maḥbûb oturur nûrdan eger ol hūrîlerun biri barmağın dünyâya çıkarsa ayun ve güneşun nûrları maḥv olaydı ve eger deryâya bir kerre tükürseler cemî’ acı şular tatlu olaydı ve iki kerre tükürseler cemî’ [147/a] acı şular tatlu olaydı ve eger başlarında olan dürr ü cevâhiri her biri kıymete tutulsa dünyâ ve mâ-fîha zekât olaydı rivâyetdür ki uçmağ sekizdür ve her birinun kapısı vardur altundan muraşşa’ dur cevâhirlle evvel ki kapusunda yazılıdur lâ-ilâhe illa’llâh (5)

Muhammedü'r-resûllu'llâh iş bu kapu tâ'iblerüñdür ikinci kapusunda yazıludur bu kapu namâz kılanlarüñdür vaqt ile ve huzûr ile üçüncü kapusunda yazıludur iş bu kapu zekât virenlerüñdür dördüncü kapusunda yazıludur iş bu kapu emr ü nehy idenlerüñdür beşinci kapuda yazıludur iş bu kapu hâcîlerüñdür altıncı kapuda (10)yazılurdur iş bu kapu nefis ü şehvet ârzûlarından geçenler(üñ)dür yiddinci kapuda yazıludur iş bu kapu gâzilerüñdür sekizinci kapuda yazıludur iş bu kapu mü'rîdlerüñdür ve harâma bakmayup atalarına ve analarına iyilik idenlerüñdür nakl olunur ki uçmak [147/b] yedidür vesîleden mâ'adâ ol vesîle bizüm Peyğamberimizüñ maķâmıdır anuñ ile sekizdür muhakķıklar eydürler ki cenneti'l-a'mâl yüz derecedür ve her birisi gine yüz menzile munķasımdur zirâ ki Muhammed ümmeti ol derecelerde olurlar ammâ ol(5) yüz derece sekiz ucmağüñ her birisinde vardır a'lâsı cennet-i 'Adndür ve ol cennet-i 'Adn uçmaķlaruñ içinde bir yüziñ kaşı gibidür uçmaķda andan yüce ve laţîf yir yokdur ve Haķķ te'âlâ Hâzretini anda görürler ve vesîle ki Peyğamberimizüñ maķâmıdır anuñ ortasında ola ve anuñ mişâli (10) şol pâdişâhlar evine beñzer ki orta yerdedür ve sekkiz dîvârı ola ve her dîvârınuñ arası bir uçmaķdur cennet-i 'Adn dâri'r-rahmândur izâfet ihtîşâş içündür ve ol ihtîşâş Allâhdan ğayrı kimesne bilmez ve Firdevs ucmağına [148/a] peyğamberler ve 'âlimler ve evliyâlar girürler cennet-i 'Adne yakındur ve 'Adn uçmağı ortada bir şehir gibidür ve Firdevs yöresinde köy gibidür ve bu sekkiz ucmağüñ ortası yücedür ta kim halkuñ ba'zısın ba'zısını göre ve ol yüce(5) 'Adn uçmağıdır rivâyetdür Keşşâf'da Hâsan rağıya'llâhu eydür 'Adn uçmağı sarâyıldur incüden ve altundan ve yâķûtdan ve zebercedden ve 'Adn aña 'alemdür ya'ni addur rivâyet olunur Ebû Derdâ' rağıya'llâhu 'anhü eydür 'Adn ucmağına üç tâ'ife girür peyğamberler ve şiddîķlar ve şehîdler Haķķ te'âlâ aña eyitdi *Tûbâ* (10) *limen deķaleki* ve aña mesâkini tayyibetün diyü ad virdi Ebû Hureyre rağıya'llâhu anhü eydür Peyğamber 'aleyhi's-selâm eyitdi eger Allâhdan isteseñüz Firdevs uçmağın isteñ zirâ uçmaķlaruñ ortası ve â'lâsıdır anuñ saķfı 'arşü'r-rahmândur cemî'-i uçmaķlaruñ [148/b] ırmaķları andan çıkar ve sâ'ir uçmaķlara gider ķalla'llâhu te'âlâ *inne-llezîne âmenû* ve *'amilû's-sâlihâti kânet*

*lehum cennātu'l-firdevsi nüzulân*⁶⁶ ya' nî menzilen ma' nâsı oldur ki ucmağ ehli ucmağa giricek evvel Firdevs uçmağının ni' metlerinden (5) yiyeler dimekdür pes Firdevs nüzul olıcak kıyâs eyle ki uçmağ ehlinün hâli nice ola Ebû Hureyre rağıya'llâhu anhu eyitdi yâ Resûla'llâh Hakk te'âlâ cenneti neden yaratdı Peyğamber 'aleyhi's-selâm eyitdi şudan yaratdı ammâ altun ve gümüş ve yâķût ve incüyle bezedi (müzeyyen) her kim ucmağlara(10) girürse ebedî qalır qaftân ve hülleleri eskimez ve kendü koca olmaz ve uyku olmaz ve hastalık olmaz rivâyet olunur ki hâzret-i Risâlet-penâh eyitdi ucmağda yüz derece vardur eger cemî' -i 'âlemi bir derecesine cem' eyleseler şafları [149/a] anda ay ve güneş olmaz 'arş nûr ile münevverdür ve ucmağ biri biri içinde olurdur ve ucmağ ehli cemî' i oğlanlardur gözleri sürmelü bıyığı yiri yaşılca ta kim 'avratlar ile erler bellü olsun içün ve bir kişiye yüz erce kuvvet virilür (5) yimekte ve içmekde cimâ' da ve yemege oturıcak kırk yıl oturalar şöhet ideler boyları Âdem boyly ola altmış arşın ola Âdem arşınıyla ve Süleymân devletlü ve 'İsâ yaşlu olalar otuz üç yaşında ve Yûsuf hüsünde olalar ve Dâvud âvâzlu ve Muğammed Muştafâ hülklu olalar ve her kişinün on parmağında(10) altun ve cevâhirden birer yüzük ola **Faşl fî'l-hûr** imdi hûrîler cennet kızlarıdır anda yaradılmışdur be- ğayet laţîf ve mağbûblardur yüzleri aķ nûrdandır saçı ve zülfi ve gözleri qaradır kaçan mü'minler uçmağa [149/b] gireler ve evlerine varalar her evün içinde yetmiş taht ola her tahtun üzerinde yetmiş döşek ola ve her döşek üzerinde yetmiş hûrî ola ve her hûrinün üzerinde yetmiş hülle⁶⁷ ola o hüllelerin⁶⁸ içinde ilikleri gözüke(5) eger hûrîlerin birisi yüzün açup dünyâya nazar itse cemî' -i mağlûkât mütehayyir olalardı ve her âdemün cennetde yetmiş dürlü hüllesi⁶⁹ ola her hülle⁷⁰ bir sâ'at içinde yetmiş dürlü levn ile görine ve erler yüzlerini 'avratlarının yüzinde ve 'avratlar dağı yüzlerini erlerinin yüzinde (10) göre hâzret-i Risâlet-penâh eydür uçmağ ehlinün her birine beş yüz hûrîler vireler her birisi bunların kaçan erenlerine mu'ânağa eyleseler

⁶⁶Kur'an 18/107“ Şüphesiz, inanıp yararlı işler yapanlara gelince onlar için içinde edebi kalacakları Firdevs cennetleri bir konaktır.”

⁶⁷ Metinde *hülle* olarak hareketlenmiştir.

⁶⁸ Metinde *hülle* olarak hareketlenmiştir.

⁶⁹ Metinde *hülle* olarak hareketlenmiştir.

⁷⁰ Metinde *hülle* olarak hareketlenmiştir.

erlerinüñ dünyâda ki ‘ömrünce boynında turalar ve dağı ucmağda [150/a] ağaclar vardur budağında gümüşden çanlar⁷¹ vardur Hakk te‘âlâ ‘arş altında bir yil vire ol ağaclara tokuna ağaclar harekete gele ol çanlar âvâz vireler eger ol âvâzı dünyâ ehli işitseler dadından ve lezzetinden bir (5) kezden cân virüp ölelerdi Tefsîr-i Begavî’de eydür uçmağda ağaclar vardur ki bir kişi dilese ol ağaclara buyura kimi sâz çala kimi rakş urup oynaya ol kişi maşrıķ ola hâzret-i Risâlet-penâh ‘aleyhi’s-selâm eyitdi uçmağda ırmaķlar vardur kenârında qaraķullar ve qaravaşlar (10) vardur Hakk te‘âlâ anları za‘ferândan yaratdı tesbîh iderler yetmiş biñ dürlü şavtla⁷² ve her hürinüñ şavtı Davûd peygamberüñ dünyâda ki şavtından laţîfdür biri birisine eyde sen kimünsin ol eyde ben ol kişinüñ [150/b] imki şabâh namâzın cemâ‘atle kıla rivâyetdür ki uçmağda hüriler vardur yarusından yukarusı oğlan şûretinde aşagısı ‘avratdur uçmağ içre anlardan lezzetli yokdur Hâzret eydür Hakk te‘âlâ hûri’l-‘aynı üç dürlü nesneden(5) yaratdı ayaklarından başına varınca miskden yaratdı dizinden qarnına varınca ‘anberden yaratdı qarnından başına varınca kâfûrdan yaratdı saçların ve kirpiklerin qara nûrdan yaratdı Hâzret eydür uçmağda kıızlar vardur ki hûri’l-‘ayn dirler kaçan yürüseler şağında (10) yetmiş biñ câriyeler yürür ve şolunda kezâlik ol hürilerün her biri eydür ben ol kişilerünümki emr-i ma‘rûf ve nehy-i münker iderlerdi rivâyetde geldi ki uçmağda uçmağ ehlinüñ üzerine bir bulut gele [151/a] yağmur gibi hüriler yağdura nitekim Hakk te‘âlâ buyurur *veledeynâ mezîd*⁷³ **faşl fî vildân** qâle’llâhu te‘âlâ *ve yetûfu ‘aleyhim vildânun muħalledûne izâ raeytehum ħasibtehum lû’lûen menşûrân*⁷⁴ ya‘ni Hakk te‘âlâ ol oğlancıkları incülere (5) beñzedür ħüsnde ve şafâ-yı levnde meclislere de buyururlar şanasın tağılmış incülere beñzerler ‘Abdu’llâh bin ‘Ömer eydür uçmağda eñ ednâ kimesnenüñ biñ oğlanı ola cemî‘si kulluğda ola Ebû’l-Leyş eydür kaçan mü‘minler cennete gire ve dōşekler üzre oturalar bir ferişteh (10) kapuya gele destûr dileye içeri gire kapuda bir oğlan göre oğlana diye ol dağı birine diye ħattâ söz ol mü‘mine aña ol mü‘min dağı destûr vire ol oğlan birine

⁷¹ Metinde *canılar* olarak yazılmıştır.

⁷² Metinde *şuvtila* olarak harekelenmiştir.

⁷³ Kur’an 50/35. “Katımızda daha fazlası da vardır.”

⁷⁴ Kur’an 76/19. “Çevrelerinde, gördüğünde saçılmış inciler sanacağın, hep aynı gençlik ve güzellikte kalacak hizmetçiler dolaşır.”

diye ol dağı birine diye gine ol ferîşteh [151/b] geldiği andan sonra kapuyı açalar ol ferîşteh gire selâm vire dürlü dürlü armağanlar Hakk te‘âlâ hazretinden getürmiş ola ve eyde selâm size olsun ol sebebden ki şabr iderdüñüz ve bu geldüğüñüz maķâm ne gökcek maķâmdur (5) diye nitekim Hakk te‘âlâ buyurur *ve’l-melâ’iketu yedhulüne ‘aleyhim min külli bâbin selâmün ‘aleyküm bimā şabertüm fe ni’me uķbe’d-dâr* nakl olunur ki Keşşâf’da hazret-i ‘Alî Kerrema’llâhu vecheh eydür kâfirlerüñ oğlancıkları kim olmuş olalar bâliğ⁷⁵ olmadan eger erkek oğlandur ve eger kızdur yarın ucmaķda(10) ahsen şüretde olup mü’minlerüñ hizmetkârı ola anlara Ğilmân dirler rivâyetdür ki Peyğamber ‘aleyhi’s-selâm eyitdi uçmaķ ehlinüñ ğâyetde ednâsına seksen biñ hizmetkâr vireler ve yetmiş biñ hürî vireler aña bir ķubbe vireler [152/a] incüden ve yâķûtdan ve bir tâc vireler eger ol tâcdan bir inci düşse yeryüzi maşrıķ ile mağrib arası toptolu nûr olaydı Şâhib-i Keşşâf eydür dünyâ ta‘âmı ve şarâbı cennet ta‘âmı katında ismile müsemma gibidür ya’nî şükr demek ile yimek(5) arasından fark ne kadardur aña göre kıyâs ideler dimekdür Sa’îd bin Cübeyr rağıya’llâhu anhü eydür uçmaķ ehlinüñ her birisi üçer bilezik takınalar biri altundan biri gümüşden biri incüden ve yâķûtdan ve yaşıl ħil’atler ki giyeler sündüsden ve istebrakdan ammâ sündüs dibâceden (10) laţîfdür ve istebrakdan ağır kemhâdur ve sündüs incedür istebrak ķaluñdur ba’zılar eydür sündüs didigi dibâcedür altunla ķarışmışdur ve cennet ehlinüñ yiyüp icdikleri kuvvet için degildür dâyim lezzet içündür Tergîb-i [152/b] Hîbe’de eydür cennetde bir ağac vardur adına Tûbâ dirler köki ‘arşda ve budakları cennet içre şalınmışdur ve herkesiñ sarâyına bir budağı gitmişdür ol budakdan ħulleler⁷⁶ ve her ne murâd iderlerse çıkarur Tergîb ve Terhîb’de (5) Utbe bin ‘Âmir rağıya’llâhu anhü rivâyetinde bir ‘arâbî geldi Hâzrete eyitdi yâ Resûla’llâh cennetde üzüm olur mı Hâzret ‘aleyhi’s-selâm eydür olur ‘arâbî eyitdi büyyüklüğü ne miķdârdur yâ Resûla’llâh. Hâzret eyitdi alaca ķargâ uçmasıyla bir aylık yoldur ve her şalkımı ‘Abdu’llâh bin(10) Huzeyil rivâyetinde Medîneden Yemendeki şa‘âcedür didi ol ‘arâbî eydür dânesi ne büyüklükdür Hâzret eyitdi hiç babañ bir teke boğazlayup derisin yüzüp debbâğlayup bir ķoğa yapup bir süri

⁷⁵ Metinde bâli‘ olarak imla edilmiştir.

⁷⁶ Metinde ħille olarak harekelenmiştir.

koyun ve keçilerin [153/a] şuvardı mı ‘Arābī eyitdi belī yā Resūla’llāh Ḥāzret eyitdi ušte ol dānenūñ büyyüklüğü daḥı seni ve ehl-i beytūñ ve ‘āme-i ‘aşıretūñi daḥı toyrurup kifāyet itse gerekdür didi Ṭāberānī Kebīr’inde rivāyet eyledi ḥāzret-i Risālet-penāh eydür (5) cenneti tamāmen seyr eyledüm ve anda gözler görmedik ve kullar işitmedik ve qalblere gelmedik nesneler gördüm andan şöıra seyr iderek çıkıdum gökden göge seyr idüp nüzül⁷⁷ itdüm ḥattā semā-yı dünyāya irdüm tekrār Ādem ‘aleyhi’s-selām ile mülākāt eyledüm Mi‘rāc’ımı qutluladı ve eyitdi elḥamdüli’llāh baña senūñ gibi oğul (10) virdi didi ben eyitdim sen ol kimsesün ki Allāhu te‘ālā senü kendü eliyle yaratdı ve melekler cigni üzre götürtdi ve seni anlara kıble eyledi secde itdürdi ve cemī^{78c}-i cenneti saña mübāḥ eyledi ḥāzret-i Ādem eydür bunlar bile gine [153/b] sen benden efdālsin zirā Ḥāḫḫ te‘ālā seni beş ḥaşlet⁷⁹ ile maḥşūş eyledi ki senden evvel ve senden şöıra kimseye verilmedi biri budur ki ben bir günā(h) itdim ve ‘özrine⁸⁰ iki yüz yıl ağladum ḥattā ‘afv olundu. Ammā senūñ geçmiş ve gelecek(5) günāhlaruñ ‘afv eyledi. Qāle’llāhu Li yağfıra leke’llāhü ma tekaddeme min zembike ve ma teahhara ikinci budur ki cennete beni ‘azīz idḥāl idüp zelīl iḥrāc eyledi ammā seni göklere mübeccel ve mükerrem çıkarup indürdükdē daḥı ta‘zīm (u) tekrīm birle indirdi üçünci budur ki baña Ḥavvā’yı tezvīc eyledi ahir(10) anuñ sebebiyle cennetden iḥrāc eyledi ammā saña Ḥādice’yi tezvīc eyledi Māli’llāh ve Cemāli’llāhi ve Melekila’llāhi ḥizmetinde saña mu‘īn oldı dördünci benüm evlādumdan toḫuz yüz toḫsan toḫuz kimesne cehenneme girüp biri cennete gire ammā senūñ [154/a] ümmetiñden toḫuz yüz toḫsan toḫuzın cennete ve birin cehenneme idḥāl ide beşinci beni bir günāhla Qur’ān’da ‘āşī diyü ad virdi āvāzla oḫurlar ve ‘aşā Ādemü Rabbehü fegave⁸¹ diyü ammā senūñ günāhların setr idüp rāyātıñı (5) ‘arşa çıkarup ve ismiñi ismiyle muḫārin eyledi günde beş nevbet *Eşhedü en lā ilāhe illa’llāh ve eşhedü enne Muḫammede’r- Resūlla’llāh* diyü nidā iderler didi ben andan daḥı nüzül eyledüm gördüm gice ḥālī üzre bir araba kadar eksilmiş ammā ziyāde qarangılıq ben

⁷⁷ Metinde nüzul olarak imla edilmiştir.

⁷⁸ Metinde cem‘ olarak imla edilmiştir.

⁷⁹ Metinde ḥuşlet olarak hareketlenmiştir.

⁸⁰ Metinde azrine olarak imla edilmiştir.

⁸¹ Kur’an 20/121: “ Adem, Rabbine isyan etti ve yolunu şaşırdı.”

eyitdim yâ Cebrâyil ne ziyâde zulumâtdur didim ol maḥal(10) Cebrâyil ḳanadın açup maşrık ile maḡrib görünüp ziyâ oldı maşrık tarafından iki nokte-i sevdâ ve maḡrib tarafından iki ravza gördüm Cebrâ'île su'âl eyledim eyitdi maşrık tarafından olan iki nokte-i sevdâ biri Ermeniyye ve biri Erzicân [154/b] vilâyetidür didi andan daḡı seyr iderek nüzûl itdim ḡatta ol Mi' râc ki nerdübândur aña gelüp andan Beyti'l maḳdise geldü ol Burâḳ ki Mekken(5) aña bindim idi daḡı muntazır ṭurur bir ḳadem ilerü ve girü gitmemiş aña binüp Mekke-i Mükerreme'ye geldük İbni 'Abbâs raḳıya'llâhu anhü eyitdi Peyḡamber 'aleyhi's-selâm Mi' râc'dan dönicek Çîn ikliminde bir yire uğradı anda bir ḳavm gördi Musâ peyḡamberüñ ümmetlerinde zamân-ı evvele yer yaradılmış ol ḳavm bu yerden gitmiş var (10) anda çıḳmışlar idi. ḡazret-i Risâlet-penâh anlara söyledi ve anlar daḡı Peyḡambere söylediler Cebrâ'ıl eyitdi yâ ḳavm bu Muhammedü'l-Muştafâdur eyitdiler yâ Cebrâyil Ḥaḳḳ te'âlâ Peyḡamberligi virdi Cebrâyil eyitdi ne' am pes anlar İmân getürdiler [155/a] ve eyitdiler yâ Resûlla'llâh Musâ bin 'Ümrân bize vaşıyyet eyledi kim sizüñ ḳanḳıñız evvel Peyḡambere irişirseñiz benden aña selâm idesiz didi pes Peyḡamber Musâ peyḡamberüñ ve anlaruñ selâmın aldı Ḥazret eyitdi sizüñ ulularıñuzu berâber görürin hiç artıḳ(5) eksik degül eyitdiler yâ Resûlla'llâh biz bir ḳavmiz ki ululuḳ ile aramıda azḡınlıḳ olmaz ḡazret-i Risâlet-penâh eyitdi ya niçün evleriñüzüñ ḳapuları yok eyitdiler kimse kimseye ziyân eylemez Resûl eyitdi ya niçün sizde güler adam görmedüm eyitdiler yâ Resûlla'llâh Ḥaḳḳ te'âlâ bize kitâb ile ḡaber virdi ki Cehennem(10) cinnîleriyle ve âdemleriyle ṭoldururın öyleyse bize ne gülmek ḡazret-i Risâlet eyitdi hiç ölülериñüz için ağlar mısız işitdiler Ḥaḳḳ te'âlâ canın virdi ve aldı biz niçün ağlayalum Ḥazret eyitdi hiç şayrı olur mısız eyitdiler yâ Resûlla'llâh [155/b] bir kişi günâh eylese ol şayrı⁸² olur biz aslâ günâh işlemez anuñçün şayrı olmazız Ḥazret eyitdi çün şayrı olmazsınız ya niçe ölürsüz Eyitdiler ḳaçan birimizüñ rızḳı düken se melekü'l-mevt canın alur Ḥazret eyitdi ḳaçan sizden biriñüz bir ḳız ṭoḡursa hiç ḡuşsa olur mısız (5) eyitdiler bir ay oruc ṭutarız şükr orucın eyitdi ya oḡlan ṭoḡsa nice idersiz eyitdiler iki ay

⁸² Metinde sayru olarak harekelenmiştir.

şükr orucın tutarız Hâzret eyitdi almak şatmak ile mîzân nice idersiz eyitdiler biz aşlâ şatu bâzâr eylemezüz Resûl ‘aleyhi’s-selâm eyitdi hiç altun gümüş hazine ider misiz eyitdiler hazine bir kişi ider ki Allâha(10) inanmaya biz Allâha inanuruz bize rızkı ol virür hazine niçün cem‘ idelüm Çün hâzret-i Resûl anlardan bu sözi işitdi anlara on şûre öğretti namâz ve zekât farz olmışdı Anlara öğretti geldi gitdi Tefsîr-i Ebû’l-Leys’de böyledür ammâ [156/a] şahib-i Keşşâf eyitdi ol vaqtâkim benî İsrâ’îl kavmi peygamberlerini öldürdiler ve kâfir oldılar on iki bölük oldılar idi bir bölüğü müselmân idi bunlardan kaçdılar ve Hakkdan diledüler ki bunlardan ayrık olalar Hakk te‘âlâ yeri (5) açdı bunlar girdiler bir buçuk yıl gitdiler hattâ Çîn eline vardılar ol kavm anlar idi eger su’âl olunursa hikmet nedür Peygamber ‘aleyhi’s-selâm Kudüs’den Mi‘râc eyledi Ka‘be’den eylemedi cevâp budur ki cemî‘-i peygamberler Şam’da ve Kudüs’de olurlardı pes kâfirler ‘â(r) eylediler ve eyitdiler eger Peygamber (10) olsa Kudüs’de olurdu didiler öyle olsa ka‘bede toğdı geldi Kudüsden Mi‘râc eyledi bir cevâp dahı budur ki kademi berekâtı Kudüs’e irişe ümmete hisâbına kiz olsun için bir cevâp dahı budur ki Hakk te‘âlâ diledi ki Peygamber ‘aleyhi’s-selâm [156/b] Kudüs’de Mi‘râc eyleye zirâ Kudüs mahşer yeridür anuñçün andan Mi‘râc eyledi bir cevâp dahı budur ki Hakk te‘âlâ diledi kim Peygamber tayy-i zamân ve tayy-i mekân eyleye yerlerde göklerde pes anuñçün Kudüs’den eyledi eger su’âl eyleseler Musâ peygamber Tur tagına çıkdı (5) ve gine dönicek yüzine niķâb tutdı zirâ ki kimsenüñ tâķati yok idi Musâ’nuñ cemâline nazar eyleyeydi ammâ Server-i kâ’înât Mi‘râc’dan döndükde niķâb tutdı hâl budur ki hâzret-i Resûl Musâ’dan efďâl idi cevâb budur ki nûr iki dürlüdür biri zâhir nûrdur ve biri bâtın nurdur zâhir nûrı ‘avâm (10) içündür bâtın nûrı havâş içündür hâzret-i Resûl yüzün örtmedi anuñ için ki şahısü’l-kevineyn idi pes nefsi dâ’ım zâhir gerekdür eger su’âl eylerler Hakk te‘âlâ Muhammed’i yir yüzine viripdi ‘İsâ peygamberi göndermedi niçün cevâb budur ki ‘İsâ’nuñ kavmi Hâzret [157/a] ‘İsâ’yı görmediler ve kabrin dahı görmediler andan sonra ol kavm ‘İsâ Teñrinüñ oğlıdur diyü kâfir oldılar pes Hakk te‘âlâ hâzret-i Risâlet-penâhı yir yüzine gönderdi tâ kim ümmeti ziyâde (5) ola ziyâret eylemekile nitekim Hâzret buyurur *men zâreyn ba‘de memâti fekâ zâreyn fî hayâtî* rivâyet olundu Peygamber vaqtâkim Mi‘râc’dan inüp ehl-i şuffâ ulularınıñ üzerine uğradı bir sâ‘at kulaķ urdı

diñledi gördi bunlar Mi‘râc müzâkere(10) idüp kendüyle Allâhu te‘âlâ ‘azze ve celle mâ-beyninde kâbe kavseyn ev ednâda vâkı‘ olan ahvâli söyleşürler hâzret-i Risâlet-penâh te‘accüb eyledi ve eyitdi yâ Rabbi esrâr ki senûn ile benüm mâ-beynimde vâkı‘ olmuşdur ki aña melâ’îke-i kerrubiyyûn ve ervâh-ı muḳarrebûn vâkıf olmuşlardır bu aşḫâb-ı şuffa [157/b] nirden bildiler ve ne sebeple bu ahvâle vâkıf oldılar didi Hâḳḳ te‘âlâ eyitdi yâ Muḥammed bir kerîm ḥabîbine ve dostuna ziyâfet idüp konukladıkda ḳapusu ḥizmetkârların ve esrâr maḥremlerin ḳapusından dūr idüp sorar mı yâ Muḥammed bunlar (5) benüm dergâhım ḳapusunûn derbânları ḳapucıları ulûhiyyet ve vaḥdâniyyetim serâperdesinûn pāsibânları ve kibrîyâ-yı ‘âzimetüm mâverasında olan esrârüm serâyınûn ḳapucıları maḥremleridür didi rivâyet olunur ki İmâm Zührî ve ‘Urve eyitdi vaḳtâkim hâzret-i Risâlet-penâh Mi‘râc’dan nüzûl eyledi (10) şabâḥ oldu giceki Mi‘râc’ından ḥalka ḥaber virdi İslâma gelenlerden çok kimesne mürtedd⁸³ olup fitne-i ‘âzîmeye düşdiler rical-i müşrikînden bir nice la‘înler segirdüp Ebi Bekre vardılar eyitdiler gördün mi dostuñı dir ki bu gice [158/a] vardum andan yukârı seb‘a-i semevât ḥarf idüp ‘arş-ı â‘lâ üzre Rabbüm ile bunca kelimât idüp ba‘dehu şabâḥ olmadın gine menzîlime geldim dir hâzret-i Ebû Bekr eş-Şiddîḳ raḍıya’llâhu ‘anhû eydür eger bu sözi Muḥammed söylediyse (5) gerçektür anlar eyitdiler taşdîḳ ider misin eyitdi bundan daḥı ayrıḳ yire gitdim didiyse gerçektür didi anuñçün aña şiddîḳ didiler ol müşriklerûñ biri gelüp eyitdi yâ Muḥammed ḳalk yeriñden didi Hâzret ‘aleyhi’s-selâm yerinden ḳalkdı ol ya‘ni eyitdi bir ḳılıcı yerden ḳaldır didi Hâzret ḳaldırdı ol müşrik eyitdi ol bir ayağıñı(10) daḥı ḳaldır didi hâzret-i Resûl-i Ekrem eyitdi eger ḳaldırsam düşerim didi ol bedbaḥt la‘în eyitdi çünki yerden bir ḳarış ḳalkmaya ḳudretûñ yokdur yâ seb‘a-i semevâta ve Sidre-i Muntelhâ’ya nice çıkduñ didi hâzret-i Risâlet-penâh ol [158/b] endişe itdi yûri taşra çıkup ‘Alî’ye bu ḥikâyeti eyle gör ol ne cevâb virür saña didi taşra çıkdı Hâzret Esedü’llâhi’l-gâlib ‘Alî bin Ebû Tâlibe rast gelüp ahvâli beyân eyledikde Hâzret ‘Alî aşlâ cevâp virmedi hemân (5) sell-i seyf idüp ol la‘înûñ kelle-i bî- devletini leşinden cüdâ eyledi Aşḫâb Hâzret ‘Alî’nûñ bu fi‘iline nızâ vermeyüp inkâr eylediler niçün öldürdün

⁸³ Metinde *mertedd* olarak harekelenmiştir.

didiler bunun sözi ma'kül idi. zirâ Nebîyy-i mükerrem bunu saña su'âlîne cevâp içün gönderdi idi sen ve varduñ katl itdün didiler Hâzret eyitdi ki (10) mu'ânî olanuñ cevâbı budur Peygamber 'aleyhi's-selâm bunun cevâbından 'âciz degil idi lakin cevâp kabul itmeyecegin bilüp baña katl eylemeye gönderdi didi ammâ ol müşrikün su'âlîne bu vechle cevâp olur ki hâzret-i Resûl 'aleyhi's-selâm kendi [159/a] havli ve kuvvetiyle bir qarış miqdârı 'urûcdan 'âcizdür lakin Mi'râc'ıñ emri ol kadir kavînuñ kuvvetiyle hâşıl olmışdur andan soñra küffâr-ı Mekke ve Ebu Cehl bir yere cem' olup eyitdiler bilürüz Muhammed Kudsî görmedi ve kendi Kuds'den Mi'râc eyledüm (5) diyü da'vâ ider gelün varup Kuds'ıñ nişanlarından su'âl idelüm diyü Hâzrete geldiler eyitdiler biz bilürüz ki sen Kudsî görmedün eger bu gice Mescid-i Akşâ'ya varduñsa bize anuñ nişanlarından haber vir tâ ki sözüñe taşdîk idelüm didiler Hâzret eydür ziyâde melûl ve mahzûn ve mütehayyir oldum zirâ Kudsî gice gördüm (10) gündüz olmamağla im'ân nazâr itmemiş idüm ol halde lutf-ı Rabbânî ve 'Avn-ı şemâdânî irüp Hakk te'âlâ Kudsuñ arasındaki hicâbları bi'l- külliye giderüp tâ Mekke'den Kuds'e varınca tağlarıñve yollarıñ seyr idüp nazâr eyledüm [159/b] ol zümre-i eşkiyânıñ her ne su'âlleri ki oldı cemî' sine cevâp virdüm andan soñra eyitdiler yâ Muhammed bize haber vir bizüm tâcirlerümüzden ki ta'âm getürmekçün Şâm'a gitmişler idi hiç anlara rast geldün mi didiler hâzret-i (5) Risâlet-penâh şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem eyitdi belî Ruḥâ adlu mekânda ben felan kabîlesinüñ tâcirlerin gördüm bir deve yetürmişler tırmayup taleb iderler yüklerinde bir kadeḥ şu var idi ben ziyâde şusamış idim alup içdüm gine yerine kemâken tolu şu kodum geldiklerinde kadeḥde şu bulamadılar mı (10) su'âl eyleñ didi eyitdiler uşde bu bir 'âlâmetdür didiler andan soñra eyitdiler bize haber vir bizüm tâcirlerimizden ki ol bizüm ziyâde mühîmimizdür didiler hâzret-i Resûl-i Ekrem nebiyyi mükerrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem eyitdi [160/a] anlara Haremde Ten'im adlu mevzi' de erişdüm didi. anlar eyitdiler ne miqdâr er dururlar ve yükleri ve hey'atları nicedür iclerinde kim vardur didiler hâzret-i Resûl şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem eyitdi hey'atları şol mişallidür ve iclerinde felan ve felan (5) vardur ve önlerinde bir aḡ deve ola üzerinde iki alaca ḡarâre ola ve güneş toḡduḡda gelse gerekdür didi eyitdiler uşde bir 'âlâmet daḡı didiler andan gice ahirinde Şüneyte taḡına çıkdılar ol kârbâna

muntazır oldılar kaçan kim şabâh oldu gördiler kim ol kafil geldi bir ‘Arap (10) uşde vallâhi ol aķ deve geldi didi ve bir ‘Arap daķı eyitdi uşde vallâhi güneş toğdı didi ve biri eyitdi uşde öñce ol aķ deve ve uşde fülân ve fülân didiler dönüp gelüp kavmine haber virdiler ol [160/b] mürtede olanlar ĩmâna gelüp ve küffâr Mekkedden daķı çok kimesne ĩmâna geldiler ammâ kalplerine nûr-ı ĩmân kazf olunmayup ve bir pertev-i hidâyet şifâ‘ virmeyüp yine delâletde ve şahrâ-yı zulumâtta başı ca’ virürdü nâr-ı ser-gerdân (5) kalanlar Ebu Cehl ve sa’ir ĩmâna gelmeyen küffâr-ı Mekke’den inkârları ziyâde olup *in hezâ illâ sihtün mubîn*⁸⁴ didiler ya‘ni bu degüldür illâ âşikâre bir sihirdür mu‘cize degüldür didiler *e‘âzenâ’llâhu min zalike* bu Mi‘râci daķı bu arada temâm oldu tarih hicret-i nebevînuñ biñ tokşan dört (10)senesinde şa‘bânü’l- mübârekün on üçünde sebt günü tehrîri nihâyet bulmuşdur recâ olunur ki okısın ehl-i ‘irfân ve efâzıl bunuñ haţâsın gördükde işlâh eyleye ve okıyanlar ve diñleyenler meclisleri ahirinde bu fakîri [161/a] hayr du‘â ile yâd ideler ve ma‘lûm ola ki bu Mi‘râc-nâme gibi kimi eğâdisden kimi tefâsîrden ve kimi kaşâşdan cem‘ olunmuşdur lakin biñde biri dinilmemişdür muţavvel olmasun içün ve hışşe alanlara bu kadar daķı (5) kâfidür. Allahümme innâ amennâ ve bi-vağdâniyyetike ve melâ’iketike ve kütübike ve rusûlike ve yevm-i ahiretike ve bi’l kaderi hayrihi ve şerrihi küllühi minke ‘ale’l- ‘imân fi’l-hayati’d-dünyâ ve fi’l-ahireti ve şalla’llâhu(10) ‘alâ seyyidina Muhammed ve ‘alâ âlihi ve şahbihi ecmâ’în. Ve lâ Ėavle ve lâ kuvvete illâ bi’llâhi’l-‘aliyyü’l-‘azîm ve’l-Ėamdüli’llâhi (15) Rabbi’l- ‘alemîn. Temmet ve bihi nesta‘în.

⁸⁴ Kur’an 6/8: “ Bu apaçık büyüden başka bir şey değildir.”

KAYNAKÇA

- Aça, M. Gökalp, H. Kocakaplan, İ. (2011). Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi, Kesit Yayınları, İstanbul
- Akar, M. (1987). Türk Edebiyatında Manzum Mi‘râc-nâmeler, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Akdoğan, Y. (1989). “Mi‘râc, Mi‘râc-nâme ve Ahmedî’nin Bilinmeyen Mi‘râc-nâmesi” Osmanlı Araştırmaları Dergisi, S.IX, s.264-310.
- Ayan, H. (1986). “Abdülhakî Arif Efendi’nin Mi‘râciyyesi” Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.2, s.1-11.
- Aycan, İ. (2012). “Urve b. Zübeyr”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: XXXXII, Türk Diyanet Vakfı Matbaacılık, İstanbul: s.183-185
- Aydınlı, A. (1994). “Ebü’d-Derdâ”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: X, Türk Diyanet Vakfı Matbaacılık, İstanbul: 310-311
- Ayverdi, İ. (2010). Misalli Büyük Türkçe Sözlük, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul
- Birişik, A. (2002). “ Katâde b. Diâme”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: XXV, Türk Diyanet Vakfı Matbaacılık, İstanbul: s.22-23
- Canım, R. (2012), Divan Edebiyatında Türler, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Cerrahoğlu, İ. (1991). “Atâ Ebû Rebâh”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: IV, Türk Diyanet Vakfı Matbaacılık, İstanbul: 35-36
- Cerrahoğlu, İ. (1995). “Envârü’t-Tenzîl ve Esrârü’t-Te‘vil” Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: IV, Türk Diyanet Vakfı Matbaacılık, İstanbul: s.260-261
- Ceylan, Y. (1987). “Fahreddin Râzî’nin Mefâtih’ul- Hayb Tefsiri Üzerine Bazı Mulahazalar” İslami Araştırmalar, S. 3, s.47-55
- Demirli, E. (2008). “Sadreddîn Konevî”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: XXXV, Türk Diyanet Vakfı Matbaacılık, İstanbul: s.420-425

- Develi, H. (1998). “Eski Türkiye Tükçesi Devresine Ait Manzum Bir Mi’râcnâme” İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C:XXVIII, s.81-229.
- Devellioğlu, F. (1970). Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lugat, Aydın Kitabevi, Ankara.
- Dinler, F. (2006). “Ebu’l-Leys Es-Semerhandi ve Mukaddimetü’s-Salat İsimli Eserinin Tahkiki”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Duman, M. (1998). “İbrahim Bey’in Mi’râc-nâmesi” İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C:XXVII. s.169-238.
- Düzenli, M. (2014). “Beğâvi’nin Kitabı’l- Mesâbih Adlı Eserinin Kadim Bir Nüshası ve Diğer Nüshalarla Mukayesesi” Dilbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, C. XIV. S.3 s.257-284.
- Düzenli, Y. (2001). “Sembolizm Açısından İsrâ ve Mi’râc’a Yeni Bir Yaklaşım Denemesi”, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C:II, S.1,s.31-48.
- Efendioğlu, M. (2008). “Said b. Cübeyr”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: XXXV, Türk Diyanet Vakfı Matbaacılık, İstanbul: s.552-554.
- Ekinci, R. (2013). “Erzurumlu Osman Sirâceddin’in Hayâl-i Bâl Adlı Mi’râciyesi”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, S.26, s. 656-687.
- Erdoğan, K. (1999). “Klasik Mi’râciyelerden Farklı Bir Mi’râciyye: Said Paşa ve Mi’râciyyesi” Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S.12,s.163-185.
- Erdoğan, M. (2009). “Türünün Farklı Bir Örneği: Hakim Mehmed Efendi’nin Müstezad Nazım Şekliyle Yazdığı Mi’râciyesi” Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S.40, s.75-117.
- Eren, A. C. (2008). “Risaletü’l Gufrân”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: XXXV, Türk Diyanet Vakfı Matbaacılık, İstanbul: s.127-128

- Esir, H.A. (2009). “Anadolu Sahası Mesnevilerinde Mi’râc Mevzuu” Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Hüseyin Ayan Özel Sayısı, S.39, s. 638-708
- Görmez, M.(2008). “Sāgānī, Rādiyyüddin” Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: XXXV, Türk Diyanet Vakfı Matbaacılık, İstanbul: s.487-489
- Görmez, M. (2010). “Taberānī” Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: XXXIX, Türk Diyanet Vakfı Matbaacılık, İstanbul: s.310-312
- Güngör, M. (1992). “Begāvi, Ferrā”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: V, Türk Diyanet Vakfı Matbaacılık, İstanbul: s.340-341
- Güzelişik, G.F. (1996) Şeyyad Hamza Mi’râc-nâme, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Hacıhaliloğlu, E. (2006). Bir Eski Anadolu Metni (Mirâc-ı Nrbi) Üzerine Gramer İncelemesi (Giriş- İnceleme- Metin- Sözlükğ Tıpkıbasım), Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İsen,M. Horata, O. Macit, M. Kılıç, F. Aksoyak, İ.H. (2009). Eski Türk Edebiyatı El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara
- Kandemir,M.Y.(1988). “Abdullah b. Ömer b. Hattāb” Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: I, Türk Diyanet Vakfı Matbaacılık, İstanbul: s.126-128.
- Kandemir, M.Y.(1994). “Ebū Hüreyre”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: X, Türk Diyanet Vakfı Matbaacılık, İstanbul: s. 160-167
- Kandemir, M. Y. (1994). “ Ebū Musā el- Eş‘arī”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: X, Türk Diyanet Vakfı Matbaacılık, İstanbul: s.190-192
- Kandemir, M. Y. (2001). “Ka’b b. Mālik”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: XXIV, Türk Diyanet Vakfı Matbaacılık, İstanbul: s. 4-6
- Kandemir, M.Y. (2006). “Münzirī”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: XXXII, Türk Diyanet Vakfı Matbaacılık, İstanbul: s.35-37

- Kandemir, M.Y. (2006). “Müslim B. Haccâc”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: XXX, Türk Diyanet Vakfı Matbaacılık, İstanbul: s.93-94
- Kandemir, M.Y. (2007). “Nevevî ”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: XXXIII, Türk Diyanet Vakfı Matbaacılık, İstanbul: s.45-49
- Kara,M. (1998), “Mirâc, Mirâciyye ve Bursalı Safiye Hatun ‘un Vakfiyesi” Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, C:7,S.7, s.25-36
- Karadaş, C. (2006). “Davud-ı Kayseri ve Gene Hatları ile Düşüncesi” Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.15, S.2, s.1-18
- Karlığa, H. B. “Gazzâlî”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: XIII, Türk Diyanet Vakfı Matbaacılık, İstanbul: s.518-530
- Kaya,H. (2014). “Ömer Hafız Yenişehir-i Fenari’nin Mi‘râciyyesi” Turkish Studies İnternational Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, S.9,s. 677-718.
- Küçük, R. (1994). “Ebû Saïd el- Hudrî”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: X, Türk Diyanet Vakfı Matbaacılık, İstanbul: s.223-224
- Levend, A. S. (1984), Divan Edebiyatı, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- Mermer, A. Alıcı, L. Eflatun, M. Bayram, Y. Keskin, Y.K. (2008).7 Eski Türk Edebiyatına Giriş, Akçağ Yayınları, Ankara
- Mişkinienne, G. (2011). “Litvanya Tatarlarına Ait El Yazmalarında Bulunan Mi’râcnâme” Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S.14, s. 225-239
- Özek, A. (2002). “ El- Keşşâf”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: XXV, Türk Diyanet Vakfı Matbaacılık, İstanbul: s.329-330
- Özkan, H. (2013). “ Zühri”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: XXXXIV, Türk Diyanet Vakfı Matbaacılık, İstanbul: s.544-549
- Pala, İ. (2012). Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Kapı Yayınları, İstanbul.

- Parlatır, İ.(2009). Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Yargı Yayınları,Ankara.
- Safā, Z. (2002). İran Edebiyatı Tarihi , (Çev. H. Almaz) NüshaYayınları,Ankara
- Sami, Ş.(2010) Kāmūs-ı Türkî,Çağrı Yayınları, İstanbul
- Sandıkçı, K. (1994). “ Ebū Ümāme” , Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: X, Türk Diyanet Vakfı Matbaacılık, İstanbul: s. 251
- Sır, A.N. (2013). “ Eski Türkiye Türkçesi Devrine Ait Mensur Bir Eser: Risāle-i Mi‘rāciyye” Turkish Studies İnternational Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, S.8, s.2257-2349.
- Sır, A.N. (2014). “Risāle-i Mi‘rāciyye’de İslamî İtikatla İlgili Yer İsimler” Acta Turcica (Çevirimiçi Tematik Türkoloji Dergisi) Yıl VI. S.1-1, s.1-11
- Sülün, M. (2010). “Şehābeddin Sivāsī”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: XXXIIX, Türk Diyanet Vakfı Matbaacılık, İstanbul: s.418-420
- Tekin, B.B. (2001). “ İslam Sanatı Resimli El Yazmalarında Hz. Muhammed’in Aslan Tasvirli Mi’rāc Sahneleri” Erciyes Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Kayseri: s.336-351
- Türkmen, S. (2010). “ İniş Sırasına Göre Kur‘an” Turksad21 Yayıncılık.
- Uzun, M. (1995). “Envārü’l-Āşikīn”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: XI, Türk Diyanet Vakfı Matbaacılık, İstanbul: s.258-260
- Uzun, M. (2005). “Mi‘rāciyye”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: XXX, Türk Diyanet Vakfı Matbaacılık, İstanbul, s. 135-140
- Yavuz, S.S. (2005). “Mi‘rāc”, Diyanet İslam Ansiklopedisi C: XXX, Türk Diyanet Vakfı Matbaacılık, İstanbul, s. 132-135
- Yurt, M.E. (2011). “Ebu’l-Leys Es-Semerkandi’nin Tefsirü’l- Kur’an’ında Esbāb-ı Nüzul” Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı :Kadriye ALKAN

Doğum Yeri ve Tarihi : Ankara/ Mamak 08.01.1992

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi : Hitit Üniversitesi

Yüksek Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

BİLİMSEL FAALİYETLER

Makaleler

-SCI

-Diğer

Bildiriler

-Uluslararası

-Ulusal

Katıldığı Projeler

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurumlar ve Yıl : Adnan Menderes Üniversitesi 2013

İLETİŞİM

E-posta Adresi :kadriye.alkan@adu.edu.tr

Telefon :(0256)212 8498/ 1823

Tarih : Haziran 2015